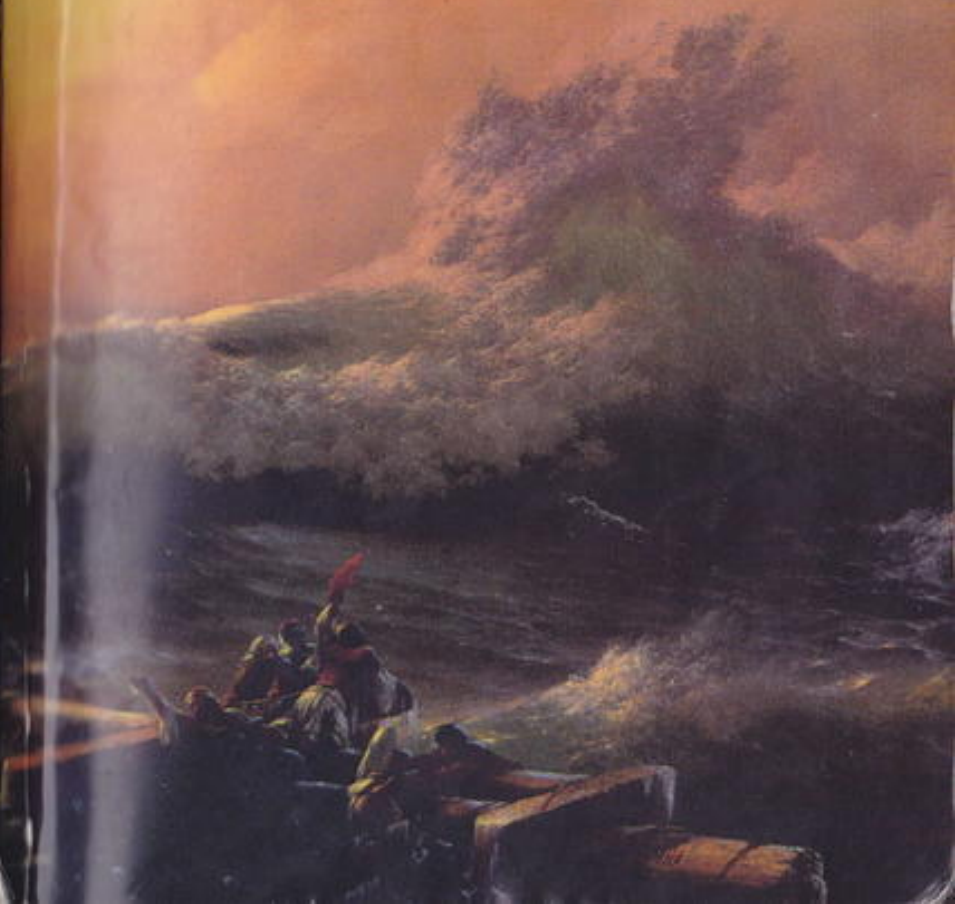

PLATON

REPUBLICA

PLATON

REPUBLICA

Traducere de
Dumitru Vanghelis

ANTET

Pentru prezenta traducere © Antet XX Press

Redactor: Crenguța Năstase
Tehnoredactare computerizată: Cristina Antonescu
Coperta: Ion Năstase

ISBN: 978-973-636-439-6

Tiparul a fost executat de tipografia
ANTET XX PRESS
tel.: 021/2221245, 021/2234945
E-mail: comenzi@antet.ro
www.antet.ro

*Socrate, Glaucon, Polemarchos, Thrasymachos,
Adeimantos, Cephalos*

CARTEA I

Am coborât ieri la Pireu cu Glaucon, fiul lui Ariston, ca să aduc cuvenita cinstire zeitei¹, și în același timp voiam să văd cum or să rânduiască sărbătoarea, întrucât era pentru prima dată când o țineau. Am găsit că procesiunea alor noștri a fost frumoasă, dar și a tracilor a părut cam la fel de strălucită. Ne-am făcut atunci rugăciunile, apoi am privit spectacolul și în cele din urmă am pornit-o spre cetate.

Cineva ne-a zărit de departe, îndată ce porniserăm către casă. Era Polemarchos, fiul lui Cephalos, care-și trimisese feciorul să ne zică să-l așteptăm. Băiatul m-a apucat de poala mantiei, din spate, și mi-a spus:

– Polemarchos dorește să-l așteptați.

M-am întors către el și l-am întrebat unde-i e stăpânul.

– Iată-l, zise el, vine din urmă. Așteptați-l, rogu-vă!

– O să-l așteptăm, fii pe pace! rosti Glaucon.

În scurtă vreme apărură Polemarchos, ca și fratele lui Glaucon, Adeimantos, și Niceratos, fiul lui Nicias, și alți câțiva, venind de la sărbătoare, după cum se părea. Polemarchos spuse:

– Dragul meu Socrate, pare-se că tocmai ați purces spre cetate, cu gând de a ne părăsi.

– Nu greșești, zisei.

– Ei, urmă el, vezi câți suntem?

– Fără îndoială!

– Foarte bine atunci, grăi el, fie rămâi aici, fie vă luptați ca să puteți pleca.

– Cu siguranță că trebuie să fie și o a treia cale, spusei, dacă vă putem convinge că trebuie să ne lăsați?

– Dacă sunteți în stare! răspunse el. Ne-ai putea convinge dacă am refuza să ascultăm?

– Nu, fără doar și poate, zise Glaucon.

1. Bendis, zeiță tracică preluată de atenieni (n. tr.)

– Atunci să Țineți seama că n-o să vă dăm ascultare!

Adeimantos, la rândul său, grăi:

– Chiar nu știți că diseară, în cinstea zeiței, o să aibă loc o întrecere călare cu torțe?

– Călare? răspunsei. Asta-i o noutate! Ce vrei să spui? Că o să fie o ștafetă între călăreți, care or să-și dea torțele de la unul la altul?

– Chiar așa, zise Polemarchos, și o să fie o serbare pe timp de noapte – merită văzută! O să mergem imediat după cină, să privim la spectacolul acesta, să ne întâlnim cu o sumedenie de tovarăși tineri și să stăm de vorbă pe indelete. Rămâneți, nu spuneți nu!

Glaucón vorbi:

– Se pare că trebuie să stăm.

– Ei bine, dacă spui tu, așa trebuie să facem, răspunsei.

Prin urmare, am mers acasă la Polemarchos, unde i-am găsit pe Lysias și Euthydemos, frații lui, precum și pe Thrasyarchos din Calcedon, Charmantides din Paiania și Cleitophon, fiul lui Aristonymos; era acasă și Cephalos, tatăl lui Polemarchos. Părea să fie foarte bătrân; trecuse multă vreme de când îl văzusem ultima oară. Stătea pe un scaun cu pernă, iar pe creștet purta o cunună, căci tocmai adusese o jertfă în curte.

Ne-am așezat în spatele lui, căci scaunele deja erau rânduite în cerc. De îndată ce m-a văzut, Cephalos m-a salutat și mi-a spus:

– Dragul meu Socrate, nu vii prea des pe la noi, la Pireu; zău c-ar trebui s-o faci! Știi că n-ai fi nevoit să cobori până aici dacă ai fi destul de zdravăn cât să urc în cetate cu ușurință; aș veni eu să te văd. Dar acum chiar că trebuie să vii aici mai des. Celelalte plăceri, plăcerile trupului, se oflesc, însă tot atât de iute crește plăcerea mea de a sta de vorbă, și dorința mea pentru asta. Așadar, rogu-te, treci pe la noi, simte-te ca acasă, printre prieteni, și fii tovarăș acestor tineri.

– Într-adevăr, Cephalos, spusei, nimic nu mă bucură mai mult decât să stau de vorbă cu cei de-a dreptul bătrâni. Ca și când ar fi făcut o lungă călătorie pe care poate că și noi va trebui s-o întreprindem, mi se pare potrivit să-i întreb cum e călătoria, aspră și grea, sau ușoară și lină. Astfel că mare mi-ar fi bucuria să te întreb pe tine ce crezi despre asta, de vreme ce acum ești pe

acea treaptă a vieții pe care poeții o numesc pragul bătrâneții. E oare plină de greutate, sau care e părerea ta?

– Ei bine, dragul meu Socrate, răspunse el, o să-ți spun cum mă simt. Ne întâlnim adesea, câțiva dintre noi cam de aceeași vârstă, de-o potrivă, cum spune vechea zicală. Când ne vedem, cei mai mulți dintre noi nu știm cum să ne mai plângem: ne e dor de plăcerile tinereții, vorbim de trecutele povești de dragoste, de băutură și ospete și altele de felul acesta; și ne pare rău după ele de parcă am fi fost prădați de niște lucruri minunate, de parcă aceea ar fi fost viața adevărată, iar acum de-abia dacă am mai trăi. Unii chiar se plâng de felul cum cei dragi le improașcă anii mulți cu noroi, și astfel că jelesc neconținut necazurile pe care li le-a adus bătrânețea. Dar nu cred că aici trebuie să aruncăm vina, Socrate, căci dacă aceasta ar fi pricina, și eu ar fi trebuit să sufăr la fel ca aceia de-o seamă cu mine, o dată ajuns la această clipă a vieții. De fapt, am întâlnit pe alții care nu văd deloc așa lucrurile, Sofocle, poetul, de pildă. Odată eram cu el când careva l-a întrebat: „Cum mai stai cu dragostea acum, Sofocle? Mai poți mulțumi o femeie?” „Taci, omule! a răspuns el, am scăpat de toate astea, zeii fie lăudați. Mă simt de parcă aș fi scăpat de cel mai crud și mai nebun conducător de sclavi.” Am gândit că a fost un răspuns bun, și așa cred și acum. Într-adevăr, la vârsta bătrâneții ai parte de o pace deplină și minunată în aceste privințe. Când dorințele se potolesc și nu te mai țin strâns în corzi, e întocmai cum a zis Sofocle; eliberarea deplină de hoarda dezlanțuită a celor ce mână sclavii. Nu, Socrate, atât în situația aceasta, cât și în viața de familie există numai o pricină pentru cele ce se întâmplă: nu vârsta înaintată, ci firea omului. Căci dacă oamenii sunt cumpătați, cu o fire bună, bătrânețea nu aduce necazuri prea mari; dacă nu, însă, pentru oamenii aceștia tinerețea nu e mai puțin împovăraătoare decât bătrânețea.

Vorbele lui mi s-au părut vrednice de toată prețuirea, și voiam să spună mai mult, așa că l-am stărnit zicând:

– Dragul meu Cephalos, nu cred că în privința aceasta mulți oameni ar fi de părerea ta. Ei gândesc că-ți porți anii cu ușurință nu din cauza firii, ci pentru că ai o mare avere; se spune că bogății au parte de multe mângâieri.

– Într-adevăr, răspunse el, nu mă cred. După cum ai spus, este ceva în vorbele lor, deși nu atât cât e în mintea lor. Temistocle

a avut dreptate când, ponegrit de un om din Seriphos care spusese că faima lui se datora Atenei și nu sieși, a răspuns, după cum știi: „N-aș fi ajuns niciodată faimos dacă m-aș fi născut la Seriphos, după cum nici tu, dacă ai fi fost atenian.” Ai putea spune același lucru despre cei care nu sunt bogați și-și duc prost bătrânețile. Până și unui om cumsecade i-ar fi destul de greu la bătrânețe dacă e sărac, însă cel arțăgos, dacă e bogat, nu e împăcat cu sine.

– Ceea ce ai, Cephalos, ai moștenit în cea mai mare parte, sau ai dobândit tu însuși? întrebai eu atunci.

– Ce să dobândesc? grăi el. Ca pricepere la făcut bani mă aflu undeva între tatăl și bunicul meu. Bunicul, care purta același nume ca mine, a moștenit cam atâta avere câtă am eu acum, și a înmulțit-o de câteva ori; dar tatăl meu, Lysanias, a făcut-o chiar mai mică decât e astăzi. Sunt mulțumit dacă le las băieților astora nu mai puțin decât am moștenit, ci un picuț mai mult.

– Am întrebat pentru că mi s-a părut că nu-ți pasă prea mult de bani, spusei. Îndeobște, cei cărora nu le pasă sunt cei care nu i-au câștigat; cei care i-au câștigat apreciază banii de două ori mai mult decât ceilalți. Țin la ei așa cum poezii țin la opera lor și tații la copiii lor; la fel, presupun, cei care au câștigat bani îi prețuiesc drept rodul muncii lor, astfel că nu le iau în seamă doar folosul, cum facem noi, ceilalți. Prin urmare, sunt oameni cu care e greu să ai de-a face, întrucât nu proslăvesc nimic altceva în afară de bani.

– E-adevărat, zise el.

– Da, așa e, am întărit eu. Dar încă o-ntrebare, rogu-te. Care crezi că e cel mai mare bine pe care l-ai dobândit de pe urma înavușirii?

– Ceva ce poate că mulți oameni n-ar crede, răspunse el. Află, Socrate, că atunci când un om înfruntă gândul că trebuie să moară, el simte teamă și neliniște față de lucruri care nu l-au preocupat până atunci. Gândește-te la poveștile care se spun despre lumea de apoi, despre faptul că cel care a făcut rău aici trebuie să se supună judecății acolo – probabil că ai râs de toate astea înainte, dar la un moment dat încep să-ți zgândăre sufletul. Nu cumva sunt adevărate? Iar omul acela, fie din cauza slăbiciunii date de vârsta înaintată, fie pentru că e mai aproape, le

vede mai bine. Atunci devine temător și bănuitor și își face socoteala, căutând să vadă dacă a nedreptățit pe careva. Dacă descoperă că a făcut multe rele în cursul vieții, adesea se trezește din somn dintr-o dată, ca un copil, înspăimântat, și e bântuit de cele mai negre așteptări; dar cel care n-are nici o faptă rea pe cuget are întotdeauna de partea lui Speranța, dragăstoașă și bună, doica celui vârstnic, după cum spune Pindar. E cu adevărat fermecător – știi asta, Socrate – acolo unde spune că atunci când cineva a trăit în dreptate și pioșenie,

O dulce tovarășă, stându-i alături, îi înveselește inima,
Doica celui vârstnic, Speranța, ce călăuzește
Mintea nestatornică a muritorilor.

Niște spuse pline de miez, într-adevăr! Așadar, în această privință eu cred că averea înseamnă mult, nu pentru oricine, ci pentru cel cumpătat și cumsecade. Niciodată să nu înșeli pe nimeni, nici chiar fără știință, niciodată să nu fii necinstit, nici să nu rămâi dator vreunui zeu cu jertfele ori vreunui om cu bani, pentru că astfel te vei duce în lumea cealaltă plin de teamă; banii te ajută în mare măsură să ocolești aceste necazuri. Banii au și alte foloase, multe, într-adevăr, dar, punându-le cap la cap, așa spune că acesta este lucrul pentru care avuția îi este de cel mai mare folos unui om ce gândește.

– Minunate vorbe, Cephalos, am răspuns. Dar justiția aceasta chiar – trebuie oare să spunem că înseamnă doar să răsplătim la fel ceea ce am primit de la cineva? Ori e adevărat că lucrul acesta poate fi uneori drept și alteori nedrept? De pildă, să presupunem că ai primit arme de la un prieten întreg la minte; toată lumea îți va spune că nu trebuie să-i dai astfel de lucruri înapoi dacă e nebun când ți le cere. Atunci n-ar fi drept să i le dai înapoi, sau să-i spui totdeauna adevărul dacă se află într-o asemenea stare.

– Adevărat grăiești, zise el.

– Atunci nu asta e definiția dreptății, să grăiești adevărul și să dai înapoi orice ai fi primit.

– Și totuși așa e, intră în vorbă Polemarchos, cel puțin dacă stăm să-l credem pe Simonides.

- Ei, spuse Cephalos, vă las cuvântul, oameni buni. A venit vremea să mă-ngrijesc de riturile sacre.

- Atunci eu, Polemarchos, fiul tău, sunt moștenitorul bunurilor tale?

- Sigur că da, răspunse Cephalos râzând, și plecă să facă jertfele.

- Hai atunci, moștenitor al cuvintelor, zisei, ce-a spus Simonides despre dreptate, grăind adevărul, după părerea ta?

- A spus că, a da înapoi ceea ce se datorează fiecăruia, e drept, veni răspunsul; eu cred că avea dreptate.

- Oricum, e greu să nu-l crezi pe Simonides, am zis eu. Un om înțelept, inspirat de zei. Dar ce înseamnă asta? Poate că tu știi, Polemarchos, dar eu nu știu. Căci, cu siguranță, el nu face trimitere la ceea ce spuneam noi mai devreme, să dai totul, la cerere, atunci când cel care ți-a încredințat un anumit lucru nu e întreg la minte; dar dacă ți-a încredințat ceva înseamnă că-i ești dator, nu-i așa?

- Ba da.

- Dar nu trebuie să dăm cu nici un chip înapoi un lucru atunci când cel care ni l-a încredințat nu e în toate mințile, nu?

- Așa e, zise el.

- Atunci înseamnă că Simonides înțelege altceva atunci când spune că e drept să dai înapoi ceea ce datorezi.

- Fără nici o îndoială, răspunse Polemarchos, căci el crede că prietenii le datorează prietenilor facerea de bine, nicidecum răul.

- Pricep, am zis. Cel care trebuie să dea înapoi aurul încredințat nu o face dacă restituirea provoacă rău și dacă datornicul și cel care l-a împrumutat sunt prieteni. Nu asta vrea să spună Simonide, după părerea ta?

- Chiar asta.

- A, și ar trebui să dăm înapoi dușmanilor, indiferent ce este lucrul datorat?

- Cu siguranță, răspunse el, ceea ce li se datorează. Iar dușmanul îi datorează dușmanului său răul, așa cum se cuvine.

- Atunci, se pare că Simonides ne-a zis o ghicitoare atunci când ne-a deslușit ce e dreptatea. Voia să spună, așadar, că dreptatea înseamnă să dai înapoi ce e potrivit pentru fiecare, iar acesta îl numea el lucrul datorat.

- Ei bine, tu ce crezi? întrebă el.

- O, pe zeii am spus, să ne gândim că cineva l-ar fi întrebat pe Simonides: „Ce dă, ca fiind un lucru datorat și cuvenit, și cui, arta numită medicină?” Zi-mi cum crezi că ar fi răspuns.

- Fără îndoială, grăi el, dă leacuri, hrană și licori trupurilor.

- Și ce dă, ca fiind un lucru datorat și cuvenit, și cui, arta culinară?

- Savoare bucatelor.

- Atunci care artă, care dă ce lucru cui, ar trebui să fie numită dreptate?

- Dacă e să urmărim aceste pilde, Socrate, e arta care dă folos prietenilor și pagubă dușmanilor.

- Atunci el numește dreptate facerea de bine către prieteni și facerea de rău către dușmani?

- Așa cred.

- Dar cine e cel mai priceput ca să le facă bine prietenilor bolnavi și să le facă rău dușmanilor bolnavi, dacă e vorba de boală și sănătate?

- Medicul.

- Și cine o poate face, când sunt la bordul unui vas, dacă e vorba de primejdiiile mării?

- Cărmaciul.

- Acum să ne gândim la omul drept: în ce activitate și în privința cărui lucru este el cel mai priceput să le aducă folos prietenilor și pagubă dușmanilor?

- Cred că în război și în alianțe.

- Foarte bine. Dar dacă oamenii nu sunt suferinzi, medicul e de prisos.

- E-adevărat.

- Iar dacă nu sunt pe mare, de prisos e și pilotul.

- Da.

- Atunci, este oare de prisos omul drept dacă nu sunt în război?

- Nicidecum, nu cred asta.

- Prin urmare, dreptatea e folositoare chiar și pe timp de pace?

- Da, așa e.

- La fel și agricultura, nu?

- Ba da.
- Pentru obținerea recoltelor.
- Da.
- Și cizmăria?
- Da.
- Pentru dobândirea încălțărilor, cred c-o să spui.
- Întocmai.
- Ei bine, atunci dreptatea – pentru ce folos ori pentru dobândirea cărui lucru ai spune că-i bună?
- Pentru contracte, Socrate.
- Prin contracte înțelegi întreprinderi în comun, sau ce altceva?
- Întreprinderi în comun, desigur.
- Într-un joc de dame, care este un partener vrednic și folositor, omul cel drept sau un bun jucător de dame?
- Jucătorul de dame.
- Pentru așezarea cărămizilor și a pietrelor, este oare omul cel drept un partener mai vrednic și mai folositor decât zidarul?
- Nicidecum.
- În care asociere e omul cel drept un partener mai bun decât zidarul ori cântărețul din harpă, de vreme ce acesta din urmă e mai bun la muzică decât omul cel drept?
- În asocierea legată de bani.
- Poate că în afară de asocierea în folosirea banilor, Polemarchos, de pildă atunci când partenerii trebuie să cumpere ori să vândă un cal; atunci cel ce are cunoștințe despre cai e mai bun, nu?
- Așa se pare.
- Da, iar în cazul navelor, e mai bun constructorul de vase sau cârmaciul.
- Așa s-ar zice.
- Foarte bine, atunci când este omul cel drept mai folositor decât ceilalți? La ce întreprindere comună cu aur ori argint?
- Când banii trebuie puși la păstrare, în siguranță.
- Vrei să spui că atunci când nu trebuie cheltuiți, ci ținuți deoparte?
- Chiar așa.

- Prin urmare, atunci când banii nu sunt de nici un folos, dreptatea e folositoare în privința lor?
- Cam așa se pare.
- Iar atunci când vrei să pui la păstrare un cosor, dreptatea e folositoare atât în asociere, cât și individual; când vrei să-l folosești, ai nevoie de arta viticulturului?
- Așa s-ar zice.
- Și vei spune că atunci când vrei să pui la păstrare un scut și o harpă și să nu le întrebuițezi, dreptatea va fi de folos, dar atunci când vei dori să le mânuiеști, vei avea nevoie de arta armelor sau a muzicii?
- Întocmai.
- Prin urmare, în general, pentru folosirea fiecărui lucru dreptatea e nefolositoare, dar atunci când nu e folosit ea e folositoare?
- Așa se pare.
- Ei bine, prietene, înseamnă că dreptatea nu e ceva prea serios, dacă într-adevăr e folositoare numai pentru lucrurile ce nu folosesc! Să ne gândim și altfel. Oare cel care e cel mai bun să atace în bătălie ori să lupte în arenă nu e cel mai bun și la apărare?
- Cu siguranță.
- Și în privința bolii: cel care e bun să o țină departe e bun și s-o stărnească fără a fi descoperit?
- Mă tem că da.
- Și în privința campaniei militare: un paznic bun e cel care poate fura planurile dușmanului pentru diversele lui acțiuni.
- Neîndoielnic.
- Atunci, dacă un om e un bun paznic pentru un lucru, înseamnă că e și un bun hoț pentru lucrul acela?
- Așa s-ar părea.
- Prin urmare, dacă omul cel drept e bun să păzească banii, e bun și la a-i fura?
- Cel puțin asta indică raționamentul de până acum!
- Așadar, se pare că am demonstrat că omul drept este un hoț! Trebuie să ai aflat asta de la Homer, căci Homer îl îndrăgește pe Autolykos, bunicul lui Odiseu de pe partea mamei, și spune că el era „cel dintâi din toată lumea în hoții și ținerea jurămintelor.” Deci se pare, după cum spui tu, după cum spune

Homer și după cum spune Simonides, că dreptatea e un fel de hoție, dar spre binele prietenilor și spre paguba dușmanilor. Nu asta ai zis?

– Pe cuvântul meu, nu mai știu ce-am zis! Totuși, cred și acum că dreptatea înseamnă să-ți ajuți prietenii și să-ți rănești dușmanii.

– Pe care-i numești tu prieteni? Pe cei despre care toate lumea crede că-s buni și cinstiți, sau pe cei care sunt astfel într-adevăr, chiar dacă ceilalți cred că nu sunt, și tot așa în privința dușmanilor?

– E firesc să-i iubești pe cei pe care-i consideri buni și cinstiți, și să-i urăști pe cei pe care-i consideri răi.

– Oare oamenii nu se înșeală în această privință? Nu cumva pe mulți îi cred cinstiți când nu sunt, și invers?

– Ba da.

– Atunci pentru aceștia oamenii buni sunt dușmani, iar cei răi sunt prieteni?

– Într-adevăr.

– Și totuși, este drept ca aceștia să-i ajute pe cei răi și să-i vatăme pe cei buni?

– Mă tem că da.

– Dar cei buni sunt drepti și nu fac rău.

– Așa e.

– Atunci, după raționamentul tău, e drept să-i rănești pe cei care nu săvârșesc nici o nedreptate!

– Nu, nu asta, Socrate! Raționamentul pare să fie greșit.

– Așadar, spusei, este drept să-i faci rău celui nedrept și să-i faci bine celui drept.

– Mi se pare mult mai potrivit să grăiești astfel.

– Atunci iată ce se va întâmpla adeseori, Polemarchos: când oamenii vor greși în privința semenilor lor, va fi drept atât să-și rănească prietenii – căci au prieteni răi –, cât și să le facă bine dușmanilor – căci au dușmani buni. Așa că vom ajunge la ideea complet opusă celei pe care am pus-o pe seama lui Simonide.

– Într-adevăr, zise el, acesta e rezultatul. Dar hai să schimbăm un pic lucrurile, căci mi se pare că am plasat greșit prietenul și dușmanul.

– Cum așa, Polemarchos?

– Păi am spus că cel pe care-l considerăm bun și cinstit e prietenul.

– Cum ar trebui să schimbăm acum? am întrebat.

– Cel care e considerat bun și e bun cu adevărat e prietenul, grăi el; dar cel care nu e bun, însă e considerat bun, doar pare prieten, și nu e. La fel și cu dușmanul.

– Foarte bine, după cum reiese din raționamentul acesta, cel bun va fi prieten, iar cel rău va fi dușman.

– Întocmai.

– La început am spus că e drept să faci bine prietenului și rău dușmanului; acum trebuie să mai adăugăm ceva la această definiție a ceea ce e drept și să spunem că e drept să faci bine prietenului dacă e bun, și să-l vatăm pe dușman dacă e rău?

– Cu siguranță, zise el, acum mi se pare corect.

– Și totuși, am urmat eu, se cuvine ca omul cel drept să rănească pe altul, oricum ar fi?

– Desigur, răspunse el, să-i rănească pe cei răi și pe dușmani.

– Să ne gândim la cai: când sunt răniți devin mai buni sau mai răi?

– Mai răi.

– Mai răi din punctul de vedere al virtuților canine, de pildă, sau al celor cabaline?

– Mai răi din punctul de vedere al virtuților cabaline.

– Iar câinii răniți devin mai răi din punctul de vedere al virtuților canine, și nu cabaline?

– Cu necesitate.

– Și la oameni cum e, prietene? Nu înseamnă că devin mai răi din punctul de vedere al virtuților umane atunci când sunt răniți?

– Fără îndoială.

– Oare dreptatea nu e o virtute umană?

– Ba da, neapărat.

– [Atunci, prietene, dacă oamenii sunt răniți, cu necesitate vor deveni mai nedrepti.]

– Mă tem că da.

– Să ne gândim acum la muzică: este cu putință ca aceia ce cunosc muzică să-i facă pe alții, prin muzică, neștiutori într-ale muzicii?

- Nu.
- Sau cei ce stăpânesc arta călăriei să-i facă pe alții călăreți nepricepuți prin mijlocirea acestei arte?
- Cu neputință.
- Dar pot cei drepti să-i facă pe alții nedrepti prin mijlocirea dreptății? Sau, în genere, pot cei buni să-i facă pe alții răi prin mijlocirea dreptății? Se poate întâmpla lucrul acesta?
- Nicidecum.
- Căci nu e treaba căldurii să răcească, ci a contrariului ei?
- Așa e.
- Și nu e treaba uscăciunii să ude, ci a contrariului ei?
- Desigur.
- Și nici nu e treaba celui bun să vatăme, ci a contrariului său?
- Așa se pare.
- Iar omul cel drept e bun?
- Fără nici o îndoială.
- [Atunci nu e treaba omului drept să vatăme, Polemarchos, nici pe un prieten și pe nimeni altcineva, ci asta e treaba omului nedrept.]
- Cred că ai perfectă dreptate, Socrate.
- Atunci, dacă cineva a spus că e drept să dai înapoi ceea ce datorezi fiecăruia, și prin asta înțelege că omul drept datorează vătămare dușmanilor săi și folos prietenilor, cel care a spus asta nu era un înțelept; căci nu a grăit adevărul, de vreme ce s-a demonstrat că a vătăma pe cineva nu e o faptă dreaptă în nici o împrejurare.
- Sunt de acord, zise el.
- Atunci să-l combatem, am spus. Vrei ca împreună să-l contrazicem pe oricare ar spune că lucrul acesta a fost statornicit de Simonides, Bias, Pittacis sau oricare altul dintre bărbații înțelepți și binecuvântați?
- Sunt gata, cel puțin, să-ți fiu tovarăș în bătaie, grăi el.
- Dar știi tu oare, zisei, a cui cred că e doctrina asta potrivit căreia e drept să le aduci folos prietenilor și vătămare dușmanilor?
- Cine a spus-o? întrebă el.

- Cred că Periandros, Perdiccas, Xerxes ori Ismenias Tebanul, sau vreun altul care credea că puterea lui e fără capăt, un om avut.
- E foarte adevărat, spuse el.
- Foarte bine, atunci, am urmat, de vreme ce s-a demonstrat că dreptatea nu e mai mult decât gândeam noi la început, ce altceva am mai putea spune că este?
- În timp ce stăteam de vorbă, Thrasymachos încercase adeseori să ne întrerupă și să intervină în argumentație, însă ceilalți așezați în jur, care doreau să audă discuția, l-au oprit. Dar după ultimele mele cuvinte, când ne-am oprit, nu s-a mai putut abține; s-a ridicat dintr-o dată și s-a năpustit asupra noastră ca o fiară sălbatică, vrând parcă să ne sfășie în bucăți. Polemarchos și cu mine eram speriați de moarte, în vreme ce el urla către companioni:
- Ce-i cu toate nimicurile astea, Socrate? Uită-te cum stați și vă faceți plecăciuni unul altuia, ca o pereche de prostănaci! Dar dacă vrei cu adevărat să știi ce e dreptatea, nu o ține tot așa, punându-i întrebări și încercând să-l faci să se împiedice indiferent ce răspunde, crezând că ai realizat mare lucru! Știi foarte bine că e mai ușor să întreb decât să răspunzi. Acum răspunde tu însuși, și spune-mi ce crezi că e dreptatea. Nu-mi zice că e ceea ce e convenit, ori folositor, ori profitabil, nu-mi spune ce aduce beneficii, zi-mi doar, simplu și clar, ce înțelegi prin asta. Nu voi îngădui să-mi mai vii cu asemenea vorbe goale!
- Auzind asta, am fost descumpănit; mă temeam să mă uit la el și chiar cred că aș fi amușit dacă nu l-aș fi văzut înainte să mă vadă el pe mine.² Dar când a început să ne ponegrească turbat discuția, mi-am pironit privirea asupra lui astfel încât să-i pot răspunde și am zis, tremurând puțin:
- Dragul meu Thrasymachos, nu te mânia pe noi! Dacă am făcut greșeli în cursul discuției noastre, te asigur că n-a fost cu intenție. Dacă am fi căutători de aur, n-ar trebui să ne facem plecăciuni unul altuia, dacă am putea, căci am pierde orice șansă de a găsi metalul strălucitor. Noi căutăm dreptatea, un lucru mult mai de preț decât aurul – oare suntem atât de proști încât să

2. Conform proverbului „Dacă un lup te vede înainte să-l vezi tu, vei amuși.” (Teocrit, xiv, 22) – n. tr.

ne lingușim în loc să facem tot ce ne stă în puteri ca s-o găsim? Închipuie-ți că așa am face, dacă vrei, prietene; dar eu cred că n-am putea-o găsi. E mai firesc să ne așteptăm la milă decât la mânia din partea unor oameni iscusiți ca tine!

Thrasymachos izbucni într-un hohot de râs amar și grăi:

– Pe Heracle, iată faimoasa ironie a lui Socrate! Știam eu, și le-am spus-o acestor domni tot timpul – n-o să răspunzi niciodată, numai o să te prefaci neștiutor și-o să faci orice, doar să nu răspunzi, dacă ți se pune o întrebare!

– Asta din cauză că ești un om înțelept, Thrasymachos, am zis. Să presupunem că ai întreba pe careva: „Cât de mult înseamnă doisprezece?“, și să presupunem că dintru început i-ai spune: „Nu-mi zice doi ori șase, omule, sau trei ori patru, sau șase ori doi, sau patru ori trei; n-o să primesc aiureli dintr-astea.“ E limpede, cred eu, că nimeni n-ar răspunde la o asemenea întrebare, și tu știi asta foarte bine. Dar să presupunem că el ți-ar zice: „Ce vrei să spui, Thrasymachos? Nu trebuie să dau nici unul dintre răspunsurile acestea pe care le-ai interzis? Mă uimești! Nici măcar unul dintre ele nu e corect? Vrei să spui că trebuie să dau un răspuns neadevărat?“ Ce-ai răspunde la asta?

– Hmmm, făcu el. Seamănă mult cazul acesta cu al nostru, nu?

– Nimic nu le împiedică să semene, zisei, dar chiar dacă nu sunt la fel, dacă omul acela crede că sunt, îți închipui tu că nu va da totuși răspunsul care i se pare bun, indiferent dacă i-o interzici sau nu?

– Prin urmare, asta ai de gând să faci? spuse el. O să-mi dai unul dintre răspunsurile pe care ți le-am refuzat?

– Nu m-aș mira s-o fac, dacă după ce reflectez găsesc de cuviință ca așa trebuie.

– Foarte bine, grăi el. Ce-ar fi dacă ți-aș arăta un alt răspuns cu privire la dreptate, deosebit de toate celelalte, și încă mai bun? Ce pedeapsă crezi că meriți?

– Nici una, zisei, în afară de pedeapsa cuvenită celor neștiutori. Presupun că asta înseamnă să învăț de la cel care știe, iar asta cred că e pedeapsa pe care o merit.

– Îmi place! Dar, în afară de învățătură, trebuie să mai dai și bani.

– Când o să am să-i plătesc, am spus.

– O, banii sunt aici! interveni Glaucon. Tu continuă, Thrasymachos, iar noi vom strânge bani pentru Socrate.

– Da, desigur, zise el, așa încât Socrate să-și urmeze jocurile obișnuite, presupun, să nu răspundă nimic el însuși și numai să găsească nod în papură la spusele altora.

– Dragul meu prieten, am grăit, cum ar putea cineva să dea un răspuns pe care nu-l cunoaște și nu pretinde că-l cunoaște, în primul rând, și, în al doilea rând, dacă un om cu faimă nu-i îngăduie să spună puținul pe care l-ar ști? Dar, neîndoielnic, trebuie să vorbești, așa e mai firesc, căci tu susții că știi și că ești în stare să ne spui și nouă. Nu refuza. Răspunde, te rog, și o să-ți fiu recunoscător; și nu te codi să le dai învățătură lui Glaucon și celorlalți.

După ce am grăit astfel, Glaucon și ceilalți l-au implorat să-mi urmeze rugămintea. Se vedea limpede că Thrasymachos era dornic să vorbească, deoarece gândea că are un răspuns minunat, de pe urma căruia avea să se umple de faimă; dar se prefăcea că stăruie în continuare ca eu să dau răspunsul. În cele din urmă a cedat, zicând:

– Aici se arată înțelepciunea lui Socrate! Nu e dornic să dea vreo învățătură el însuși, ci învață de la ceilalți și nici măcar nu le mulțumește!

– E drept, Thrasymachos, învăț de la alții, am răspuns. Dar atunci când spui că nu aduc mulțumiri, greșești. Eu mulțumesc, pe cât îmi stă în puteri; dar nu pot decât prin laude, căci bani nu am defel. Cât de bucuros o fac, atunci când cred că cineva grăiește bine, vei vedea nemijlocit de îndată ce vei da răspunsul, căci cred că vei grăi bine.

– Atunci ascultă, zise el. Eu spun că dreptatea nu e nimic altceva decât folosul celui mai puternic. De ce nu-mi aduci laude? Pentru că nu vrei!

– Întâi ar trebui să aflu ce înțelegi prin asta, am spus, căci încă nu știu. Zici că folosul celor puternici e drept. Dar ce înțelegi cu adevărat prin asta, Thrasymachos? Lucrurile nu pot sta după cum urmează: dacă Pulydamas, atletul complet, e mai puternic decât noi, și dacă pentru trupul său e de folos carnea de vită, atunci hrana aceasta e de folos și cu dreptate, și pentru noi, cei mai slabi.

– Ești culmea, Socrate! zise el. Învârti totul așa încât să schimbi întreaga idee!

– Nicidecum, dragul meu domn, am răspuns. Doar arată-mi mai limpede ce vrei să spui.

– Păi nu știi, urmă el, că unele state sunt conduse de tirani, altele sunt cărmuite de o democrație, iar altele de o aristocrație?

– Ba cum să nu?

– Oare nu cei mai puternici au stăpânirea de fiecare dată? Iar fiecare stăpânire așterne legile așa încât să i se potrivească ei, o democrație dă legi democratice, o tiranie legi tiranice și tot așa; și așternând legile, stăpânitorii arată limpede că acesta e un lucru drept pentru supușii lor, adică un lucru spre folosul lor; cel care le încalcă e osândit ca un făptuitor de nedreptăți. Prin urmare, asta vreau să spun, dragul meu prieten: că același lucru e drept în toate cetățile, folosul stăpânirii întronate. Aceasta are puterea, așa că, dacă raționamentul tău e corect, decurge de aici că pretutindeni același lucru e drept, adică folosul celui mai puternic.

– Acum înțeleg ce vrei să spui, am zis. Dacă e adevărat ori nu, voi încerca să aflu. Ai răspuns la fel că nu, că dreptatea înseamnă folos, dar nu mi-ai îngăduit s-o spun. E drept că ai mai adăugat ceva, folosul „celui mai puternic”.

– Probabil că a fost doar o mică adăugire, spuse el.

– Nu e limpede dacă e mare ori mică; dar trebuie să vedem dacă spusele tale sunt adevărate, nu incipe îndoială. Căci eu însumi recunosc că dreptatea înseamnă un anume folos, iar tu faci o mică adăugire și spui că e folosul celui mai puternic. Nu știu, de aceea trebuie să cercetăm.

– Cercetează!

– Voi face întocmai, am zis. Tu mai spui că supunerea față de stăpânitori e un lucru drept, nu-i așa?

– Ba da.

– Cărmuitorii fiecărei cetăți sunt infailibili, sau pot face și greșeli?

– O, sigur că pot face greșeli, răspunse el.

– Prin urmare, atunci când își asumă sarcina de a da legi, uneori se poate să-și facă treaba bine și alteori prost?

– Așa cred.

– Să-și facă treaba bine înseamnă să dea legi care să fie spre folosul lor înșiși, iar s-o facă prost înseamnă ca legile să nu fie spre folosul lor? Ce spui despre asta?

– Sunt de acord.

– Indiferent ce legiuiesc ei, supușii trebuie să respecte, iar aceasta e dreptatea?

– Desigur.

– Atunci, potrivit raționamentului tău, nu e drept numai să faci ceea ce e spre folosul celor mai puternici, ci și să faci ceea ce nu e spre folosul lor.

– Ce vrei să spui de fapt?

– Doar ceea ce spui tu, cred eu. Dar hai să ne gândim și să formulăm mai bine. Păi n-am căzut de acord că stăpânitorii, atunci când le spun supușilor ce să facă, uneori greșesc și nu rânduiesc ca lucrurile să fie spre folosul lor, dar orice rânduiesc stăpânitorii e drept pentru supușii lor? Nu ne-am înțeles așa?

– Ba da, îmi pare, zise el.

– Atunci, am spus, va trebui să crezi că e drept să faci ceea ce nu e spre folosul stăpânitorilor, care, după cum ai recunoscut, sunt cei mai puternici, ori de câte ori, fără voie, stăpânitorii poruncesc lucruri ce le dăunează, căci, așa cum spui, e drept ca supușii să facă ce le poruncesc stăpânitorii. Oare de aici nu rezultă în mod necesar, prea înțeleptule Thrasymachos, că în cazul acesta e drept să faci exact opusul a ceea ce spui tu? Căci, fără îndoială, celor slabi li se poruncește să facă ceea ce nu e spre folosul celor puternici.

– Da, pe cuvântul meu, Socrate, interveni Polemarchos, e cât se poate de limpede.

– Mai ales dacă tu depui mărturie în favoarea lui, intră în vorbă Cleitophon.

– Dar de ce e nevoie de martori? întrebă el. Thrasymachos însuși, recunoaște că uneori cărmuitorii poruncesc lucruri ce le dăunează, și că e drept ca supușii să le înfăptuiască.

– Să te supui poruncilor cărmuitorilor, Polemarchos, asta zicea Thrasymachos că e drept.

– Da, Cleitophon, dar el a mai zis și că folosul celor puternici este drept. Și după ce a rostit aceste două lucruri, a recunoscut că uneori cei puternici le poruncesc celor slabi, supușilor lor,

fapte ce nu sunt înspre folosul lor. De aici, folosul celor puternici n-ar fi mai drept decât dauna lor.

– Dar, zise Cleitophon, el a spus că folosul celor puternici e ceea ce ei cred că ar fi spre folosul lor; aceasta trebuie să înfăptuiască cei slabi, iar el a declarat că aceasta înseamnă dreptatea.

– Ba nu a zis așa, grăi Polemarchos.

– Nu contează, Polemarchos, am spus, dar dacă Thrasymachos o spune acum, s-o luăm ca atare.

– Spune-mi, Thrasymachos. Voiai oare să spui că dreptatea e ceea ce puternicii cred că e spre folosul lor, fie că e sau nu în realitate? Putem considera că asta e părerea ta?

– Nicidecum, zise el. Ce, crezi că îl numesc puternic pe cel care face greșeli?

– Credeam că asta vrei să spui, am răspuns, atunci când ai admis că stăpânitorii nu sunt infailibili, ci pot greși.

– Tare le mai răstălmăcești, Socrate! Gândește-te la un medic, de pildă. L-ai numi doctor pe unul care se înșală în privința pacienților lui chiar în raport cu greșeala respectivă? Ori l-ai numi socotitor pe cel care greșește o adunare chiar în momentul în care face greșeala și în raport cu aceasta? Probabil că spunem cu larghețe că medicul, socotitorul sau savantul au făcut o greșeală; dar adevărul e că fiecare dintre aceștia, în măsura în care e ceea ce se spune că e, nu face niciodată o greșeală; ca să mă folosesc de stilul tău precis, nici un artist ori meșteșugar nu greșește vreodată. Cunoașterea lipsește, iar omul face o greșeală, în momentul când nu e specialist. Așadar, nici un specialist, nici un înțelept, nici un cărmuitor nu face vreo greșeală atât timp cât e în postura respectivă, deși toată lumea ar spune că medicul ori cărmuitorul au greșit. Așa trebuie să-mi înțelegi răspunsul; dar, ca să fiu cât se poate de precis, stăpânitorul, atâta vreme cât e stăpânitor, nu face nici o greșeală, și, nefăcând nici o greșeală, rânduiește ce e mai bun pentru sine, iar aceasta trebuie să îndeplinească supușii. Prin urmare, așa cum am spus de la început, spun și acum, că e drept să faci ceea ce e spre folosul celui mai puternic.

– O, dragul meu Thrasymachos! am zis. Chiar crezi că răstălmăcesc lucrurile?

– Întocmai.

– Atunci crezi că am făcut-o cu scopul de a te prinde în capcană atunci când ți-am pus acele întrebări?

– Sunt sigur de asta, răspunse el, și n-o să câștigi nimic de aici, pentru că nu ți-ai putut ascunde planul, iar dacă nu-l poți ascunde n-o să mă convingi niciodată cu forța.

– Bată-te norocul, zisei, nici n-aș încerca vreodată! Dar n-aș vrea să apară între noi ceva de felul ăsta; prin urmare, rogu-te explică ce înțelegi tu prin cărmuitor și prin puternic, dacă te referi la cei numiți astfel sau la cei care așa sunt de fapt, cărora trebuie să li se supună cei slabi.

– Vorbesc despre cărmuitor în cel mai precis înțeles al cuvântului. Acuma strică-mi raționamentul și răstălmăcește-l, dacă poți, nu cer milă. Dar n-o să fii niciodată în stare!

– Crezi c-aș fi așa nebun, am spus, încât să încerc să rad barba unui leu ori să-l răstălmăcesc pe Thrasymachos?

– Cel puțin asta ai încercat până acum, răspunse el, chiar dacă n-ai făcut-o prea bine!

– De ajuns cu laudele! am zis. Te rog, spune-mi, cum e cu doctorul în cel mai precis înțeles al cuvântului, ca să folosesc vorbele tale; este el un făcător de bani ori unul care-i slujește pe cei în suferință? Mă refer la adevăratul tămăduitor.

– E unul care-i slujește pe suferinzi.

– Iar pilotul – oare adevăratul pilot e un marinar, sau un cărmuitor al marinarilor?

– Un cărmuitor al marinarilor.

– Cred că nu trebuie să ținem seama că navighează pe un vas, după cum nu trebuie să-l numim marinar; căci se cheamă pilot nu pentru că navighează pe un vas, ci datorită artei sale, de cărmuitor al marinarilor.

– E adevărat, spuse el.

– Ei bine, ești de acord că fiecare dintre aceste persoane are un folos al său?

– Neîndoielnic.

– Iar arta aceasta, am urmat eu, constă în a căuta și a aduce folos pentru fiecare, acesta fiind și motivul pentru care există.

– Acesta e motivul, așa e, întări el.

– Atunci are vreuna din aceste arte vreun alt folos pentru sine decât să fie pe cât de desăvârșită cu putință?

– Ce înțelegi prin asta?

– Să luăm un exemplu, am spus. Dacă ar fi să mă întrebi dacă e destul pentru un trup să fie trup, sau dacă are nevoie de încă ceva, ți-aș răspunde, cu siguranță, că are nevoie. De aceea a fost inventată arta aceasta, a tămăduirii, deoarece trupul are neajunsuri și nu-i e destul să fie doar trup; astfel, arta aceasta a fost creată ca să-i aducă ceea ce e spre folosul lui. Crezi că am dreptate, ori ba?

– E corect ce spui, grăi el.

– Foarte bine. Oare arta tămăduirii însăși are neajunsuri? Sau este vreo altă artă care să aibă nevoie de o virtute pe care n-o posedă (așa cum ochii au nevoie de vază, iar urechile de auz, încât e nevoie de o artă pentru aceste simțuri, ca să caute și să ofere ceea ce e spre folosul lor)? Există oare vreun neajuns al artei înseși, și ne trebuie oare, pentru fiecare artă, o altă artă care să caute să afle de ce are nevoie cea dintâi, și pentru aceasta o altă artă asemenea, și tot așa până la nesfârșit? Sau arta va căuta pentru sine ce fel de folos îi e de trebuință? Ori, dimpotrivă, nu cumva nu are nevoie ca ea sau vreo altă artă să se ocupe de neajunsurile sale, să-i caute folosul, și atunci nu e nici un neajuns și nici un cusur în nici o artă; și nu cumva e nepotrivit ca o artă să caute folos pentru orice altceva în afară de obiectul ei, arta în sine fiind fără cusur și nepătată și perfectă atât timp cât este ceea ce este, întru totul și cu precizie? Cercetează chestiunea cu rigoare, așa cum ți-e obiceiul: e așa sau nu?

– Se pare că așa e, zise el.

– Atunci, am spus, arta tămăduirii nu caută nici un folos pentru arta tămăduirii, ci pentru un trup.

– Corect.

– Nici arta creșterii cailor pentru sine, ci pentru cai; și nici o altă artă nu caută folos pentru sine, de vreme ce n-are nevoie de nimic, ci pentru obiectul cărui i se aplică.

– Așa ar părea.

– Mai mult, Thrasymachos, artele stăpânesc și au putere asupra obiectelor cărora li se aplică.

A încuviințat, dar cu mari rețineri.

– Atunci, nici o știință nu caută și nu prescrie folosul celui mai puternic, ci folosul celui mai slab, care îi e supus.

În cele din urmă a fost de acord și cu aceste vorbe, dar a încercat să le combată; iar când a încuviințat, am spus:

– Atunci nu e oare adevărat că nici un medic, în măsura în care e medic, nu caută și nu prescrie spre folosul său, ci numai spre folosul pacientului? Căci am căzut de acord, nu-i așa, că un medic, în sensul precis al cuvântului, stăpânește trupul și nu e un făcător de bani.

A confirmat.

– Și că un pilot, în sensul precis al cuvântului, e un conducător al marinarilor și nu un marinar?

– Așa e.

– Atunci un asemenea pilot și cărmuitor va căuta și rândui nu ce e spre folosul pilotului, ci ce e spre folosul marinarului, care i se supune.

A încuviințat cu greutate.

– Atunci, Thrasymachos, am zis, nimeni aflat într-o funcție dregătorească, în măsura în care e cărmuitor, nu caută și nu prescrie ceea ce e spre folosul propriu, ci spre folosul supușilor săi, în domeniul în care e priceput; întotdeauna, numai asta are el în vedere, și folosul faptei respective, și ceea ce se cuvine pentru asta, atunci când spune ce spune și face ce face.

Ajungând noi atât de departe cu discuția, când era limpede pentru toți că definiția dreptății fusese răsturnată cu susul în jos, Thrasymachos n-a dat nici un răspuns; în schimb, m-a întrebat:

– Ai acasă o doică, Socrate? Spune-mi.

– Ei, am zis, nu cumva ar trebui să răspunzi, în loc să pui întrebări de felul acesta?

– Dacă vrei să știi, spuse el, întreb pentru că ea nu bagă de seamă când ai nasul infundat și nu ți-l șterge, deși i-o ceri, și nu te poate învăța să faci deosebirea între păstor și oi.

– Ce te face să spui asta? am întrebat.

– Pentru că tu crezi că păstorii și văcarii au în vedere binele oilor și vitelor lor. De ce le îngrașă și au grijă de ele? Numai pentru că urmăresc propriul lor bine și pe acela al stăpânilor lor! Tot așa, cărmuitorii cetăților, cei care stăpânesc cu adevărat, sunt pentru supușii lor ceea ce oamenii sunt pentru oi! Poți cumva să vezi lucrurile altfel? Ce crezi că urmăresc ei, zi și noapte, altceva decât cum să dobândească folos pentru sine? Ești tare

departe de adevăr în privința dreptății și a lucrurilor drepte, în privința nedreptății și a lucrurilor nedrepte, dacă nu știi că dreptatea și lucrurile drepte sunt în realitate binele altuia, folosul celui mai puternic, al stăpânitorului, dar spre dauna supusului, a slujitorului. Nedreptatea e invers, și-i cârmuiește pe cei care sunt cu adevărat făpturi simple și drepte; dar supușii fac ceea ce e spre folosul celui alt, care e mai puternic, și-l fac fericit slujindu-l, însă pe ei nu se fac fericiți defel. Trebuie să ai în vedere, naivule Socrate, că un om drept se descurcă pretutindeni mai prost decât unul nedrept. În primul rând în cazul contractelor, atunci când doi se asociază și asocierea se desface, n-o să găsești niciodată că omul drept se alege cu ceva mai bun decât cel nedrept, ci totdeauna cu ce e mai rău. În al doilea rând, în chestiunile publice, când e vorba de impozite și vărsăminte, omul drept plătește mai mult, iar cel rău mai puțin având averi egale; când e vorba de venituri, unul nu câștigă nimic, iar celălalt câștigă mult. Iar când cei doi dețin funcții publice, omul drept își aduce afacerile personale într-o stare proastă, întrucât le neglijează, asta dacă nu mai suferă și alte pierderi, și nu obține nici un profit de pe urma vistieriei cetății pentru că e drept; pe lângă asta, va fi dușmanit de prieteni și cunoștințe dacă nu-i va servi în contra dreptății; dar lucrurile stau taman pe dos în cazul omului nedrept. Mă refer la cel despre care am vorbit mai înainte, cel care poate câștiga profituri mari. Prin urmare, gândește-te la el, dacă vrei să afli cât de mare folos personal găsește într-o purtare nedreaptă, spre deosebire de cea dreaptă. Vei înțelege cât se poate de ușor dacă vei avea în vedere nedreptatea desăvârșită, care-l face pe cel nedrept peste puțină de fericit, iar pe cei nedreptățiți și care nu vor să fie nedrepti – peste puțină de nefericiți. Este vorba de tiranie, care ia proprietatea celorlalți, lucruri sacre și lucruri profane, lucruri private și lucruri publice, nu câte puțin, ci de-a valma. În chestiunile de zi cu zi, dacă un individ e prins cu fărâdelegi, e pedepsit și supus ocărilor: pentru profanare, răpire, spargere, escrocherie și furt, făptuitorii primesc nume după crimele pe care le-au săvârșit; dar ori de câte ori cineva nu numai că ia banii oamenilor, dar răpește și înrobește toți locuitorii unei cetăți, în locul acestor nume de ocară el e laudat ca fericit și binecuvântat, atât de cetățenii înșiși cât și de toți cei care află de omul care a

săvârșit întreaga și perfectă nedreptate. Căci aceia care spun că nedreptatea e o rușine o fac deoarece se tem să nu sufere o nedreptate, nu s-o comită. Așadar, dragul meu Socrate, atunci când e destul de mare nedreptatea este mai puternică decât dreptatea, mai generoasă, mai potrivită stăpânului; și, după cum spuneam la început, lucrurile drepte sunt cu adevărat spre folosul celui mai puternic, dar cele nedrepte sunt spre propriul lui profit și folos.

Când a terminat, Thrasymachos a avut de gând să plece, după ce-și revărsase asupra urechilor noastre, asemenea unui băieș, potopul oratoric. Dar tovarășii de discuție n-au vrut să-l lase; l-au obligat să rămână și să-și explice spusele. L-am implorat neîntârziat și eu, zicând:

– Ce cuvântare grozavă ai putut să ții, dragul meu! Și acum vrei să pleci fără să aduci destule dovezi că e așa sau nu! Crezi că e puțin lucru ceea ce încerci să definești? Nu e mai curând întregul curs al vieții, felul în care fiecare dintre noi am putea duce traiul cel mai folositor?

– Păi cum aș putea crede altfel? zise Thrasymachos.

– Așa lași impresia, am răspuns, sau altfel nu te sinchisești de noi și nu-ți pasă defel dacă o să trăim mai bine sau mai rău, neștiutori ai lucrurilor pe care spui că le cunoști. Acum, fii bun și lămurește-ne. Dacă vei face un bine tuturor celor de față o să faci o afacere bună. În ceea ce mă privește, îți spun de pe acum: nu m-ai convins și nu cred că nedreptatea aduce mai mult folos decât dreptatea, nici măcar dacă individul e lăsat liber, să facă ce-i place. Fie, dragul meu prieten, un om nedrept, capabil să facă rău fie pe ascuns, fie cu forța, nu mă convinge că are parte de mai mult folos decât dacă ar fi drept. Poate că nu sunt singur, și alții dintre noi gândesc la fel. Fii atât de bun, așadar, și convinge-ne că greșim când prețuim dreptatea mai mult decât nedreptatea.

– Și cum v-aș putea convinge? întrebă el. Căci, dacă nu v-am convins prin ceea ce am spus, ce pot face mai mult? Oare trebuie să vă ofer argumentul meu și să vi-l picur în suflet?

– O, nu, te rog, am spus. Dar, înainte de toate, fie te ții de cele spuse, fie, dacă vrei să schimbi ceva, fă-o pe față, fără înșelătorie. Acum, Thrasymachos, să ne uităm iarăși la prima parte și să ne amintim cum definești tu pe adevăratul tămaduitor; dar după

aceea n-ai găsit necesar să fii la fel de grijuliu cu păstorul – crezi că îngrășă oile, în calitate de păstor, având în minte nu ce e mai bine pentru oi, ci un mare ospăț, ca unul care urmează să ia parte la un banchet, sau gândindu-se cum să vândă, ca un om de afaceri și nu ca un păstor. Or, după părerea mea, arta păstoritului se preocupă numai de obiectul ei, de felul în care să-i aducă acestuia cât mai mult bine; de vreme ce pentru sine totul a fost asigurat îndestulător, va fi desăvârșită atât timp cât nu-i va lipsi nimic din calitatea de artă a păstoritului. La fel, cred că acum trebuie să recunoaștem că stăpânirea de toate tipurile, publică și privată deopotrivă, atât timp cât e cu adevărat stăpânire, cere doar ce e mai bun pentru cei cărmuiți, pe care-i are în grijă. După părerea ta cărmuitorii cetăților, cei care sunt cu adevărat cărmuitori, conduc de bunăvoie?

– Nu e doar o părere, răspunse el. O știu foarte bine.

– Dar, Thrasymachos, ce spui de celelalte forme de guvernământ? Nu vezi că nimeni nu se oferă de bună voie să cărmuiască, ci toți cer să fie plătiți, gândind că de pe urma cărmuirii n-or să aibă nici un folos ei, ci numai supușii lor? Uite, răspunde-mi la întrebarea asta: când vorbim de diferitele arte, deosebirea dintre ele nu constă tocmai în faptul că fiecare are o capacitate diferită? Te rog să nu dai un răspuns contrar opiniei tale, dragul meu, căci altfel nu ajungem nicăieri!

– Da, zise el, aceasta-i deosebirea.

– Și fiecare ne oferă propriul ei folos, nu toate pe același; astfel, arta medicinei ne dă sănătate, arta pilotului – o călătorie sigură și așa mai departe?

– Așa e.

– Atunci arta câștigării de bani ne dă bani? Căci aceasta e capacitatea ei. Numai dacă nu spui că medicina și cărmuirea vaselor sunt aceeași artă! Să presupunem că un pilot găsește un folos în navigația pe mare și, prin urmare, se însănătoșește; din acest motiv n-ai spune că arta lui e medicală, dacă vrei să dai o definiție precisă, așa cum ai propus.

– Sigur că nu, grăi el.

– După cum n-ai numi medicină arta câștigării de bani, dacă cineva se însănătoșește câștigând bani.

– Fără îndoială.

– Dar ai numi oare medicina artă a obținerii de câștiguri, dacă cineva face bani vindecând?

A negat.

– Dar am convenit că folosul fiecărei arte e specific artei respective, nu?

– Fie, răspunse el.

– Prin urmare, orice folos pe care practicanții unei arte îl obțin în comun derivă din altceva, ce ei folosesc în comun în afara artei lor.

– Așa se pare.

– Foarte bine; spunem că folosul pe care îl obțin practicanții unei arte de pe urma câștigului de bani este dat de faptul că ei utilizează arta câștigării de bani în plus față de cea proprie, de bază.

– A încuviințat cu reținere.

– Atunci folosul acesta, primirea banilor, nu e adus fiecăruia de arta sa proprie; ci, ca să o spunem cu precizie, arta medicinei aduce sănătate, iar arta câștigării de bani aduce bani medicului, arta construcției face case, iar arta câștigului de bani, urmând-o, aduce bani constructorului. La fel cu toate celelalte, fiecare își face treaba ei și aduce folos celui ce-i constituie obiect. Dar dacă nu câștigă și niște bani, oare practicantul unei arte dobândește vreun folos de pe urma ei?

– Se pare că nu, răspunse el.

– Totuși, presupunând că lucrează pe gratis, nu aduce altcuiva nici un folos?

– Ba da, într-adevăr!

– Cu siguranță, atunci, Thrasymachos, de acum e limpede că nici o artă sau dregătorie nu-și înfăptuiește propriul folos, ci, așa cum am spus tot timpul, deopotrivă aduce și prescrie folosul celui căruia i se aplică, și urmărește folosul acestuia – ca fiind mai slab, și nu folosul celui mai tare. Acesta este motivul, dragul meu prieten, pentru care am spus neîncetat că nimeni nu alege de bună voie să cărmuiască și să ia asupra sa necazurile celorlalți pentru a le îndrepta, ci cere să fie plătit; căci acela care vrea să-și practice arta așa cum se cuvine nu face niciodată ceea ce e mai bine pentru sine, nici n-o prescrie, atunci când are de prescris în conformitate cu arta sa, ci face și prescrie ceea ce

e mai bine pentru cel supus artei respective. De aceea, trebuie să se dea o răsplată tuturor celor care ar fi dornici să cârmuiască, fie bani, fie onoruri, fie o pedeapsă dacă nu vor să primească dregătoria.

Glaucon interviu:

– Ce vrei să spui cu asta, Socrate? Cele două feluri de răsplată le înțeleg; dar pedeapsa, pe care o numești un fel de răsplată, n-o mai pricep.

– Înseamnă că nu înțelegi răsplata celor mai buni, pentru care cei mai vrednici primesc să cârmuiască, atunci când sunt dornici s-o facă. Nu știi că vânarea de dregătorii și lăcomia au faimă proastă și sunt o rușine?

– Ba da, răspunse el.

– Din acest motiv, oamenii buni nu doresc să cârmuiască pentru bani ori pentru onoruri. Ei nu vor să fie plătiți pe față, pentru dregătoria lor, și să fie astfel numiți mercenari, după cum nu vor să fie plătiți pe ascuns și să fie numiți hoți. La fel, nu urmăresc onoruri, pentru că nu sunt vânători de dregătorii. De aceea, trebuie să li se pună în vedere o pedeapsă ca să se arate dornici de a cârmui, și aceasta este pricina adevărată pentru care se consideră că e urât să te oferi de bună voie pentru o dregătorie și să nu aștepti să fii constrâns. Dar cea mai mare pedeapsă e să fii condus de un om mai rău, dacă tu însuși nu vrei să cârmuiești. Cred că de asta se tem oamenii vrednici atunci când acceptă funcțiile; și apoi ei își încep dregătoria nu ca și când ar fi ceva bun, ori s-ar aștepta să le facă plăcere, ci ca dintr-o necesitate tristă, neputând să încredințeze postul unora mai buni sau la fel de buni ca ei înșiși. Căci, de fapt, dacă ar exista o cetate a oamenilor buni, ei s-ar lupta să evite cârmuirea, așa cum în prezent se luptă să cârmuiască; atunci ar deveni evident că natura unui conducător adevărat e să caute folosul supușilor, nu pe al său propriu. Așadar, toți cei care știu ce este fiecare lucru, ar alege mai degrabă să aibă folos de la altul decât să-i aducă folos altuia și să intre într-un șir nesfârșit de necazuri. De aceea, nu pot nicidecum să îngădui spusa lui Thrasymachos, cum că dreptatea este folosul celui mai tare. Dar vom lăsa întrebarea aceasta pentru altă dată; ceea ce spune el acum mi se pare mai important, faptul că declară că viața omului nedrept e mai

bună decât cea a omului drept. Care e calea pe care o alegi, Glaucon? Care ți se pare mai adevărată?

– Aleg ideea potrivit căreia viața omului drept e mai profitabilă.

– Ai auzit, am spus, toate lucrurile bune pe care Thrasymachos tocmai le-a descris și le-a atribuit omului nedrept?

– Am auzit, răspunse el, dar nu cred.

– Atunci ar trebui oare să încercăm să-l convingem, dacă putem găsi vreun mijloc, că nu grăiește adevărul?

– Asta e dorința mea, desigur, zise el.

– Așadar, dacă răspundem cu o cuvântare la cuvântarea lui, și ne amintim toate lucrurile bune pe care le are omul drept, și-l lăsăm să țină un alt discurs, și apoi ținem noi înșine un discurs, o să trebuiască să numărăm lucrurile bune și să le măsurăm, în fiecare dintre discursuri, și atunci vom avea nevoie de judecători care să hotărască; dar dacă, la fel ca mai înainte, vom ajunge la o înțelegere, vom fi noi înșine pledanți și judecători.

– Mare dreptate ai, spuse el.

– Va fi cum îți convine, am zis.

– Așa îmi convine.

– Foarte bine. Acum, Thrasymachos, ia-o de la capăt și răspunde-ne. Zici că nedreptatea desăvârșită e mai profitabilă decât dreptatea desăvârșită?

– Sigur că da, confirmă Thrasymachos, și ți-am și spus de ce.

– Perfect, iată o chestiune generală de la care să pornim; spune-ne care e părerea ta. Presupun că pe unul dintre aceste lucruri îl numești virtute, iar pe celălalt meteahnă?

– Nu văd de ce nu.

– Dreptatea e o virtute, iar nedreptatea e o meteahnă?

– Câtă candoare! La asta se ajunge, nu-i așa, când spun că nedreptatea e profitabilă, iar dreptatea nu aduce profit!

– Păi atunci cum e?

– Invers, grăi el.

– Vrei să spui că dreptatea e o meteahnă?

– Nu, doar o neghiobie mărinimoasă.

– Atunci socotești nedreptatea o înclinație proastă?

– Nu, ci bună cumpănire.

– Prin urmare, Thrasymachos, tu crezi că cei nedrepti sunt sensibili și buni.

– Da, cei în stare să împingă nedreptatea până la desăvârșire, în stare să aducă sub puterea lor cetăți și neamuri întregi. Dar poate că-ți închipui că fac trimitere la cei care taie pungile cu bani; și asta aduce folos, dacă nu sunt prinși. Dar asemenea lucruri nu merită pomenite, ci doar cele despre care tocmai vorbeam.

– Înțeleg foarte bine ce vrei să spui, am zis. Dar mă miram că așezi nedreptatea în categoria virtuții și înțelepciunii, și dreptatea în categoria opusă.

– Cu siguranță, asta și fac.

– Acum te aflu pe o poziție mai tare, prietene, și nu mi-e ușor să găsesc ceva de spus. Dacă ai fi afirmat că nedreptatea e profitabilă, dar ai fi recunoscut că e o meteahnă ori ceva urât, cum fac ceilalți oameni, am fi avut ceva de zis pe baza principiilor acceptate; dar e limpede că vrei să spui că e minunată și puternică, și-i adaugi toate celelalte atribute pe care obișnuiam să le alăturăm dreptății, de vreme ce ai fost atât de cutezător încât să o pui laolaltă cu virtutea și înțelepciunea.

– Te numeri printre profeții cei mai vrednici de crezare! zise el.

– Iau de bun faptul că ne oferi părerea ta adevărată, și, atât timp cât e astfel, nu trebuie să mă dau înapoi de la a te urma. Căci cred că nu glumești acum, Thrasymachos, ci spui chiar ceea ce gândești.

– Ce deosebire e pentru tine, grăi el, dacă asta gândesc ori nu? De ce nu mă atacă?

– O, e totuna, am zis. Te rog, încearcă să-mi mai răspunzi la o întrebare: crezi că omul drept ar vrea să aibă mai mult decât ceilalți oameni drepti?

– Nicidecum, căci altfel n-ar fi făptura cumsecade și prostută, care este.

– Dar ca fapta lui să fie superioară altei fapte drepte?

– Nici asta.

– Dar ar putea dori oare omul drept să aibă mai mult decât omul nedrept – crezând astfel că are dreptatea de partea sa, ori nu?

– Va crede că așa e drept și o va pretinde, însă n-ar putea-o face.

– Nu asta întrebam, am spus. Ce vrei tu să zici e că omul drept nu pretinde sau dorește să aibă mai mult decât un alt om drept, dar se poartă astfel numai față de omul nedrept?

– Întocmai, răspunse el.

– Păi despre cel nedrept ce vei spune? Pretinde el să aibă mai mult decât omul drept și să înfăptuiască lucruri superioare celor drepte?

– Desigur, de vreme ce pretinde să aibă mai mult decât toți!

– Așadar, omul nedrept va dori să aibă mai multe decât cel nedrept și să întreacă prin fapta sa orice faptă nedreaptă, și se va strădui să aibă mai mult decât toți?

– E pe deplin adevărat.

– Ei bine, am zis, hai să spunem așa: omul drept nu are mai mult decât semenii săi, ci decât cei care se deosebesc de el, iar omul nedrept are mai mult și decât unii, și decât ceilalți.

– Perfect, grăi el.

– Și, mai departe, cel nedrept e sensibil și bun, iar cel drept nu e nici una, nici alta.

– Și cu asta sunt de acord.

– Prin urmare, am spus, cel nedrept seamănă cu unul sensibil și bun, pe când cel drept nu seamănă?

– Ei, dacă e așa și pe dincolo, sigur că se va asemana cu unul așa și pe dincolo, spre deosebire de celălalt.

– Bine, deci fiecare dintre ei e precum cei cu care seamănă.

– La ce altceva te-ai aștepta? întrebă el.

– Foarte bine, Thrasymachos. Acum, există un om pe care-l numești muzician și un altul nemuzician?

– Da.

– Care e sensibil și care e insensibil?

– Socot că muzicianul e sensibil, iar nemuzicianul e insensibil.

– Atunci îl numești bun acolo unde e sensibil, și rău pe celălalt, acolo unde e insensibil?

– Da.

– La fel și cu medicii?

– La fel.

– Să presupunem, bunul meu prieten, că un muzician își acordează harpa; dorește el oare să fie mai bun ca alt muzician prin felul în care strânge și slăbește corzile, și vrea să-l depășească?

– Nu cred.

– Dar dorește să fie mai bun decât un nemuzician?

– Neapărat.

– Iar medicul – în privința mâncării și a băuturii, ar dori el oare să aibă mai mult decât un alt medic, și să întrecă o altă faptă medicală?

– Sigur că nu.

– Dar față de unul care nu e medic?

– Da.

– În fiecare formă de cunoaștere și necunoaștere, crezi oare că unul care știe ar dori să facă ori să spună mai mult decât ar face ori ar spune altul care știe, și nu să procedeze exact la fel cum ar face-o acesta din urmă în aceeași situație?

– Păi, probabil e necesar ca el să procedeze la fel în asemenea cazuri, răspunse el.

– Dar cel care nu știe? N-ar încerca să aibă mai mult atât în comparație cu cei la fel ca el, cât și cu cei diferiți?

– Tot ce se poate.

– Dar cel care știe e înțelept?

– Așa zic.

– Și înțeleptul e bun?

– Așa zic.

– Atunci cei buni și înțelepți nu vor dori să aibă mai mult decât cei asemenea lor, ci decât cei opuși lor?

– Așa se pare, grăi el.

– Dar cei răi și neștiutori vor dori să aibă mai mult atât față de semenii lor, cât și față de cei deosebiți lor?

– Se pare că da.

– Atunci, Thrasymachos, omul nedrept are mai mult și decât cei ce nu sunt ca el, și decât cei asemenea lui – tu ai spus-o, nu-i așa?

– Ba da, răspunse el.

– Dar omul drept nu va căuta să aibă mai mult decât semenii lui, ci numai în comparație cu cei deosebiți de el?

– Așa e.

– Prin urmare, omul drept e asemenea celui înțelept și bun, iar omul nedrept – asemenea celui neștiutor și rău.

– Asta pare să decurgă de aici.

– Dar, mai departe, am convenit că fiecare e la fel cu cei cu care se aseamănă.

– Într-adevăr.

– Așadar, am arătat că omul drept e bun și înțelept, iar cel nedrept e ignorant și rău.

Thrasymachos recunoscute toate aceste lucruri nu lesne, așa cum le consemnez eu acum, ci cu greutate, asudând din belșug, că tot eram în toiul verii. Apoi am văzut ceva ce nu mai întâlnisem niciodată: Thrasymachos a roșit. În cele din urmă, după ce am convenit că dreptatea înseamnă virtute și înțelepciune, iar nedreptatea – meteahnă și ignoranță, am mers mai departe.

– Foarte bine, am stabilit lucrul acesta. Dar parcă am spus că nedreptatea era și puternică; nu-ți aduci aminte, Thrasymachos?

– Ba da, răspunse el, dar nu sunt de acord cu ceea ce zici tu acum, și am și eu ceva de spus. Însă dacă ar fi să țin o cuvântare, sunt încredințat că ai numi-o demagogie ieftină. Atunci lasă-mă să spun tot ce vreau, ori continuă cu întrebările dacă dorești să-ți răspund, iar eu nu voi spune decât „zău așa!” și voi da din cap a încuviințare sau a negare, așa cum facem cu femeile bătrâne când se apucă să povestească.

– Te rog să nu faci asta, dacă nu gândești astfel.

– Numai ca să te mulțumesc, zise el, de vreme ce nu mă lași să țin o cuvântare. Ce altceva mai vrei?

– Nimic, îți spun, dar, cum ești gata s-o faci, fă-o, iar eu o să-ți pun întrebări.

– Întreabă.

– Atunci, am zis, o să te rog, la fel ca înainte, să cercetăm raționamentul pas cu pas și să aflăm ce e dreptatea în comparație cu nedreptatea. Cred că s-a spus aici că nedreptatea e mai puternică și mai tare decât dreptatea; dar acum, de vreme ce dreptatea este înțelepciune și virtute, vom putea dovedi cu ușurință, presupun, că e mai tare decât nedreptatea, ținând seamă că aceasta este ignoranță. Nimeni nu poate rămâne orb în fața acestui fapt. Dar nu vreau ca lucrurile să rămână atât de simple,

Thrasymachos; hai să încercăm altfel. Ai spune că e nedrept ca o cetate să încerce să înrobească alte cetăți în mod nedrept, ori, dacă a făcut-o deja, să le țină înrobite în puterea ei?

– Sigur că da, zise el, iar cea mai bună cetate va fi cel mai mult acest lucru, fiind cu desăvârșire nedreaptă.

– Înțeleg că asta e ideea ta, am spus, dar te întreb altceva, dacă cetatea care devine mai puternică decât o alta va avea această putere fără dreptate, ori ea trebuie să se îmbine neapărat cu dreptatea?

– Dacă e adevărat, grăi el, așa cum tocmai ai zis, că dreptatea e înțelepciune, puterea trebuie să se îngemăneze cu dreptatea; dar dacă e adevărat cum am zis eu, trebuie să se îmbine cu nedreptatea.

– Ești admirabil, Thrasymachos, nu numai că dai din cap în semn de încuviințare ori negare, dar îmi și răspunzi foarte frumos!

– Ca să-ți fac plăcerea, zise el.

– Îți sunt recunoscător, dar, te rog, mai fă-mi o plăcere și spune-mi: crezi că o cetate, o armată, o bandă de hoți și tâlhari sau orice grup de oameni care lucrează împreună spre un țel nedrept ar fi în stare să-și atingă țelul respectiv dacă s-ar purta nedrept unii față de ceilalți?

– Nicidecum.

– Ar face-o mai bine dacă n-ar fi nedrepți?

– Cu siguranță.

– Căci presupun, Thrasymachos, că nedreptatea le aduce certuri, vrajbe și lupte între ei, pe când dreptatea le aduce prietenie și o gândire la unison; nu-i așa?

– Fie, zise el, nu vreau să mă cert cu tine.

– Mii de mulțumiri, bunul meu prieten. Mai spune-mi o dată: dacă lucrarea nedreptății e de a sădi ură oriunde se află, atunci pretutindeni unde apare, fie între sclavi ori între oamenii liberi, îi va face să se urască unii pe alții, să formeze facțiuni și să nu poată acționa împreună?

– Fără îndoială.

– Dar dacă nedreptatea s-ar afla între doi oameni, n-or să se certe și să se dușmănească atât între ei, cât și cu un altul, drept?

– Ba da, răspunse el.

– Ei bine, iscusitul meu prieten, să zicem că nedreptatea se află la unul; cu siguranță nu-și va pierde puterea sa anume; n-o va păstra exact la fel?

– Bineînțeles c-o păstrează.

– Atunci se pare că acesta e felul de putere pe care-l deține: oriunde se află, într-o cetate, un popor, o armată sau orice altceva, mai întâi lipsește comunitatea de capacitatea de a acționa laolaltă, din cauza certurilor și a deosebirilor de păreri, după care o face să fie dușmană atât sieși, cât și tuturor adversarilor și celor drepi. Nu-i așa?

– Ba da.

– Prin urmare, când se instăpânește peste un individ, va lucra potrivit naturii ei: mai întâi îl va lipsi de capacitatea de acțiune, întrucât va fi învrăjbit cu sine însuși și nu se va înțelege cu sine; apoi îl va face să se dușmănească atât cu sine cât și cu cei drepi, așa-i?

– Da.

– Iar zeii sunt drepi, prietene?

– Dacă vrei.

– Atunci omul nedrept e dușman și al zeilor, Thrasymachos, iar omul drept e prieten cu ei.

– Desfată-te cu ospățul raționamentului tău, spuse el; nu-ți fie teamă, n-o să te combat, ca să nu-i supăr pe cei de față.

– Atunci, te rog, dă-mi și ce-a mai rămas din ospăț și continuă să răspunzi ca până acum. Când spunem că oamenii drepi apar mai înțelepți, mai buni și mai capabili să acționeze cu rezultate bune, iar cei nedrepți apar mai neputincioși de a realiza ceva laolaltă, și când, pe de altă parte, adăugăm că de fapt cei care realizează ceva într-o strânsă uniune sunt totuși uneori oameni nedrepți – atunci nu rostim un lucru pe deplin adevărat; căci n-ar fi putut să nu-și facă rău unii altora dacă ar fi fost cu desăvârșire nedrepți; este limpede că în ei sălășluia o anume dreptate, care să-i înfrâneze de a se nedreptăți între ei, precum și pe cei pe care-i atacau, și prin această dreptate au realizat numai atât cât au făcut-o. Au pornit pe calea nedreptății fiind numai pe jumătate răi, de vreme ce oamenii pe de-a-ntregul ticăloși și nedrepți sunt cu totul incapabili de a obține rezultate bune. Acesta este adevărul chestiunii, cum îl înțeleg eu, nu ce-ai spus tu la

inceput Acum ajungem la cea de-a doua întrebare pe care am pus-o. Au oare cei drepti o viață mai bună decât cei nedrepti? Sunt ei mai fericiți? Deja, din cele spuse până acum, așa reiese, dar hai să cercetăm problema mai amănunțit. Nu e vorba de nu știu ce lucru întâmplător și neînsemnat, ci de felul în care ar trebui să trăim.

– Cercetează, zise el.

– Cercetez. Fii amabil și spune-mi, crezi că există o acțiune proprie calului?

– Da.

– Atunci ai desemna ca acțiunea proprie unui cal, ori a unui lucru, fapta pe care ai putea-o întreprinde numai cu acel lucru, sau numai cel mai bine cu lucrul acela?

– Nu pricep, grăi el.

– Iată, poți vedea cu altceva decât cu ochii?

– Nu.

– Dar poți auzi cu altceva decât cu urechile?

– Nu.

– Atunci e corect să spunem că văzul și auzul sunt acțiunea ochilor și urechilor.

– Cu siguranță.

– Din nou: poți tăia mlădițele de vie cu un pumnal, cu un briceag sau multe alte lucruri?

– Bineînțeles.

– Dar cu nimic n-ai putea-o face la fel de bine cum o faci cu un cosor, făcut special pentru asta.

– E-adevărat.

– Atunci n-ar trebui să socotim că asta e acțiunea proprie cosorului?

– Ba cum să nu?

– Acum cred că vei înțelege mai bine ce voiam să spun când am întrebat dacă acțiunea fiecărui lucru e ceea ce poate face numai lucrul acela, mai bine decât orice altceva.

– A, pricep acum, și sunt de acord că aceasta este acțiunea fiecărui lucru.

– Foarte bine, am zis. Crezi că există în fiecare lucru o virtute căreia să-i corespundă o acțiune? Să reluăm aceleași exemple: ochii, de pildă, au o acțiune?

– Da.

– Au ei și o virtute?

– Da.

– Dar urechile au o acțiune?

– Da.

– Și o virtute?

– Așa e.

– Dar ce se poate spune despre celelalte lucruri? Nu e la fel și în cazul lor?

– Ba da.

– Stai o clipă. Ar putea ochii să-și înlăptuiască acțiunea dacă n-ar avea virtutea lor proprie, ci în loc de asta ar avea o meteahnă?

– Cum ar putea? Te referi, presupun, la orbire, în locul simțului văzului.

– Care este virtutea lor, am spus, dar nu asta întrebam, ci dacă virtutea lor proprie îi face să întreprindă bine acțiunea pe care o au de înlăptuit, iar meteahna îi face să o întreprindă prost.

– E-adevărat.

– Prin urmare și urechile, lipsite de virtutea lor, își vor înlăptui acțiunea prost.

– Desigur.

– Putem vorbi la fel despre toate celelalte lucruri?

– Așa cred.

– Atunci să trecem la următorul punct. Sufletul are o acțiune pe care n-am putea-o realiza cu nimic altceva? De pildă, să purtăm de grijă, să conducem, să chibzuim și altele de felul acesta. Există altceva în afară de suflet căruia să-i putem încredința aceste acțiuni și să spunem că-i sunt proprii?

– Nu există.

– Dar viața? Putem spune că e o acțiune a sufletului?

– Fără nici o îndoială, răspunse el.

– Și nu spunem că sufletul are și o virtute?

– Ba da.

– Dar, Thrasymachos, își va înlăptui vreodată sufletul acțiunea bine, dacă e lipsit de virtutea-i proprie? Nu e cu neputință lucrul acesta?

– Așa-i, e cu neputință.

– Prin urmare, cu necesitate, un suflet rău va conduce și va purta de grijă rău, în timp ce un suflet bun va face, cu necesitate, toate aceste lucruri bine.

– Neapărat e astfel.

– Acum, n-am convenit noi că virtutea sufletului e dreptatea, iar meteahna sufletului e nedreptatea?

– Ba da.

– Atunci sufletul drept și omul drept vor trăi bine, iar omul nedrept va trăi rău.

– Așa reiese din raționamentul tău.

– Dar, mai departe, cel ce trăiește bine e binecuvântat și fericit, pe când cel ce trăiește rău e nenorocit.

– Desigur, zise el.

– Așadar, omul drept este fericit, iar cel nedrept – nefericit.

– Fie.

– Dar să fii nefericit nu e de folos, pe când să fii fericit este.

– Bineînțeles.

– Atunci, Thrasymachos, înțeleptule! Nedreptatea nu aduce niciodată mai mult folos decât dreptatea!

– Aici se încheie banchetul tău, Socrate, la sărbătoarea lui Bendis!

– Trebuie să-ți mulțumesc pentru ospăț, Thrasymachos, am zis, căci te-ai îmblânzit și nu mai ești mânios. Totuși n-am avut parte de o masă bună, și asta din vina mea, nu a ta. Oamenii la-comi, cum se reped ei la fiecare fel care se aduce și iau o îmbucătură când nici n-au apucat să se desfete cu cea dinainte! Cred că eu sunt așa. Înainte de a fi găsit ce căutam, ce e dreptatea, am lăsat chestiunea la o parte și m-am repezit să pun întrebări despre ea – dacă e meteahnă ori neștiință, ori înțelepciune și virtute; apoi a năvălit peste noi o altă problemă, că nedreptatea ar aduce mai mult folos decât dreptatea, și am lăsat-o pe prima pornind s-o vânez pe aceasta; pur și simplu nu m-am putut înfrâna. Prin urmare, deznodământul discuției noastre e că nu știu nimic! Dacă nu știu nici măcar ce e dreptatea, cum să știu dacă e într-adevăr o virtute sau nu, și dacă acela care o posedă e fericit sau nu!

CARTEA A II-A

Spunând acestea, credeam că terminasem cu discuția, însă nu eram decât la preludiu. Căci Glaucon e întotdeauna cel mai viteaz dintre viteji, și atunci a dovedit-o. Cum nu voia să accepte cedarea lui Thrasymachos, a grăit:

– Socrate, chiar vrei cu adevărat să ne convingi că în toate privințele e mai bine să fii drept decât nedrept, sau vrei numai să pară că ne-ai convins?

– Cu toată sinceritatea, asta e ceea ce aș alege, dacă aș putea-o face, am spus.

– Atunci înseamnă că nu faci ce dorești, zise el. Căci, spune-mi, crezi că există vreun fel de bine pe care ne-am bucura să-l avem numai de dragul lui, nu pentru că ne dorim ceea ce provine de la el? Așa cum e veselie și acele plăceri nevătămătoare, din cauza cărora, după ce le trăiești, nu se întâmplă nimic, în afara faptului că ești în continuare fericit.

– Da, cred că e ceva de felul ăsta.

– Și este un bine pe care-l iubim atât pentru el, cât și pentru ceea ce provine de la el? De pildă, să fii în toate mințile, să vezi și să fii sănătos; presupun că lucrurile acestea le iubim din ambele motive.

– Așa e, am zis.

– Și mai e și o a treia categorie de bine căreia îi aparțin sporturile, vindecarea bolilor, arta tămăduirii și celelalte modalități de a face bani. Despre acestea ai putea spune că sunt trudnice, dar ne aduc folos; n-ar trebui să ni le dorim numai de dragul lor, ci pentru răsplata pe care o dau și pentru celelalte lucruri ce provin de la ele.

– Da, e adevărat, există și această a treia categorie. Și ce-i cu toate acestea?

– Unde așezi dreptatea? În care categorie?

– După părerea mea, am spus, aparține celei mai nobile categorii, însemnând că trebuie să fie iubită de cel ce vrea să fie fericit atât pentru ea însăși, cât și pentru ceea ce provine de la ea.

– Ei bine, nu mulți cred asta. O așează îndeobște în clasa celor trudnice, însemnând că trebuie să fie practică atât pentru răsplata în bani, cât și pentru laudele celor din jur, dar în ea însăși trebuie ocolită, căci e împovărătoare.

– Știu că așa se crede, și mai știu că exact acesta e cusurul pe care i-l găsea Thrasymachos mai devreme, când lauda nedreptatea. Dar mă tem că sunt un învățacel prost.

– Lasă-mă și pe mine să vorbesc, zise el, și să vedem dacă ești de aceeași părere cu mine. Cred că Thrasymachos s-a lăsat fermecat de tine, ca un șarpe descântat, mai devreme decât ar fi trebuit s-o facă; dar încă nu sunt mulțumit cu dovezile aduse despre dreptate și nedreptate, căci doresc să aud ce este fiecare și ce putere are fiecare în sine, atunci când se află în suflet, lăsând la o parte răsplata pecuniară și ce provine de la fiecare. Prin urmare, asta o să fac, dacă ești de acord. O să trec încă o dată prin relatarea lui Thrasymachos; la început voi spune ce cred majoritatea oamenilor că e dreptatea și de unde apare ea; în al doilea rând, voi spune că toți cei ce o practică o fac fără dragă inimă, ca pe un lucru necesar, dar nu ca pe un bine; în al treilea rând, voi spune că au oarecare dreptate pentru aceasta, căci auzindu-i vorbind se pare că viața celor nedrepți este mult mai bună decât viața celor drepți. Eu nu cred asta, Socrate, te rog să mă înțelegi, dar sunt în încurcătură, toate acestea năpustindu-se asupra mea; asta aud de la Thrasymachos și de la nenumărați alții, dar n-am auzit nici o relatare despre dreptate pe gustul meu, să arate că e mai bună decât nedreptatea, și vreau să aud că e laudată pentru ea însăși. De aceea, mă voi strădui din toate puterile să laud viața în nedreptate, iar pe măsură ce voi vorbi voi arăta cum vreau să te aud grăind, atunci când osândești nedreptatea și lauzi dreptatea. Este aceasta pe potrivă dorinței tale?

– Fără nici o îndoială, am spus. Ce altă chestiune mi-ar putea plăcea mai mult s-o discut și s-o aud discutată?

– Așa e, zise el. Mai întâi ascultă ce am de spus, așa cum am făgăduit, despre ce e dreptatea și cum apare ea:

Se spune, așadar, că a fi drept e bine, a suferi o nedreptate e rău, iar răul adus de îndurarea nedreptăților este mai mare decât binele adus de purtarea nedreptății, astfel încât atunci când oamenii provoacă și suferă nedreptăți în relațiile cu alții, și au parte

de ambele, cei care nu pot să scape de una și s-o ia pe cealaltă cred că e de folos să facă o înțelegere și nici să nu cauzeze, nici să nu sufere vreo nedreptate; încep să croiască legi și să încheie convenții, numind legală și dreaptă porunca legii. Aceasta se spune că e originea și natura dreptății, care e ceva între două extreme: cea bună – să faci rău și să nu plătești pentru asta – și cea rea, să înduri nedreptatea și să nu te poți răzbuna. Se spune că dreptatea se află între acestea două, și nu e privită ca un bine, ci e cinstită din pricina slăbiciunii de a săvârși nedreptăți; căci acela în stare să facă nedreptăți, dacă ar fi un bărbat adevărat, n-ar încheia cu nimeni o înțelegere potrivit căreia să nu facă rău ori să nu îndure răul – s-ar mânia cumplit la gândul acesta. Prin urmare, astfel este firea dreptății, Socrate, și astfel este izvorul ei, după cum se spune.

Dar ne-am da seama mai limpede că aceia care practică dreptatea o fac fără tragere de inimă și doar pentru că nu pot săvârși nedreptăți dacă ne-am închipui un exemplu: să le dăm voie amândurora, și celui drept și celui nedrept, să facă orice le place, și să-i urmărim pentru a vedea unde-l va duce dorința pe fiecare. Apoi îl vom prinde pe omul drept asupra faptului: el va parcurge același drum ca omul nedrept căutându-se pe sine, calea pe care fiecare făptură o urmează ca pe un bine, numai că legea îl obligă să se depărteze pentru a se purta cinstit. Această permisiune de care vorbesc se aseamănă foarte mult cu puterea pe care o avea Gyges, strămoșul lidianului cu același nume. Se spune că el era un păstor care-l slujea pe cărmuitorul de atunci al Lidiei. S-a stărnit o mare furtună, urmată de un cutremur; pământul s-a despicat, în locul unde-și ținea torțele deschizându-se o prăpastie. A văzut-o, s-a minunat și a coborât în ea. Acolo a văzut multe lucruri extraordinare despre care spune povestea, mai cu seamă un cal de aramă, gol pe dinăuntru, cu ferestre pe părți; s-a uitat în el și a văzut un leș, după cum părea, mai mare decât un om, dezbrăcat, nepurtând decât un inel de aur pe deget, pe care l-a luat; după aceea a ieșit din hău. Păstorii aveau obiceiul de a se întâlni în fiecare lună, după care li dădeau seamă regelui despre turmele lor; la această întâlnire el a purtat inelul. Pe când stătea laolaltă cu ceilalți, s-a întâmplat să învârtă piatra inelului spre interiorul palmei. De îndată s-a făcut nevăzut de cei din jur, iar

aceștia au vorbit despre el ca și cum ar fi părăsit întrunirea. Surprins, a răsucit iarăși inelul, întorcând piatra în afară, iar ceilalți l-au putut vedea. Observând lucrul acesta, a pus la încercare inelul, pentru a ști dacă avea puterea de a-l face pe purtător nevăzut; și a descoperit că ori de câte ori răsucea piatra spre interiorul palmei devenea nevăzut, iar când o răsucea invers putea fi văzut de ceilalți. După ce a aflat asta a izbutit să fie numit sol către rege; când a ajuns acolo, a sedus-o pe soția regelui și împreună cu ea s-a năpustit asupra cârmuitorului, l-a ucis și a pus mâna pe imperiu. Dacă ar exista două astfel de inele, iar omul drept l-ar purta pe unul și omul nedrept pe celălalt, nici unul, în ciuda a ceea ce s-ar crede, n-ar fi atât de ferm încât să stăruiască în practicarea dreptății, nici unul n-ar putea îndura să se dea înapoi din fața buzurilor altuia și să nu le atingă, atunci când e în puterea lui să ia tot ce vrea, chiar și din piață, fără să se teamă, și să intre în orice casă și să se culce cu oricine pofteste, și să ucidă ori să scoată din pușcărie pe oricine vrea, și să facă orice altceva pe lume ca un adevărat zeu. Purtându-se astfel ar proceda identic cu celălalt; amândoi ar merge pe aceeași cale. Cu siguranță, s-ar putea spune că asta e o dovadă puternică în sprijinul faptului că nimeni nu e drept de bunăvoie, ci numai fiind obligat, convins că acesta nu este un bine pentru el personal, întrucât atunci când unul crede că va putea săvârși o nedreptate, o săvârșește. Așa cum e limpede că toată lumea crede, nedreptatea aduce mai mult folos personal decât dreptatea, iar această credință e corectă, cum vor spune cei care relatează această chestiune, căci dacă oricine ar avea această permisiune și totuși nu ar face nici o nedreptate sau nu s-ar atinge de proprietatea altora, ar fi privit ca un idiot de toți cei care l-ar vedea. Dar unul față de altul l-ar aduce laude, înșelându-se reciproc de teamă să nu sufere ei înșiși o nedreptate. Cam asta ar fi de spus pe această temă.

Vom putea da o judecată corectă asupra acestor două vieți numai dacă vom confrunta dreptatea dusă la extrem cu nedreptatea dusă la extrem, și nu altfel. Cum le putem așeza față în față? În modul acesta: să nu scădem nimic din nedreptatea celui nedrept și nimic din dreptatea celui drept, ci să presupunem că fiecare e desăvârșit în practica lui.

Întâi de toate, așadar, omul nedrept: să ne gândim că se comportă ca un specialist. Pilotul cel mai bun, de pildă, ori medicul, deosebește ce e cu puțință de ce e cu neputință în arta sa. El pornește s-o facă pe una și nu pe cealaltă; în plus, dacă se întâmplă să calce pe de lături, e în stare să-și revină. Tot așa, omul nedrept își va întreprinde pe ascuns nedreptățile, dacă vrea să fie desăvârșit în acțiunea lui, căci acela dat în vileag e privit ca nevrednic, întrucât nedreptatea supremă înseamnă să fii socotit drept atunci când nu ești. Prin urmare, trebuie să-i acordăm celui cu desăvârșire nedrept nedreptatea desăvârșită și să nu-i scădem nimic din aceasta; dar trebuie să-i îngăduim celui care săvârșește cele mai mari rele să dobândească cea mai mare faimă de dreptate și să-și revină dacă i se întâmplă să greșescă. Trebuie să poată fi convingător dacă e dat în vileag pentru faptele sale și să se poată folosi de forță atunci când aceasta e necesară, biziindu-se pe temeritatea și țaria sa și pe averea și prietenii săi.

După ce am atribuit omului nedrept aceste calități, să-i opunem în teoria noastră, omul drept: un om simplu și generos, care nu vrea să pară bun, ci să fie bun, așa cum spune Eschil. Prin urmare, trebuie să înlăturăm aparențele, căci dacă va fi socotit drept va avea parte de cinstire și daruri din acest motiv, și nu va fi limpede dacă el se poartă cu dreptate din cauză că e drept ori pentru că primește cinstire și daruri. Trebuie să fie despuiat de orice altceva în afară de dreptate, și să fie făcut opusul celui dintâi: nefăcând nici o nedreptate, să aibă faima celei mai mari nedreptăți, pentru ca dreptatea lui să fie pusă la încercare în ciuda tuturor lucrurilor rele ce se spun despre el. Așadar, să-l lăsăm să meargă neabătut pe calea sa până la moarte, socotit nedrept de toată lumea, pe când el e drept. Fie ca amândoi să meargă până pe culme, unul pe a dreptății, celălalt pe a nedreptății, și să se judece care dintre ei e mai fericit și mai norocos.

– Zeii să ne binecuvânteze, dragul meu Glaucon! am zis. Cât de bine ai sculptat și fasonat aceste personaje, de parc-ar fi o pereche de statui trimise la o întrecere!

– Fac tot ce pot, grați el. Iată-i pe amândoi; și, așa cum cred, nu mai e greu să discutăm ce fel de viață îl așteaptă pe fiecare. Acum trebuie să continuu; iar dacă vorbele mele par cam aspre,

nu te gândi că eu cuvântez, Socrate, ci aceia care laudă nedreptatea, punând-o mai presus decât dreptatea. Asta vor spune ei: că în aceste împrejurări omul drept va fi biciuit, supus caznelor, legat în lanțuri, ochii i se vor scoate cu fierul încins; la urmă, după ce a îndurat toate nenorocirile cu putință, va fi legat pe un par și va ști că un om trebuie să dorească nu să fie drept, ci să pară drept. Atunci, vorbele lui Eschil ar fi mult mai potrivite pentru cel nedrept, căci se va spune că omul nedrept practică un lucru aproape de adevăr și nu trăiește pentru faimă – el nu dorește să pară, ci să fie nedrept,

culegând din brazda adâncă, din străfundul minții sale,
unde cresc sfaturi de preț.

Mai întâi va primi dregătorii pentru că e socotit drept; apoi își va lua soție din orice familie dorește, își va căsători copiii cu oricine dorește, va încheia asocieri și afaceri cu oricine îi place și, peste toate acestea, va obține foloase pentru că nu-l supără să fie nedrept. În acțiunile publice sau private, îi va întrece pe adversarii săi și va obține mai mult decât ei; și astfel se va îmbogăți și va putea să aducă folos unui prieten și să rănească un dușman, să facă jertfe și să închine ofrande zeilor în mod cuvenit și în deplină splendoare, și-i va putea sluji pe zei și pe oameni, dacă voiește, mult mai bine decât omul drept; de aceea, se poate aștepta, negreșit, ca zeii să-l aibă în grijă mai mult decât pe cel drept. De aceea se spune, Socrate, că atât zeii cât și oamenii îi oferă lui o viață mai bună decât omului drept.

Când Glaucon și-a încheiat cuvântarea, mă gândeam să fac un comentariu, însă fratele său, Adeimantos, m-a întrerupt.

– Doar nu crezi, Socrate, zise el, că pledoaria e completă?

– Dar ce-ar mai fi de adăugat?

– Nu s-a spus totuși lucrul care e cel mai necesar să fie spus!

– Aha, am făcut, e o veche zicală: fratele îți sare totdeauna-n ajutor! Păi sprijină-l și ajută-l, dacă uită ceva; cu toate că și ce a zis până acum e deja destul ca să mă copleșească, făcându-mă incapabil de a da ajutor dreptății.

– Aiurea! spuse el. Dar mai ascultă un lucru. Ar trebui să cercetăm și argumentele opuse celor înfățișate de prietenul nostru –

argumente ce laudă dreptatea și osândesc nedreptatea, ca să arăt mai limpede ce cred eu că vrea să spună Glaucon. Tații, desigur, își muștră fiii, și la fel fac toți cei care au în grijă pe alții, spunându-le că trebuie să fie drepti; dar ei nu prescriu dreptatea ca atare, ci numai faima bună pe care o aduce, întrucât cel care e socotit a fi drept dobândește, de pe urma acestei faime, dregătorii, o căsătorie bună și alte lucruri pe care Glaucon tocmai le-a pomenit, cele pe care le capătă omul drept datorită reputației sale. Dar oamenii la care mă refer pun și mai mare preț pe faimă. Ei îi pun pe oamenii cu nume bun în rând cu zeii, și pot enumera o grămadă de lucruri bune de care au parte cei pioși, spunând despre ele că sunt date de zei. Să-i luăm, de pildă, pe nobilii poeți Hesiod și Homer. Hesiod spune că zeii rănduiesc ca stejarii să le dea celor drepti:

Ghinde la vârf, albine la mijloc

Și oile-ngreunate de povara lânii³

și multe alte lucruri bune înrudite cu acestea. Celălalt glăsuiește cam la fel:

Unui rege bun și cinstit, ce se teme de zei

și e drept în a sa faptă, pământul cel negru îi dă

orz și grâu, la el copacii sunt împovărați de roade,

oile au miei mulți, marea dă sumedenie de pești.⁴

Musaios și fiul său au daruri încă și mai vesele pentru cei drepti, primite de la zei; căci ei îi duc la Hades, îi pun la masă și dau un ospăț în cinstea lor, unde petrec cu ghirlande pe frunte, bând până nu mai pot. Așadar, ei consideră că răsplata cea mai de preț a virtuții e beția veșnică. Alții fac ca răsplata cerească să se reverse și asupra urmașilor; se spune că omul pios, care-și ține jurământul, are parte de nepoți care odrăslesc, astfel că spița trăiește mai departe. Pentru aceste lucruri, deci, și pentru altele, ei prescriu dreptatea; dar pe cei nedrepti și lipsiți de pietate îi

3. Hesiod, *Muncile și zilele*, 232.

4. *Odissea* xix, 109.

îngroapă adânc în noroi pe lumea cealaltă și-i silesc să aducă apă într-un ciur. Pe timpul vieții le dau o faimă proastă și toate pedepsele pe care le pomenea Glaucon ca abătându-se asupra celor drepti socotiți nedrepti, dar nu au nimic altceva. Atât am avut de spus despre lăudarea și osândirea celor două.

Pe lângă asta, Socrate, să ne gândim la felul cum vorbesc poezii și alții despre dreptate și nedreptate. Cu toții cântă într-un glas cât de minunate sunt cumpătarea și dreptatea. Dar e un lucru greu și trudnic; desfrânarea și nedreptatea sunt plăcute și ușor de obținut și urâte doar pentru faima proastă pe care o aduc și pentru că încalcă obiceiurile. Se spune că, în cea mai mare parte, lucrurile nedrepte aduc mai mult folos decât cele drepte; lumea îi socotește fericiți pe oamenii răi ce sunt bogați și dețin felurite puteri, și e gata să-i cinstească de bună voie în fața tuturor și între patru ochi, după cum e gata să-i batjocorească și să-i disprețuiască pe cei slabi și săraci, deși recunosc că sunt mai buni decât ceilalți. Dar în toate aceste privințe cel mai surprinzător e cum vorbește lumea despre zei și virtute; se zice că zeii le-au rânduit multor oameni buni nenorociri și o viață grea, iar celor răi le-au dat fericire. Preoții cerșetori și clarvăzători pot fi văzuți la ușile bogatilor, incredințându-i că ei înșiși au puterea, acordată de zei în urma jertfelor și a incantațiilor, de a repara orice nedreptate săvârșită de bogați sau de strămoșii lor cu plăceri și ospete; iar dacă bogatul dorește să rănească un dușman, cu cheltuială neînsemnată le-ar putea face rău celor drepti și celor nedrepti deopotrivă, prin anumite farmece și descânțece, pentru că așa îi conving pe zei să-i slujească. Și oamenii aceștia îi cheamă pe poezi să le fie martori la toate poveștile. Unii cântă despre cât de lesne e să trăiești în nemernicie:

Răul se poate găsi din belșug și lesnicios;
e-aproape foarte, și calea către el e lină,
dar sudoare pus-au zeii în a virtuții cale.⁵

și un urcuș lung și abrupt. Alții îl vor aduce pe Homer ca martor pentru felul cum i-a ademenit omenirea pe zei, spunând:

5. Hesiod, *Muncile și zilele*, 287-299.

Chiar și pe zei se poate ca rugăciunea să-i înduplece; uneori,
Cu jertfe și blajine implorări,
Libații și tămâie, omul poate s-obțină îndurare
De la zei, rugându-se, dac-a-ntrecut măsura și-a căzut în greșală.⁶

Aduc în sprijinul lor o sumedenie de cărți ale lui Musaios și Orfeu. Aceștia, se spune, sunt urmașii Lunii și ai Muzelor, în numele cărora își desfășoară jertfele; conving cetăți întregi, precum și pe oamenii de rând, că se pot obține răsplăți și dezlegări de păcate în decursul vieții, prin jertfe și bucuria jocurilor sportive, și că există alte căi după moarte, numite rituri mistice, care ne dezleagă de pătimirile din lumea de apoi, pe când fără jertfe ne așteaptă pedepse cumplite.

Toate aceste lucruri, dragul meu Socrate, atât de multe și de mărețe, care se spun despre virtute și meteahnă, și despre felul în care le respectă atât oamenii, cât și zeii – ce impresie credem noi că lasă asupra sufletelor tinerilor atunci când le aud, cel puțin cei deștepti, capabili să treacă iute de la una la alta și, punând tot ce aud cap la cap, să-și dea seama cum ar trebui să se poarte și în ce direcție să meargă, pentru a dobândi ce e mai bun în viață? Cel mai probabil, un tânăr și-ar pune întrebarea lui Pindar:

Prin dreptate, ori prin meșteșug înșelător
În turnul cel înalt⁷

să urc, și să trăiesc astfel, împrajuit de metereze? Din cât se spune, purtarea dreaptă, dacă nu cumva doar sunt socotit a fi drept, nu-mi aduce nici un folos, ci numai pierderi, trudă și neazuri; dar dacă izbutesc să capăt faima că sunt drept atunci când nu sunt, se pare că mă așteaptă o viață zeiască! Prin urmare, dacă „aparență”, după cum îmi zic înțelepții, „întrece până și adevărul”, de vreme ce aceasta este stăpâna fericirii, către ea trebuie să-mi întorc inima întreagă! Trebuie să clădesc în jurul meu labi-

6. *Iliada* ix, 497-501.

7. Fragmentul 213 din ediția Loeb.

rinturi și himere și să pictez un tablou convingător al virtuții mele, târând în urmă vulpea înțeleptului Archilocos, lacomă și iscusită. Dar, după cum spune cineva, nu e ușor să fii viclean și să nu se afle. A, vom zice noi, nimic nu e ușor, nimic din lucrurile mărețe. Totuși, dacă vrem să fim fericiți, aceasta e calea de urmat, unde ne duce firul poveștilor noastre. Ca să păstrăm totul în taină, vom alcătui frății și conjurații. Cum există profesori care predau arta cuvântării către adunări și curți regale, vom învăța să convingem, și apoi să constrângem, pentru a obține folos fără a fi pedepsiți. „Da, însă zeii nu pot fi înșelați ori constrânși!” se va spune. Dar dacă nu există zei, ori dacă nu le pasă de omenire, nu trebuie să ne sinchisim că ar afla; dacă există zei, și dacă le pasă într-adevăr, știm despre ei numai din poveștile și genealogiile poetilor. Tot aceiași barzi spun că jertfele, rugăciunile blânde și darurile votive îi pot convinge și ademeni. Trebuie să-i credem pe poeți în ambele privințe sau în nici una; la urma urmelor, dacă trebuie să ne supunem, fie, să facem nedreptăți și jertfe din câștigurile noastre dobândite necinstit. Dacă suntem drepti, cu siguranță că zeii nu ne vor pedepsi, însă vom refuza câștigurile câpătate pe căi nedrepte. Dacă suntem nedrepti, vom avea parte de câștiguri și apoi, dacă încălcăm regulile și păcătuiam, ne vom ruga, îi vom implora și tot nepedepsiți o să scăpăm. „Da, însă pe lumea cealaltă vom fi judecați pentru nedreptățile de aici, fie noi înșine, fie copiii sau copiii copiilor noștri!” „Ei, prietene”, va spune omul chibzuit, „riturile mistice au mare putere, ca și zeii iertători; așa spun cele mai însemnate cetăți, iar acei fii ai zeilor care au devenit poeți și profeți ai zeilor, sunt cei care ne arată că lucrurile stau astfel.”

Atunci ce raționament ne va face să alegem dreptatea în locul supremei nedreptăți? Dacă ne-am hotărî pentru cea din urmă, ascunzându-ne după o paradă falnică, dar mincinoasă, am fi priviți bine de zei și de oameni atât în cursul vieții, cât și după moarte, așa cum spun cei mulți și cei înțelepți. Judecând după tot ce s-a zis, Socrate, ce-ar putea face un om să aleagă a prețui dreptatea, dacă are puterea sufletului, avuției, trupului sau familiei? Pur și simplu ar râde de oricine laudă dreptatea! Așadar, vezi tu, dacă cineva îmi poate arăta că spusele mele sunt neadevărate, dacă cineva e îndejuns de convins că dreptatea e cea mai bună, tot

poate găsi multe motive de înțelegere pentru cei nedrepti; el nu e mândru pe aceștia, ci știe că dintre toți oamenii nici unul nu e drept de bunăvoie, în afară de cel ce s-a născut cu o ură divină față de nedreptate ori cel care a aflat pricinile pentru care trebuie s-o ocolească; altfel, lașitatea, bătrânețea ori vreo altă slăbiciune îl fac să osândească nedreptatea pentru că nu e în stare s-o săvârșească. Lucrul acesta e adevărat, fără tăgadă, căci primul dintre acești oameni care dobândește puterea e primul care să fie nedrept, atât cât e în stare. Iar singura cauză a acestui fapt este aceea de la care am pornit, prietenul meu și cu mine, când ți-am spus, Socrate: „Iată un lucru de mirare! Voi, toți cei care prescrieți neabătut dreptatea, începând cu primii eroi, toți cei ale căror cuvinte rămân în amintire, până în vremurile de acum, nici unul dintre voi nu a laudat vreodată dreptatea și n-a osândit nedreptatea altfel decât din pricina faimei, cinstirii și darurilor pe care le aduc fiecare. Ce e fiecare dintre ele, prin propria ei capacitate, cum acționează în sufletului celui ce o posedă, ascunsă de zei și de oameni, nimeni n-a descris cum se cuvine nici în poezie, nici în discuții; nimeni nu a arătat că nedreptatea e cel mai mare rău ce poate sălăslui în suflet, iar dreptatea – cel mai mare bine. Dacă ne-ai fi spus toate acestea de la început, și dacă ne-ai fi dovedit-o în cursul tinereții tale, n-ar trebui să ne păzim de nedreptate unii față de alții, ci fiecare ar fi păzitorul său cel mai bun, de teamă să nu săvârșească nedreptăți și să găzduiască astfel cel mai mare dintre rele.”

Thrasymachos și alții ar spune, fără îndoială, lucrul acesta și încă mai multe, Socrate, despre dreptate și nedreptate. Ar schimba între ele puterile celor două, asemenea oamenilor de rând; dar am încercat să vorbesc cu toată tăria de care sunt în stare, pentru că înduiam să spui contrariul, căci nu vreau să-ți ascund nimic. Așadar, te implor să nu arăți, în argumentația ta, doar că dreptatea e mai tare ca nedreptatea; vrem să știm ce face fiecare dintre ele, prin firea ei, celui care o are, de unde una e un lucru bun, iar cealaltă un lucru rău. Lasă la o parte faima, așa cum te-a rugat Glaucon, căci dacă nu înlături caracteristicile adevărate ale fiecăreia și le adaugi pe cele mincinoase, vom spune că nu lauzi dreptatea, ci aparența ei, și nu osândești nedreptatea, ci aparența ei, vom spune că nu faci

decât să le poruncești celor nedrepti să se țină ascunși pentru a nu fi dați în vileag. O să credem că ești de aceeași părere cu Thrasymachos, că dreptatea e binele altuia și folosul celui mai puternic, și că nedreptatea e profit și folos pentru cel ce o practică, împotriva folosului celui mai slab. Ai încuviințat că dreptatea e un bine dintre cele mai mari, care merită să fie dobândite nu atât pentru ceea ce aduc, cât pentru ele însele, cum sunt, de pildă, vederea, auzul, gândirea, sănătatea și toate celelalte feliuri de bine care sunt făuritoare prin propria lor natură și nu doar în aparență. Atunci arată că dreptatea are tocmai această capacitate proprie: faptul că-l ferecește pe cel ce o posedă, pe când nedreptatea îl vatamă. Lasă-i pe alții să laude răsplățile și faima aduse de fiecare. Aș putea îngădui asemenea vorbe de la alții, dacă ar lăuda dreptatea și ar osândi nedreptatea pentru astfel de pricini, dacă ar proslăvi ori batjocori răsplățile și impresia pe care o lasă, însă nu de la tine, decât dacă mi-ai spune tu s-o fac, deoarece toată viața ai cercetat chestiunea aceasta și nimic altceva. Prin urmare, rogu-te, nu ne dovedi numai că dreptatea e mai tare ca nedreptatea, ci arată-ne ce face fiecare dintre ele posesorului ei, prin propria ei acțiune, prin sine însăși, indiferent dacă zeii și oamenii o află sau nu, încât una este un lucru bun, iar cealaltă – un lucru rău.

Prețuisem întotdeauna firea lui Glaucon și Adeimantos, însă nu fusesem niciodată atât de mulțumit ca acum, când i-am auzit grăind. Am spus:

– Sunteți vrednici fii ai cinstitului vostru tată, iar admiratorul lui Glaucon și-a început elegiile cu un vers care vi se potrivește bine, laudându-vă purtarea curajoasă din timpul bătăliei de la Megara:

Fii ai lui Ariston⁸ cel vrednic de slavă, divine-odrasle
Ale unui tată strălucit!

Spusele acestea mi se par foarte nimerite, dragi prieteni, căci trebuie să vă fi inspirat zeul dacă nu vă lăsați încredințați

8. Ariston înseamnă „cel mai bun”; era tatăl lui Platon, Glaucon și Adeimantos, aparținând unei familii ateniene ilustre.

că nedreptatea e mai bună decât dreptatea, cu toate că putești pleda așa de meșteșugit în sprijinul ei. Și socot că, într-adevăr, nu credești asta. Țin seama în această privință de caracterele voastre, întrucât dacă m-aș lua numai după argumentele voastre aș avea unele îndoieli; dar, cu cât vă cred mai mult, cu atât mai puțin știu ce să fac. Nu văd cum v-aș putea ajuta și, de fapt, nu cred că asta stă în puterile mele; ca dovadă, n-ați acceptat ceea ce i-am zis lui Thrasymachos, că dreptatea e mai bună decât nedreptatea. Pe de altă parte, nu văd cum v-aș putea refuza ajutorul. Mă tem că ar fi o adevărată rușine și un păcat să stau pe margine și să văd cum e defăimată dreptatea, eschivându-mă și refuzând să ajut atâta vreme cât răsuflu și pot grai. Așadar, cel mai bine e să fac tot ce pot pentru a o apăra.

Auzind acestea, Glaucon și ceilalți m-au implorat din răspuneri să sprijin dreptatea și să nu renunț la discuție. M-au rugat să cercetez temeinic ce este fiecare și care e adevărul în privința folosului adus de fiecare. Mi-am spus părerea:

– Cercetarea la care purcedem nu e o chestiune neînsemnată, ci una ce are nevoie de un ochi ager, după cum mi se pare. Ei bine, întrucât nu suntem prea înțelepți, cred că ar trebui să ne desfășurăm căutările în felul următor: să presupunem că cineva ne-a cerut să citim o inscripție cu litere mici, însă vederea noastră nu e prea ascuțită; apoi, careva observă aceeași inscripție în altă parte, scrisă cu litere mari pe o tăbliță mai mare. Cred că asta ar fi un mare noroc: am putea citi mai întâi ce e scris cu litere mari, și apoi să cercetăm inscripția cu litere mici, ca să vedem dacă e același lucru.

– E adevărat, zise Adeimantos, dar în căutarea dreptății ce lucru mai ușor de cercetat am găsi?

– O să-ți spun, am răspuns. Afirmăm că există dreptate în cazul unui singur om și în cazul unei cetăți întregi, așa-i?

– Sigur că da.

– O cetate e mai mare decât un om?

– Bineînțeles, zise el.

– Atunci poate că dreptatea în cazul unei cetăți e mai mare și mai ușor de înțeles. De aceea, dacă vreți, hai să cercetăm mai întâi cum stau lucrurile în cetăți; apoi vom cerceta dreptatea pentru un singur om, căutând asemănarea dintre lucrul mai mare și aspectul celui mai mic.

- E o propunere bună, grai el.
- Oare dacă am vedea cu închipuirea nașterea unei cetăți am putea vedea și nașterea dreptății și a nedreptății ei?
- Se prea poate.
- Atunci, când cetatea s-a alcătuit, putem nădăjdui să vedem mai ușor ceea ce căutăm?
- Sigur.
- Deci ar trebui să încercăm să purcedem la această însărcinare? Cred că truda nu va fi deloc mică, așa că vă rog să vă gândiți bine.
- Ne-am gândit, zise Adeimantos. Te rugăm să faci astfel.
- Foarte bine, atunci. După părerea mea, o cetate apare pentru că fiecare dintre noi nu e autonom, ci are nevoie de multe lucruri. Poți găsi o altă cauză pentru întemeierea unei cetăți?
- Nu.
- Prin urmare, fiecare dintre noi ia pe lângă sine diverse persoane pentru diverse nevoi și, având nevoie de multe lucruri, adunăm mulți oameni într-un loc, ca părtași și ajutoare, iar aceste așezări comune îi dăm numele de cetate. Așa e?
- Fără nici o îndoială.
- Apoi unul îi dă o parte din ce are altuia, sau ia, pentru că socoate că așa este mai bine pentru sine?
- Da.
- Acum să ne închipuim că am întemeia o nouă cetate. După cum se pare, nevoia noastră îi va da naștere, nu?
- Desigur.
- Păi prima și cea mai mare dintre nevoile noastre este hrana, cu care să putem trăi și exista.
- E cât se poate de limpede.
- În al doilea rând, nevoia de locuință, apoi nevoia de îmbrăcăminte și așa mai departe.
- E-adevărat.
- Următorul lucru la care trebuie să ne gândim este cum va asigura cetatea toate aceste lucruri. Unul va fi agricultor, altul constructor, iar altul țesător, nu? Trebuie oare să-l adăugăm pe cizmar și pe altul care să se îngrijească de nevoile trupului?
- Sigur că da.
- Atunci cea mai mică cetate cu putință va fi alcătuită din patru sau cinci oameni?

- Așa se pare.
- Foarte bine. Oare fiecare dintre aceștia trebuie să-și pună munca în comun cu ceilalți? Vreau să spun, fermierul, care e unul singur, trebuie să asigure hrană pentru patru și să cheltuiască de patru ori mai mult timp și trudă pentru a produce mâncare pe care s-o împartă cu alții, sau trebuie să-i negligeze și să producă hrană numai pentru sine, deci un sfert din cantitate, în a patra parte din timp, cheltuind celelalte trei părți pentru a-și clădi casa, pentru îmbrăcăminte și pentru încălziri? Trebuie el să refuze împărțeala și să se îngrijească numai de el și de treburile lui?
- Cred că prima cale e mai ușoară, Socrate, zise Adeimantos.
- Așa e, pe zei, căci acum când o spui, îmi vine în minte că nu suntem născuți exact la fel, ci cu firi diferite, pentru tot felul de îndeletniciri diferite, nu ești de aceeași părere?
- Ba da.
- Prin urmare, un om își face treaba mai bine dacă practică mai multe meșteșuguri, sau dacă practică numai unul?
- Numai unul.
- Cred că e limpede că un om nu face decât să-și irosească munca dacă pierde ocazia de a face un lucru atunci când e cerut.
- E drept.
- Căci nu-mi închipui că treaba va aștepta ca omul să aibă răgaz pentru ea; lucrătorul trebuie să stăruie asupra muncii sale și nu s-o privească drept o îndeletnicire ca oricare alta.
- Într-adevăr, așa trebuie!
- Așadar, se produc mai multe lucruri de același fel, mai bine și mai ușor, dacă fiecare practică o singură îndeletnicire, potrivită firii sale, la vremea convenită, și-i lasă pe ceilalți cu treaba lor.
- Fără îndoială.
- Atunci avem nevoie de mai mult de patru cetățeni, Adeimantos, ca să producă toate lucrurile de care am vorbit, căci, după cum se pare, agricultorul n-o să-și facă singur plugul, dacă vrea să aibă un plug bun, nici hârlețul, nici celelalte unelte trebuincioase pentru muncile câmpului. La fel și constructorul, și el are nevoie, la rândul lui, de multe unelte. Tot așa și țesătorul și cizmarul.
- E drept.

– Prin urmare, dulgherii, fierarii și alți meșteșugari se vor asocia în mica noastră cetate și o vor face să crească.

– Desigur.

– Cu toate acestea, ea tot nu va fi foarte mare, chiar dacă am adăuga văcarii, păstorii și ciobanii, pentru ca agricultorii să aibă boi de înjugat la pluguri, constructorii să aibă animale de tracțiune, iar țesătorii și cizmarii – lână și piei.

– Dar nu va fi nici foarte mică, dacă îi are pe toți aceștia!

– Mai mult, am spus, întemeierea cetății într-un astfel de loc încât să nu aibă nevoie de importuri e aproape cu neputință!

– Într-adevăr.

– Atunci va fi nevoie de alți oameni care să importe ce e dorit de la o altă cetate.

– Așa e.

– Dar dacă omul însărcinat cu importul va merge în cetatea cealaltă cu mâna goală, fără să ia cu el nici unul dintre lucrurile trebuincioase celor de la care vrea să ia mărfurile necesare cetățenilor lui, se va întoarce cu mâna goală, nu?

– Ba da.

– Prin urmare, trebuie să producă în cetate nu doar cât e destul pentru ei, ci cât să ajungă și pentru cei de la care au nevoie de bunuri, mă refer la lucrurile de care oamenii aceia au nevoie.

– Așa trebuie.

– Așadar, în cetatea noastră va fi nevoie de mai mulți agricultori și meșteșugari.

– Ai dreptate.

– Și mai mulți oameni însărcinați cu exportul și importul diverselor mărfuri. Aceștia sunt neguțătorii, nu?

– Ba da.

– Deci vom avea nevoie și de neguțători.

– Neîndoielnic.

– Iar dacă negoțul se desfășoară pe mare, pe lângă ei va fi nevoie de mulți alții care să se priceapă la navigație.

– De bună seamă.

– Acum, în cetatea de baștină, cum vor schimba între ei lucrurile făcute de fiecare breaslă? Căci aceasta este pricina pentru care am întemeiat cetatea ca pe o întovărire!

– E limpede că vânzând și cumpărând, zise el.

– Drept urmare, o să avem o piață, și bani ca mijloace ale schimbului.

– Cu siguranță.

– Să presupunem că agricultorul sau oricare dintre meșteșugari aduce la piață unele produse de-ale lui, și să presupunem că vine la un moment când cei care doresc să-și schimbe mărfurile cu ale lui nu se află acolo; va sta cumva în piață și-și va lăsa timpul în loc să muncească?

– Nicidecum, spuse el. Vor fi unii care, văzând aceasta, își vor lua exact o astfel de slujbă. În cetățile bine cărmuite, aceștia sunt îndeobște bărbați cu trup firav, neputincioși pentru alte munci. Ei trebuie să stea pe loc, în piață, și să dea bani în schimbul mărfurilor celor care vor să vândă, ori să dea mărfuri pe bani celor care vor să cumpere.

– Atunci această nevoie creează în cetatea noastră breasla neguțătorilor. Îi numim precupeți când îi vedem așezați în piață, dându-ne ajutor cu vânzarea și cumpărarea, iar pe cei ce călătoresc din cetate în cetate îi numim neguțători, nu-i așa?

– Ba da.

– Și mai sunt și alții, cred, care sunt destul de puternici pentru muncile grele, dar au o minte slabă, care nu-i face vrednici să ia parte la treburile comune. Aceștia își vând forța trupească pentru un preț pe care-l numesc simbrie, iar din această pricină, fără îndoială, sunt numiți simbriași; ce părere ai?

– Așa e.

– Deci și simbriașii participă la popularea cetății noastre.

– Desigur.

– Oare acum, Adeimantos, cetatea noastră a atins desăvârșirea?

– Se prea poate.

– Atunci în ea există dreptate și nedreptate? Care e locul lor printre cele descrise?

– Nu prea-mi dau seama, Socrate, zise el, poate că apar în vreo nevoie pe care o au toți aceștia în acțiunile lor comune.

– Probabil că ai dreptate, trebuie să cercetăm, fără a da înapoi.

Mai întâi să vedem cum își vor petrece ei viețile în aceste condiții. Presupun că producând hrană, vin, haine și încălțăminte.

Trebuie să ridice case; vara vor lucra de obicei dezbrăcați și în picioarele goale, iarna se vor înfășura în pânzeturi și-și vor feri picioarele de frig. Ca să se hrănească vor măcina făină din orz și grâu; o parte o vor găti, altă parte o vor frământa în turte pe care le vor usca pe rogojini de trestie ori pe frunze curate. Vor ședea pe paturi acoperite cu mirt și se vor veseli cu copiii, vor bea vin din belșug și, împodobiți cu ghirlande, vor închina ode zeilor, mulțumiți de tovarășia semenilor lor; nu vor avea mai multe odrasle decât pot să crească în caz de sărăcie sau război.

– Nimic mai mult? mă întrerupse Glaucon. Se pare că nu le îngădui oamenilor acestora nici un fel de mâncare gustoasă la ospete!

– Ai dreptate, am zis. Am uitat de asta: or să aibă ceva mai mult, sare, desigur, și măsline, brânză, ceapă și verdețuri pe care să le fiarbă, așa cum se face la țară. Și presupun că ar trebui să le dăm și desert, smochine, năut și bob; vor coace mirt și ghindă la foc, bând cu măsură. Așa își vor petrece viețile în sănătate și liniște, ajungând la vârste înaintate, cum ar fi de așteptat, și lăsând moștenire copiilor o viață de același fel.

– Dar dacă ai intemeia o cetate a porcilor, Socrate, cu ce altceva decât cu acestea i-ai îngrășa?

– Păi cum ar trebui să trăiască? am întrebat.

– Cum se obișnuiește, zise el. Îngăduie-le să șadă culcați pe paturi, dacă nu vor să se simtă stingheriți, să mănânce la masă și să aibă parte de mâncărurile gustoase și deserturile pe care le au oamenii acum.

– A, pricep, am făcut. Problema noastră nu e pur și simplu cum ia naștere o cetate, ci cum apare o cetate a luxului. Poate că nu e o idee proastă. Un exemplu de felul acesta ne-ar putea arăta cum pătrund dreptatea și nedreptatea în sânul cetăților. Totuși, cetatea adevărată mi se pare că e sănătoasă, semănând cu aceea pe care am descris-o; dar dacă vrei să cercetăm una luxoasă, nu văd nici o piedică. După cât se pare, unii oameni nu vor fi mulțumiți cu o viață ca aceasta; vor avea paturi, mese și alte mobile, mâncare bună, uleiuri, tămâie, fete frumoase, prăjituri, toate cât se poate de variate. Atunci cele despre care am vorbit la început nu vor mai fi singurele lucruri trebuincioase, mă

refer la case, haine și încălțări; nu, va trebui să adăugăm picturile și broderia, trebuie să asigurăm aur, fildeș și toate celelalte de felul acesta. Nu-i așa?

– Ba da, zise el.

– Atunci iar trebuie să mărim cetatea, căci aceea sănătoasă nu mai e de ajuns; trebuie s-o umplem cu oameni și lucruri care nu se află în cetăți pentru că ar fi neapărată nevoie – vânători, artiști ai imitației, mulți care se ocupă cu formele și culorile, mulți care se ocupă cu muzica, poeți cu slujitorii lor, rapsozi, actori, dănțuitori, antreprenori, meșteșugari ce fac tot felul de mobile și piese, ca să nu-i uităm pe cei ce făuresc podoabele femeilor. Pe lângă asta, or să ne mai trebuiască slujitori. Nu crezi că vom avea nevoie de pedagogi, doici, dădace, servitoare, bărbieri, bucătari și patiseri? Ca să nu mai vorbesc de turmele de porci; în prima noastră cetate porcii nu existau, pentru că nu era nevoie de ei, dar aici vor fi ceruți, ca și multe alte feluri de animale, dacă oamenii le mănâncă. E corect, nu?

– Sigur că da.

– Și cu un asemenea mod de trai n-o să avem cumva mai mare nevoie de medici?

– De bună seamă.

– Să ne gândim și la pământ; ce era de ajuns ca să-i hrănească la început nu mai e de ajuns acum, nu crezi?

– Ba da.

– Atunci trebuie să luăm o bucată de pământ de la vecinii noștri, dacă vrem să avem destul pentru păscut și arat, iar ei trebuie să ia, la rândul lor, o bucată de la noi, dacă depășesc și ei granițele trebuințelor stricte și se dedau înăvuiții fără margini.

– Fără îndoială că așa stau lucrurile, Socrate.

– După asta vom porni la război, Glaucon, sau ce-o să se întâmple?

– Asta se va petrece, răspunse el.

– Deocamdată hai să nu spunem dacă războiul duce la ceva bun sau la ceva rău, ci numai să ținem seama că tocmai am descoperit originea războiului, de pe urma căreia cetățile se aleg cu cele mai multe necazuri atât pentru fiecare locuitor, cât și pentru întreaga obște.

– Cu siguranță.

– În cazul acesta, prietene, vom avea nevoie de o cetate încă și mai mare; nu cu puțin, ci cu o întreagă oaste, care să poată ieși în afara zidurilor și să lupte cu toți atacatorii pentru a-i apăra pe cei despre care am vorbit, cu toate bunurile lor.

– Dar nu sunt de ajuns cetățenii obișnuiți? întrebă el.

– Nu, am răspuns, căci am stabilit limpede lucrul acesta când clădeam cetatea. Dacă-ți aduci aminte, am convenit că era cu neputință ca un om să practice bine mai multe îndeletniciri.

– E adevărat, recunosc eu el.

– Foarte bine. Purtarea războiului este o artă, nu-i așa?

– Cum să nu?

– Dacă e așa, trebuie oare să ne preocupe arta cizmăriei, dar nu și aceea a războiului?

– În nici un caz.

– Nu î-am îngăduit cizmarului să încerce să fie și agricultor, țesător sau zidar; el trebuia să facă încălțări, pentru ca munca aceasta să fie practică bine în folosul nostru. Tot așa i-am rânduit și pe ceilalți, potrivit cu darurile lor din naștere. Fiecare trebuia să lase la o parte celelalte lucruri și să-și petreacă viața numai cu îndeletnicirea sa, fără a pierde vreun prilej pentru a-și face treaba bine; și oare nu e cel mai important ca meseria războiului să fie bine făcută? Ori e atât de ușoară că până și un agricultor, un cizmar sau orice alt individ cu un alt meșteșug poate fi oștean? Nici măcar un jucător de dame ori de zaruri n-ar putea fi bun dacă și-ar privi jocul ca pe o recreere în loc să-l exerseze încă din copilărie. E oare de ajuns să pui mâna pe un scut sau vreo altă unealtă de război ori armă ca să fii chiar din ziua aceea un bun hoplit sau alt fel de luptător? Nici o altă unealtă nu va da naștere unui meșteșugar sau atlet prin simpla folosire și va fi inutilă pentru cel ce nu a învățat cum s-o mânuiască și n-a exersat îndeajuns cu ea.

– Dacă ar fi așa, uneltele ar fi de mare preț! zise el.

– Așadar, de vreme ce munca păzitorului e cea mai de seamă, el are nevoie de mai mult timp liber decât toți ceilalți, de mai mult exercițiu, de mai multă pricepere și atenție.

– Sunt de aceeași părere.

– Pentru această îndeletnicire nu e cumva nevoie și de o fire potrivită?

– Cum să nu?

– Atunci, după cum se pare, ne revine nouă sarcina de a alege, dacă putem, care persoane, cu ce fel de firi, sunt potrivite pentru paza cetății.

– Într-adevăr, e sarcina noastră!

– Sarcina asta pe care ne-am asumat-o nu e deloc ușoară! am spus. Dar nu trebuie să fim lași, atât cât ne stă în puteri.

– Ai mare dreptate.

– Crezi că sunt mari deosebiri între un câțel de rasă și un tânăr născut să fie paznic?

– Ce vrei să spui, mai precis?

– Fiecare dintre ei trebuie să aibă simțurile ascuțite, să se repeadă la vânătoare de îndată ce simte dușmanul, și să fie și puternic dacă, prinzându-l pe acesta, trebuie să se lupte cu el.

– Da, sunt trebuincioase toate acestea, încuviință el.

– Și să fie și viteaz, ca să lupte bine.

– Desigur.

– Oare vreo ființă – fie ea cal, câine ori vreun alt animal – dorește să se poarte cu vitejie dacă nu e înflăcărată? N-ai băgat de seamă că înflăcărarea e de neînvinș? Dacă o are, orice suflet e cu desăvârșire netemător și de necucerit.

– Da, m-am gândit la asta.

– Deci e limpede cum trebuie să aibă paznicul însușirile trupești.

– Da.

– Iar sufletul trebuie să-i fie înflăcărat.

– Și asta.

– Ei bine, am spus, dacă astfel e firea lor, cum vor putea să-și înfrâneze purtarea sălbatică față de alți cetățeni și față de cei din tagma lor?

– Nu foarte lesne, pot să jur!

– Și totuși trebuie să se poarte cu blândețe față de concetățenii lor, dar cu asprime față de dușmani; altfel nu mai trebuie să-i aștepte pe ceilalți să-i nimicească, o vor face singuri mai înainte.

– E-adevărat, zise el.

– Atunci ce-ar trebui să facem? Unde o să găsim o fire care să fie în același timp blândă și plină de înflăcărare? Căci acestea sunt lucruri opuse!

– Așa se pare.

- Cu toate acestea, dacă vreuna dintre ele ar lipsi, omul acela nu va fi niciodată un bun paznic. Pare cu neputință ca ele să existe împreună; de aici decurge că nu poate exista un bun paznic.

- Așa s-ar zice.

Simțeam că am intrat într-un impas, dar, gândindu-mă la ceea ce se discutasese mai înainte, am spus:

- E firesc să ne aflăm în impas, dragul meu prieten, căci am uitat comparația pe care am făcut-o.

- Cum așa?

- N-am observat că există firi din acelea despre care credeam că nu sunt cu puțință, care au aceste însușiri opuse.

- Care sunt ele?

- Le putem vedea la alte animale, dar mai cu seamă la acela pe care l-am asemuit cu paznicul. Presupun că știi că firea câinilor de rasă este de a se purta pe cât mai blând cu puțință cu aceia pe care-i cunosc și cât mai aspru cu străinii.

- Da, știu asta bine.

- Atunci lucrul acesta e cu puțință, și nu mergem împotriva firii căutând un asemenea paznic.

- Se pare că nu.

- Dar nu crezi că acela care va deveni gardian are nevoie de ceva mai mult decât o fire bravă, și anume, de una filosofică?

- Cum așa? întrebă el. Nu pricep.

- O să mai vezi la câini un lucru minunat.

- Ce anume?

- Ori de câte ori vede un străin, câinele se mânie, deși omul acela nu i-a făcut nici un rău; când vede un cunoscut, se bucură, deși poate nu i-a făcut nici un bine. Nu te-a mirat niciodată faptul acesta?

- Nu, zise el. N-am fost niciodată atent la asta, dar e limpede că așa stau lucrurile.

- Așadar, câinele pare să aibă ceva plin de subtilitate în felul lui de a fi și dovedește o adevărată iubire pentru înțelepciune.

- Cum adică?

- Pentru că deosebește fețele prietene de cele dușmănoase numai prin aceea că pe unele le cunoaște și pe celelalte nu. Cum ar putea să nu fie un iubitor de învățătură dacă hotărăște, ținând seama de cunoaștere și neștiință, care este dintre ai lui și care este străin?

- Sigur că așa trebuie să fie, spuse el.

- Dar, neîndoindu-l, iubirea de învățătură și filosofia sunt același lucru.

- E drept.

- Atunci putem spune cu toată încrederea că același lucru e adevărat și în cazul omului; dacă vrem să fie blând față de cetățenii săi, pe care-i cunoaște, trebuie să fie iubitor de învățătură și un autentic filosof.

- Să presupunem că așa e.

- Prin urmare, cel pe care-l dorim un bun paznic al cetății trebuie să fie filosof, înflăcărat, iute și puternic?

- Fără îndoială.

- Prin urmare, acestea sunt trăsăturile de bază ale firii sale. Dar cum vor fi crescuți și instruiți paznicii noștri? Și, dacă aflăm asta, ne va ajuta oare să descoperim obiectul întregii noastre căutări, felul în care apar dreptatea și nedreptatea într-o cetate? Nu trebuie să lăsăm discuția neterminată, dar nici s-o facem prea obositoare lungind-o la nesfârșit.

- Într-adevăr, mă aștept ca această cercetare să ne fie de mare ajutor pentru scopul nostru, zise fratele lui Glaucon.

- Atunci, dragul meu Adeimantos, e limpede că nu trebuie să o părăsim, chiar dacă se vâdește a fi destul de lungă.

- De bună seamă.

- Să ne închipuim, deci, cum i-am educa, așa, ca și când am spune povești ca să treacă mai repede timpul.

- Așa să facem.

- Ce este educația? Pare foarte greu să găsim una mai bună ca a noastră, găsită de multă vreme. Pe scurt, asta înseamnă gimnastică pentru trup și arta Muzelor pentru suflet.

- Corect.

- Să începem educația cu arta Muzelor înaintea gimnasticii?

- Foarte bine.

- În această artă sunt cuprinse poveștile, nu?

- Bineînțeles.

- Sunt două feluri de povești, unele adevărate și altele false, nu-i așa?

- Ba da.

- Și trebuie să-i educăm cu ajutorul ambelor feluri, începând cu cele false?

– Nu pricep ce vrei să spui.
 – Nu pricepi că mai întâi le vom istorisi copiilor mituri? Acestea sunt în cea mai mare parte false, dar conțin și un sâmbure de adevăr; iar în educarea copiilor folosim miturile înaintea exercițiilor fizice.

– Așa e.

– Asta voiam să spun prin aceea că arta Muzelor trebuie să fie învățată înaintea gimnasticii.

– Ai dreptate.

– Acum, știi că începutul e întotdeauna lucrul de căpetenie în orice faptă, mai ales când e vorba de o ființă tânără și fragedă, căci atunci caracterul e cel mai ușor de modelat și ia forma pe care vrei să i-o dai.

– Chiar așa.

– Așadar, oare vom fi nepăsători, îngăduindu-le copiilor să asculte mituri alese la întâmplare de oricine și să primească în suflete opinii ce sunt contrare celor pe care ar trebui să le aibă, după părerea noastră, când vor crește mari?

– Fără îndoială că nu.

– Atunci se pare că înainte de toate trebuie să instituim o cenzură asupra celor ce plăsmuiesc miturile, aprobând miturile bune și respingându-le pe cele rele; vom convinge mamele și dădacele să le spună copiilor miturile acceptate de noi și să le plămădească sufletele cu ajutorul miturilor cu și mai multă grijă decât le plămădesc trupurile cu ajutorul mâinilor. Cele mai multe dintre miturile povestite acum trebuie aruncate.

– La care te referi? întrebă el.

– Le vom cerceta atent pe cele mai importante, ca să le vedem și pe cele mai puțin importante, deoarece presupun că și unele, și altele, au același tipar și cam aceeași putere. Nu gândești la fel?

– Ba da, însă nu pricep pe care le socotești tu cele mai importante.

– Cele pe care ni le-au povestit Hesiod, Homer și ceilalți poeți, căci aceștia ne-au istorisit, și o fac încă, mituri mincinoase plăsmuite de ei.

– Despre care vorbești și ce cusur le găsești?

– Sunt cele care trebuie respinse în primul și-n primul rând, mai ales dacă minciuna pe care o conțin e urâtă.

– Cum adică?

– Dacă un mit zugrăvește prost în cuvinte zeli și eroii, ca un pictor care face un portret ce nu seamănă deloc cu modelul.

– Într-adevăr, e corect să respingem asemenea lucruri. Dar dă-mi câteva exemple.

– Mai întâi, am zis, e mitul care a spus minciuna cea mai mare, despre ființele cele mai importante: cum că Uranos a făcut ce-a zis Hesiod c-ar fi făcut, și cum și-ar fi dobândit Cronos răzbunarea; și ce-a făcut Cronos, și ce i-a făcut lui fiul său – chiar dacă lucrurile acestea ar fi adevărate, nu cred c-ar trebui să fie istorisite cu ușurință tinerilor necopti. Cel mai bine ar fi să fie trecute sub tăcere, dar dacă e neapărat să fie povestite, ar trebui să le audă cât mai puțini cu puțință, sub pecetea tainei, iar pentru păstrarea secretului ar trebui jertfit nu un porc, ci un monstru gigantic, astfel încât un număr cât mai mic să audă miturile acestea.

– Așa e, sunt niște povești cumplite!

– Și care nu trebuie rostite cu nici un chip în cetatea noastră, dragul meu Adeimantos; unui tânăr nu-i e îngăduit să audă că n-ar mira pe nimeni dacă ar săvârși cele mai rele lucruri cu puțință, chiar dacă astfel ar pedepsi un tată ce-a păcătuit grav, ci că ar face la fel cu cel mai mare dintre zeli.

– Pe Zeus, nici eu nu cred că se cuvine ca asemenea istorii să fie povestite, zise el.

– Și tânărul nu trebuie să audă niciodată că zeli se războiesc între ei, uneltesc și se luptă (pentru că nu e adevărat nici asta), dacă vrem ca viitorii paznici ai cetății noastre să socotească mânia pe semenii drept o mare rușine. Să ținem departe miturile despre războaiele cu giganzii, ca și feluritele vrajbe dintre zeli și eroi și prietenii și neamurile lor. Dar dacă vrem să-i convingem cumva că n-a existat niciodată vrajbă între cetățeni, și nici nu se cade să se întâmple, iată ce trebuie să le spună copiilor bătrânii și bătrânele; iar când cresc mari, trebuie să-i facem și pe poeți să alcătuiască mituri de acest fel. Poveștile despre cum Hera a fost legată de fiul ei, cum Hefaistos a fost azvârlit din cer de către tatăl lui când a vrut să-și scape mama de bătaie, și bătăliile dintre zeli pe care le descrie Homer nu trebuie să le acceptăm în cetatea noastră, indiferent că sunt înfățișate alegoric sau nu. Asta pentru că tinerii nu sunt în stare să deosebească

ce este alegoric, ci își vor păstra neșterse în minte toate ideile primite la această vârstă. De aceea trebuie să fim foarte atenți ca lucrurile pe care la aud mai întâi să fie cele mai alese dintre cele spuse în mituri, pentru ca astfel să fie încurajați pe calea virtuții.

– E de înțeles, zise el. Dar dacă am fi întrebați care sunt lucrurile acestea alese, și care sunt miturile ce le istorisesc, ce-am putea spune?

– Dragul meu Adeimantos, în clipa de față noi doi nu suntem poeți, ci întemeietorii unei cetăți; iar întemeietorii trebuie să știe forma în care poeții ar trebui să-și aștearnă miturile; dacă poeții le alcătuiesc altfel, întemeietorii nu trebuie să-i lase, însă nu e nevoie să compună miturile ei înșiși.

– Ai dreptate, dar forma aceasta a miturilor despre zei cum trebuie să fie?

– Cam așa: zeul trebuie să fie întotdeauna descris, indiferent dacă opera este epică, lirică ori tragedie.

– Fără îndoială.

– Dar zeul, prin firea sa, nu este bun, și nu trebuie înfățișat astfel în mit?

– Ba da, desigur.

– Nimic din ce e bun nu este vătămător, nu-i așa?

– Ba da.

– Oare ceea ce nu e vătămător poate să vătăm?

– Nicidecum!

– Dar ceea ce e nevătămător poate să facă rău?

– Nu cred.

– E cu puțință ca ceea ce nu face rău să fie pricina unui rău?

– Cum ar putea?

– Foarte bine; binele este folositor?

– Da.

– Deci e cauza unei binefaceri?

– Întocmai.

– Atunci binele nu este cauza tuturor lucrurilor, ci numai a celor ce sunt bune, nefiind cauza celor rele.

– De bună seamă, încuviință el.

– De aici decurge, am urmat, că zeul, întrucât este bun, nu poate fi cauza tuturor lucrurilor omenești, după cum spun cei

mai mulți, ci numai a câtorva, pentru multe nefiind o cauză; căci pentru noi lucrurile bune sunt mult mai puține decât relele, iar pentru lucrurile bune zeul și nimeni altul trebuie să fie socotit cauză, în timp ce pentru lucrurile rele trebuie să căutăm multe cauze diferite, însă cu nici un chip zeul.

– Ce spui mi se pare perfect adevărat, zise el.

– Prin urmare, nu trebuie să îngăduim lui Homer sau oricărui alt poet să facă în privința zeilor o greșală ca aceea când spune, necugetat, că

Două butoaie se află în încăperea lui Zeus,
Pline ochi cu sorți, unul cu bune, celălalt cu rele;

Când Zeus le-amestecă, și dă din amândouă fiecărui om,
acesta

De rău are acum parte, apoi de bine;

Dar atunci când nu le combină, și dă unuia o soartă de un
singur fel, neamestecată,

Fără de milă, foamea îl mână prin mirabila lume.⁹

Nu trebuie să acceptăm nici afirmația că Zeus este cel ce
ne împarte

și bune, și rele.

Cât despre încălcarea jurămintelor și a înțelegerilor de către Pandaros – dacă cineva spune că aceasta s-a petrecut din pricina Atenei sau a lui Zeus nu-i vom fi recunoscători, nici dacă zice că vrajba și judecata zeilor s-au datorat lui Themis și Zeus. De asemenea, nu trebuie să-i lăsăm pe tineri să audă, cum spune Eschil, că

Zeul sădește în muritori o vină
Atunci când a lor casă vrea s-o nimicească.

9. *Iliada*, xxiv, 527-532, cu unele variații.

Dar dacă poeții scriu despre „Suferințele Niobei” – unde apar acești iambi ai lui Eschil –, despre mitul Pelopizilor, despre poezia troiană sau orice altceva de felul acesta, fie trebuie să le interzicem să descrie evenimentele ca pe lucrarea zeului, fie, dacă o fac, trebuie să găsească explicații ca acelea pe care le căutăm noi acum: să declare că zeul a înfăptuit o lucrare dreaptă și bună și că, pedepsiți fiind, cei răi au dobândit folos de pe urma pedepsei. În nici un caz însă nu e îngăduit ca poetul să-i înfățișeze pe cei pedepsiți ca fiind nefericiți și să spună că zeul i-a făcut astfel. Totuși, e acceptabil dacă spune că asupra oamenilor răi s-a pogorât nenorocirea deoarece aveau nevoie de pedeapsă, iar zeul le-a făcut un bine pedepsindu-i. Dar desemnarea zeului drept cauză a relelor pentru toți oamenii, el însuși fiind bun, este o minciună ce trebuie combătută din răspunerii; nimeni nu trebuie să îngăduie rostirea ei în cetatea sa dacă vrea ca aceasta să fie bine cărmuită, nimeni nu trebuie s-o audă, indiferent dacă e tânăr sau bătrân, nimeni nu trebuie s-o istorisească nici în versuri, nici în proză. Dacă sunt rostite, lucrurile acestea sunt nelegiuite, primejdioase pentru noi și nici nu se potrivesc între ele.

– Votăm împreună cu tine pentru legea aceasta, spuse el. Sunt mulțumit de ea.

– Foarte bine, am zis, aceasta ar fi una dintre legile privitoare la zeii noștri, legea ce dă canonul potrivit căruia trebuie să vorbească oratorii și să compună poezii: anume, că zeul este cauza lucrurilor bune, nu a tuturor lucrurilor.

– E o lege necesară.

– Iat-o și pe a doua. Crezi cumva că zeul e un vrăjitor? Poate el să se arate, după bunul plac, sub diferite forme la diferite momente, uneori schimbându-și cu adevărat înfățișarea și trecând prin numeroase transformări, alteori păcălindu-ne și făcându-ne să credem că-l vedem astfel? Sau este sincer și simplu și nu-și părăsește niciodată înfățișarea?

– Nu-ți pot răspunde pe nepusă masă, grăi el.

– Gândește-te. Dacă un lucru și-ar părăsi propria înfățișare, este necesar ca fie să se schimbe pe sine, fie să fie transformat de altceva, nu-i așa?

– E necesar, într-adevăr.

– Să luăm mai întâi cazul al doilea; lucrurile care sunt în cea mai bună formă sunt cel mai puțin pasibile de a fi transformate

și deplasate de o cauză externă; de pildă, dacă ne gândim cum e modificat un trup de hrană și băutură, sau cum sunt influențați arborii și plantele de căldura soarelui și de vânt, nu e adevărat că cei mai puternici și mai sănătoși sunt transformați cel mai puțin pe această cale?

– Ba da.

– Nu cumva la fel e și cu sufletul? Sufletele cele mai viteze și mai înțelepte nu sunt oare cel mai puțin tulburate și modificate de experiențele din afară?

– Fără îndoială.

– Presupun că același lucru e adevărat și pentru lucrurile înfăptuite de mâna omului, mobilele, clădirile și îmbrăcămintea: cele bine făcute și în stare bună suferă mai puțin din cauza timpului sau din alte pricini.

– De bună seamă.

– Prin urmare, tot ceea ce e în stare bună, fie prin firea sa, fie prin arta sa ori prin amândouă, suportă cele mai puține transformări din partea unor cauze externe.

– Așa se pare.

– Dar zeul și tot ce-i aparține lui se află, pe deplin, într-o stare desăvârșită.

– Desigur.

– Deci în această privință zeul e cel mai puțin susceptibil de a suferi multe transformări.

– Într-adevăr.

– Se poate însă ca el să se modifice pe sine?

– Bineînțeles, dacă firea sa îi îngăduie să se transforme.

– Se transformă pentru a deveni mai bun și mai frumos, sau mai rău și mai urât decât este?

– Trebuie să se schimbe în rău, zise el, dacă se schimbă, căci presupun că nu vom spune că zeului îi lipsesc frumusețea sau virtutea.

– E drept; iar dacă este desăvârșit, crezi tu, Adeimantos, că cineva, zeu sau om, s-ar schimba de bunăvoie în rău?

– Cu neputință, răspunse el.

– Atunci e cu neputință ca zeul să dorească să se transforme pe sine. Nu, după cum se pare, fiecare dintre ei, fiind cum nu se poate mai bun și mai frumos, rămâne veșnic simplu, în înfățișarea sa proprie.

– Cred că faptul acesta este foarte necesar.

– Așadar, nici un poet nu trebuie să ne spună, minunatul meu prieten, că

Zeii, ca venind dintr-un tărâm străin,
lau felurite-nfățișări, colindând cetățile;¹⁰

Și nimeni nu trebuie să mintă în privința lui Proteu și Thetis, iar în tragedii și alte poeme nimeni nu trebuie s-o descrie pe Hera prefăcută în preoteasă, cerând pomană

Pentru copiii dătători de viață ai lui Inachos,
Răul din Argos.

Nu vrem aceste minciuni și altele de același fel. Iar mamele nu trebuie să se lase amăgite de ele și să-și înspăimânte odraslele istorisindu-le mituri urâte despre felul cum unii zei dau târcoale în puterea nopții – închipuie-ți! – luând înfățișarea a diverși oameni de la capătul pământului; n-o să le îngăduim să-i ponegrească pe zei și, în același timp, să sporească teama copiilor.

– Cu nici un chip! zise el.

– Ca să revenim, zeii înșiși nu se pot preschimba, dar ne pot înșela și vrăji făcându-ne să credem că-i vedem sub toate aceste înfățișări?

– Se prea poate.

– Cum așa? am spus. Oare un zeu ar dori să mintă ori să înșele cu vorba sau cu fapta, arătându-ne o iluzie?

– Nu știu.

– Nu știi că toți oamenii și zeii urăsc adevăratele minciuni, dacă pot spune așa?

– Ce vrei să zici?

– Faptul următor: nimeni nu alege de bunăvoie să mintă în cea mai însemnată parte a ființei sale și cu privire la cele mai însemnate lucruri; dimpotrivă, se teme mai mult ca orice să nu ajungă la așa ceva.

– Nici măcar acum nu pricep, spuse el.

10. *Odiseea*, xvii, 485.

– Pentru că-ți închipui că am zis ceva foarte sofisticat! Vreau să spun doar că nimeni nu ar accepta ca în sufletul său să mintă, să fie mințit și păstrat în neștiință cu privire la ceea ce există în realitate, și că toți urăsc mai presus de toate prezența minciunii în suflet.

– Așa e.

– Dar, desigur, aceasta poate fi numită pe bună dreptate adevărata minciună, așa cum tocmai i-am zis, această neștiință din suflet, neștiința celui mințit, deoarece minciuna prin cuvinte este o imitație a stării sufletești și constituie o imagine, nu minciună pură. Nu ești de aceeași părere?

– Ba da.

– Atunci, adevărata minciună e urâtă atât de zei, cât și de oameni.

– Așa cred.

– Ce putem spune despre minciuna prin cuvinte? Când e folositoare, și cui, astfel încât să nu fie vrednică de ură? Cu siguranță, când e rostită față de dușmani. De asemenea, față de cei socotiți prieteni, ori de câte ori încearcă să facă ceva rău, din nebulie sau necugetare; în aceste cazuri devine un fel de leac preventiv, menit să împiedice săvârșirea răului. Iar în miturile de care vorbeam vom face minciuna să semene cu adevărul pe cât ne va sta în puteri, căci, neștiind ce e adevărat în istoriile vechi, facem astfel minciuna folositoare.

– Neîndoielnic, zise el.

– Așadar, în care dintre aceste chipuri e folositoare minciuna zeului? Oare el nu cunoaște lucrurile din vechime, și încearcă să nască minciuni despre ele?

– Ar fi cu totul absurd!

– Deci în nici un zeu nu sălășluiește un poet?

– Nu cred.

– E cu puțință ca el să se teamă de un dușman și să mintă?

– Departe de asta.

– Sau să mintă temându-se de nebunia ori nechibzuința prietenilor săi?

– Nicidecum, căci nici un nebun sau nechibzuit nu se numără printre prietenii zeului.

– Atunci nu există nici un motiv pentru care zeul să mintă.

– Nici unul.

– Dacă e așa, daimonicul și divinitatea sunt cu desăvârșire lipsite de minciună.

– Nu încapă nici o îndoială.

– Prin urmare, zeul e simplu și adevărat în vorbă și faptă și nu se preschimbă pe sine și nici nu-i minte pe alții, fie prin apariții și povești ori trimițând semne la lumina zilei sau în vis.

– Cum spui tu, așa mi se pare și mie.

– Atunci ești de acord că aceasta este cel de-al doilea canon pentru spunerea istoriilor și compunerea poemelor, anume că zeii nu sunt vrăjitori care-și schimbă înfățișarea și nu ne amăgesc cu minciuni prin vorbă sau prin faptă?

– Sunt de acord.

– Cu toate că laudăm multe la Homer, există, iată, un lucru ce nu trebuie laudat: povestea în care Zeus îi trimite visul lui Agamemnon. Nici Eschil nu trebuie laudat pentru felul cum, în scrierea lui, Thetis spune că Apollo, cântând la nunta ei, i-a prezis pentru odraslele ei

Vieți lungi și ferite de boală,
Și după asta strigă triumfător
Spre-ai mei zegiești prieteni, umplându-mi inima de bucurie.
Și am crezut că gura divină a lui Phoibos
Prezicea fără a rosti vreo minciună.
Dar el – care-a cântat, care acolo, la nuntă
A fost printre mesenii, care a spus acestea –
Chiar el e ucigașul copilului meu.

Când un poet vorbește astfel despre zei, trebuie să ne mâniem și să nu-i îngăduim un cor, nu-i vom lăsa pe dascăli să folosească operele lui pentru a-i educa pe tineri, dacă vrem ca paiznicii noștri să fie cu frică de zei și ei înșiși divini în măsura în care pot fi astfel ființele omenesti.

– Fără doar și poate, zise el. Accept pe deplin aceste canoane și le-aș folosi drept legi.

CARTEA A III-A

– Prin urmare, în ceea ce-i privește pe zei, am spus, există, după cum se pare, lucruri pe care trebuie să le audă – sau să nu le audă – în copilărie cei care îi vor cinste pe zei și pe părinții lor și vor pune preț pe prietenia dintre ei.

– Cred că ai perfectă dreptate, zise el.

– Ce vom face în continuare? Dacă vrem să fie viteji, nu trebuie să ne oprim aici; trebuie să adăugăm acele însușiri care să-i facă netemători de moarte. Crezi că un individ ar putea fi totdeauna viteaz dacă ar purta în el această teamă?

– Nu, nu cred.

– Dar dacă ar crede toate poveștile despre Hades și grozăviile lui, crezi că vreunul va fi neînfricat și în bătălie va alege moartea în locul înfrângerii și robiei?

– Nicidecum!

– Atunci, se pare că trebuie să dăm reguli și în privința acestor mituri, pentru a-i supraveghea pe cei ce le istorisesc; pe aceștia trebuie să-i rugăm să nu se mulțumească a deplânge lumea cealaltă, ci s-o laude, întrucât ceea ce spun ei acum nu e nici adevărat, nici folositor pentru cei ce vor deveni războinici.

– Neapărat, grăi el.

– Așadar, am zis, vom șterge toate poveștile de acest fel, începând cu acest pasaj epic:

Mai curând aș fi argat sau pălmaș
La vreun om de rând, fără avere,
Decât rege peste tot tărâmul morților¹¹

Și pe acestea:

11. *Odissea* xi, 489.

De teamă ca muritorii și cei veșnici să nu vadă
Aceste sălaşuri muced, de spaimă pe care
Până și zeii le urăsc.¹²

Cum! E-adevărat că-n a lui Hades casă
E-un suflet și-o stafie, dar fără judecată?¹³

Doar el mai avea cuget, dar tot restul
Sunt umbre schimbătoare.¹⁴

Sufletul a zburat din trupul său și-a mers la Hades
Jelindu-și soarta, lăsând în urmă tinerețea și tăria.¹⁵

Sufletul a coborât sub pământ ca fumul,
Bolborosind nedeslușit.¹⁶

Ca niște lilieci în străfundurile unei grote-adânci
Ce se agată ciorchine de pereții stâncii;
Dacă vreunul cade, se zburătăcesc tipând.
Așa tipau și sufletele, mergând laolaltă.¹⁷

O să-i rugăm pe Homer și pe ceilalți poeți să nu se supere
dacă vom înlătura asemenea lucruri; nu tăgăduim că sunt ver-
suri alese, care le plac celor mai mulți oameni, însă cu cât sunt
mai poetice, cu atât dorim mai puțin să fie ascultate de copiii și
concetățenii noștri, aceia care trebuie să fie liberi și să se teamă
de sclavie mai mult decât de moarte.

- Nu încape îndoială.

- Pe lângă asta, trebuie să eliminăm toate numele acelea cum-
plite și înspăimântătoare, Cocytos, Râul Plângerii, Styxul, Râul
Urii, subpământului și descârnații și toate celelalte denumiri de
felul acesta care-i fac să tremure pe cei ce le aud. Poate că au
și un anume folos în alte cazuri, dar acum ne preocupă paznicii

12. *Iliada* xx, 64.

13. *Iliada* xxiii, 103.

14. *Odissea* x, 495.

15. *Iliada* xvi, 856.

16. *Iliada* xxiii, 100.

17. *Odissea* xxiv, 6.

noștri; ne e teamă că toată această înfiorare le-ar stârni o emo-
ție puternică, făcându-i mai moi decât trebuie.

- Pe bună dreptate, trebuie să ne temem de asta, zis el.

- Atunci e necesar să interzicem numele acestea?

- Da.

- Dar pe acelea de tipul contrar trebuie să le folosim în po-
vestiri și poeme?

- E cât se poate de limpede.

- Cât despre jelanile și bocetele oamenilor de seamă? am
întrebat.

- Și ele trebuie să dispară, o dată cu celelalte.

- Să ne gândim dacă lucrul acesta e corect. Noi afirmăm că
omul de ispravă nu crede că moartea e un lucru cumplit pentru
tovarășul său, care e și el un om de ispravă.

- Așa e.

- Așadar, nu-l va jeli ca și când i s-ar fi întâmplat ceva groaznic.

- N-o va face.

- Mai mult, vom spune că un astfel de om poate trăi bine auto-
nom și nu are nevoie câtuși de puțin de ajutorul celorlalți.

- E adevărat, zise el.

- Deci pentru el cel mai puțin cumplit lucru e să piardă un
fiu, un frate, avere sau ceva de felul acesta.

- Da, e cel mai puțin cumplit.

- Prin urmare, se jeluiește cel mai puțin și suportă cel mai
liniștit întâmplarea unei asemenea nenorociri.

- Pe drept cuvânt.

- Atunci e corect să înlăturăm bocetele oamenilor de seamă
și să le lăsăm femeilor, dar nu celor mai de ispravă dintre acestea,
și bărbaților de rând, pentru a-i ajuta pe aceia despre care vor-
beam să se crească vrednici paznici ai cetății noastre și să dis-
prețuiască astfel de lucruri.

- Bine zis.

- Și o să-l rugăm pe Homer, precum și pe ceilalți poeți, să
nu-l descrie pe Ahile, fiu de zeiță,

Zăcând ba pe o rână, ba pe spate,

Ba culcat pe burtă,¹⁸

18. *Iliada* xxiv, 10.

și uneori ridicându-se și „mergând în neștire pe țărmul mării sterpe”, ori „luând cu ambele mâini praf negru și turnându-și-l peste creștet”, ori bocind și tânguindu-se din toți rărunchii, după cum îl înfățișează poetul; nici Priam, înrudit cu zeii, nu trebuie descris ca rostind rugăciuni și

răsucindu-se în scârnă,
strigându-i tare pe fiecare pe nume.¹⁹

Mai mult, îl vom ruga să nu-i facă pe zeii să se tânguie și să spună

Vai mie, nenorocită! Vai, ce nefericită sunt,
Mamă a celui mai nobil fiu!²⁰

Și dacă asta e valabil pentru *orice* zeu, cel mai mare dintre zeii nu trebuie înfățișat niciodată într-o postură nezeiască, strigând

Vai mie! Iată un prieten alergat în jurul cetății;
Îl văd cu ochii mei! Inima-mi plânge!²¹

și

Vai, Soarta a poruncit ca Sarpedon,
Dintre toți oamenii cel mai iubit, să piară
De mâna lui Patrocle, fiul lui Menoitios.²²

Căci, dragul meu Adeimantos, dacă tinerii noștri ar lua lucrurile acestea în serios, în loc să râdă de ele ca fiind necugetate, un muritor nu le-ar putea socoti nevrednice de el și nici nu s-ar învinui pe sine dacă i s-ar întâmpla să facă ori să zică ceva de felul acesta; nu, nu s-ar rușina, nu și-ar îndura în tăcere micile-i suferințe, ci s-ar tângui și ar jeli pe seama lor.

– E cât se poate de adevărat, zise el.

19. *Iliada* xxii, 414.

20. *Iliada*, xviii, 54; este vorba de Thetis.

21. *Iliada* xxii, 168; Zeus o spune văzând cum Ahile îl fugărește pe Hector.

22. *Iliada* xvi, 433.

– Dar nu trebuie să o facă, așa cum ne-a arătat raționamentul nostru; și trebuie să avem încredere în el până când cineva ar găsi o cale mai bună pentru a ne convinge.

– Așa e, nu trebuie s-o facă.

– Iar tinerii nu trebuie să iubească prea mult nici râsul, căci de obicei, când cineva se lasă pradă râsului nestăvilit, poate suferi, din această cauză, o stărnire bruscă a simțămintelor.

– Așa cred și eu, zise el.

– Atunci nu trebuie să îngăduim ca poezii să arate oamenii de seamă râzând în hohote, cu atât mai puțin pe zeii.

– Cu atât mai puțin!

– Deci nu vom accepta nici aceste spuse ale lui Homer despre zeii:

Un râs nestăvilit se stârni printre zeii binecuvântați,
Când îl văzură pe Hefaistos pufnind în toată încăperea.²³

Lucrul acesta nu trebuie îngăduit, conform cu raționamentul tău.

– Dacă vrei să mi-l atribui mie, zise el. Cu siguranță, e de neingăduit.

– Pe de altă parte, însă, adevărul trebuie pus la mare preț, căci, dacă aveam dreptate atunci când spuneam că minciuna e cu totul nefolositoare pentru zeii, dar pentru oameni e de folos ca un fel de leac, e limpede că trebuie să le-o îngăduim medicilor, însă oamenii de rând n-au voie să se atingă de ea.

– De bună seamă, zise el.

– Pe urmă, în cazul cărmuitorilor se cuvine să folosească minciuna față de dușmani sau chiar față de propriii conaționali, spre binele cetății; nimeni altcineva nu trebuie s-o practice, iar dacă vreun om de rând s-ar întâmpla să-i mintă pe conducători, vom spune că a săvârșit o fărâdelege la fel de mare sau mai mare decât bolnavul care-l minte pe medic, elevul care-l minte pe antrenor în privința stării sale fizice sau cel care, vorbind cu un pilot despre vase și marinari, nu i-ar descrie precis cum procedează, el sau altul, la bordul navei.

– E adevărat.

23. *Iliada* 1, 599.

– Așadar, în cazul în care cârmuitorul îl prinde pe vreunul dintre aceștia spunând minciuni prin cetate,

Profet, dulgher sau tămaduitor,²⁴

Îl va pedepsi pentru că se dedă unei practici ce poate răsturna și distruge cetatea la fel cum ar face-o cu o corabie.

– Da, zise el, dacă vorba se transformă în faptă.

– Pe de altă parte, oare tinerii n-au nevoie de cumpătare?

– Cum să nu?

– Cele mai însemnate trăsături ale cumpătărilor nu sunt, pentru cei mulți, să se supună cârmuitorilor, și, pentru cârmuitori, să reglementeze plăcerile mâncatului, băutului și iubirii trupești?

– Așa cred.

– Atunci vom spune că e bine să facă așa cum îi spunea, la Homer, Diomede prietenului său:

Vechiul meu prieten, stai liniștit și lasă-te condus de mine;²⁵

și ceea ce vine puțin după aceea,

Aheii mărșăluiau înflăcărați,

Temându-se cumplit de căpetenii,²⁶

și altele de felul acesta.

– Corect.

– Ce spui despre asta:

Îngreunat de vin, cu ochi de câine și inimă de căprioară²⁷

și ce urmează acestor cuvinte, crezi că sunt lucruri bune, ca și vulgaritățile tinerești ale oamenilor de rând, pe care toți le roștesc în proză sau în versuri?

– Nicidecum.

24. *Odissea*, xvii, 383.

25. *Iliada*, iv, 412.

26. *Iliada*, iv, 431.

27. *Iliada*, i, 225, Ahile către Agamemnon.

– Sunt de părere că ascultarea lor nu-i va face cumpătați pe tineri, însă nu e de mirare că le dă alte plăceri, nu crezi?

– Ba da.

– În plus, atunci când despre cel mai înțelept dintre oameni se spune că e în culmea fericirii când

Mesele de lângă noi sunt pline cu pâine și carne,

Iar paharnicul scoate din vas vinul

Pe care ni-l toarnă la toți în pahare²⁸

crezi că un tânăr ce aude aceste cuvinte va găsi în ele ajutor pentru stăpânirea de sine? Sau asta:

Înfometarea e cea mai cruntă moarte.²⁹

Sau cum se povestește despre Zeus că, pe când ceilalți zei și oamenii dormeau, el fiind singurul treaz, a uitat de îndată, din cauza dorinței sale pătimase, toate planurile pe care le făcuse, și a fost atât de tulburat la vederea Herei încât n-a vrut s-o ducă în alcovul său, ci să se culce cu ea acolo, pe jos; i-a spus că n-o dorise niciodată atât de mult, nici chiar când se întâlniseră prima oară, fără știința dragilor lor părinți. Sau istoria despre felul cum Hefaistos i-a înălțuit pe Ares și pe Afrodita din aceeași pricină. Oare lucrurile acestea, dacă le-ar asculta, le-ar fi de folos?

– Cu nici un chip, îți jur! zise el.

– Însă îndurarea tuturor greutăților, când e prescrisă ori înfaptuită de oamenii vestiți, ar trebui să fie văzută și povestită; de pildă,

Izbindu-și pieptul, el inima și-o dojeni:

Răbdă, inima mea! C-ai răbdat tu și altele mai rele!³⁰

– De bună seamă, zise el.

– Mai mult, nu trebuie să le îngăduim să ia mită ori să fie lacomi de bani.

28. *Odissea*, ix, 8.

29. *Odissea*, xii, 342.

30. *Odissea*, xx, 17, Ulise către sine.

- În nici un caz.
- Deci nu trebuie să li se recite:

Darurile-i conving pe zei, darurile-i conving pe regii cei vrednici de cinstire.

N-ar trebui să-l laudăm nici pe Phoinix, călăuzitorul și dascălul lui Ahile, susținând că a dat un sfat cumsecade atunci când i-a spus să primească darurile aheilor și să-i apere, însă fără daruri să nu se abată de la mânia sa. De asemenea, nu vom socoti că se cuvine să credem că Ahile era atât de lacom încât a acceptat daruri de la Agamemnon sau a pus preț pe un leș și nu a vrut să-l înapoieze fără plată.

- Într-adevăr, nu se cuvine să se laude asemenea lucruri.

- Nu-mi place să spun, de dragul lui Homer, că e o necuviință totală să rostești asemenea vorbe defăimătoare despre Ahile, ori să le crezi atunci când sunt rostite; tot așa, nu trebuie să credem nici că Ahile i-ar fi zis lui Apollo

Tu, cel mai rău dintre toți zeii, m-ai rănit trăgând de departe;
Ți-aș plăti-o strașnic, dacă aș putea!³¹

sau că s-ar fi purtat atât de neascultător față de Râu³², care era un zeu, arătându-se gata să lupte cu el. Iar târârea lui Hector în jurul mormântului lui Patrocle și măcelărirea prizonierilor la rug, pe toate acestea le vom declara neadevărate. La fel, nu vom îngădui tinerilor noștri să creadă că Ahile – fiul unei zeițe și al lui Peleu, vestit pentru stăpânirea sa de sine și coborât la a treia generație din stirpea lui Zeus – educat de preînțeleptul Cheiron, era totuși atât de tulburat încât suferea de două boli contrare, zgârcenia și lăcomia, precum și de un dispreț trufaș față de zei și oameni.

* - Ai dreptate, zise el.

- Ei bine, nu trebuie să credem nici lucrurile acestea, după cum nu trebuie să îngăduim nimănui să spună că Tezeu, fiu al lui Poseidon, și Piritou, fiu al lui Zeus, au săvârșit acele răpiri

31. *Iliada*, xxii, 15.

32. Scamandros, *Iliada*, xxi, 130.

de spaimă, ori că vreun alt erou și fiu de zeu ar fi cutezat să purceadă la fapte înfiorătoare și necucernice, așa cum sunt învinuți pe nedrept în zilele noastre. Mai departe, să-i obligăm pe poeții să spună că acestea nu erau faptele lor, fie că nu erau fii de zei; nu trebuie să le rostească pe cele două la un loc. Nu trebuie să încerce a-i convinge pe tinerii noștri că zeii aduc rele și că eroii nu sunt mai presus decât oamenii, căci, așa cum am zis mai devreme, lucrul acesta nu e nici cucernic, nici adevărat, întrucât am demonstrat, cred eu, că zeii nu pot în nici un caz să pricinuiască rele.

- Asta e cu neputință, fără doar și poate!

- Și, în plus, istorisirile acestea le fac rău celor ce le ascultă, deoarece toți își vor găsi scuze pentru a fi răi, crezând că asemenea lucruri au fost și sunt săvârșite de

Cei ce rude-apropiate sunt cu zeii,
Cei de lângă Zeus – altarul lor străvechi,
lui Zeus închinat, se află pe muntele Ida, sus în ceruri,
Iar sângele divin încă nu le-a pierit din-vine.

Din aceste pricini trebuie să punem capăt miturilor acestora, căci altfel vor sădi în mințile tinerilor pornirea către fărâdelegi.

- Cu siguranță că așa trebuie să facem.

- Atunci ce fel de poveste ne-a mai rămas, am zis, acum că definim ce trebuie spus și ce nu? Am arătat cum trebuie vorbit despre zei, daimoni, eroi și despre ce se întâmplă după moarte.

- Într-adevăr.

- Prin urmare, ceea ce rămâne sunt poveștile despre oameni?

- E limpede că da.

- Ei bine, bunul meu prieten, în clipa de față ne este cu neputință să rânduim chestiunea aceasta.

- Cum așa?

- Deoarece cred că suntem pe cale să spunem că poeții și povestitorii greșesc în privința oamenilor în chestiunile cele mai însemnate. Ei afirmă că numeroși oameni sunt fericiți, deși sunt nedrepti, și alții, la fel de mulți, sunt nenorociți, deși drepti; că nedreptatea aduce folos, dacă nu e dată în vileag, iar dreptatea e propice pentru ceilalți, însă conduce la pierderi depline pentru sine. Le vom interzice să rostească asemenea lucruri și le

vom porunci să cânte și să recite contrariul. Nu ești de aceeași părere?

– Ba da, bineînțeles, zise el.

– Atunci, dacă ești de acord că am dreptate, voi spune că ai aceeași părere cu mine și în privința lucrului pe care am încercat să-l descoperim în tot acest timp.

– Ai surprins foarte bine aspectul acesta.

– Așadar, trebuie să aflăm mai întâi ce este dreptatea și cum îi e de folos celui ce o posedă, indiferent dacă e socotit drept de către ceilalți sau nu; apoi, și nu mai devreme, vom conveni că anumite povești, și nu altele, trebuie să fie istorisite despre oameni.

– E cât se poate de adevărat.

– Atâta, deci, despre chestiunea aceasta; urmează, cred, maniera sau stilul. La urmă vom fi cercetat întreaga problemă, anume ce trebuie spus și cum.

– Nu înțeleg ce vrei să spui, grăi Adeimantos.

– Dar e neapărată nevoie să înțelegi, am spus. Poate că vei pricepe mai ușor în felul acesta. Tot ce spun povestitorii sau poeții relatează ce a fost, ce este sau ce va fi, am dreptate?

– Sigur că da.

– Iar ei fac asta fie prin relatare simplă, fie prin imitație, fie prin ambele mijloace, nu?

– Și asta aș vrea să pricep mai clar, zise el.

– Vai de mine! Ce dascăl vrednic de tot râsul și lipsit de limpezime pot să fiu! Voi proceda ca aceia ce nu știu să vorbească: n-o să încerc să explic totul dintr-o dată, ci, pe rând, câte o bucatică. Iată, cunoști primele versuri ale *Iliadei*, în care poetul spune că Chryses l-a rugat pe Agamemnon să-i elibereze fiica, regele s-a mâniat, iar Chryses, neizbutind, i-a blestemat pe ahei?

– Da, le cunosc.

– Prin urmare, știi că în versurile acestea:

S-a rugat de toți aheii,

Dar mai cu seamă de doi cârmuitori ai poporului,

Fii ai lui Atreu³³

33. *Iliada*, I, 15 – Agamemnon și Menelaos.

vorbește poetul însuși, fără a încerca vreo clipă să ne îndepărteze gândurile de la el ori să dea de înțeles că grăiește altcineva; dar după asta vorbește ca și când el însuși ar fi Chryses și se străduiește din răputeri să ne facă să credem că preotul, un om în vârstă, e cel care glăsuiește, și nu Homer. Toată relatarea despre ce s-a petrecut la Troia și Itaca, și pe tot parcursul Odiseei, e redată cam în același fel.

– Așa e, zise el.

– Prin urmare, din relatare fac parte atât toate cuvântările rostite, cât și tot ce este între cuvântări?

– Desigur.

– Iar când cineva vorbește ca și cum ar fi altul, nu vom spune oare că își modifică maniera de a cuvânta pe cât îi stă în puteri ca să semene cu a celui despre care ne spusese mai înainte că va vorbi?

– Fără îndoială.

– Dar a-ți modifica glasul sau înfățișarea ca să semeni cu altul înseamnă să imiți persoana respectivă.

– Bineînțeles.

– Deci într-un astfel de caz, după cât se pare, el și ceilalți poeți își construiesc relatarea prin imitație.

– E-adevărat.

– Dar dacă poetul nu s-ar ascunde în nici o împrejurare, întreaga sa operă poetică și relatare ar fi înfăptuite fără imitație. Te rog, nu-mi zice iarăși că nu pricepi; o să-ți spun eu cum ar trebui să fie. Când Homer spusese că Chryses a venit să-și răscumpere fata, rugându-se de ahei și mai cu seamă de cei doi prinți, dacă poetul ar fi vorbit după asta nu ca și cum ar fi fost Chryses însuși, ci tot ca Homer, știi că asta ar fi fost doar o simplă relatare și nu imitație. Ar fi fost cam așa – n-o să folosesc versuri, întrucât nu sunt poet: preotul a venit și s-a rugat zeilor să-i ajute pe ahei să cucerească Troia și să se întoarcă teferi acasă, și i-a implorat pe regi să-i înapoieze fiica și să accepte răscumpărarea în numele zeului. După ce a spus el aceasta, oamenii, cu frică de zeu, au încuviințat, însă Agamemnon s-a mâniat, zicându-i să plece de îndată și să nu se mai întoarcă, pentru că sceptorul și însemnele zeului nu aveau să-i mai fie de ajutor. A mai zis că, înainte de a fi slobozită, fata avea să îmbătrânească împreună cu el în Argos; de aceea, Chryses trebuia să plece imediat și să

nu-l provoace, dacă voia să ajungă nevătămat acasă. Auzind asta, bătrânul s-a speriat și a plecat în tăcere, dar după ce a părăsit tabăra s-a rugat din tot sufletul lui Apollo, invocându-i toate titlurile, amintindu-i de darurile pe care i le oferise, temple și jertfe omenesti; în schimbul lor, l-a implorat pe zeu să-i pedepsească pe ahei cu săgețile sale, făcându-i să plătească pentru lacrimile pe care el, Chryses, le-a vărsat. Așa arată, prietene, relatarea simplă, fără imitație.

– Pricep, zise el.

– Deci pricepi și că opusă acesteia este situația când cineva ar înlătura spusele poetului dintre replici și ar lăsa numai schimbările de cuvinte.

– Și asta pricep, cam așa e felul tragediei.

– M-ai înțeles perfect, și cred că acum îți pot explica limpede ce n-am izbutit mai devreme, anume că poezia și povestirile mitologice sunt de două feluri: pe de o parte, cele realizate în întregime prin imitație, tragedia, cum ai spus tu, și comedia; de cealaltă parte, relatarea făcută de poetul însuși. Cel mai bine o vei regăsi în cazul ditirambilor. Un al treilea tip, ce folosește ambele mijloace, este poezia epică, dar tot aici intră multe alte specii, dacă mă înțelegi.

– A, da, zise el. Acum văd ce vrei să spui.

– Atunci adu-ți aminte unde rămăseserăm, când spuneam că am terminat cu ce ar trebui să fie povestit, urmând să stabilim cum.

– Da, îmi amintesc.

– Păi tocmai asta doream: trebuie să ne hotărâm dacă le vom îngădui poetilor să imite atunci când își alcătuiesc istorisirile, ori parțial să imite și parțial să relateze, și care în care parte să fie folosit fiecare mijloc; sau poate nu le vom îngădui să imite deloc.

– O, suflet profetic! exclamă el. Întrebarea ta e dacă ar trebui sau nu să acceptăm tragedia și comedia în cetatea noastră!

– Se prea poate, dar la fel de bine se poate să vreau mai mult decât atât. Încă nu știu nici eu, dar oriunde ne va purta cercetarea noastră, asemenea zefirului, va trebui să mergem.

– Ai perfectă dreptate.

– Atunci fii atent la asta, Adeimantos: trebuie oare ca paznicii noștri să fie buni imitatori sau nu? Din cele spuse mai în-

te decurge, nu-i așa, că fiecare poate practica bine o anumită îndeletnicire, dar nu mai multe; dacă ar încerca s-o facă, nu i-ar leși bine nici una.

– Bineînțeles că așa s-ar întâmpla.

– Același lucru e adevărat și în cazul imitării: un om n-ar putea imita mai multe lucruri la fel de bine cum imită unul singur, nu?

– Ba da.

– Atunci îi va fi greu să practice vreo îndeletnicire vrednică de luat în seamă și, în același timp, să fie un bun imitator și să imite multe lucruri, căci presupun că nu pot fi înfăptuite cum se cuvine două feluri de imitație în același timp, nici măcar dacă sunt socotite apropiate, de pildă tragedia și comedia. Nu le-ai numit tu „imitații” pe acestea?

– Ba da, zise el, și bine spui că același om nu le poate face pe amândouă.

– De asemenea, oamenii nu pot fi în același timp buni recitatori și buni actori.

– E drept.

– Nici chiar actorii de comedie nu sunt la fel cu tragedienii, iar toate aceste acțiuni sunt imități, nu crezi?

– Așa e.

– Mi se pare, Adeimantos, că firea omenească a ajuns să se specializeze pe domenii restrânse, mai mici chiar decât acestea, astfel încât nu e în stare să imite mai multe lucruri bine ori să înfăptuiască numeroasele acțiuni cu care seamănă aceste imitații.

– E cum nu se poate mai adevărat.

– Prin urmare, dacă e să respectăm prima regulă, potrivit căreia paznicii noștri trebuie să fie scutiți de toate celelalte îndeletniciri pentru a stăpâni desăvârșit meșteșugul apărării cetății, și să nu practice nimic altceva ce nu ajută la aceasta, înseamnă că ei nu trebuie să înfăptuiască ori să imite nimic altceva. Dacă totuși o fac, ar trebui să imite din copilărie ceea ce e potrivit pentru îndeletnicirea lor – bărbați viteji și cumpătați, cucernici, liberi și cu alte însușiri de felul acesta; însă faptele nedemne de un om liber nu trebuie să se priceapă a le imita, nici vreun alt lucru urât, pentru ca imitația să nu le dea cumva gustul originalului. N-ai băgat oare de seamă că imitațiile se statornicesc

în obiceiuri și intră în caracter dacă sunt practicate din fragedă tinerețe, cu trupul, cu glasul și cu mintea?

– Într-adevăr, am văzut asta, zise el.

– Atunci celor de care ne preocupăm și credem că trebuie să devină bărbați de ispravă nu trebuie să le îngăduim să imite o femeie, fie ea tânără ori bătrână, când își bate la cap bărbatul sau se ceartă cu zeii și se laudă, crezându-se fericită; nici pe una nenorocită, jelind și tânguindu-se, cu atât mai puțin una suferindă, îndrăgostită sau aflată în chinurile facerii.

– Nici pe departe.

– Nu trebuie să imite nici sclave ori sclavi făcând ceea ce fac sclavii.

– Așa e.

– Nici să imite bărbați ticăloși, lași și făcând opusul a ceea ce tocmai spuneam, certându-se, bătându-și joc și vorbindu-se de rău unii pe alții, indiferent dacă treji sau la beție, după cum nu trebuie să imite ceea ce își spun ori își fac unul altuia acești bărbați când sunt puși pe rele. Și cred că nu trebuie să capete obiceiul de a-i imita pe nebuni în vorbă sau faptă. Trebuie să știe cum sunt nebunii și ticăloșii, bărbați ori femei, însă nu trebuie să facă nimic din toate acestea și nici să-i imite.

– Sunt de aceeași părere, zise el.

– Apoi, trebuie oare să imite fierari sau alți meșteșugari, ori văslași de pe galere, ori conducătorii lor sau alții de felul acesta?

– Cum așa, când nu li se va îngădui nici măcar să aibă de-a face cu asemenea indivizi?

– Dar vor imita ei cai nechezând, tauri mugind, răuri clocoțind vijelios, tunete și toate de acest fel?

– Sigur că nu. Li s-a interzis să fie nebuni ori să se poarte ca niște nebuni.

– Atunci, dacă înțeleg bine ce vrei să spui, există două tipuri de cuvântare și de istorisire: unul pe care l-ar folosi omul cu adevărat de ispravă și nobil atunci când are ceva de spus ori de povestit, și celălalt, pe care l-ar practica mereu omul cu o fire și o creștere opuse.

– Care sunt aceste tipuri? întrebă el.

– Mi se pare că omul cu minte, atunci când în relatarea sa ajunge la spusele ori faptele unui ins de ispravă, va dori să le istorisească de parcă el însuși ar fi acela; nu se va rușina să-l imite,

mai ales să-l imite pe omul de ispravă purtându-se cu tărie și simțire, însă mai rar și cu mai puțină tragere de inimă ar imita un om de ispravă zguduit de boală sau de patimă, ori de beție sau altă nenorocire. Dar atunci când ajunge cu povestea la unul nevrednic de sine, nu va dori să se asemene cu un om mai rău, decât dacă acesta întreprinde o faptă bună; altfel îi va fi rușine. Vezi tu, el nu e obișnuit să imite asemenea persoane și, în același timp, nu-i convine să se așeze în tiparele celor mai răi. În mintea sa disprețuiește lucrul acesta, afară doar dacă n-ar fi vorba de distracție.

– Se prea poate, zise el.

– Decurge de aici că el va folosi un tip de istorisire ca acela pe care l-am descris mai devreme, când vorbeam despre poezia epică a lui Homer. Maniera lui de exprimare ar avea ceva din amândouă, din imitație și simpla relatare, dar numai o mică parte de imitație se va regăsi într-o poveste întinsă; sau spun vorbe goale?

– Nicidecum! Exact așa trebuie să se poarte un asemenea vorbitor.

– Pe de altă parte, individul netrebnic, cu cât e mai rău cu atât va fi mai dornic să imite orice; nu va socoti nimic că ar fi nevrednic de sine, așa că va încerca să imite totul, în fața unui public cât mai larg. Va imita chiar și ceea ce tocmai spunea, tunete, zgomotul vântului și al furtunii, scrâșnetul osiilor și al palanelor, sunetul trâmbițelor, flautelor, naiului și al tuturor felurilor de instrumente. Va lătra ca un câine, va behăi ca o oaie și va ciripi ca o pasăre. Oare întreaga exprimare a acestui om va consta din imitarea sunetelor și a gesturilor, sau va conține și o parte de istorisire?

– Trebuie să se regăsească și asta, zise el.

– Acestea sunt cele două maniere de exprimare despre care vorbeam.

– Într-adevăr.

– Prin urmare, una dintre ele cuprinde puține schimbări și modulații, iar dacă dăm cuvintelor armonia și ritmul cuvenite, vorbitorul bun va menține aproape mereu o singură armonie, căci schimbările sunt mici; la fel, va păstra și același ritm.

– Ai perfectă dreptate.

– Cât despre cealaltă manieră de exprimare, nu presupune oare acțiunea contrară? Nu va folosi toate armoniile, toate ritmurile, dacă se potrivesc cuvintelor, de vreme ce conține variate și ample schimbări?

– Nu încipe nici o îndoială.

– Dar poezii și toți cei care au ceva de spus fie se țin doar de unul dintre cele două stiluri, fie le îmbină?

– Așa se întâmplă, zise el.

– Atunci ce vom face? Trebuie să le acceptăm pe toate în cetate, sau numai unul dintre stilurile pure, ori poate pe cel combinat?

– Dacă e după mine, zise el, stilul imitator pur este cel mai bun.

– Vai, dragul meu Adeimantos, dar și cel combinat e plăcut, iar copiilor și preceptorilor, deopotrivă, le place mult stilul opus celui ales de tine – de asemenea, acesta e cel mai apreciat de toată lumea.

– Așa e.

– Poate vei spune că nu s-ar potrivi statului nostru, intrucât la noi omul nu se împarte în două, nici în mai multe, fiecare făcând un singur lucru.

– Într-adevăr, nu se potrivește.

– Așadar, am spus, acesta este motivul pentru care numai într-o astfel de cetate vom găsi că cizmarul e totdeauna cizmar și nu și cărmaci alături de cizmar, agricultorul e totdeauna agricultor și nu și judecător în plus față de munca la câmp, iar oșteanul e totdeauna oștean și nu și om de afaceri pe lângă militarie, și așa mai departe.

– Desigur.

– Să presupunem că ar exista un om atât de deștept încât să se preschimbe în toate felurile și să imite orice; dacă ar sosi în cetatea noastră să ne arate creațiile sale poetice, ce s-ar întâmpla? Ar trebui să ne prosternăm în fața lui ca și când ar fi sfânt și minunat, spunându-i însă că nu putem primi în cetate un asemenea om, intrucât legea o interzice și nu e loc pentru el. I-am turna pe creștet uleiuri, l-am împodobi cu panglici de lână și l-am lăsa să meargă în pace în altă cetate, dar noi înșine, spre folosul nostru, trebuie să angajăm poetul sau povestitorul cel mai auster și mai puțin plăcut. El ar imita pentru noi spusele celor buni și

și-ar rosti poveștile după acele tipare pentru care ne-am alcătuit legile la început, când încercam să dăm educație oștenilor.

– Exact așa ar trebui să procedăm, dacă ne-ar sta în putere.

– Acum, vezi tu, am terminat cu totul partea din arta Muzelor ce se referă la povești și mituri și am hotărât ce trebuie spus și cum.

– Sunt de acord, zise el.

– Ne-a rămas să vorbim despre maniera de a cânta și despre melodie.

– De bună seamă.

– Cu siguranță, toată lumea ar descoperi de îndată în ce termeni ar trebui să le descriem, dacă vrem să fim în acord cu ceea ce am spus deja.

Glaucon interveni răzând:

– Mă tem că nu mă număr și eu printre aceștia, Socrate; deocamdată nu pot ghici destul de bine ce-ar trebui să spunem, însă am unele bănueli.

– Cel puțin poți spune foarte corect că poezia lirică e alcătuită din trei părți: vorbirea, armonia și ritmul.

– Da, asta știu, zise el.

– În ceea ce privește vorbirea, presupun că nu e nici o deosebire între cuvintele cântate și cele vorbite, în ambele cazuri trebuind să fie respectate aceleași canoane pe care le-am descris deja și aceeași manieră, nu?

– E adevărat.

– Iar armonia și ritmul trebuie să urmeze vorbirii.

– Bineînțeles.

– Dar am spus că nu vrem bocete și jelanii în vorbire.

– Așa e.

– Care sunt armoniile specifice bocetelor? Spune-mi, pentru că tu te pricepi la muzică.

– Cele bazate pe modul mixolidian, pe cel sintonolidian și alte câteva de felul acesta.

– Pe acestea trebuie să le înlăturăm, căci sunt nefolositoare chiar și pentru femei, dacă sunt cuviincioase, darmită pentru bărbați.

– Cu siguranță.

– Pe de altă parte, beția nu le vine bine deloc paznicilor, ca și moliciunea și lenea.

- E limpede.
- Atunci care armonii sunt moleșitoare și potrivite pentru petrecerile cu multă băutură?
- Cele ionice, dar și unele dintre modurile lidiane sunt socotite liniștitoare.
- Ei, prietene, le-ai putea găsi vreun folos pentru războinici?
- Nicidecum, zise el. Se pare că pentru ei îți rămân modurile doric și frigian.

- Nu cunosc armoniile, dar o vom păstra pe aceea care poate imita cum se cuvine sunetul vocii și intonația unui viteaz aflat în plină activitate războinică sau altă împrejurare ce presupune violență sau apărându-se ferm, cu bărbăție, atunci când soarta l-a fost potrivnică și e rănit, aproape de moarte, ori are vreun alt ne-
caz. Și să păstrăm o alta pentru activitățile pașnice, lipsite de violență, când omul acționează liber, din propria voință, fie că roagă sau convinge pe cineva într-o privință, de pildă rugându-se unui zeu sau instruind ori muștrând pe un seamăn de-al său; dacă își atinge țelul prin aceste mijloace, el nu este trufaș sau triumfător, ci cumpătat și modest în toate cazurile și mulțumit cu ceea ce urmează. Să păstrăm, prin urmare, aceste două armonii, cea a forței și cea a voinței libere, care imită cel mai bine intonațiile bărbaților nefericiți ori mulțumiți, dar cumpătați și viteji.

- Dar acestea pe care-mi ceri să le păstrez sunt tocmai cele pe care le pomenisem, doricul și frigianul.

- Păi în cântecele și melodiile noastre n-o să avem nevoie de multe coarde și de modulații nesfârșite dintr-o cheie în alta. Prin urmare, nu vom avea țitere, ghitări sau instrumente cu multe coarde și care să poată trece prin toate armoniile, iar pe cei ce le meșteresc nu-i vom găzdui.

- Așa se pare.

- Bine, dar îi vei primi în cetate pe cei ce fabrică flaute sau cântă la ele? Păi nu e acesta instrumentul cu cele mai multe tonuri, iar instrumentele ce pot trece prin mai multe armonii nu fac cumva decât să imite flautul?

- Ba da, cu siguranță, zise el.

- Așadar, ai lăsat lira și harpa, ele sunt de folos pentru cetate; iar păstorii de pe câmpuri vor avea un fel de naiuri.

- Pare să fie în acord cu cele spuse mai înainte.

- Bunul meu prieten, nu facem nimic nou dacă judecăm că Apollo și instrumentele sale sunt mai presus decât Marsyas și instrumentele lui.³⁴

- Pe drept cuvânt, nu cred că facem ceva nou! zise el.

- Așa e, pe Căine! Și nu ne-am dat seama nici o clipă că am curățat din nou cetatea despre care tocmai spuneam că trăiește în huzur!

- Am procedat foarte înțelept.

- Atunci hai să ducem curățarea până la capăt. Următorul lucru după armonii este chestiunea ritmurilor; nu trebuie să căutăm ritmuri complexe ori o varietate de metri, ci să stabilim care sunt ritmurile proprii unei vieți bărbătești, bine rânduite. Apoi, ținând seama de asta, trebuie să silim piciorul și melodia să urmeze vorbirea unui asemenea stil de viață, și nu invers. Însă care sunt aceste ritmuri trebuie să ne spui tu, ca și în cazul armoniilor muzicale.

- Pe Zeus, nu-mi dau seama! Există trei modalități de combinare a pașilor, așa cum pentru armonii sunt patru; am văzut asta, așa că-ți pot spune. Dar care dintre ele reprezintă o imitare a cărui stil de viață, nu pot zice.

- Ei bine, o să-i cerem sfatul lui Damon, care ne va spune care sunt pașii proprii vulgarității, violenței, nebuliei sau oricărei alte metehne și care sunt specifici însușirilor contrare. Parcă-mi amintesc că l-am auzit zicând ceva nu foarte inteligent despre un ritm de marș, compus, precum și despre un dactil și un ritm eroic; nu știu cum le-a rânduit, a făcut urcușul și coborârea egale, le-a amestecat și a încheiat când cu o silabă scurtă, când cu una lungă. Cred că a numit un ritm iambic și pe altul trohaic, ajustându-le silabele lungi și scurte. În unele cazuri lauda sau critica mișcărilor piciorului nu mai puțin ca ritmurile însele, sau le trata laolaltă; chiar nu pot spune. Dar, așa cum ziceam, pentru toate acestea trebuie să-l întrebăm pe Damon, căci nu e deloc ușor să le descălcim, nu crezi?

- Ba da, cum să nu?

- Dar atâta lucru putem descălci, că grația și lipsa ei sunt legate de existența sau inexistența unui ritm plăcut.

34. Satirul Marsyas l-a provocat pe Apollo la întrecere, cu flautul său contra lirei zeului. Apollo a fost considerat învingător de către muze și l-a ucis pe competitorul său.

– De bună seamă.
 – Mai mult, ritmul plăcut urmează unei exprimări frumoase și e asemenea ei, iar lipsa ritmului corespunde situației contrare; la fel și armonia și lipsa ei. Asta pentru că, așa cum am spus, ritmul și armonia urmează vorbirii, și nu invers.

– E limpede, spuse el, trebuie să urmeze vorbirii.

– Ce putem afirma despre exprimare și vorbirea însăși? Nu urmează ele caracterului sufletesc?

– Bineînțeles.

– Iar celelalte urmează vorbirii?

– Da.

– Așadar, vorbirea frumoasă, buna înțelegere, grația și ritmul plăcut urmează fiecare simplității – nu cumsecădeniei pe care o numim cu îngăduință simplitate când de fapt e neghiobie, ci caracterului sănătos, bine alcătuit.

– Ai perfectă dreptate, zise el.

– Atunci nu trebuie oare ca acestea să fie căutate pretutindeni de către tineri, dacă vrem ca aceștia să-și îndeplinească rolul?

– Ba da, într-adevăr.

– Ele se regăsesc din plin în pictură și toate artele și meșteșugurile de felul acesta, din belșug și în arta țesutului și a brodatului, în arhitectură, în fabricarea mobilelor și, în plus, în însăși firea animalelor, plantelor și arborilor; în toate acestea există atât ținuta frumoasă, cât și cea lipsită de grație. Lipsa de grație, de armonie și de ritm sunt înrudite cu vorbirea urâtă și caracterul urât, iar contrarele lor sunt simboluri ale contrarelor și înrudite cu ele – cu mintea sănătoasă și caracterul frumos.

– Cum nu se poate mai corect, zise el.

– Prin urmare, e vorba numai de poezi? Numai pe ei trebuie să-i supraveghem și să-i obligăm să sădească în poemele lor imaginea caracterului bun sau altfel să nu mai creeze deloc în cetatea noastră? Oare nu trebuie să-i supraveghem la fel și pe ceilalți artizani, să-i oprim de la sădirea acestui caracter atât de urât și neînfrânat, atât de meschin și necuviincios în imitarea fapturilor vii, în clădiri ori în orice alt lucru realizat de un meșteșugar? Cel care nu se poate supune nu trebuie îngăduit printre noi, căci altminteri paznicii noștri vor fi hrăniți cu imaginile viciului asemenea buruienilor otrăvitoare, alegând și culegând cantități mari,

în fiecare zi, din toate părțile, până când, fără să-și dea seama, adună o enormă perversitate în sufletele lor. În schimb, trebuie să-i căutăm pe acei artizani care, prin puterile lor naturale benefice, pot scoate la iveală ceea ce e frumos și plin de grație, iar apoi tinerii noștri, locuind într-un ținut sănătos, vor absorbi numai bine din toate direcțiile; frumusețile din jurul lor le vor întâmpina vederea și auzul ca zefirul ce le însuflă sănătate din ținuturile propice, învățându-i încă din copilărie, fără știrea lor, să iubească vorbirea frumoasă și să fie în armonie cu ea.

– Aceasta ar fi cea mai bună educație pentru ei! exclamă el.

– De aici decurge, Glaucon; că educația muzicală și artistică este cea mai potrivită, deoarece cu ajutorul ei ritmul și armonia pătrund până în străfundurile sufletului și se lipesc de el, aducând frumusețe în purtare și ținută, dacă persoana respectivă e bine instruită, însă altminteri aducând exact contrariul; în afară de asta, dacă vreun lucru are cusururi ori e prost făcut sau crescut, un om instruit așa cum trebuie și-ar da seama de îndată și ar fi mulțumit sau nemulțumit, dând dovadă de un gust autentic. Ar lauda lucrurile frumoase și le-ar primi cu bucurie în sufletul său, s-ar hrăni cu ele și ar deveni el însuși frumos și bun; dar lucrurile urâte le-ar critica pe bună dreptate atât timp cât ar fi încă prea tânăr ca să le înțeleagă, iar atunci când ar dobândi rațiunea ar primi-o cu dragă inimă, ca pe o prietenă pe care o recunoaște cu simțul afinității. Nu ești de aceeași părere?

– Și eu cred, zise el, că acestea sunt motivele pentru care din educația lor nu poate lipsi arta Muzelor.

– E ca deprinderea cititului. Pe atunci eram mulțumiți dacă recunoșteam literele dându-le în fața ochilor noștri, doar câteva în toată înșiruirea de cuvinte; indiferent dacă erau într-un cuvânt scurt sau într-unul lung, nu le treceam cu vederea și nu le socoteam nevrednice de atenție, ci pretutindeni ne străduiam din răspuț să le recunoaștem, fiind încredințați că nu vom putea deveni învățați până nu le stăpâneam.

– E adevărat.

– Iar imaginile literelor – dacă le-am vedea în apă sau într-o oglindă, nu le-am recunoaște decât dacă mai întâi am cunoaște literele însele, însă recunoașterea reflecțiilor ține de aceeași artă și de același studiu.

– Fără îndoială.

– Prin urmare, pe Zeus, nu e adevărat că, în același fel, nu putem stăpâni arta Muzelor noi înșine, nici cei pe care afirmăm că trebuie să-i educăm, paznicii noștri, până când nu vom putea recunoaște formele stăpânirii de sine, curajului, mărinimiei și nobleței, precum și cele înrudite cu ele și cele contrare, pretutindeni acolo unde se află, și până când nu le vom putea percepe în lucrurile în care se găsesc? Trebuie să le cunoaștem și să le recunoaștem imaginile și să credem că atât imaginea, cât și originalul țin de aceeași artă și același studiu?

– Neapărat, zise el.

– Așadar, atunci când se găsesc laolaltă – purtările frumoase în suflet, iar în forma trupească ceea ce se potrivește cu acestea și e de același fel – nu e oare cea mai frumoasă priveliște pentru cel ce e capabil să o vadă?

– Într-adevăr, e cea mai frumoasă.

– În plus, lucrurile cele mai frumoase sunt și cel ușor de îndrăgit.

– Desigur.

– Deci cel priceput la arta Muzelor se va îndrăgosti de persoanele care sunt astfel, dar n-ar iubi pe cineva cu o fire și o înfățișare lipsite de armonie.

– Nu, dacă acel cusur s-ar afla în suflet, însă cu metehnele trupesti se poate împăca, iubind totuși persoana respectivă.

– Pricep că iubești sau ai iubit pe cineva de felul acesta. De acord, dar spune-mi: există oare ceva comun între cumpătare și plăcerea neînfrănată?

– Cum ar putea fi, răspunse el, dacă plăcerea neînfrănată te scoate din minți la fel ca durerea?

– Sau între orice altă virtute și această plăcere?

– Nicidecum.

– Are însă plăcerea neînfrănată ceva în comun cu violența și nesăbuința?

– Sigur că da.

– Poți numi o plăcere mai mare și mai intensă decât iubirea trupestă?

– Nu, și nu e nici una mai nebunească.

– Dar iubirea cuvenită înseamnă să iubești cu cumpătare, în spiritul artei Muzelor, pe cel plin de ordine și frumusețe?

– Așa e.

– Și nimic din ce e nebunesc sau înrudit cu nestăpânirea nu trebuie să fie îngăduit a se apropia de iubirea cuvenită?

– Nimic.

– Prin urmare, acestei plăceri neînfrămate nu trebuie să i se îngăduie să se apropie, iar iubitul și cel ce iubește nu trebuie să aibă cu ea nimic în comun, dacă trăiesc o dragoste cuvenită?

– De bună seamă, Socrate, nu trebuie să aibă nimic în comun.

– Așadar, pentru cetatea pe care o vom întemeia se pare că vei da legea în felul următor: un îndrăgostit își poate săruta iubitul, poate să stea cu el și să-l atingă, de dragul frumuseții și cu consimțământul lui, ca și când ar fi copilul său; în toate celelalte cazuri, dacă ține la cineva, trebuie să aibă grijă să se poarte față de el așa încât să nu apară nici o bănuială a unei relații mai intime; altfel, i se va pune pecetea proastei educații și a prostului gust.

– E cât se poate de corect, zise el.

– Acum, crezi că am ajuns la sfârșitul discuției noastre despre arta Muzelor? Cel puțin s-a încheiat acolo unde trebuia să se încheie, căci sunt de părere că arta Muzelor trebuie să aibă la capăt iubirea de frumos.

– Ai dreptate.

– După arta Muzelor, în educația tinerilor urmează gimnastica.

– Desigur.

– Firește, și în acest domeniu trebuie să fie instruiți cum se cuvine încă din copilărie și pe tot parcursul vieții. Cred că lucrurile stau astfel, te rog să te gândești și tu. Nu sunt de părere că un trup zdravăn face ca sufletul să fie bun prin propria sa virtute; dimpotrivă, cred că un suflet bun prin propria sa virtute dă trupului cea mai bună stare. Care e opinia ta?

– Întocmai ca a ta, zise el.

– Atunci nu avem dreptate să acordăm o atenție îndestulătoare spiritului și să-i lăsăm lui sarcina de a se îngriji de trup, dând numai indicațiile generale, pe scurt, cu scop de călăuzire?

– Ba da.

– Ei bine, am spus că trebuie să ocolească beția. Cu siguranță, paznicul este ultimul om de pe pământ căruia ar trebui să i se îngăduie să se îmbete și să nu știe pe ce lume e!

– Ar fi ridicol ca un paznic să aibă nevoie de unul care să-l păzească!

– În privința hranei; paznicii noștri sunt campionii celor mai mari întreceri, nu-i așa?

– Într-adevăr.

– Deci starea atleților pe care-i vedem aici li s-ar potrivi?

– Se prea poate.

– Dar aceasta e o stare de somnolență, cu o sănătate îndoielnică. Nu vezi cum își petrec viețile dormind, iar dacă se îndepărtează cât de puțin de regimul și rutina stabilite capătă boli grave și primejdioase?

– Ba da.

– Atleții ce vor merge la război au nevoie de un antrenament mai variat, de vreme ce e nevoie să fie ca niște câini ce nu dorm niciodată, să aibă văzul și auzul cât mai ascuțite cu putință; în cursul campaniilor trebuie să îndure multe schimbări, schimbarea apei de băut și a hranei, căldura soarelui și frigul, iar sănătatea lor nu trebuie să se clatine în nici o clipă.

– Așa îmi pare.

– Atunci nu cumva gimnastica cea mai bună este soră cu arta Muzelor pe care am descris-o mai devreme?

– Ce vrei să spui?

– M-aș gândi la o gimnastică simplă, rezonabilă, mai ales cu exerciții ce au legătură cu războiul.

– Cum așa, dacă vrei să-mi spui?

– Lucrul acesta se poate afla de la Homer, am răspuns. Știi că în cursul campaniei, la ospetele în cinstea eroilor, el nu le dă niciodată să mănânce pește, cu toate că se află în Helespont, aproape de mare; și niciodată carne fiartă, numai friptă, care, desigur, e mai ușor de obținut de către soldați, căci e mai ușor să folosească doar focul în loc să care după ei oale și tingiri.

– Corect.

– Și cred că Homer nu pomeneste nicăieri sosurile și dulciurile. Dar asta știe orice atlet, pentru a da trupului o obișnuință bună trebuie evitate toate lucrurile de felul acesta.

– Pe drept cuvânt, zise el. Ei știu asta și procedează întocmai.

– Așadar, dacă socotești că lucrul acesta e corect, cred că n-o să lauzi o masă siracuzană și nici o varietate siciliană de arome.

– Cu nici un chip.

– Deci n-o să-i îngădui unui bărbat să aibă o drăguță din Corint, dacă trebuie să-și păstreze trupul în formă?

– Sigur că nu.

– Ori vestitele patiserii attice?

– Nici vorbă!

– Căci toate aceste chestiuni legate de hrănire și regimul de viață pot fi asemuite, pe bună dreptate, cu melodia și cântecele care trec de-a valma prin toate armoniile și ritmurile.

– Bineînțeles.

– [Acolo diversitatea dădea naștere la nesăbuintă, aici la boală, pe când simplitatea în muzică dă sufletului cumpătare, iar gimnastica dă trupului sănătate, nu-i așa?]

– Ba da, întocmai așa e.

– Dar dacă nesăbuintă și bolile se înmulțesc într-o cetate, se vor deschide numeroase tribunale și dispensare, iar arta dreptului și cea a medicinei vor înflori când oamenii născuți liberi se vor preocupa de ele.

– Sigur că așa s-ar întâmpla.

– Și ce dovadă mai bună ai găsi pentru existența unei educații rele și urâte într-o cetate decât faptul că medicii și judecătorii cu faimă sunt căutați nu doar de oamenii de rând și de artizani, ci și de cei ce pretind că au primit o educație liberală? Nu crezi că e un lucru urât și o dovadă clară de educație proastă necesitatea de a folosi oameni drepti aduși din alte părți, care să fie măștri și judecători, în lipsa unora educați aici?

– E cel mai urât lucru din lume, zise el.

– Dar nu crezi că e și mai urâtă situația în care un om își irosește cea mai mare parte a vieții în tribunale, aducând învinuiri și fiind învinuit? Și nu doar atât, dar din pricina lipsei de gust ajunge să se mândrească până și cu faptul că e nemaipomenit de priceput la fărâdelegi, gata să se strecoare și să se învârtă în toate felurile și să iasă din orice încurcătură prin orice porțiță găsește, îndoiindu-se ca o nua ca să scape de pedeapsă – și toate astea pentru nimicuri! Nu-și poate da seama că e mult mai frumos și mai bine să-și alcătuiască o viață care să n-aibă nevoie de un judecător ațipit.

– Într-adevăr, o asemenea purtare e chiar mai urâtă decât cealaltă.

– Și nu e urât să aibă nevoie de doftoriceală – în afară de răni sau anumite boli sezoniere? E culmea să aibă nevoie de ea din cauza lenei sau a modului de viață pe care l-am descris, în cursul căruia oamenii se umplu de șuvoaie și de vânturi ca niște mlaștini, silindu-i pe iscușii fii ai lui Asclepios să scornească nume potrivite acestor boli, anume „flatulențe” și „fluxuri”!

– Așa e, zise el, chiar că sunt niște noutăți stranii numele acestora de boli!

– Cred că pe vremea lui Asclepios nu se pomenea așa ceva. O pot presupune, deoarece în fața Troiei femeia aceea i-a dat rănitului Eurypylos făină de orz amestecată cu vin pramnian și cu brânză rasă, cu siguranță un amestec ucigător, iar fiii lui Asclepios nu i-au găsit nici un cusur, și nici nu l-au dojenit pe Patrocle, care stătea la căpătâiul suferindului.

– Fără îndoială, era o băutură ciudată pentru un om aflat într-o asemenea stare.

– Nicidecum, dacă-ți aduci aminte că asclepiazii nu foloseau modalitatea actuală de tămăduire, în care medicul trebuie să stea la căpătâiul bolnavului; cel puțin așa stăteau lucrurile înainte de nașterea lui Herodicos, după cum se spune. Herodicos era educator de meserie și, îmbolnăvindu-se, a amestecat gimnastica și exercițiile fizice și s-a sleit mai întâi pe sine cel mai tare, după care i-a sleit și pe alții.

– Cum așa? întrebă el.

– Stând foarte mult pe patul de moarte. Suferea de o boală ucigătoare pe care a îngrijit-o cu mare strădanie. Presupun că nu se putea lecu, așa că în tot cursul vieții n-a făcut altceva decât să se doftoricească, până când s-a sleit, sperîndu-se dacă ieșea cătuși de puțin din regimul obișnuit, și a trăit până la adânci bătrâneți, amânându-și moartea, cu ajutorul iscusinței sale.

– Minunată răsplată a dobândit pentru priceperea lui!

– Așa cum era de așteptat, el nu știa de ce Asclepios nu le-a dezvăluit felul acesta de tămăduire urmașilor săi. Nu era vorba nicidecum de neștiință ori de lipsa experienței, dar Asclepios știa că la toate popoarele bine rânduite fiecare om dintr-o cetate are o treabă de făcut, pe care e obligat s-o întreprindă, și nimeni nu-și permite să stea bolnav și să se doftoricească toată viața. Paradoxal, observăm lucrul acesta la artizani, dar nu și la bogați și la cei considerați norocoși.

– Ce vrei să spui?

– Un dulgher, atunci când cade suferind, se așteaptă ca medicul să-i dea un leac de băut încât să-și verse boala din trup, ori să-l scape de ea prin purgație, cauterizare sau tăiere. Însă dacă medicul îi prescrie un tratament îndelungat, cu bandaje în jurul capului și alte lucruri de felul acesta, va spune de îndată că n-are timp să bolească și că o astfel de viață nu merită trăită, dacă mereu trebuie să se gândească la suferință și să neglijeze treaba pe care o are de făcut. Așa că-și va lua rămas bun de la un asemenea medic și-și va continua traiul obișnuit; se va face bine urmându-și meseria și regimul de viață, iar dacă trupul nu-i e destul de puternic încât să reziste, va muri și va scăpa de necazuri.

– Pentru un astfel de om, aceasta pare modalitatea potrivită de a folosi arta medicinei.

– Cauza e aceea că avea o treabă de făcut și, dacă n-o întreprindea, viața nu merita trăită?

– E limpede, zise el.

– Dar nu spunem că bogatul are de făcut vreo treabă de felul acesta, iar dacă e silit s-o lase la o parte, viața nu merită trăită, nu?

– Nu, din câte știu.

– Cum? am exclamat. Oare n-ai auzit niciodată spusese lui Phocylides, „de îndată ce un om are destul cât să-și continue viața, trebuie să practice virtutea”?

– Cred că ar putea-o face și înainte de asta.

– Ei, să nu ne certăm cu el din această pricină, ci să aflăm răspunsul la întrebarea următoare: trebuie oare ca bogatul să practice virtutea, viața lui nemeritând trăită dacă n-o face, sau îngrijirea bolii nu-l împiedică defel să urmeze sfatul lui Phocylides, cu toate că e un obstacol pentru dulgherie și alte meșteșuguri?

– Într-adevăr, e un obstacol mai mult decât aproape orice altceva, această grijă nemăsurată pentru trup care merge mai departe decât gimnastica. Știi foarte bine că tulbură administrarea treburilor gospodărești, îndeplinirea serviciului militar și a dregătoriilor sedentare din cetate. Mai presus de orice, nu se împacă deloc cu nici un fel de învățare, gândire și autodisciplină; firile sensibile suferă de dureri de cap sau amețeli și dau vina pe filosofie. Drept urmare, pretutindeni unde virtutea e practică în această manieră și pusă la încercare, constituie un obstacol,

subiectul inchipuindu-și mereu că suferă de vreo boală și făcându-și griji pentru trupul său.

– Așa mă așteptam și eu, am zis. Atunci trebuie să credem că Asclepios cunoștea toate aceste lucruri. De aceea a dat prescripții pentru oamenii sănătoși la trup, datorită firii și regimului de viață, care aveau o boală internă locală; pentru ei și pentru această suferință a dezvăluit el arta tămăduirii, scoțând boala din ei cu ajutorul leacurilor sau operațiilor și spunându-le să-și continue viața ca de obicei, nevrând să-i împiedice de la îndeplinirea datoriilor lor față de cetate. Dar trupurile cuprinse în întregime de boală nu încerca să le vindece prin regim și prin scoaterea și introducerea treptată de lichide. Aceasta nu face decât să aducă alte boli ce decurg firesc din tratament, făcându-i omului viața lungă și nefericită. El nu credea că e de datoria lui să-l trateze pe cel ce nu-și poate duce viața în modul statornic, întrucât nu-și e de folos nici sieși, nici cetății.

– Păi, după cum îl descrii, Asclepios era un om de stat, spuse el.

– Sigur că da; și era un astfel de om încât fiii lui s-au dovedit bărbați de ispravă în războiul Troiei, pe lângă faptul că practicau arta tămăduirii așa cum am înfățișat-o. Nu-ți amintești că atunci când Menelau a fost rănit de săgeata lui Pandaros,

I-au supt sângele, deasupra presărându-i leacuri.³⁵

Dar nu i-au spus ce trebuia să mănânce și să bea după aceea, după cum nu i-au spus nici lui Eurypylos. Credeau că leacurile din plante erau de ajuns pentru a-i vindeca pe cei care înainte de a fi răniți fuseseră sănătoși și duseseră o viață cumpătată, chiar dacă în clipa aceea se întâmplase să bea lapte fierbinte cu vin și mirodenii. Dar despre cel care bolnav și necumpătat din fire credeau că nu e de folos, trăind, nici pentru sine și nici pentru altcineva; arta lor nu le era destinată unor oameni de felul acesta, și nu ar trebui să încerce să-l vindece nici dacă ar fi mai bogați decât Midas.

– Băieți deștepți, fiii lui Asclepios, din câte povestești tu.

35. *Iliada*, iv, 218.

– Așa și trebuie să fie, am spus. Cu toate acestea, tragedienii și Pindar nu sunt de aceeași părere. Ei zic că Asclepios era fiul lui Apollo și că a primit aur ca mită pentru a vindeca un bogătaș aflat în ghearele morții, întrucât fusese lovit de trăsnet. După câte am spus mai devreme, nu putem crede în întregime istorisirile lor: dacă era fiu de zeu, înseamnă că nu era lacom; dacă era lacom, nu putea să fie odraslă de zeu.

– Până aici e corect, zise el. Dar cum răspunzi la această întrebare, Socrate: nu trebuie să avem medici buni în cetate? Și nu cumva cei mai buni sunt cei care au tratat cel mai mare număr de oameni, atât sănătoși, cât și atinși de boală? După cum cei mai buni judecători sunt cei care au avut de-a face cu tot felul de caractere.

– Ba da, sunt de acord că trebuie să avem medici buni. Dar știi tu pe care-i socotesc eu buni?

– Nu, dacă nu-mi spui.

– O să încerc. Dar într-o singură întrebare ai pus laolaltă două lucruri ce nu sunt de același fel.

– Cum așa?

– Medicii ar deveni mai pricepuți dacă încă din copilărie, pe lângă învățarea artei lor, ar avea de-a face cu cel mai mare număr posibil de trupuri bolnave, și dacă ar fi suferit de toate bolile și n-ar fi foarte sănătoși ei înșiși. Căci ei nu vindecă trupul cu trupul, cred eu; dacă ar fi așa, n-ar trebui să îngăduim ca trupurile lor să fie ori să fi fost în stare proastă. În schimb, ei vindecă trupul cu sufletul, care nu poate lecui bine dacă a fost sau este bolnav.

– Ai perfectă dreptate, zise el.

– Însă judecătorul, bunul meu prieten, cărmuiește sufletul cu sufletul, și nu putem îngădui ca un suflet să fie crescut, din tinerețe, printre suflete rele și să aibă de-a face cu ele, el însuși trecând prin tot felul de nedreptăți și săvârșindu-le pe toate pentru a descoperi iute, din propria experiență, nedreptățile săvârșite de alții, ca în cazul bolilor trupului. Nu, în tinerețe sufletul trebuie să fi fost pur și neatins de firile rele, dacă vrem să fie un suflet sincer și bun care va da judecăți sănătoase. [De aceea, oamenii de ispravă par în tinerețe simpli și naivi și sunt înșelați cu ușurință de cei nedrepti, întrucât nu au în suflet modele pentru ce înseamnă să fii rău.]

- Într-adevăr, chiar asta li se întâmplă.
- Prin urmare, un bun judecător va fi vârstnic, nu tânăr; trebuie să fi învățat târziu ce înseamnă nedreptatea și să n-o fi perceput ca pe ceva propriu, dinlăuntrul sufletului său, ci trebuie să fi avut o practică îndelungată de a deosebi ce este cu adevărat răul, adică un lucru străin în suflete străine, prin cunoaștere, nu prin propria experiență.
- Cel puțin un asemenea om ar fi un judecător autentic, zise el.
- Și bun, căci aceasta era întrebarea ta. Asta pentru că acela care are un suflet bun este bun; nu și acela isteț, care bănuiește pretutindeni răul, care a făcut multe nedreptăți el însuși și este socotit un ticălos viclean. Când are de-a face cu cei asemenea lui pare să fie deștept și prudent, ținând mereu seama de modelele din sinea lui; dar de îndată ce întâlnește oameni buni și mai vârstnici, pare să fie prost, neîncrezător la momentul nepotrivit și incapabil de a recunoaște o fire sănătoasă atunci când o vede deoarece nu are un model pentru așa ceva. Din cauză că i se întâmplă să aibă de-a face mai des cu oameni răi decât cu buni, pare, față de sine și de ceilalți, mai curând înțelept decât neghiob.
- E dincolo de orice îndoială.
- Așadar, cum judecătorul bun și înțelept nu este astfel, trebuie să căutăm în prima categorie: [căci răutatea nu poate ajunge niciodată să cunoască virtutea ori să se cunoască pe sine, însă virtutea educată prin fire va dobândi, cu timpul, atât cunoaștere de sine, cât și cunoașterea răutății.] Cred, deci, că omul acesta e înțelept, și nu cel rău.
- Sunt de aceeași părere cu tine, încuviință el.
- În concluzie, vei orându-i în cetate, prin lege, arta vindecării așa cum am descris-o, și arta împărțirii dreptății în această manieră; ele se vor îngriji de acei oameni ce sunt din fire buni la trup și la suflet, însă cei ce nu au trupul și firea sănătoase din fire vor fi lăsați să moară, iar cei ce al căror suflet e incurabil își vor pricinui singuri moartea, nu?
- E cel mai bun lucru care li s-ar putea întâmpla, și cel mai bun lucru pentru cetate, după cum am văzut.
- Iar tinerii, folosind acea artă simplă a Muzelor care, așa cum spuneam, naște cumpătarea și seriozitatea, vor avea grijă,

- cu siguranță, să nu se poarte astfel încât să aibă nevoie de arta jurisprudenței.
- Fără îndoială, spuse el.
- Oare cel ce stăpânește arta Muzelor, mergând pe aceeași cale în privința gimnasticii, nu va reuși să înlăture nevoia de medicină afară de cazurile când e neapărat necesară?
- Ba da, cred eu.
- Se va strădui să facă exercițiile și efortul intens pe care-l presupun acestea ținând seama de partea înflăcărată a firii sale, dorind s-o ațâțe, fără să aibă în vedere doar întărirea forței fizice; nu va fi ca alți atleți care țin regim și fac exerciții grele numai ca să devină mai puternici.
- Ai perfectă dreptate.
- Ei bine, Glaucon, cei care ne-au orânduit educația în privința artei Muzelor și a gimnasticii nu aveau oare scopul pe care cred unii că l-au avut, anume, cu ajutorul uneia să se îngrijească de suflet și cu ajutorul celeilalte - de trup?
- Ei, și? întrebă el.
- Amândouă au fost menite în primul rând pentru folosul sufletului.
- Cum adică?
- N-ai observat care este adevărata stare de spirit a celor care-și petrec toată viața făcând doar gimnastică, fără a se atinge de arta Muzelor? Și starea de spirit a celor cu înclinații opuse?
- Ce vrei să spui?
- Mă refer la sălbăticia și asprimea celor dintâi și blândețea și moliciunea celorlalți.
- A, da, făcu el. [Am băgat de seamă că aceia care se slujesc doar de gimnastică sunt mult mai brutali decât ar trebui, pe când ceilalți, care practică numai arta Muzelor, se înmoaie mai mult decât e bine pentru ei.]
- Partea înflăcărată a firii noastre naște brutalitatea, iar dacă este instruită cum se cuvine aceasta se transformă în vitejie; însă cu un exercițiu prea intens devine, evident, aspră și neplăcută.
- Așa cred, zise el.
- Pe de altă parte, blândețea se află în firea filosofică; prea multă blândețe aduce după sine o moliciune exagerată, însă cu o educație bună omul poate să fie și blând, și plin de măsură.
- E adevărat.

– Am spus că paznicii trebuie să aibă, în firea lor, ambele însușiri, nu-i așa?

– Ba da.

– Dar cele două trebuie să fie armonizate între ele, am dreptate?

– Desigur.

– Iar atunci când omul se află în armonie, sufletul său este atât cumpătat, cât și viteaz?

– Fără îndoială.

– Dar când se află în dizarmonie sufletul îi este laș și grosolan?

– Într-adevăr.

– Acum să presupunem că un om îngăduie muzicii să-i sune un cântec de leagăn și să-i toarne în suflet, prin urechi, ca printr-o pâlnie, acele armonii blânde și melancolice de care tocmai vorbeam, și să presupunem că va umbla toată viața fredonând, prins în vraja acelui cântec; ce se va întâmpla? Dacă la început a avut o fărâma de înflăcărare, ar înmuia-o ca pe fier și ar face-o folositoare din nefolositoare și dură; dar dacă nu s-ar opri și ar continua să-și fărmece sufletul, înflăcărarea ar începe să se topească și să curgă, până când va dispărea cu totul. Ar fi ca și când s-ar reteza coarda ce ține puterea interioară în suflet, iar omul acela ar ajunge un „sulițaș molatic”.

– Fără doar și poate, zise el.

– Iar dacă de la început are parte de o fire slabă, toate acestea se întâmplă foarte repede; însă dacă firea lui e tare și înflăcărată, o va face slabă și instabilă, acum aprinzându-se și acum lăsându-se doborâtă de nimicuri. Oamenii aceștia devin iuți la mânie și puși pe hărță, în loc să fie înflăcărați.

– Chiar așa se întâmplă.

– La fel, dacă se străduiește din greu cu exercițiile de gimnastică, dacă e mândros și nu se atinge niciodată de arta Muzelor și de filosofie, la început, cât timp trupul îi este în formă, e plin de mândrie, înflăcărare și vitejie, nu crezi?

– Ba da.

– Dar după aceea, cum nu face nimic altceva și nu are nici o legătură cu Muzele, ce se alege de iubirea de cunoaștere, atâta câtă va fi fost în sufletul lui? Întrucât nu a deprins niciodată gustul învățăturii ori al cercetării, nici arta raționamentului sau pe

cea muzicală, devine slab, surd și orb, deoarece niciodată nu e trezit sau hrănit, iar simțurile sale nu sunt purificate niciodată.

– Întocmai, spuse el.

– Prin urmare, un asemenea om ajunge să urască rațiunea și cultura; nu mai folosește argumentele pentru a convinge, ci face totul cu violență și brutalitate ca o fiară ce se luptă cu alte fiare, ducând o viață de neștiință și prostie lipsită de armonie și grație.

– Cum nu se poate mai adevărat.

– Aș spune că vreun zeu a dăruit omului pentru aceste două părți ale firii, cea filosofică și cea înflăcărată, două arte: arta Muzelor și gimnastica. Nu doar pentru suflet sau doar pentru trup, în afară de anumite cazuri ieșite din comun, ci pentru ambele înolaltă, astfel încât să se potrivească în armonie, fiind practicate cu străduință sau lăsate la o parte până se ajunge la punctul dorit.

– Așa se pare.

– Atunci, acel care împletește cel mai bine arta Muzelor cu gimnastica și le aplică sufletului dozând optim proporțiile va fi numit, pe drept cuvânt, un muzician desăvârșit, stăpân pe melodii, mai curând decât acela care potrivește între ele corzile harpei; asta este părerea noastră.

– Pe bună dreptate, Socrate.

– Dar, dragul meu Glaucon, vom avea nevoie ca tot timpul o asemenea persoană să fie la conducerea cetății, dacă vrem menținerea alcătuirii statului nostru?

– Sigur că vom avea nevoie.

– Așadar, acestea sunt liniile după care se vor desfășura creșterea și educarea lor, căci la ce ar folosi să întocmim o listă lungă cu tiparele pentru dans, vânătoare, întreceri și cursele de cai? E limpede că acestea vor urma aceleași modele și nu vom întâmpina nici o greutate pentru a le găsi.

– Probabil că nu ne va fi greu.

– Foarte bine, atunci, care e următorul lucru pe care trebuie să-l hotărâm? Nu trebuie să stabilim care dintre oamenii aceștia urmează să cârmuiască și care vor fi cârmuiți?

– Ce altceva?

– Vârșnicii trebuie să fie cârmuitorii, iar tinerii trebuie să fie cei cârmuiți, asta e limpede.

– Fără îndoială.
 – Iar cei mai buni dintre ei trebuie să fie cărmuitori?
 – Și asta e limpede.
 – Între agricultori, nu sunt cei mai buni aceia care sunt agricultori desăvârșiți?

– Ba da.
 – Prin urmare, cei care păzesc în mod desăvârșit cetatea trebuie să fie cărmuitorii, deoarece ei sunt cei mai buni dintre paznici?

– Într-adevăr.
 – Deci trebuie să fie bărbați pricepuți în meseria lor, capabili și, pe lângă asta, plini de grijă față de cetate?

– Cu siguranță.
 – Iar un om arată cea mai mare grijă pentru ceea ce iubește cel mai mult?

– E un lucru necesar.
 – Mai departe, iubește cel mai mult ceea ce are aceleași interese cu el, atunci când crede că totul e bine pentru el dacă totul e bine pentru lucrul acela, iar dacă nu, dimpotrivă?

– Exact, răspunse el.
 – Atunci dintre paznici trebuie să-i alegem pe cei care se arată cei mai plini de grijă față de noi în tot cursul vieții lor, pe aceia care fac din toată inima orice este, după credința lor, spre folosul cetății și n-ar accepta cu nici un chip să facă un lucru care i-ar dăuna.

– Ar fi cel mai potrivit.
 – Socot că ar trebui să-i supraveghem mereu și să vedem dacă sunt paznici grijulii, dacă nici vrăjitoria, nici forța nu-i pot face să-și scoată din minte opinia potrivit căreia trebuie să facă ceea ce aduce mai mult folos cetății.

– Cum adică, să-și scoată din minte?
 – O să-ți spun. După părerea mea, o opinie părăsește mintea fie cu, fie fără intenție; cu intenție o fac toate opiniile greșite ale celui care învață ceva nou, iar fără intenție – toate opiniile adevărate.

– Pricep cazul opiniei părăsite cu intenție, nu și pe celălalt, zise el.

– Ei bine, nu crezi că oamenii nu-și pierd intenționat lucrurile bune, însă se descotorosesc de bună voie de cele rele? Și

oare nu e rău să te înșeli în privința adevărului, dar e bine să-l pozezi? Mai departe, nu crezi că a avea opinii adevărate înseamnă a poseda adevărul?

– Ba da, cred că ai dreptate, iar oamenii nu primesc de bună voie să fie lipsiți de opinia adevărată.

– Prin urmare, când acest lucru se întâmplă, înseamnă că au fost jefuiți, vrăjiți sau siliți?

– Nici acum nu pricep!
 – Probabil că vorbesc ca un personaj dintr-o tragedie! am spus. Prin „jefuiți” înțeleg că sunt convinși să-și schimbe opinia ori o uită, deoarece în primul caz argumentația, iar în cel de-al doilea timpul îi jefuiesc de opinii fără știrea lor. Presupun că acum ai priceput, nu?

– Ba da.
 – Prin „siliți” vreau să spun că o boală ori suferință îi face să-și schimbe opinia.

– Și asta pricep acum, și cred că ai dreptate.
 – Dar atunci când spun că sunt „vrăjiți”, ești de acord că termenul îi descrie pe cei care-și schimbă opinia fie fermecați de plăcere, fie îngroziți de teamă sau de altceva?

– Sunt de acord că tot ceea ce înșală vrăjește.
 – Ca să ne întoarcem la sarcina noastră, trebuie să cercetăm care sunt cei mai buni paznici ai principiului potrivit căruia trebuie să facă tot ce consideră că e optim pentru cetate. Ei trebuie să fie supravegheați încă din copilărie; îi vom supune la încercări în care e foarte probabil ca un om să uite acest principiu sau să fie înșelat și îl vom alege pe cel care ține minte bine și nu se lasă înșelat cu ușurință, respingându-i pe ceilalți. Ești de aceeași părere?

– Da.
 – Munca grea, suferințele și întrecerile – în toate aceste împrejurări trebuie să-i veghem la fel.

– Ai dreptate, zise el.
 – Acum să luăm cea de-a treia probă, vrăjirea: și aici trebuie să-i punem la încercare și să vedem ce se întâmplă. Știi cum sunt încercați mănji, pentru a se afla dacă sunt timizi: sunt duși unde e zgomot mare și agitație. La fel, cât timp sunt tineri, bărbații trebuie puși în situații înspăimântătoare, după care vor avea parte

de plăceri, urmând să fie puși la încercare mai serios decât aurul azvârlit în foc. Atunci se va vedea dacă un om este greu de vrăjit și își ține cumpătul în orice împrejurare, dacă se păzește bine pe sine și dacă păzește arta Muzelor pe care a învățat-o, dacă se arată stăpân pe ritm și armonie; în acest fel, va fi de cel mai mare folos și propriei persoane, și cetății. Acela dintre băieți, tineri și bărbați care e supus acestor încercări și iese neatins din ele trebuie să fie așezat cârmuitor și paznic al cetății; trebuie să i se dea cinstire pe timpul vieții, iar după moarte să aibă parte de înmormântare fastuoasă și de monumente mărețe. Cei care dau greș trebuie să fie respinși. Socot, Glaucon, că o asemenea metodă trebuie să aplicăm pentru alegerea noastră, și așa trebuie să ne desemnăm cârmuitorii și paznicii; dar acesta e doar un plan schematic, nu trebuie să fie urmat în toate amănuntele.

– Sunt de acord că ar trebui să procedăm cam așa, zise el.

– Atunci putem să-i numim pe aceștia, din toată inima, paznicii noștri desăvârșiți? Ei vor veghea asupra dușmanilor din afară și prietenilor dinlăuntru; vor avea grijă ca prietenii să nu dorească să facă rău, iar dușmanii să nu fie în stare; de asemenea, îi vor avea pe tinerii pe care tocmai i-am numit paznici ca ajutoare și sprijinitori pentru aplicarea hotărârilor conducătorilor.

– Sunt de acord cu asta.

– Îți amintești că în urmă cu ceva vreme am vorbit despre minciunile necesare. Există oare vreun mijloc prin care să putem spune o minciună autentică, vrednică de acest nume, și să-i convingem pe cârmuitorii înșiși că e un adevăr, sau cel puțin să convingem restul cetății?

– Care ar putea fi acesta?

– Nu e o noutate, ci doar un fel de poveste feniciană, care s-a petrecut deja în multe locuri, după cum ne spun poezii, și au fost crezuți; dar nu s-a întâmplat niciodată în vremurile noastre și nu știu dacă s-ar putea întâmpla, iar ca s-o facem să fie crezulă ar fi nevoie de multă putere de convingere.

– Nu pari foarte dornic să vorbești despre asta, zise el.

– Îți vei da seama că am un motiv foarte bun, după ce voi fi grăit.

– Grăiește, atunci, și nu-ți fie teamă.

– Iată, așadar, deși nu știu cum să îndrăznesc sau ce cuvinte să folosesc. Ei bine, voi încerca mai întâi să-i conving pe cârmuitorii înșiși și pe oșteni, apoi restul cetății, că educația și creșterea pe care le-am dat-o nu e decât un vis și că doar și-au închipuit că toate acestea li s-au întâmplat; de fapt, au fost plămădiți și instruiți înlăuntrul pământului, laolaltă cu armele și echipamentul lor. Când au fost gata, glia, mama lor, i-a slobozit din pân-tece, iar acum ei trebuie să privească țara unde trăiesc ca pe mama și doica lor, trebuie s-o apere dacă e atacată și să-i scoată pe ceilalți cetățeni ca frați născuți din aceeași glie.

– Nu mă mir că te fereai să spui o asemenea minciună!

– Aveam un motiv foarte bun, dar acum ascultă totuși și restul mitului. „Deci toți cei din cetate sunteți frați“, le vom spune în mitul nostru, „dar, atunci când zeul v-a plămădit, la facerea unora dintre voi a amestecat aur, și aceștia sunt cei potriviți pentru a cârmui, fiind cei mai de preț; a amestecat argint la cei ce le sunt ajutoare și fier și aramă la agricultori și ceilalți meșteșugari. Apoi, întrucât sunteți cu toții înrudiți, în cea mai mare parte veți avea odrasle asemenea vouă, însă uneori se poate ca un copil de argint să se nască dintr-un părinte de aur sau unul de aur dintr-un părinte de argint și tot așa. Zeul le poruncește cârmuitorilor, în primul și-n primul rând, să nu păzească pe nimeni atât de bine ca pe propriii lor copii și să nu vegheze asupra nimănui cu atâta grijă ca asupra elementului care e amestecat în sufletele lor. Dacă vreunul dintre copiii lor are o urmă de aramă sau de fier, nu se vor arăta cu nici un chip miloși, ci-i vor da valoarea proprie firii sale și-l vor trimite să stea în rândul agricultorilor sau meșteșugarilor; dar dacă vreunul are în fire aur sau argint, îl vor cinsti și-l vor ridica la rangul de paznic sau de ajutor, de vreme ce, potrivit unui oracol, cetatea va fi distrusă atunci când va ajunge să fie păzită de aramă sau de fier.“ Ei, ai vreun mijloc prin care să-i facem să creadă mitul acesta?

– Nu, aceștia n-or să-l creadă niciodată, însă știu o cale prin care să-i facem pe fiii lor să-l creadă, ca și pe restul oamenilor care vor veni după aceea.

– Cred că pricep foarte bine ce vrei să spui, dar chiar și asta ar fi de folos pentru oamenii de acum; ar fi mai înclinați să aibă grijă de cetate și de semenii lor. Presupun că în felul acesta tradiția va impune mitul o dată cu trecerea timpului.

– Acum să le dăm arme acestor fii ai gliei și să-i ducem înainte sub călăuzirea cărmuitorilor lor. Să-i lăsăm să caute cel mai bun loc din cetate pentru a-și așeza tabăra. Vor dori un loc din care să-i poată ține cel mai bine în frâu pe cei dinlăuntru, dacă nu se supun legilor; de asemenea, trebuie să-i poată respinge pe cei din afară, dacă se va întâmpla ca vreun dușman să vină ca lupul în țarcul oilor. Apoi vor aduce jertfe zeilor cuveniți și vor merge la culcare, ce părere ai?

– Sunt de acord, zise el.

– Va fi astfel încât să aibă adăpost pe timpul iernii și să se simtă bine vara?

– Desigur, te referi la felul locuințelor, nu?

– Ba da, am răspuns, dar la locuințele oștenilor, nu la cele bune pentru oamenii de afaceri.

– Ce înțelegi prin această deosebire?

– O să încerc să-ți explic. Pentru păstori, cel mai primejdios și mai urât lucru cu putință este să crească și să țină câinii ce le păzesc turmele în așa fel încât neînfrânarea, foamea sau vreo altă patimă să-i mâne să se repeadă asupra turmelor și să se poarte mai curând ca lupii decât ca niște câini.

– E primejdios, desigur.

– Atunci trebuie să veghem cu orice chip ca ajutoarele să nu facă cetățenilor nimic de felul acesta din cauză că sunt mai puternici, și să nu se poarte mai curând ca niște stăpâni brutali decât ca niște aliați binevoitori.

– Într-adevăr, așa trebuie să procedăm.

– Dar dacă au fost educați bine ei au primit deja cea mai însemnată capacitate de a purta de grijă, nu-i așa?

– Ba da, incuviință el.

– Încă nu avem dreptul să afirmăm asta, dragul meu Glaucon, însă putem afirma ceea ce tocmai spuneam, că ei trebuie să primească educația cuvenită, oricare ar fi aceea, dacă vrem să aibă trăsătura care-i va face să fie blânzi atât cu sine, cât și cu cei pe care-i păzesc.

– Ai perfectă dreptate.

– Așadar, pe lângă această educație, orice om cu minte va spune că trebuie să le rânduiim în așa fel locuințele și celelalte proprietăți încât să nu-i împiedice de a fi cât mai buni paznici și, ca atare, să nu-i stârnească la a le face rău celorlalți cetățeni.

– E corect.

– Crezi însă că aceste locuințe și stilul de viață vor fi de ajuns dacă vrem ca ei să fie așa cum i-am descris? În primul rând, nimeni nu trebuie să aibă vreun fel de proprietate privată, în afara celei absolut necesare. În al doilea rând, nimeni nu trebuie să dețină o locuință sau o cămară care să nu fie deschisă tuturor celor care vor să intre. Apoi, vor avea atâtea provizii câte le trebuie unor atleți ai războiului, bărbați viteji și cumpătați, iar ca simbrie vor primi din partea celorlalți cetățeni atât cât să aibă din belșug în timpul anului, dar să nu le mai rămână nimic la sfârșit. Trebuie să trăiască în comun, mâncând împreună ca și când ar fi încartiruiți pe câmpul de luptă. Cât despre aur și argint, le vom spune că le au în suflet de la zei, primite ca daruri divine, și nu trebuie să-și mai dorească, în plus, și din cele pământești; nu vor întina această comoară amestecând-o cu aurul muritorilor, deoarece cu metalul din care se fac banii s-au săvârșit multe ticăloșii, însă al lor este nepângărit. Ei sunt singurii din cetate care n-au voie să aibă de-a face cu aurul și argintul, nici măcar să le atingă ori să ajungă sub același acoperiș cu ele, sau să și le atarne de trup în chip de podoabe ori să bea din pocale de aur și argint. În felul acesta s-ar salva pe sine și ar salva și cetatea, dar atunci când vor avea pământ în proprietate, case și bani, vor fi gospodari și agricultori în loc de paznici, stăpâni și dușmani ai celorlalți cetățeni în loc de aliați; așa, urând și fiind urâți, uneltind și făcând obiectul uneltirilor, își vor petrece toată viața temându-se mult mai mult de dușmanii dinlăuntru decât de cei din afară, mergând pe o cale foarte aproape de nimicire, atât ei cât și cetatea. Din toate aceste motive, să convenim asupra acestei modalități de a le acorda paznicilor noștri locuințele și toate celelalte și s-o statornicim în lege. Ce părere ai?

– Sunt întru totul de acord cu tine, zise Glaucon.

CARTEA A IV-A

Atunci interveni Adeimantos: – Ce vei răspunde Socrate dacă ți se va spune că nu-i faci pe acești oameni deosebit de fericiți, iar asta din vina lor? În realitate, cetatea le aparține, iar ei nu se bucură de nici unul dintre bunurile cetății ca alții, care posedă pământuri, construiesc case mari, pe care le mobilează cu grandoarea potrivită, aduc zeilor sacrificii, oferă ospitalitate, și, pentru a ajunge la ceea ce spuneai mai devreme, dețin aur, argint și tot ceea ce, conform opiniei curente asigură fericirea. S-ar spune că războinicii tăi par stabiliți în cetate ca simplii auxiliari salariați, fără altă ocupație decât să asigure paza.

– Da, am recunoscut; mai adaugă că nu-și câștigă decât mâncarea și că nu primesc prime ca soldații obișnuiți, astfel încât nu ar putea călători pe cheltuiala proprie dacă ar dori, nu ar putea da bani curtezanelor, nu ar putea să facă nici una dintre cheltuielile pe care le fac oamenii despre care se spune că sunt fericiți. Iată aspectele pe care tu le omiți, la fel ca mulți alții, din actul de acuzare.

– Ei bine, spuse el, să le adăugăm și pe acestea!

– Atunci vrei să-ți răspund în apărarea mea?

– Da.

– Cred că găsim ceea ce trebuie să răspundem urmând drumul pe care am ajuns aici. Vom spune că nu e nimic de mirare ca și războinicii noștri să fie foarte fericiți, că nu am avut intenția, atunci când am fondat cetatea, să facem doar o categorie fericită, ci, în măsura posibilului, pe toți cetățenii săi. De fapt, ne gândeam că într-o astfel de cetate vom găsi dreptatea, iar în cetatea cel mai rău constituită, nedreptatea: examinându-le pe amândouă, am putea să ne pronunțăm asupra lucrului pe care îl căutam de mai multă vreme. Dar acum credem că zidim cetatea fericită, nu luând doar un mic număr de locuitori pe care să-i facem fericiți, ci considerând-o un întreg; imediat după aceea, vom examina cetatea opusă. Deci, dacă ar trebui să pictăm o statuie, iar cineva

ne-ar acuza că nu folosim cele mai frumoase culori pe cele mai frumoase părți ale corpului – de exemplu, ochii, care sunt cea mai frumoasă parte a corpului, ar trebui să fie pictați nu cu roșu, ci cu negru – ne-am apăra cu înțelepciune, în felul următor: „Omule uluitor, să nu-ți imaginezi că ar trebui să pictăm ochii astfel încât să nu mai pară ochi, și să facem același lucru cu celelalte părți ale corpului, ci gândește-te că dând fiecărei părți culoarea potrivită, producem un întreg frumos. Iar în cazul de față, nu ne obliga să legăm de condiția paznicilor o fericire care ar face din ei orice altceva decât paznici. Căci ne putem îmbrăca muncitorii în robe somptuoase, îi putem încorona cu aur și îi putem obliga să nu muncească pământul decât din plăcere; am putea culca olarii lângă foc, astfel încât, bând și mâncând pe săturate să nu mai învârtă roata decât în măsura în care doresc să se ocupe de lucrarea lor și, în același mod, am putea face fericiți toți cetățenii orașului, așa încât întreaga cetate ar trăi fericită. Dar nu ne da acest sfat, pentru că, dacă te-am asculta, lucrătorul ar înceta să mai fie lucrător, olarul să fie olar, iar toate profesiunile, al căror ansamblu formează cetatea, ar dispărea. Cu toate acestea, importanța acestor meserii este mai mică: nu este o nenorocire pentru cetate dacă pantofarii ar deveni răsfățați și s-ar da drept ceea ce nu sunt. Din contra, dacă paznicii legilor și cetății nu ar mai fi paznici decât în aparență, ar ruina cetatea de sus până jos, în timp ce, pe de altă parte, numai ei au puterea de a o administra bine și de a o face fericită.” Deci, dacă noi suntem cei care formează adevărații paznici, absolut incapabili să facă rău cetății, cel care vorbește despre lucrători ca și cum ar fi niște convivi fericiți la un banchet, nu vorbește despre o cetate. Prin urmare, trebuie să ne gândim dacă atunci când înființăm paznicii, ne propunem să îi facem pe cât de fericiți posibil, sau căutăm fericirea întregului oraș, caz în care ar trebui să obligăm paznicii și ajutoarele să o asigure și să-i convingem, ca și pe ceilalți cetățeni, să-și îndeplinească cât mai bine sarcinile care le sunt încredințate; iar atunci când cetatea va fi crescut și va fi bine organizată, vom lăsa fiecare clasă să participe la fericire după natura sa.

– Mi se pare că ai dreptate, spuse el.

– Acum, ți se pare normal să facem o observație soră cu precedentele?

– Care?

– Privește-i pe ceilalți artizani și vezi dacă nu cumva asta îi răsfăță și-i face răi și pe ei.

– Ce anume?

– Bogăția, am răspuns, și sărăcia.

– Cum așa?

– În modul următor: crezi că olarul, după ce s-a îmbogățit, va mai dori să se ocupe de meseria lui?

– Nu ar deveni el mai leneș și mai neglijent decât înainte?

– Ba da, mult mai leneș.

– Și un olar mult mai prost.

– Da, un olar mult mai prost.

– Pe de altă parte, dacă sărăcia îl împiedică și își cumpere scule sau alte obiecte necesare artei sale, munca sa nu ar avea de suferit? Fiii săi și ucenicii nu ar deveni muncitori proști?

– Cum să nu?

– Deci, și una și alta, bogăția și sărăcia, duc la pierzanie artele și artizanii.

– Așa se pare.

– Iar noi am găsit, se pare, alte lucruri asupra cărora paznicii trebuie să vegheze cu foarte mare atenție pentru ca ele să nu se strecoare în cetate.

– Care?

– Bogăția și sărăcia, am răspuns; deoarece una dă naștere luxului, lenei și dorinței de nou, în timp ce cealaltă aduce zgârcenia și incapacitatea de a munci bine.

– Perfect, răspunse el. Cu toate acestea, Socrate, gândește-te la cele ce urmează: cum ar putea cetatea noastră, care nu posedă bogății să ducă războaie, mai ales atunci când ar trebui să lupte împotriva unei cetăți mari și bogate?

– Este evident, am răspuns, că lupta împotriva unei astfel de cetăți este dificilă, dar lupta cu două cetăți este mai ușoară.

– Cum așa?

– În primul rând, am arătat eu, când se va ajunge la luptă, războinicii noștri, atleți, nu vor trebui să se lupte cu oameni bogați?

– Ba da, spuse el.

– Ei bine, Adeimantos, nu crezi că un luptător antrenat în cel mai bun mod va putea înfrunta cu ușurință doi luptători bogați și grași?

– Poate că nu, cel puțin nu doi deodată.

– Nici chiar dacă ar putea fugi mai repede, întorcându-se ca să-l lovească pe cel mai apropiat urmăritor și repetând frecvent această manevră, în soare, pe căldură mare? Un astfel de om nu ar învinge cumva chiar și mai mult de doi adversari?

– Fără nici o îndoială, nu e nimic extraordinar în asta.

– Dar nu crezi că bogații ar cunoaște mai bine știința și practica pugilismului decât pe aceea a războiului?

– Așa cred.

– Atunci, se pare că atleții noștri vor lupta cu ușurință împotriva unor adversari de două sau de trei ori mai numeroși.

– Sunt de acord cu tine, deoarece mi se pare că ai dreptate.

– Dar cum! Dacă ar trimite un sol la altă cetate pentru a spune adevărul: „Aurul și argintul nu se mai folosesc la noi; nu avem dreptul să le deținem, dar voi aveți. Luptați deci împreună cu noi și veți câștiga bogățiile inamicului.” Crezi că s-ar găsi oameni care la auzul acestor cuvinte ar prefera să se lupte cu câini puternici și curajoși, în loc să atace împreună cu ei oile grase și blânde?

– Nu cred. Dar dacă într-o singură cetatea se acumulează bogățiile altora, ai grijă ca acest lucru să nu aducă pericole pentru cetatea care nu este bogată.

– Ești fericit, am spus, să crezi că o altă cetate decât cea pe care am construit-o noi merită acest nume!

– De ce nu?

– Celorlalte cetăți trebuie să le dăm un nume cu o semnificație mai întinsă, deoarece fiecare dintre ele este multiplă, iar nu una singură, cum se spune la joc; în ea se găsesc cel puțin două cetăți care se dușmănesc: cea a bogaților și cea a săracilor, iar fiecare dintre acestea se împarte în altele. Dacă le consideri drept una singură, vei fi complet dezamăgit, dar dacă le privești drept multiple, dând bogaților avuțiile, puterea și chiar persoana altora, vei avea întotdeauna mulți aliați și puțini dușmani. Iar atâta vreme cât cetatea ta va fi administrată cu înțelepciune, după cum tocmai am stabilit, ea va fi cea mai mare dintre toate, nu ca renume, ci în realitate, chiar dacă ar fi compusă numai din o mie de războinici; căci nu vei găsi cu ușurință o cetate atât de mare nici la greci, nici la barbari, deși unele par să o de-

pășească de mai multe ori ca grandoare. Crezi că lucrurile stau altfel?

– Pe Zeuz, nu!

– Astfel, iată cea mai frumoasă limită pe care paznicii noștri ar putea să o pună creșterii cetății; luând atât pământ cât ne trebuie și abandonând restul.

– Dar care este această limită?

– Cred că este următoarea: până la punctul în care, o dată extinsă, își menține unitatea, dar nu mai departe.

– Foarte bine.

– Așadar, vom prescrie o nouă regulă paznicilor: să vegheze cu cea mai mare grijă ca cetatea să nu fie nici mică, nici mare în aparență, ci atât cât este necesar, păstrându-și unitatea.

– Probabil că le vom da o poruncă fără importanță!

– Mai puțin importantă decât aceasta este cea pe care am menționat-o mai devreme, spunând că trebuie să încredințăm unei alte clase copilul mediocru care se s-ar naște printre paznici și să ridicăm la rangul de paznic copilul bine dotat care s-ar naște în alte clase. Acest lucru urmărește să arătăm că și celorlalți cetățeni trebuie să li se încredințeze un singur lucru, cel pentru care sunt potriviți prin natură și numai acela, astfel încât fiecare ocupându-se de propria sarcină să fie numai unul, iar nu multiplu, pentru ca în acest fel cetatea să se dezvolte și să nu devină multiplă.

– Iată, într-adevăr, un lucru mai puțin important decât celălalt!

– În realitate, bunul meu Adeimantos, regulile noastre nu sunt așa cum s-ar putea crede, importante și numeroase; ele sunt cu toatele foarte simple, cu condiția să se respecte o singură regulă importantă, care, de altfel, este mai mult suficientă decât importantă.

– Care este aceea? Întrebă el.

– Educația copiilor și tinerilor, am răspuns; deoarece dacă tinerii noștri sunt bine crescuți și devin oameni raționali, vor înțelege cu ușurință de la sine toate acestea și ceea ce lăsăm de-o parte pentru moment, proprietatea femeilor, căsătoriile și procrearea, lucruri care, conform proverbului, trebuie să fie cât mai comune posibil între prieteni.

– Într-adevăr, ar fi perfect, spuse el.

– Iar odată ce așezarea noastră își va fi luat elan, ea crescând se va dezvolta ca un cerc; pentru că o educație și o instrucție corecte, când sunt ferite de orice influențe, creează firi bune, iar acestea firile bune primind o educație corectă devin, la rândul lor, mai bune decât cele dinainte, sub diverse aspecte și, între altele, sub acela al procreării, așa cum putem constata la animale.

– Este de la sine înțeles.

– Deci, în puține cuvinte, trebuie ca cei care administrează cetatea să aibă grijă ca educația să nu se strice cumva, ei trebuie să vegheze asupra ei în orice ocazie și, cu toată atenția posibilă, să aibă grijă ca nici o inovație în gimnastică sau muzică să nu fie introdusă împotriva regulilor stabilite. Să se teamă că dacă cineva spune:

Oamenilor le plac mai mult cântecele mai noi, nu cumva să-și închipuie că ar da glas nu unui cântec nou, ci unui nou mod de a cânta, pe care l-ar lăuda. Ori, nu trebuie nici să lăudăm, nici să admitem o asemenea interpretare, pentru că există riscul ca trecerea la un nou stil muzical să pună totul în pericol. De fapt, niciodată nu se aduc modificări formelor muzicii fără a fi încălcate cele mai mari legi ale cetății, după cum spune Damon, iar eu o cred.

– Numără-mă și pe mine, spuse Adeimantos, printre cei care cred acest lucru.

– Prin urmare, se pare că aici, în muzică, ar trebui paznicii să-și construiască corpul de gardă.

– Desigur. Disprețul față de legi se strecoară ușor, fără să-ți dai seama.

– Da, sub formă de joc, ca și cum nu ar produce nici un rău.

– Și, într-adevăr, reține el, nu face altceva decât să se infiltreze încet în moravuri și în obișnuințe; de acolo, iese mai puternic și trece în relațiile sociale, din acestea se îndreaptă către legi și constituții cu multă insolentă, până ce bulversează totul atât pentru individ cât și la nivelul statului.

– Fie, spusei eu, chiar așa stau lucrurile?

– Așa mi se pare.

– Prin urmare, după cum spuneam la început, nu trebuie ca odraslele noștri să participe la jocuri mai potrivite? Pentru că

dacă jocurile lor sunt greșite, ei nu vor putea deveni atunci când cresc bărbați virtuosi și supuși legilor.

– Fără îndoială.

– Și ei regăsesc aceste reguli, care par lipsite de importanță și pe care strămoșii lor le lăsaseră să cadă în desuetudine.

– Care?

– Cele care ordonă tinerilor să păstreze tăcerea atunci când se găsesc în preajma bătrânilor, să-i ajute să se așeze, să se ridice pentru a le face loc, să-și înconjoare părinții cu îngrijiri, dar și cele care privesc tunsoarea, hainele, încălțăminte, ținuta exterioară a corpului și alte lucruri asemănătoare. Nu crezi că vor regăsi aceste reguli?

– Așa cred.

– Dar, după părerea mea, ar fi simplist să legiferezi asupra acestor subiecte, deoarece ordinele scrise sau verbale nu ar avea efect și nu ar putea fi menținute.

– Cum așa?

– Ceea ce pare sigur, Adeimantos, am răspuns, este că elanul dat de educație determină tot ceea ce urmează. Oare asemănătorul nu cheamă întotdeauna asemănătorul?

– Ba da!

– Și cred că putem spune că la sfârșit acest elan ajunge la un rezultat superior și complet, fie el bun sau rău.

– Desigur.

– Acestea sunt motivele pentru care nu aș merge mai departe și nu voi încerca să legiferez în aceste chestiuni.

– Pe bună dreptate.

– Dar, pe zei, ce vom face în ceea ce privește treburile pieței, contractele pe care cetățenii din diverse clase le încheie între ei și, dacă vrei, contractele pentru mâna de lucru? Ce vom face în ceea ce privește injuriile, plângerile, înființarea instanțelor, numirea judecătorilor, plata taxelor, care ar putea fi necesare pentru piețe, în porturi și în rest? Vom îndrăzni să legiferăm asupra acestora?

– Nu ar avea rost să dăm astfel de reguli unor oameni cinstiți, răspunse el; de fapt, ei vor găsi cu ușurință, de la sine, reglementările care trebuie stabilite în aceste domenii.

– Da, prietene, am spus, dacă Dumnezeu le dă puterea de a păstra intacte legile pe care le-am enumerat mai sus.

– Dacă nu, a continuat el, își vor petrece viața făcând un mare număr de reguli de acest fel și reformându-le, imaginându-și că au ajuns la cea mai bună variantă.

– Vrei să spui că ar trăi ca niște bolnavi care nu-și pot părăsi regimul rău de viață din pricina desfrânării.

– Exact.

– Desigur, acești oameni și-ar petrece timpul într-un mod plăcut: îngrijindu-se, nu ar ajunge la nimic, în afară de a complica și a-și agrava bolile; și ei speră, de fiecare dată când li se oferă un remediu, că grație acestuia vor începe să se însănătoșască.

– De fapt, spuse el, chiar acestea sunt reacțiile unor asemenea bolnavi.

– Dar mai mult, nu e amuzant să constăți că ei îl detestă pe omul care le spune adevărul, că atâta vreme cât nu vor renunța să se imbecileze, să se îndoape cu mâncare, să se dede la libertinajului și lenei, nici remedii, nici tăieturi și nici incantații, nici amulete și nici sau altele de felul acesta nu le vor servi la nimic?

– Această trăsătură nu este deloc amuzantă, observă el, deoarece nu e nici o calitate să te superi pe cel care îți dă sfaturi bune.

– Se pare că nu ești un admirator al acestor oameni.

– Sigur că nu, pe Zeus!

– Deci, nici tu nu ai aproba dacă cetatea în întregime ar funcționa după cum am arătat mai sus. Nu ți se pare că cetățile prost guvernate, care interzic cetățenilor sub pedeapsa cu moartea modificarea constituției lor, fac același lucru ca și acești bolnavi, în timp ce acela care își flatează și servește cetățenii așa cum le convine, grăbit să le prevadă orice dorință și abil în a-i satisface, este considerat un om plin de virtuți, un înțelept profund și este onorat de asemenea cetății?

– Într-adevăr, după părerea mea, fac exact același lucru, recunosc el, și nu le aprob deloc.

– Dar ce să spunem despre cei care sunt de acord, care se grăbesc chiar să slujească unor astfel de cetăți? Nu le admiri curajul și abilitatea?

– Ba da, dacă li exceptăm pe cei care se lasă înșelați, și care se cred adevărați politicieni pentru că sunt laudați de mase.

– Ce spui? Nu îi ierți pe acești oameni? Crezi, prin urmare, că o persoană care nu știe să măsoare, și cărora un anumit număr de alte persoane i-ar repeta că are patru coți, ar putea să nu creadă asta despre sine?

– Nu, nu cred, recunosc eu.

– Prin urmare, nu te supăra pe ei; deoarece aceștia sunt cei mai fermecători din lume! Ei fac legi pe temele pe care le-am enumerat mai înainte și le reformează, sperând că vor reuși să pună capăt fraudelor care se comit în contractele și în afacerile despre care am vorbit anterior: de fapt, nu știu că taie capetele unei hidre.

– Așa este, de fapt nu fac altceva.

– În ceea ce mă privește, am reluat, nu m-aș fi gândit că într-o cetate guvernată bine sau prost, adevăratul legislator ar trebui să se ocupe de astfel de legi: în prima pentru că ele sunt inutile și nu au nici un efect, în cea de-a doua, pentru că dacă ar exista principii corecte deja stabilite, celelalte ar urma de la sine.

– Ce ne mai rămâne de făcut în domeniul legislației? Întrebă el.

– Am răspuns: nouă nu ne mai rămâne de făcut nimic, dar lui Apollo, zeului de la Delphi, îi rămâne să facă primele, cele mai importante și mai frumoase dintre legi.

– Care sunt acestea?

– Cele care privesc construcția templelor, sacrificiile aduse zeilor, mormintele celor decedați și ceremoniile care ne aduc ajutorul lor. Despre acestea, în realitate, nu avem cunoștință; de asemenea, atunci când fondăm cetatea, nu trebuie să ascultăm de nici un străin, dacă suntem înțelepți, și trebuie să ne alegem călăuză numai din patria noastră. Ori acest zeu este călăuzitorul național al tuturor oamenilor în astfel de chestiuni, deoarece el își rostește oracolele din inima pământului.

– Ai dreptate, spuse el, așa trebuie să facem.

– Iată așadar cetatea clădită, fiu al lui Ariston, am reluat eu. Acum, caută lumină suficientă în interiorul ei, chemă-l pe fratele tău, pe Polemarchos și pe ceilalți și examinează dacă nu cumva putem să vedem unde se găsește în cetate dreptatea și nedreptatea, prin ce se deosebesc cele două una de cealaltă, și pe care dintre trebuie să o dețină cel care se vrea să fie fericit, fie că scapă sau nu privirilor zeilor și oamenilor.

– Este ca și cum nu ai fi spus nimic! Intervenii Glaucon. Ne-ai promis să faci tu însuși această cercetare, pretinzând că ar fi un păcat pentru tine să nu ajuți dreptatea prin toate mijloacele care-ți stau la îndemână.

– Este adevărat că am făcut promisiunea pe care ai amintit-o; mă voi ține de ea, dar am nevoie de ajutorul vostru.

– Te vom ajuta, spuse el.

– Sper, am reluat eu, să găsesc ceea ce căutăm în modul următor. Dacă cetatea noastră a fost bine fondată, ea este bună cu desăvârșire.

– E necesar.

– Este, prin urmare, evident că ea este înțeleaptă, curajoasă, temperată și justă.

– Evident.

– În consecință, dintre acestea, oricare ar fi însușirile pe care le găsim în ea, restul ar fi ceea ce nu am găsit încă.

– Fără îndoială.

– Dacă din patru lucruri căutăm unul, nu contează în ce domeniu, și dacă acesta ni se înfățișează de la început, ne-ar fi de ajuns; dar dacă mai întâi le cunoaștem pe celelalte trei, chiar prin aceasta vom cunoaște lucrul căutat, deoarece este evident că nu ar putea fi decât cel care rămâne.

– Chiar așa, spuse el.

– Așadar, dat fiind că obiectele căutării noastre sunt în număr de patru, nu ar trebui să adoptăm această metodă?

– Ba da, evident.

– Or, în cazul care ne preocupă, cred că înțelepciunea este prima care se distinge cu claritate; dar iată că apare un fapt straniu legat de ea.

– Care? a întrebat.

– Cetatea pe care am fondat-o, am spus, mi se pare într-adevăr înțeleaptă, deoarece deliberază cu prudență.

– Da.

– Iar prudența în raționament este, evident, un fel de știință; nu prin ignoranță, ci prin știință deliberezi bine.

– Evident.

– Dar în cetate există o mare diversitate de științe.

– Fără îndoială.

- Oare datorită științei dulgherilor spunem noi că cetatea este înțeleaptă și prudentă în deliberări?

- În nici un caz, răspunse el, această știință va face să se spună despre ea că este bună la dulgherie.

- Ar fi pentru știința prelucrării bronzului sau a altor metale?

- Pentru nici una dintre aceste științe, răspunse el.

- Nici pentru cea a producerii fructelor pământului, deoa-rece pentru asta este bună în agricultură.

- Așa mi se pare.

- Atunci pentru ce? am continuat, există oare o știință în ceta-tea pe care tocmai am înființat-o, pe care o posedă anumiți locui-tori, și prin care această cetate chibzuiește, nu asupra vreunei părți din alcătuirea sa, ci asupra ansamblului, pentru a descoperi modul cel mai bun de a se comporta în interior și în raporturile cu alte cetăți?

- Desigur, trebuie să fie una.

- Care, am întrebat eu, și la care dintre cetățeni se găsește?

- Este chiar știința de a păzi și se găsește la conducătorii pe care i-am numit paznici perfecți.

- Și legat de această știință cum ai numi tu cetatea?

- O numesc prudentă în deliberări și într-adevăr înțeleaptă.

- Dar, am reluat eu, în opinia ta, care ar fi grupul mai mare în cetate, cel al fierarilor sau cel al adevăraților paznici?

- Cel al fierarilor ar fi mult mai numeros.

- Prin urmare, dintre toate grupurile care își iau numele de la profesia pe care o practică, cel al paznicilor ar fi cel mai puțin numeros?

- De departe.

- Așadar, cetatea ar fi înțeleaptă în ansamblu, datorită clasei și părții ei celei mai reduse numeric, clasa conducătoare. Oamenii din această clasă sunt, natural, mai puțini, iar lor le este hărăzit să cunoască știința care, dintre toate celelalte, trebuie să fie numită înțelepciune.

- Este foarte exact, spuse el.

- Am găsit, prin urmare, nu știu în ce mod, una dintre cele patru calități căutate și punctul din cetate unde rezidă ea.

- Mie mi se pare că am găsit-o într-o manieră satisfăcătoare.

- Cât despre curajul însuși și partea din cetate unde rezidă acesta, parte datorită căreia cetatea este numită curajoasă, nu e dificil să le aflăm.

- Cum așa?

- Cine ar spune că o cetatea este lașă sau curajoasă referindu-se la o altă parte din ea decât aceea care merge la război și duce armele pentru ea?

- Nimeni nu ar afirma aceasta cu privire la un alt lucru.

- Atunci e corect dacă spun că ceilalți cetățeni, lași sau cu-rajoși nu au puterea de a da cetății unul sau altul dintre aceste caracteristici.

- Într-adevăr, nu o au.

- Deci, cetatea este curajoasă printr-o parte din ea însăși și pentru că posedă în această parte forța de a păstra întotdeauna intactă opinia sa asupra lucrurilor de care trebuie să se teamă; adică cele, în numărul și caracteristicile lor, pe care legislato-rul le-a desemnat prin educație. Ori poate nu asta înțelegi prin curaj?

- Nu am înțeles prea bine ce-ai spus, repetă te rog.

- Spun că prin curaj înțelegem un fel de păstrare.

- Ce fel de păstrare?

- Cea a opiniei pe care legea a făcut-o să se nască în noi, prin mijlocirea educației, asupra lucrurilor care sunt de temut, numărul și tipul lor. Și înțeleg prin păstrarea constantă a ace-s-tei opinii faptul că cineva o păstrează intactă în mijlocul pedep-selor și plăcerilor, dorințelor și temerilor, fără a o abandona nici o clipă. Pot să-ți explic toate acestea printr-o comparație, dacă dorești.

- Desigur.

- Știi că vopsitorii, atunci când vor să vopsească lână în roșu, aleg mai întâi, dintre cele de diverse culori, un singur fel de lână, cea albă; apoi o pregătesc, supunând-o unui proces îndelungat, astfel încât ea să preia cât mai bine strălucirea culorii; în sfâr-șit, o introduc în vopsea. Știi că ceea ce a fost vopsit astfel nu se poate șterge: spălarea, cu sau fără dizolvanți, nu elimină culoa-re. Din contra, știi ce se întâmplă când nu procedezi așa, când e vopsită lână colorată sau când nu se aplică procedurile de pre-gătire.

– Stiu. Culoarea iese și veșmântul devine ridicol.
 – Înțelege atunci, am reluat eu, că noi am procedat, în măsura forțelor noastre, la o operațiune asemănătoare, alegând războiniciei și ridicându-i cu ajutorul muzicii și gimnasticii: am avut în vedere ca ei să primească cât mai bine legile, ca pe o vopsea, astfel încât grație naturii lor și educației potrivite, ei să aibă o opinie de neșters asupra lucrurilor de temut și restului. Aceasta să nu poată fi eliminată de dizolvanții care sunt plăcerea – mult mai puternică în acțiunea sa decât orice sodă – durerea, teama și dorința – mult mai puternică decât orice dizolvanț. Această forță va păstra neabătut opinia dreaptă și legitimă, atingând lucrurile care sunt și nu sunt de temut. Eu numesc curaj puterea pe care tocmai am descris-o, dacă nu ai obiecții.

– Nu, nu am nici o obiecție, spuse el, pentru că mi se pare că dacă opinia justă asupra acestor chestiuni nu este fructul educației, dacă este sălbatică sau servilă, nu o poți considera stabilă, ci îi trebuie un alt nume.

– Ceea ce spui este corect, am recunoscut.

– Așadar admit definiția pe care o dai curajului.

– Da, admite-o, cel puțin ca definiție a curajului politic, și bine vei face. Dar asupra acestui punct, dacă vrei, vom discuta pe îndelete cu altă ocazie; acum nu căutăm curajul, ci dreptatea. Să punem punct acestui subiect.

– Corect, zise el.

– Atunci, ne mai rămân de găsit două calități ale cetății, cumpătarea și cel al întregii noastre cercetări, dreptatea.

– Perfect.

– Ei bine, cum am putea să aflăm dreptatea, fără să ne mai ocupăm de cumpătare?

– Nu știu, răspunse; dar nu aș vrea ca ea să ni se înfățișeze prima, dacă ar trebui să lăsăm deoparte cumpătarea. Dacă vrei să-mi faci o plăcere, să începem cu aceasta din urmă.

– Sigur că vreau, aș greși dacă te-aș refuza.

– Gândește-te atunci.

– Tocmai asta vreau să fac. Și, văzând lucrurile din acest punct, cred că ea seamănă, mai mult decât calitățile precedente, bunei înțelegeri și armoniei.

– Cum așa?

– Cumpătarea este într-o anumită măsură un tip de ordine, un control care se exercită asupra anumitor plăceri și dorințe, după cum o indică – într-un fel pe care nu-l înțeleg prea bine – expresia „stăpân pe sine”, și altele asemănătoare, care sunt urme ale acestei virtuți, ca să zic așa. Nu am dreptate?

– Sigur că ai.

– Ori, expresia „stăpân pe sine” nu este ea însăși ridicolă? Cel care este stăpânul său, este, în același timp, presupun și sclavul lui însuși, iar cel care este sclav este stăpân; oricum, este vorba de o singură persoană.

– Fără îndoială.

– Dar această expresie mi se pare că implică faptul că în sufletul uman există două părți: una superioară calitativ și cealaltă inferioară; când cea superioară prin natură comandă celei inferioare, spunem că omul este stăpân pe sine – o laudă, desigur; dar, când prin educația defectuoasă sau printr-o tovarășie rea, partea superioară, care este mai mică, se găsește dominată de masa elementelor care o compun pe cea inferioară, condamnăm această dominare drept rușinoasă și spunem despre omul acela că este sclavul lui însuși, că este anormal.

– Explicația mi se pare corectă.

– Aruncă-ți, te rog, privirea asupra tinerei noastre cetăți, reluă eu. Vei găsi una dintre aceste condiții realizată și vei spune că ea este stăpână pe sine, dacă tot ceea ce partea superioară comandă celei inferioare trebuie numit pe drept cumpătare și stăpân pe sine.

– Mă uit și văd că ai dreptate.

– Desigur, în cetate se vor găsi în mare număr și de toate felurile, dorințe, plăceri și dureri, mai ales la copii, la servitori, la femei și la mulți nedemni dintre cei pe care îi numim liberi.

– Fără îndoială.

– Cât despre sentimentele simple și moderate pe care le conduce rațiunea și care însoțesc inteligența și opinia justă, pe acestea nu le vei găsi decât puține persoane, firi deosebite, pe care le-a format o educație excelentă.

– Este adevărat.

– La fel, nu vezi că în cetatea ta dorințele mulțimii celor nevoinici sunt dominate de dorințele și înțelepciunea numărului mai mic al oamenilor virtuțioși?

- Ba da, asta vād.
- Prin urmare, dacă putem spune despre o cetate că este stăpână peste plăcerile sale, atunci vorbim despre a noastră.
- Cu siguranță.
- Dar, dacă ne gândim la toate acestea, nu trebuie să o numim cumpătată?
- Cum să nu.
- Așadar, dacă există o cetate, în care guvernării și cei guvernați au aceeași opinie în ce privește pe cei care trebuie să comande, aceea este cetatea noastră, nu-i așa?
- Fără nici o îndoială.
- Ei bine, când cetățenii sunt organizați astfel, la cine crezi tu că se va găsi cumpătarea, la guvernanți sau la guvernați?
- Și la unii și la ceilalți.
- Vezi, am ghicit bine mai devreme, când am spus că temperanța seamănă cu o anume armonie.
- De ce?
- Deoarece cumpătarea nu este ca și curajul sau înțelepciunea, care sălășuind într-o anume parte a cetății o fac curajoasă și înțeleaptă. Cumpătarea nu funcționează așa: răspândită în ansamblul cetății, ea pune la unison pe cei slabi, pe cei mai puternici și pe cei mijlocii, în ce privește înțelepciunea, dacă vrei, forța, numărul, avuția, sau orice alt lucru asemănător. Astfel, putem spune cu foarte mare dreptate că temperanța constă în ceea ce concordă, în armonia naturală dintre superior și inferior în legătură cu partea care trebuie să conducă, atât în cetate cât și în sufletul individului.
- Sunt în întregime de acord cu tine.
- Foarte bine. Iată că am descoperit trei lucruri în cetatea noastră. Cât despre cel de-al patrulea prin care cetatea noastră participă la virtute, care poate fi acela? Mi se pare evident că este vorba de dreptate.
- Este evident.
- Așadar, Glaucon, acum trebuie precum niște vânători, să ne așezăm în cerc și să avem grijă ca nu cumva dreptatea să scape, să se evapore sub ochii noștri. Este clar, de fapt, că se află pe undeva prin preajmă. Deci, privește, începe să cercetezi; poate că o vei zări primul și mi-o vei arăta și mie.

- Cât nu mi-aș dori, dar mai curând, pentru a folosi mai bine de calitățile mele, ia-mă ca pe un însoțitor, capabil să distingă ceea ce îi arăți.
- Urmează-mă, după ce te vei fi rugat împreună cu mine.
- Chiar așa voi face, dar ia-o înainte.
- Sigur, locul este acoperit și se pătrunde greu; este obscur și greu de cercetat. Cu toate acestea, trebuie să avansăm.
- Da, trebuie să înaintăm.
- Atunci, după ce vom privi cu atenție: Ah! Glaucon, am exclamat, avem o șansă să ne aflăm pe calea cea bună; cred că vânatul nu ne va scăpa.
- Asta e o veste bună.
- În realitate, nu suntem deloc clarvăzători.
- Cum așa?
- De acum multă vreme, fericitule, încă de la începutul acestei conversații, obiectul cercetării noastre pare a ne însoți pașii, iar noi nu l-am văzut! Ca și oamenii care caută uneori un obiect pe care îl țin în mână, în loc să privim ceea ce se găsește în fața noastră, noi am cercetat un lucru îndepărtat; acesta este, probabil, motivul pentru care nu l-am văzut.
- Cum înțelegi tu ceea ce căutăm?
- Iată, am răspuns: cred că într-un anume fel, vorbim de multă vreme despre justiție fără să ne dăm seama.
- Un preambul prea lung pentru cel care dorește să asculte!
- Ei bine, am reluat, ascultă și vezi dacă am sau nu dreptate. Principiul pe care l-am stabilit încă de la început, atunci când am înființat cetatea, ca trebuind respectat întotdeauna, acest principiu sau o formă a sa, este, am impresia, chiar justiția. În același timp, am stabilit și am repetat în numeroase rânduri, că fiecare trebuie să se ocupe de o singură însărcinare, cea pentru care este cel mai bine dotat de la natură.
- Da, așa spuneam.
- Dar dreptatea înseamnă să-ți faci propria treabă și să nu te amesteci în a altuia, i-am auzit pe alții spunând și am spus-o și noi.
- Așa este.
- Prin urmare, am continuat, acest principiu care ordonă fiecărui să-și îndeplinească propria funcție ar putea fi, într-un fel, chiar justiția; de unde crezi că am ajuns la această concluzie?

– Nu știu, mărturisi el, spune-mi.

– Cred că în cetate, virtutea rămasă, după ce le-am căutat pe toate celelalte, cumpătarea, curajul și înțelepciunea, este acel element care le-a dat puterea de a exista și, după nașterea lor, le ține în viață atâta vreme cât este prezent. Am spus mai devreme că dreptatea este un complement al virtuților căutate, dacă le vom găsi pe celelalte.

– În mod necesar.

– În același timp, am reluat, dacă trebuia să decidem care este acea virtute care prin prezența sa contribuie în cel mai înalt grad la perfecțiunea cetății, ar fi dificil să spunem dacă este opinia comună a conducătorilor și a celor conduși, păstrarea, la războinici a opiniei legitime asupra lucrurilor care sunt sau nu de temut, înțelepciunea și atenția la cărmuitori, sau dacă ceea ce contribuie precumpănitor la această perfecțiune este prezența la copil, la femei, la sclav, la omul liber, la meseriaș, la conducător și la condus, a acestei virtuți prin care fiecare se ocupă de propria sa sarcină și nu se bagă peste a altuia.

– Ar fi dificil de hotărât, cum să nu?

– Astfel, puterea pe care o deține fiecare cetățean în limitele propriei sale însărcinări, concordă, pentru virtutea întregii cetăți, cu înțelepciunea, cumpătarea și curajul acesteia.

– Desigur.

– Dar nu vei spune că dreptatea este acea putere care contribuie împreună cu celelalte la virtutea unei cetăți?

– Ba da, cu siguranță.

– Să examinăm acum chestiunea în felul următor, pentru a vedea dacă opinia ta rămâne neschimbată: vei însărcina cărmuitorii să judece procese?

– Desigur.

– Și făcând acest lucru, își vor propune ei un alt țel decât acesta: să împiedice ca o parte să pună mâna pe bunurile alteia sau să fie lipsită de ale sale?

– Fără îndoială că nu își vor propune un alt scop.

– Pentru că acesta este drept?

– Da.

– Și în acest mod se va recunoaște că dreptatea constă în a nu posedea și a nu face decât ceea ce îți aparține și îți este propriu?

– Chiar așa.

– Atunci, urmărește-mi în continuare raționamentul. Dacă un dulgher se apucă să facă meseria de pielar sau un pielar pe cea de dulgher, iar ei schimbă uneltele și câștigurile respective – sau chiar dacă un singur om încearcă să facă aceste două meserii, și dacă toate celelalte schimbări posibile, în afară de cea pe care o voi menționa imediat se produc – crezi că acest lucru ar putea dăuna serios cetății?

– Nu cred deloc.

– Din contra când un om căruia firea i-a destinat să fie meșteșugar sau să facă o altă muncă de acest tip, exaltat de bogăția sa, de numărul mare al prietenilor, forța sa, ori un alt avantaj asemănător, tinde să se ridice la rangul de războinic, sau un războinic la rangul de cărmuitor și de paznic, de care nu este demn; când aceștia fac schimb de unelte și de privilegii, sau când același om încearcă să îndeplinească toate aceste funcții pe rând, cred că ești de acord cu mine că această schimbare și această confuzie ar duce cetatea la ruină.

– Sunt perfect de acord.

– Amestecul și schimbarea acestor trei clase între ele constituie așadar pentru cetate răul suprem. Nu am greși dacă am numi această dezordine cea mai mare fărâdelege.

– Desigur.

– Dar cea mai mare fărâdelege pe care o poți comite față de propria cetate nu este oare nedreptatea?

– Cum să nu?

– Iată, în consecință, în ce constă nedreptatea. Acum să privim reciprocă: când clasa oamenilor de afaceri, cea a auxiliarilor și cea a paznicilor își exercită fiecare menirea sa și nu se ocupă decât de acest lucru, nu avem de-a face cu contrariul nedreptății, sau ceea ce face cetatea dreaptă?

– Mi se pare că nu poate fi altfel.

– Să nu o spunem încă, am reluat, cu toată siguranța; dar dacă recunoaștem că această concepție, aplicată oricărui om în particular, este, și aici, dreptatea, atunci ne vom da acordul – ce să spunem în plus? – dacă nu, ne vom îndrepta cercetarea asupra altui lucru. Pentru moment să continuăm această căutare, care credem că ne va permite să discernem mai ușor dreptatea în om dacă am căuta-o într-unul dintre cele mai mari lucruri care o conțin. Or, ni s-a părut că acest lucru este chiar cetatea; am

înființat una pe cât de perfectă posibil, știind că dreptatea se va găsi în cetatea bună. Să transpunem ceea ce am găsit la cetate asupra individului, iar dacă recunoaștem că acest lucru este dreptatea, cu atât mai bine. Dar dacă ni se pare că dreptatea este altceva în individ, vom reveni la cetate pentru a o dovedi. Poate că dacă am compara concepțiile și le-am freca una de alta, am putea face să răsară dreptatea, ca și scânteia din cremene; apoi, când aceasta va fi evidentă pentru noi, o vom fixa în sufletele noastre.

– Propunerea ta este metodică. Așa trebuie să procedăm.

– Așadar, atunci când două lucruri, unul mai mare și unul mai mic, sunt numite cu același nume, sunt ele diferite, în privința în care le numim mai mare sau mai mic? Sau sunt asemănătoare?

– Sunt asemănătoare.

– Atunci omul drept, în această calitate, nu va fi diferit de cetatea dreaptă, ci îi va fi asemănător.

– Da.

– Dar cetatea ni s-a părut dreaptă atunci când fiecare dintre cele trei părți componente se ocupa de propria sarcină; cumpătată și curajoasă, în același timp, prin reacțiile și calitățile aceluiași clase.

– Este adevărat.

– Prin urmare, prietene, vom spune în același mod că individul al cărui suflet conține aceleași părți ca și cetatea, merită, în virtutea aceluiași trăsături, aceleași nume ca și cetatea.

– Cu necesitate.

– Iată că am ajuns, fericitul, la o chestiune ne semnificativă privind sufletul: trebuie să știm dacă conține sau nu în el aceste trei părți.

– Nu mi se pare că este atât de ne semnificativă, observă el, deoarece, dragă Socrate, poate că are dreptate proverbul care spune că lucrurile frumoase sunt dificile.

– Așa se pare. Da să știi, Glaucon, că opinia mea este următoarea: prin metodele de care ne folosim în această discuție nu vom atinge niciodată cu precizie obiectul cercetării noastre – acolo ne duce o altă cale, mai lungă și mai complicată; cu toate acestea, poate că vom ajunge totuși la rezultate demne de ceea ce am constatat și am comentat până acum.

– Nu ar trebui să ne mulțumim cu atât? Pentru mine ar fi suficient în acest moment.

– Desigur, și pe mine m-ar mulțumi.

– Atunci nu te descuraja. Cercetează.

– Nu este absolut necesar să determinăm dacă în noi se regăsesc aceleași forme și caracteristici ca și în cetate? Ele nu au ajuns în cetate pe altă cale, este evident. A fi, de fapt, greșit să punem caracterul irascibil al anumitor cetăți pe seama unui alt lucru decât indivizii care îl posedă, cum sunt tracii, sciții și aproape toate popoarele din nord. La fel, dragostea de învățatură poate fi pusă pe seama celor de pe țărmurile noastre, iar cea pentru bogăție este răspândită mai ales la fenicieni și egipteni.

– Fără îndoială.

– Așa se petrec lucrurile, nu este greu de înțeles.

– Sigur că nu.

– Dar ar fi și mai dificil să decidem dacă posedăm aceste însușiri prin aceeași parte a sufletului sau le deținem pe fiecare printr-una dintre cele trei părți. Dacă înțelegem cu o parte, ne enervăm prin alta, printr-o a treia parte ne dorim plăcerile hranei, reproducerii și a altora din aceeași familie, sau dacă nu cumva sufletul în întregul său intervine în fiecare dintre aceste acțiuni, atunci când ne simțim îndemnați să le îndeplinim. Iată o întrebare la care mi se pare că ar fi greu să răspundem într-un mod satisfăcător.

– Și eu cred la fel.

– Prin urmare, să încercăm să determinăm dacă aceste elemente sunt identice între ele sau sunt diferite.

– Cum?

– Este evident că același subiect, în aceeași parte a sa și relativ la același obiect, nu ar putea produce sau resimți în același timp efecte contrare; astfel, dacă vom găsi contradicții, vom ști că nu este numai unul, ci mai multe elemente.

– Gândește-te la ce voi spune în continuare.

– Vorbește.

– Este posibil ca același lucru să fie în același timp imobil și în mișcare, în aceeași parte a sa?

– Sub nici o formă.

– Să ne asigurăm cu și mai mare precizie, ca să nu riscăm ca pe parcurs să mai apară îndoieli asupra acestei concluzii. Dacă cineva ar spune că un om care nu se mișcă, dar care dă din brațe și din cap este, în același timp, în mișcare și static, am spune, cred, că nu trebuie să ne exprimăm astfel, ci să spunem că o parte a corpului său este imobilă, iar cealaltă în mișcare, nu-i așa?

– Ba da.

– Iar dacă interlocutorul nostru ar împinge și mai departe gluma, spunând cu subtilitate că sfârleaza este în ansamblu imobilă și în mișcare, atunci când se învâрте reținută de vârful ei, sau că acest lucru este valabil pentru orice alt lucru mișcat în cerc în jurul unui punct fix, nu vom admite aceste afirmații, deoarece aceste obiecte nu sunt în mișcare și statice în același timp prin aceeași parte a lor; vom spune că ele au o axă și o circumferință. Că în raport cu axa, sunt imobile – deoarece ea nu se înclină – și că în raport cu circumferința ele descriu mișcări circulare; dar atunci când mișcarea antrenează cu ea linia axei spre stânga sau spre dreapta, înainte sau înapoi, atunci nu mai există imobilitate sub nici o formă.

– Este exact.

– Așadar, obiecțiile de acest tip nu ne sperie și nici nu ne vor convinge că același subiect, în aceeași parte a sa și relativ la același aspect suferă, este sau produce în același timp două lucruri contrarii.

– Pe mine, în orice caz, nu m-ar putea convinge.

– În același timp, pentru a nu fi obligați să lungim discuția parcurgând toate obiecțiile de acest tip și asigurându-ne de falsitatea lor, să presupunem că principiul nostru este valabil și să avansăm, după ce am convenit că dacă el se va dovedi la un moment dat fals, toate consecințele pe care le-am extras ar fi lovite de nulitate.

– Așa trebuie să facem, spuse el.

– Acum, am reluat, ai spune că a aproba și a dezaproba, a dori un lucru și a-l refuza, a atrage către sine și a respinge, sunt contrarii fie că e vorba de acte sau de stări, deoarece asta nu implică nici o diferență?

– Sigur că sunt contrarii.

– Și atunci nu ai așeza foamea, apetiturile în general, ca și dorința și voința în prima categorie a acestor contrarii pe care tocmai le-am menționat? De exemplu, nu ai spune că sufletul celui care dorește caută obiectul dorit, sau atrage ceea ce ar dori să aibă, sau mai mult, în măsura în care ar dori ca un lucru să-i fie acordat, își răspunde sieși, ca și cum ar fi fost întrebat de cineva, că aprobă acest lucru, în dorința pe care o are de a-l obține?

– Așa aș spune.

– Dar oare a nu consimți, a nu dori, nu sunt operațiuni pe care le vom clasa alături de a respinge, de a îndepărta de la sine și de toate contrariile precedente?

– Fără îndoială.

– O dată stabilit acest lucru, nu putem afirma că există o categorie a dorințelor și că cele mai evidente dintre ele sunt foamea și setea?

– Așa vom spune.

– Dar cele două sunt diferite.

– Da.

– Acum, setea ca dorință este ea în suflet o dorință de ceva în plus față de ceea ce spuneam? De exemplu, este sete de băutură caldă sau rece, mai multă sau mai puțină, pe scurt, de un anumit tip de băutură? Sau oare căldura care se unește cu setea dă dorința de a bea ceva rece, iar frigul ceva cald, în timp ce setea în sine nu este decât dorința de obiectul care i s-a fixat în chip firesc, de băutura însăși, iar foamea, dorința de hrană?

– Așa este precum spui tu. Fiecare dorință luată în sine nu este dorință decât față de obiectul fixat natural, prin adăugiri, însă, apare calitatea lucrului dorit.

– Dar să nu ne deranjeze cineva cu obiecții insuficient cumpănite, spunând că nimeni nu dorește băutura, ci băutura bună, nici mâncarea, ci mâncarea bună, deoarece toți oamenii doresc lucrurile bune; deci, dacă setea este o dorință ea este dorința de un lucru bun, oricare ar fi acest lucru, băutură sau altceva, la fel se întâmplă și cu celelalte dorințe.

– Dar această obiecție pare totuși a avea o anumită importanță.

- Totuși, sunt sigur că orice obiect în raport cu altele, luat într-o anumită calitate a sa este în raport cu o altă calitate, în timp ce luat în întregimea sa, este în raport numai cu un alt obiect.

- Nu înțeleg, recunosc eu.

- Nu înțelegi că ceea ce este mai mare, nu este astfel decât în raport cu un alt lucru?

- Ba da.

- Care este mai mic?

- Da.

- Iar ceea ce este mai mare nu este astfel decât în raport cu altceva mai mic, nu-i așa?

- Ba da.

- Dar și lucrul care a fost mare este mai mare decât cel care a fost cândva mai mic, și cel care va fi mai mare, decât cel care va fi și mai mic?

- Cu siguranță.

- Acum, pentru plus față de minus, pentru dublu față de jumătate, pentru cel rapid față de cel lent, pentru cald față de rece și pentru toate celelalte lucruri asemănătoare, nu se întâmplă la fel?

- Cu siguranță.

- Iar același principiu nu se aplică și științelor? Știința luată în sine este cunoașterea lucrurilor care pot fi cunoscute sau a obiectului care i se atribuie; dar o știință determinată este știința unui obiect cu calități determinate. Să mă explic: atunci când s-a născut știința construcției de case, nu a fost ea numită arhitectură pentru a o deosebi de alte științe?

- Ba da.

- Pentru că era în așa fel încât nu semăna nici unei alte științe?

- Da.

- Dar oare nu a devenit așa atunci când s-a aplicat unui obiect determinat? Și nu se întâmplă la fel și pentru celelalte științe?

- Desigur.

- Recunoaște așadar, am continuat, dacă mă înțelegi, că aici se află ceea ce doream să spun: orice obiect în raport cu altele, luat în sine nu este în raport decât cu el însuși, privit prin prisma anumitor calități, este în raport cu un anume obiect. În rest, nu

susțin ca ceea ce este în raport cu un anume obiect să fie semănător cu acel obiect, că, de exemplu, știința sănătății sau a bolii ar fi sănătoasă sau bolnavă, iar știința binelui și răului, bună sau rea. Dar din momentul în care știința nu mai este a celor cognoscibile în sine, ci a unui anume obiect - în acest caz, sănătatea sau boala - i se aplică o determinare, iar prin aceasta nu mai este numită simplu știință, ci știință medicală, după numele obiectului particular pe care și-l asumă.

- Înțeleg gândirea ta și cred că este corectă.

- Iar setea, am întrebat, nu ai include-o după natura sa printre lucrurile în raport cu altele? Sunt sigur că setea se raportează...

- Ba da, aș include-o. Ea se raportează băuturii.

- Sau, o anume sete, la o anumită băutură; dar setea în sine nu se referă la o băutură în cantitate mai mică sau mai mare, rea sau bună, pe scurt, la un tip particular. Setea însăși se raportează firesc la băutura însăși.

- Perfect.

- Prin urmare, sufletul celui căruia îi este sete, atâta vreme cât este însetat, nu vrea decât să bea; acesta este lucrul pe care îl dorește, către care se îndreaptă.

- Evident.

- Atunci, dacă în momentul când îi este sete, ceva îl trage în spate, aveam de-a face cu un element diferit de cel însetat, care trage ca un animal către băutură; deoarece, am spus-o, același subiect în aceeași parte a sa și relativ la același obiect, nu poate produce în același timp efecte contrarii.

- Sigur că nu.

- La fel, cred că ne-am înșela dacă am spune că mâinile arcașului atrag și împing în același timp arcul; dar putem spune că o mână trage și o cealaltă respinge.

- Cum să nu?

- Acum, vom afirma noi că există uneori indivizi cărora deși le este sete, nu vor să bea?

- Desigur. Se găsesc din aceștia destul de frecvent.

- Ei bine, ce putem spune despre acești oameni dacă nu că există în sufletul lor un principiu care le ordonă și un altul care le interzice să bea, acesta din urmă diferit și stăpân peste primul?

- Așa cred și eu.

– Dar principiul care impune astfel de interdicții nu provine, atunci când există, din rațiune, în timp ce impulsurile care împing sufletul și îl trag sunt generate de predispoziții malade?

– Așa se pare.

– Prin urmare, am continuat, nu vom greși dacă credem că acestea sunt două elemente distincte și dacă l-am numi pe cel pe cel prin care sufletul raționează, elementul rațional al acestuia, iar pe cel prin care iubește, simte setea, și planează fără încetare deasupra altor dorințe, elementul său irațional, prieten cu anumite satisfacții și plăceri?

– Nu, nu am greși dacă am gândi așa.

– Așadar, să admitem că am făcut distincția între cele două elemente ale sufletului; dar principiul irascibil, prin care ne supărăm, constituie oare un al treilea element sau are aceeași natură cu unul dintre celelalte două? Iar dacă așa stau lucrurile, atunci cu care?

– Poate că este de aceeași natură cu primul, cu partea care dorește.

– Am auzit din întâmplare o poveste care cred că este adevărată: Leontios, fiul lui Agaion, întorcându-se într-o zi de la Pireu, se plimba pe partea exterioară a zidului, când a văzut mai multe cadavre în jurul călăului. Atunci, el a trăit concomitent o puternică dorință de a le vedea, dar și o scârbă, care l-ar fi împins să plece de acolo. Pentru scurtă vreme, în el s-a dat o luptă, acoperindu-și ochii, dar la sfârșit, stăpânit de dorință, a deschis ochii larg și fugind spre cadavre și-a spus: „Iată, pentru voi forțe rele, bucurați-vă de acest spectacol”.

– Am auzit și eu astfel de întâmplări.

– Această poveste, am remarcat, arată totuși că furia luptă uneori împotriva dorințelor, deci că ea este distinctă de ele.

– Într-adevăr.

– În multe alte ocazii, am continuat, când un om este târât de dorințele sale, în ciuda rațiunii, nu constatăm că se învinuiește pe sine, se supără pe ceea ce îi face rănește și, în această ceartă dintre două principii, furia se alătură rațiunii? Dar nu vei spune, cred, că l-ai văzut-o asociată cu dorința, în tine însuși sau la alții, când rațiunea decide că o asemenea acțiune nu trebuie făcută în ciuda sa.

– Nu, pe Zeus!

– Dar când un om crede că se înșală, mai ales dacă este nobil, cu atât mai puțin poate să se înfurie, fie că suportă foamea, frigul și orice alt neajuns asemănător, din partea celui care, crede el, îl face să sufere pe bună dreptate? Cu alte cuvinte, nu refuză să-și îndrepte mânia împotriva celui care îl tratează astfel?

– Adevărat.

– Dar când un om crede că i se face o nedreptate, nu se luptă pentru ceea ce crede el că este drept, nu este în stare să îndure foamea, frigul și alte neajunsuri asemănătoare? Ferm pe pozițiile sale, nu este el gata să învingă fără a renunța la sentimentele acestea generoase până când nu și-a îndeplinit destinul, până la moarte, sau până când, așa cum câinele este îmblânzit de păstor, este chemat la ordine și calmat de rațiune?

– Această imagine este foarte corectă, observă el. După cum arătam anterior, în cetatea noastră, am stabilit că auxiliarii vor fi supuși șefilor așa cum se spun câinii păstorilor.

– Ai înțeles perfect ce vreau să spun, dar realizezi ce reiese de aici?

– Ce?

– Că furia ne apare exact pe dos decât mai devreme, când credeam că ea ține de partea care dorește. Acum, ea ridică armele în sprijinul rațiunii.

– Desigur.

– Dar oare acest principiu, partea pătimașă, este diferit de rațiune sau este o parte a acesteia, așa încât în suflet nu ar fi trei părți, ci numai două, cea rațională și cea care dorește? Sau, așa cum cele trei clase compun cetatea – negustorii, auxiliarii și clasa care ia decizii – la fel, în suflet, principiul irascibilității ar constitui un al treilea element, auxiliar natural al rațiunii pe care o proastă educație nu l-a corupt?

– În mod necesar un al treilea element.

– Da, dacă apare drept diferit de elementul rațional, așa cum este diferit de cel care produce dorințele.

– Acest lucru nu este dificil de înțeles, reluă el. Îl putem observa, de pildă, la copii: încă de la naștere, ei sunt plini de furie, dar unii mi se pare că nu capătă niciodată rațiunea, iar alții o primesc mai târziu.

– Da, pe Zeus! Ai dreptate; la animalele sălbatice lucrurile stau la fel. În plus versurile lui Homer, pe care l-am pomenit și mai devreme, stau mărturie:

Își izbi pieptul pentru a-și dojeni inima...

Este evident că Homer prezintă aici cele două principii distincte, cel care raționează și cântărește binele și răul îl dojenește pe cel care se înfurie lipsit de rațiune.

– Foarte bine spus.

– Iată așadar, am reluat, aste dificultăți teribile depășite, și iată că am ajuns la concluzia că în cetate și în sufletul omului există trei părți corespondente și egale ca număr.

– Așa este.

– Prin urmare, nu este necesar ca individul să fie înțelept prin același element ca și cetate?

– Ba da, fără îndoială.

– Și ca cetatea să fie curajoasă prin același element și în același fel ca și individul? În sfârșit, ca tot ceea ce are o legătură cu virtutea să se regăsească în același chip la cetate și la individ?

– Cu necesitate.

– Astfel, Glaucon, putem spune, cred, că principiul dreptății la individ are același caracter ca și în cetate.

– Așa este și cu deplină necesitate.

– Dar, cu siguranță, noi nu am uitat că cetatea era dreaptă pentru că în ea fiecare dintre cele trei clase se ocupă de propria sarcină.

– Nu mi se pare că am fi uitat acest lucru.

– Să ne aducem aminte că, în același mod, fiecare dintre noi va fi drept și își va îndeplini sarcina conform menirii.

– Desigur, trebuie să ne amintim acest lucru.

– Atunci, nu ține de rațiune să comande, deoarece ea este partea înțeleaptă și însărcinată să prevadă pentru suflet în întregime, iar furiei să se supună și să secondeze rațiunea?

– Ba da, cu siguranță.

– Dar nu cumva, așa cum am decis, un amestec de muzică și de gimnastică va pune în acord aceste părți întărind și hrănind una prin discursuri frumoase și prin științe, relaxând, îmbălbâzind-o pe cealaltă prin armonie și ritm?

– Fără îndoială.

– Iar aceste două părți, ridicate în felul acesta, instruite cu adevărat asupra rolului lor și învățate să-l îndeplinească, vor comanda asupra elementului care dorește, care ocupă cea mai mare parte a sufletului, și care, prin natura sa, își dorește în cel mai înalt grad bogății; ele îl vor supraveghea de teamă ca nu cumva să crească asigurându-și așa-numitele plăceri ale corpului și, în loc să se ocupe de sarcina sa, să ajungă să le conducă – ceea ce e potrivit cu un element de tipul acesta și bulversează viața sufletului.

– Cu siguranță.

– Iar de dușmanii din exterior nu vor păzi ele cel mai bine sufletul în întregime și corpul, una deliberând, cealaltă luptând sub ordinea celei dintâi și executând cu curaj proiectele croite de rațiune?

– Ba da.

– Prin urmare, numim individul curajos, cred, luând în considerare partea irascibilă a sufletului său, atunci când această parte păstrează, trecând prin plăcere și durere, preceptele rațiunii care vorbesc despre ceea ce este de temut și ce nu.

– Așa este.

– Pe de altă parte, numim individul înțelept, luând în considerare acea parte a sa care comandă și emite aceste precepte, parte care deține de asemenea știința despre ceea ce este benefic pentru fiecare dintre cele trei elemente ale sufletului și pentru ansamblul său.

– Perfect.

– Dar, în același timp, nu-l numim cumpătat datorită faptului că aceste părți se află în armonie, atunci când conducătorul și cei doi supuși decid că rațiunea trebuie să conducă și nu există revoltă împotriva ei?

– Cu siguranță, cumpătarea nu este altceva în cetate decât în individ.

– Așadar, am reluat, individul va fi drept prin rațiune și în modul pe care l-am indicat adesea.

– Cu necesitate.

– Acum, am întrebat, dreptatea a ieșit la suprafață, astfel încât ne pare diferită față de ceea ce era ea în cetate?

– Nu cred.

– Dacă a mai rămas o urmă de îndoială în sufletul nostru, o putem face să dispară complet apropiind definiția pe care am dat-o dreptății de noțiuni comune.

– Cum asta?

– De exemplu, dacă ar trebui să decidem, cu privire la cetatea noastră și la om, care prin firea sa și prin educație îi este asemănător: e posibil ca acest om, primind în păstrare o cantitate de aur sau de argint să și-o însușească? cine crezi că l-ar considera mai capabil de un asemenea gest în afară de cei care nu seamănă?

– Nimeni.

– Dar acest om nu ar fi, în același mod, pur în raport cu sacrilegiul, furtul și trădarea, atât în particular, față de ceilalți indivizi, cât și față de cetatea sa?

– Va fi pur, fără îndoială.

– Desigur, își va ține întotdeauna cuvântul, fie că jură, fie că promite ceva.

– Cum să nu?

– Iar adulterul, lipsa de respect față de părinți și de pietate față de zei se potrivesc oricui altcuiva, dar nu lui.

– Oricui altcuiva, e sigur.

– Dar cauza celor arătate mai sus nu se găsește în aceea că fiecare element din sufletul său își îndeplinește sarcina proprie, pentru a comanda sau pentru a se supune?

– Acolo se găsește, iar nu în altă parte.

– Acum, te mai întrebi dacă dreptatea, iar nu alt lucru, este forța care creează asemenea cetate și astfel de oameni?

– Nu, pe Zeus, nu mă mai îndoiesc deloc.

– Iată așadar realizat visul nostru, cel care ne-a lăsat să bănuim că odată ce vom începe să zidim cetatea, vom avea ocazia, cu ajutorul zeilor, să ajungem la principiul și la o formă a dreptății.

– Da, chiar așa.

– Ideea de la care am pornit, Glaucon, era doar o imagine a dreptății – de aceea ne-a fost utilă – judecata prin care declaram că e bine ca cizmarul, prin fire, să se ocupe cu cizmăria, iar dulgherul cu dulgheria și așa mai departe.

– Așa se pare.

– În realitate, dreptate este un element care nu reglementează lăptă exterioară a omului, ci pe cea interioară, ființa sa reală și ceea ce îl privește cu adevărat, nepermițând nici uneia dintre părțile sufletului să îndeplinească o sarcină străină, nici elementelor să se împiedice reciproc în realizarea sarcinilor lor. Ea face ca omul să-și stabilească așa cum trebuie adevărata ocupație, să pună în acord deplin între cele trei elemente ale sufletului, așa cum se acordează o liră – coarda superioară, coarda medie și cea inferioară (deși mai sunt și altele intermediare); legându-le laolaltă și făcând unul singur, cumpătat și armonios, din mai mulți. Iar dacă ar face ceva pentru a strânge averi, pentru a-și îngriji corpul, de a activa în politică sau în sfera privată, în toate acestea, el consideră dreptă și frumoasă acțiunea are păstrează și perfecționează ordinea și numește înțelepciune știința care comandă această acțiune; din contra, el va numi nedreaptă, acțiunea care distruge această ordine, ca și ignoranța care o comandă.

– Este pe deplin adevărat, Socrate.

– Fie, dacă spuneam că am aflat ce este omul drept, cetatea dreaptă și în ce constă dreptatea în cele două, nu am minți, nu-i așa?

– Pe Zeus, nu!

– Să declarăm, deci, că am aflat.

– De acord.

– Bine, dar acum ar trebui cercetată nedreptatea.

– Evident.

– Dar poate fi nedreptatea altceva decât un fel de răzvrătire a celor trei elemente ale sufletului, o confuzie, o uzurpare a sarcinilor lor – revolta unei părți împotriva întregului pentru a-și aroga o autoritate la care nu are dreptul, pentru că firea sa o destinează să sufere o servitute, care nu trebuie îndurată de ceea ce este de rasă regală? De acolo, să spunem, din această tulburare și din această confuzie se naște nedreptatea, lipsa de constanță, lășitatea, ignoranța și toate viciile, într-un cuvânt.

– Cu siguranță.

– Însă, am continuat eu, acum, dacă cunoaștem natura nedreptății și pe cea a dreptății, vedem cu claritate în ce constă acțiunea dreaptă și cea nedreaptă.

– Cum așa?

— [Ele nu sunt diferite, răspunsei eu, de lucrurile sănătoase și de cele nesănătoase; ceea ce ultimele sunt pentru corp, ele sunt pentru suflet.

— În ce fel?

— Lucrurile sănătoase aduc sănătatea, cele nesănătoase, boala.

— Da.

— La fel, acțiunile drepte nu produc dreptate, iar cele nedrepte, nedreptate?]

— Ba da, cu necesitate.

— În același timp, a aduce sănătate înseamnă să stabilești conform firii raporturile de dominare și de supunere între diversele elemente ale corpului; a genera boala înseamnă a le permite să conducă sau să fie conduse împotriva firii.

— Așa este.

— Deci, a genera dreptate nu este același lucru cu stabilirea conform firii a raporturilor de dominare sau de supunere între diversele elemente ale sufletului? Și a produce nedreptate, nu înseamnă să le permiți să conducă sau să fie conduse împotriva firii?

— Ba da, fără îndoială.

— Prin urmare, se pare că virtutea este sănătate, frumusețe, buna dispoziție a sufletului, iar viciul înseamnă boală, urătenie și slăbiciune.

— Așa este.

— Dar acțiunile frumoase, nu duc la obținerea virtuții, iar cele rușinoase, a viciului?

— Cu necesitate.

— Acum, nu mai trebuie să examinăm decât dacă este profitabil să acționezi drept, de a te ocupa de ceea ce onest și a fi just, fie că lumea observă sau nu, ori dacă e util să faci nedreptăți și să fii nedrept, în cazul în care ai scăpa nepedepsit sau pedeapsa nu te-ar face mai bun.

— Dar, Socrate, spuse el, această cercetare mi se pare de-acum ridicolă. Deoarece, dacă viața pare insuportabilă atunci când este stricată așezarea firească a trupului, chiar cu toate plăcerile mâncatului, băuturii și cu toată bogăția, atunci cum ar fi dacă însuși principiul ei ar fi alterat și corupt. Așa se întâmplă atunci când omul face orice vrea, în afară de a se îndepărta de viciu și ne-

dreptate și de a obține dreptatea și virtutea. Dacă lucrurile stau așa cum am stabilit până acum.

— Într-adevăr, această examinare ar fi fără rost, am recunoscut. Cu toate acestea, pentru că am ajuns la un punct în care avem posibilitatea de a discerne cu cea mai mare claritate că acesta este adevărul, atunci trebuie să insistăm pentru a vedea cu claritate că așa stau lucrurile.

— Pe Zeus, nu trebuie să cedăm pentru nimic în lume.

— Apropie-te atunci, am continuat, pentru a vedea sub câte forme se prezintă viciul: cel puțin în ce privește viciile care, după mine, merită atenție.

— Te urmăresc, arată-mi.

— Ei bine, privind ca dintr-un turn de pază, mi se pare că forma virtuții este una, iar viciul are nenumărate forme, dar nu mai patru merită să fie reținute.

— Ce vrei să spui cu asta?

— S-ar putea, am răspuns, să existe atâtea feluri de suflete câte organizări politice.

— Câte anume?

— Cinci tipuri de organizare și cinci tipuri de suflete.

— Numește-le.

— Iată: organizarea pe care am descris-o este una, deși îi putem da două nume. Dacă, de fapt, există un om printre cărmuitori care îi depășește în calitate pe ceilalți, atunci se numește monarhie. Dacă există mai mulți oameni de felul acesta, se numește aristocrație.

— Așa este.

— Dar eu spun că nu există decât o singură formă de organizare, pentru că, mai mulți sau unul singur, nu pot strica legile fundamentale ale cetății, atâta vreme cât vor respecta principiile educației pe care le-am descris.

— Se pare că nu.

CARTEA A V-A

– Numesc așadar bună și dreaptă o astfel de organizare, fie în cetate, fie în om; pe celelalte le numesc rele și greșite – dacă aceasta e dreaptă – fie că au ca obiect guvernarea cetăților, fie organizarea caracterului la individ. Aceste organizări reprezintă patru tipuri de vicii.

– Care sunt ele?

Tocmai mă pregăteam să le enumăr în ordinea în care mi se pare că reies unele din celelalte, în timp ce Polemarchos, care era așezat ceva mai aproape de Adeimantos, îl apucă pe acesta de umăr și-l făcu să se întoarcă la el. Apoi, aplecându-se îi spuse ceva la ureche, din care nu am înțeles decât:

– Îl lăsăm să scape, sau ce facem?

– Cu nici un chip, spuse Adeimantos cu glas tare deja.

– Ce anume nu vreți să lăsați să vă scape?

– Pe tine.

– De ce?

– Ni se pare că îți pierzi curajul, că ne lași fără o parte – și nu cea mai mică – a subiectului, pentru ca să n-o mai studiem. Îți închipui că scapi spunând, ca pe o evidență, că femeile și copiii se vor afla în posesiune comună, între prieteni.

– Și nu am zis-o pe bună dreptate, Adeimantos?

– Ba da, dar această dreptate, ca și restul, are nevoie de explicații. Care va fi caracterul acestei comunități? În realitate, există multe posibilități. Nu omite să ne spui care este cea pe care o înțelegi tu. De multă vreme așteptăm să ne luminezi asupra procreării – cum se va face și cum vor fi crescuți copiii, după naștere – de asemenea, trebuie să ne explici această posesiune comună a femeilor și copiilor despre care vorbești; noi credem că acest lucru va produce diferențe importante în organizare, sau, mai curând, o diferență majoră, după cum va fi bine sau rău realizată. Acum, înainte de a trece la o altă formă de guvernământ fără a trata aceste probleme în mod satisfăcător, am hotărât, după

cum ai auzit, să nu te lăsăm să treci mai departe înainte de a fi soluționat această problemă.

– Considerați că și eu sunt în favoarea acestei hotărâri.

– Fii fără teamă, interveni Trasymachos. Trebuie să înțelegi, Socrate, că avem cu toții aceeași dorință.

– Ce v-a apucat să mă împiedicați în felul acesta? am strigat. Deschideți din nou discuția asupra organizării, ca și cum ne-am găsi tot la principiu! Tocmai mă felicitam că am terminat cu ea, fericit că ne-am oprit la ceea ce am precizat mai devreme. Amin-tind această chestiune nici nu știți ce ghem de dispute dez-lănțuiți! Am realizat acest lucru înaintea voastră și l-am evitat pentru a nu ne aduce necazuri.

– Dar cum! observă Trasymachos, crezi că acești tineri au venit aici pentru a pierde timpul și nu pentru a asculta lecții?

– Fără îndoială, pentru a asculta discursuri, dar de o lungime măsurată.

– Măsura unor astfel de discursuri este viața întreagă, pentru oamenii cu judecată. Dar lasă-ne pe noi; în ceea ce te privește nu te feri să răspunzi la întrebările noastre așa cu vei socoti de cuviință; să ne spui ce fel de comunitate se va stabili între paznici în ceea ce privește femeile și copiii și care va fi prima educație dată acestora din urmă în cursul perioadei intermediare, dintre naștere și educația propriu-zisă – sarcină care, cu siguranță, pare cea mai dificilă dintre toate. Încearcă, deci, să ne arăți cum să abordăm toate acestea.

– Ceea ce nu este ușor de făcut, fericitul, am spus. Subiectul numără mai multe contradicții decât cele pe care le-am tratat până acum. Proiectul nostru s-ar putea să pară dintr-o dată irealizabil; și chiar dacă am presupune că a fost realizat pe cât de perfect posibil, vor exista îndoeli asupra excelenței sale. De aceea am anumite rezerve, dragă prietene, mi-e teamă ca nu cumva tot ceea ce spuneam să pară o speranță vagă.

– Nu ezita, reluă el; vei fi ascultat de oameni care nu sunt nici proști, nici rău-intenționați.

– Iar eu: Oh, bunule prieten, spui asta ca să mă liniștești?

– Desigur, răspunse.

– Ei bine, reușești să produci exact contrariul! Dacă eram convins să vorbesc în cunoștință de cauză, încurajarea mi-ar fi

fost utilă; să explic în mijlocul unor oameni cu judecată și prieteni, asupra unor probleme de mare importanță, este un lucru pe care îl putem face cu siguranță și încredere când cunoști adevărul; dar să vorbești când nu ești convins și te afli în căutare, ca mine acum, este un lucru periculos și de temut, nu pentru că te-ar expune batjocurii – această scuză ar fi puerilă – ci pentru că alunecând în afara adevărului, îți tragi și prietenii după tine, într-o situație unde cel mai important este terenul sigur de sub picioare. Mă prosternez în fața lui Adrastos, dragă Glaucon, pentru ceea ce urmează să spun. Deoarece cred că cel care omoară un om din greșeală comite o greșeală mai mică decât cel care se face vinovat de înșelăciune în privința legilor frumoase, bune și drepte. Mai mult, este mai bine să îți asumi acest risc în jurul inamicilor decât în mijlocul prietenilor: așa cum mă încurajezi cu amabilitate.

Atunci Glaucon răspunde surâzând:

– Dacă vom suferi vreo pagubă în urma discuției, Socrate, te vom achita pentru crima și înșelătoria cărora le-am căzut victime! Fă-ți, așadar, curaj și vorbește.

– Sigur, achitatul este inocent, conform legii. Este firesc să fie la fel și în cazul nostru.

– Atunci, vorbește.

– Trebuie, prin urmare, să ne întoarcem și să spunem ceea ce poate că ar fi trebuit să spun în ordine, la momentul potrivit. Cu toate acestea, este util ca după ce am stabilit rolul bărbaților să-l hotărâm și pe cel al femeilor, mai ales că asta vrei și tu. Pentru bărbații așa cum i-am descris prin natură și educație nu există, după mine, posesie și uz legitim al femeilor și copiilor, cu excepția căii pe care ne-am angajat de la început. Or, am încercat să facem din ei, într-un fel, paznicii turmei.

– Da.

– Să continuăm deci această idee: să le dăm în ce privește procrearea și educația reguli corespunzătoare, apoi să examinăm dacă rezultatele ne convin sau nu.

– Cum? întrebă el.

– În felul următor: considerăm cumva că femeile câinilor trebuie să coopereze cu masculii atunci când aceștia asigură

paza, să vâneze cu ei și să facă tot restul în comun, sau că trebuie să rămână în țarcuri, incapabile să facă mare lucru, pentru că ele nasc și hrănesc puii, în timp ce masculii muncesc și își asumă responsabilitatea de a păzi turma?

– Vrem ca totul să fie în comun, cu rezerva că pentru serviciile pe care le așteptăm de la ei, tratăm femeile ca fiind mai slabe, iar masculii, mai puternici.

– Dar oare putem obține de la un animal aceleași servicii ca de la un altul, dacă nu au fost hrăniți și crescuți în același fel?

– Evident, este imposibil.

– Așadar, dacă vrem să obținem de la femei același lucru ca de la bărbați, trebuie să le formăm în aceleași discipline.

– Cu siguranță.

– Dar pe ultimii i-am instruit în artele muzicii și gimnasticii.

– Da.

– În consecință, pe femei va trebui să le instruim în aceleași arte, ca și în aceea a războiului, și să cerem de la ele aceleași servicii.

– Așa reiese din ceea ce ai spus.

– Cu toate acestea, se poate ca referitor la îndemnările primite, multe lucruri să pară ridicole, dacă trecem de la cuvânt la acțiune.

– Cu siguranță.

– Și care vi se pare cel mai ridicol? Nu este evident, acela ca femeile să exerseze în pielea goală în palestre, la un loc cu bărbații, și nu numai cele tinere, ci și bătrânele, la fel ca și bătrânii, care, ridați și cu un aspect prea puțin plăcut, continuă să se dedea la exerciții de gimnastică?

– Pe Zeus! Sigur că asta ni s-ar părea ridicol, mai ales în starea actuală a moravurilor!

– Dar, am reluat, dat fiind că ne-am lansat în discuție, nu trebuie să ne temem de ironiile glumeților și nici de cuvintele cu care ei se vor opune, atunci când se va produce o asemenea schimbare în domeniul exercițiilor corpului, muzicii și, mai ales, în cel al portului armelor și echipației.

– Ai dreptate.

– Așadar, dacă am început să vorbim, trebuie să înaintăm până la aspectele problematice pe care le ridică legea noastră,

după ce vom fi rugat ironicii să renunțe la rolul lor și să fie serioși, amintindu-le că nu sunt așa de îndepărtate vremurile în care grecii credeau, așa cum cred în continuare unii barbari, că vederea unui bărbat gol este un spectacol rușinos și ridicol. Tot pe atunci, când pentru prima dată cretanii și apoi lacedemonienii au început să practice exercițiile de gimnastică, orașenii și-au bătut joc de ei până s-au plictisit. Nu crezi?

– Ba da.

– Dar pe măsură ce prin practică, îmi închipui, au înțeles că pentru aceste exerciții era mai bine să fii gol decât îmbrăcat, ceea ce era ridicol în nuditate pentru ei a fost risipit de rațiune, care tocmai descoperise ceea ce era mai bine. Iar acest lucru demonstrează că este lipsit de judecată cel care crede ridicol altceva decât răul, care încearcă să producă răsul, luând ca obiect al glumelor sale un alt spectacol decât pe cel al nebuniei și al perversității, sau care își propune și urmărește cu determinare un țel al frumuseții care diferă de bine.

– Nimic mai adevărat.

– Dar nu trebuie, mai înainte, să convenim asupra posibilității sau imposibilității proiectului nostru, și să acordăm oricui dorește, glumeț sau serios, dreptul de a pune sub semnul întrebării dacă, în rasa umană, femela este capabilă să îndeplinească toate treburile masculului, sau poate nici una dintre ele, sau poate doar pe unele – și să întrebe în ce categorie se înscriu activitățile care țin de război? Un început atât de frumos nu va duce, așa cum este firesc, la cele mai frumoase concluzii?

– Cu siguranță.

– Atunci vrei să ne întrebăm noi înșine aceste lucruri pentru a nu ne trezi că asediem un loc pustiu?

– Nu vād de ce n-am putea.

– Să luăm, deci, cuvântul în locul adversarilor noștri: „O, Socrate și Glaucon nu este nevoie ca alții să vă aducă obiecții; voi înșivă ați stabilit, atunci când ați așternut bazele cetății voastre că fiecare locuitor trebuie să se ocupe numai de sarcina sa, conform firii.”

– Într-adevăr, așa am stabilit.

– Ori se poate oare ca firea să nu fi făcut bărbatul mult mai diferit față de femeie?

– Cum să nu fie diferit?

– Atunci, fiecăruia trebuie să-i desemnăm o sarcină diferită, în acord cu natura sa.

– Desigur.

– Prin urmare, nu cumva vă înșelați acum, și nu sunteți în contradicție cu voi înșivă afirmând că bărbații și femeile trebuie să execute aceleași sarcini, cu toate că sunt atât de diferiți? Ai putea oare, ciudat prieten, să-mi răspunzi la acestea?

– În aparență, recunosc el, nu e ușor de loc; dar ar trebui să te rog, și chiar te rog, să ne lămurești care este sensul tezei noastre, oricare ar fi el.

– Aceste dificultăți, Glaucon, ca și multe altele asemănătoare, eu le-am prevăzut de multă vreme: iată de ce mă temeam și ezitam să abordez reglementarea asupra posesiunii și educației femeilor și copiilor.

– Pe Zeus, nu e deloc lucru ușor!

– Sigur că nu. Dar, la urma urmei, dacă un om cade în bășin sau în mijlocul mării, tot trebuie să înnoate.

– Fără îndoială.

– Atunci, trebuie să înotăm și să încercăm să ieșim sănătoși din această discuție, susținuți de speranța că poate vom găsi un delfin care să ne ducă pe spatele său, ori o altă soluție la fel de imposibilă.

– Așa se pare.

– Să vedem dacă găsim vreo ieșire. Am admis că o diferență naturală antrenează o diferență de funcție și, pe de altă parte, că natura femeii diferă de cea a bărbatului. Iar acum susținem că naturi diferite trebuie să îndeplinească aceleași funcțiuni. Nu de asta ne acuzați?

– Ba da.

– În realitate, Glaucon, arta controverselor are o putere nobilă!

– De ce?

– Pentru că mulți oameni, mi se pare, cad în ea fără să vrea și cred că raționează atunci când se ceartă. Asta vine de la faptul că sunt incapabili să-și trateze subiectul analizându-l sub diferitele sale aspecte: ei se avântă în contradicții și se agită de cuvinte, folosindu-se de șicane, iar nu de dialectică.

– Da, acest lucru li se întâmplă adesea multor oameni. Dar oare ne interesează pe noi în acest moment?

– Desigur: există riscul ca, fără să vrem, să fi fost atrași într-o dispută.

– Cum așa?

– Insistăm cu curaj și ca niște adevărați certăreți că naturi *diferite* nu trebuie să aibă aceeași utilizare, dar nu am cercetat deloc despre ce fel de naturi *diferite* și ce fel de naturi *identice* este vorba, nici sub ce raport le distingem atunci când am dat naturilor *diferite* funcții *diferite* și naturilor *identice*, funcții *identice*.

– Chiar așa, nu am cercetat acest lucru.

– Atunci, putem să ne întrebăm la fel de bine, se pare, dacă natura pleșuvilor și cea a pleșuvilor sunt identice, și, după ce am stabilit că sunt opuse, să le interzicem celor care au păr să practice meseria de cizmar, în cazul în care cei cu chelie ar face-o, sau, reciproc, să le interzicem celor pleșuvi, dacă o fac deja cei cu păr.

– Da, dar cu siguranță ar fi ridicol.

– Dar, am continuat, ar fi ridicol pentru vreun al motiv decât următorul: în expunerea principiului nostru nu era vorba de naturi absolut identice sau diferite; nu rețineam decât acea formă a diferenței sau a identității care are legătură cu însărcinările însele. Vom spune, de exemplu, că medicul și individul dotat pentru medicină au aceeași natură, nu-i așa?

– Ba da.

– Și că un medic și un dulgher au naturi diferite.

– Perfect.

– Deci, dacă în aparență, cele două sexe diferă între ele în ce privește aptitudinea lor de a exercita o anumită artă sau însărcinare, vom spune că trebuie să le desemnăm această artă sau meserie unuia sau celuilalt; dar dacă diferența constă numai în aceea că femeia aduce copii pe lume și bărbatul îi generează, nu vom admite pentru asta drept demonstrat faptul că femeia diferă de bărbat din perspectiva care ne preocupă pe noi, și vom continua să gândim că paznicii și femeile lor trebuie să îndeplinească aceleași sarcini.

– Și nu ne vom înșela.

– După aceea, îl vom invita pe criticul nostru să ne arate care este arta sau meseria, privind paza cetății, pentru exercitarea căreia natura femeii diferă de cea a bărbatului.

– Această invitație este justă.

– Poate că ni se va răspunde, cum ai făcut și tu mai devreme, că nu e ușor să răspunzi imediat în mod satisfăcător, dar că după o examinare, nu mai este așa dificil.

– Se poate răspunde așa, într-adevăr.

– Vrei, prin urmare, să-l rugăm pe cel care ne contrazice să ne urmărească, în timp ce noi vom încerca să-i demonstrăm că nu există nici o însărcinare proprie femeii în ce privește administrarea cetății?

– Sigur.

– Sau poate îi vom spune, răspunde la următoarea întrebare: când spui că un bărbat este bine dotat pentru un anumit lucru, iar un altul prost dotat, înțelegi oare că primul învață cu ușurință, iar al doilea cu dificultate? Că unul, fără prea mare dificultate își împinge cunoașterea dincolo de ceea ce a învățat, în timp ce altul, după mult studiu și cu sânguință, uită până și ceea ce a învățat? Că la unul capacitățile trupului ajută spiritul, iar la altul mai mult îi stau în cale? Mai sunt și alte semne în afară de acestea prin care faci distincția dintre omul înzestrat pentru o activitate oarecare de cel lipsit de pricepere?

– Nimeni nu poate pretinde că ar mai fi și altele.

– Acum, cunoști vreo îndeletnicire umană în care bărbații să nu întreacă femeile? Să ne lungim chiar discursul, vorbind despre gătit, care pare destinat femeii, dar unde inferioritatea lor este mai ridicolă decât în orice alt domeniu?

– Ai dreptate să afirmi că, per total, bărbații sunt mult mai buni decât femeile. Cu toate acestea, numeroase femei sunt superioare bărbaților, în multe domenii. Dar, în general, lucrurile stau așa cum spui tu.

– Prin urmare, dragă prietene, nu există nici o funcție în administrarea cetății care să aparțină femeii ca atare, sau bărbatului ca atare; din contra, aptitudinile naturale sunt repartizate egal între cele două sexe, și este firesc ca femeia, la fel ca bărbatul, să participe la toate însărcinările, deși este mai slabă fizic decât bărbatul.

- Perfect.
- Vom distribui, prin urmare, toate treburile bărbaților și nici una femeilor?
- Cum să facem așa?
- Dar există, să spunem, femei care sunt înzestrate de la natură pentru medicină sau pentru muzică, ca și femei care nu sunt.
- Sigur.
- Și nu-i așa că există femei talentate pentru exercițiile de gimnastică și pentru instrucția militară, în timp ce altele nu sunt potrivite nici pentru una, nici pentru alta?
- Așa cred.
- Dar mai mult! Nu există femei care iubesc înțelepciunea și altele, care o detestă? Nu există femei irascibile și altele lipsite de orice vlagă?
- Ba da.
- Există, prin urmare, femei care sunt potrivite să fie paznici și altele care nu sunt. Ori, nu am ales noi ca paznici bărbații, folosind aceleași criterii?
- Ba da.
- Prin urmare, femeia și bărbatul sunt la fel în ce privește tăria lor de a păzi orașul, sub rezerva faptului că bărbatul este mai puternic.
- Așa reiese.
- Așadar, trebuie să alegem femei asemănătoare cu războinicii noștri, care vor trăi cu ei și vor păzi împreună cetatea, deoarece și ele sunt în stare de acest lucru, iar naturile lor sunt înrudite.
- Fără îndoială.
- Dar nu trebuie oare să dăm aceleași ocupații naturilor identice?
- Ba da, pe aceleași.
- Iată că am ajuns la capătul discuției noastre și ne-am întors în locul de unde am plecat, convenind că nu este împotriva firii ca femeile paznicilor noștri să se ocupe de muzică și gimnastică.
- Cu siguranță.
- Prin urmare, legea pe care am stabilit-o nu este nici imposibilă și nici comparabilă cu o speranță vagă, deoarece este pe

- potriva naturii. Mai bine zis, regulile care se primesc acum sunt împotriva naturii.
- Așa s-ar spune.
- Dar nu cumva trebuia să cercetăm dacă organizarea noastră era posibilă și, în același timp, dezirabilă?
- Ba da.
- Și este recunoscută ca posibilă.
- Da.
- Acum, trebuie să ne convingem că este și de dorit.
- Evident.
- Educația care va forma femeile pentru pază nu va fi prin nimic diferită de cea care îi formează pe bărbați, mai ales dacă trebuie să cultive firi identice.
- Nu va fi diferită.
- Ei bine, care este opinia ta asupra acestui aspect?
- Care anume?
- Admiți că un bărbat poate fi mai bun decât altul, sau îi crezi pe toți egali?
- Nu cred că sunt egali.
- Acum, în cetatea pe care am clădit-o, care sunt, după părerea ta, cei mai buni: paznicii care au primit educația descrisă de noi, sau cizmarii, care au fost instruiți în meseria lor?
- Întrebarea ta este ridicolă, observă el.
- Înțeleg, i-am răspuns, dar oare, paznicii nu formează elita cetățenilor?
- Fără discuție.
- Iar femeile paznic nu vor constitui elita femeilor?
- Ba da, de asemenea.
- Dar există oare vreun lucru mai valoros pentru o cetate în afară de a avea cei mai buni bărbați și cele mai bune femei?
- Nu.
- Iar acesta ar fi rezultatul muzicii și gimnasticii aplicate în modul descris de noi.
- Da, fără îndoială.
- În consecință, am stabilit o regulă care este nu numai utilă, ci și dezirabilă pentru cetate.
- Da.

— În acest fel, femeile paznicilor își vor abandona veșmintele, deoarece virtutea le va ține loc; ele vor participa la război și la toate activitățile legate de paza orașului, fără a se ocupa de altceva; firește, le vom da sarcinile cele mai ușoare, din cauza slăbiciunii lor. Cât despre cel care își bat joc de femeile goale atunci când ele fac exerciții în vederea unui țel minunat, *el va culege verde fructul râsului său*, nu știe, probabil, de ce râde, deoarece vom avea întotdeauna dreptate când spunem că utilul este frumos și că nu este nimic dăunător sau rușinos.

— Este foarte corect.

— Această dispoziție a legii privind femeile vine, am putea spune, precum un val de care scăpăm înot. Și nu doar că am scăpat să fim copleșiți de apă stabilind că paznicii și femeile lor vor trebui să facă totul în comun, dar discursul nostru este într-o oarecare măsură armonios, arătând că acest lucru este atât posibil, cât și avantajos.

— Adevărul e că ai scăpat de un val foarte mare!

— Așteaptă să-l vezi pe următorul.

— Vorbește atunci, arată-l.

— Legea de mai sus este urmată, cred, de cea care urmează.

— Care?

— Femeile războinicilor noștri vor fi deținute în comun de toți: nici una dintre ele nu va locui cu unul anume; la fel, copiii vor fi ai tuturor, iar părinții nu își vor cunoaște copiii și nici copiii părinții.

— Iată o dificultate majoră. Va fi dificil să stabilim că acest lucru este posibil și avantajos!

— Nu cred că se poate contesta, în ce privește avantajul adus, că această comunitate a femeilor și copiilor este un lucru bun, dacă este realizabilă; dar cred că în privința posibilității realizării sale vom întâmpina o lungă opoziție.

— Ambele puncte pot fi contestate la fel de bine.

— Vrei să spui că voi avea de înfruntat o alianță de dificultăți. Iar eu care aș fi dorit să fug de una, dacă ai fi fost de acord cu avantajul prezentat, și să nu mai trebuiască să discutăm decât despre una singură.

— Da, dar nu ai știut să îți ascunzi fuga. Explică-ne, deci, aceste două puncte.

— Trebuie să sufăr pedeapsa ce mi-a fost sortită. Cu toate acestea, te rog să-mi acorzi o favoare: lasă-mă să mă retrag, precum acei leneși care au obiceiul să se hrănească cu propriile gânduri în timp ce se plimbă singuri. Acești oameni, de fapt, nu se așteaptă să descopere prin ce mijloace obțin ceea ce doresc: respingând această preocupare pentru a nu se obosi deliberând asupra posibilului și imposibilului, ei presupun că au ceea ce doresc, aranjează restul după cum le convine și se complac enumerând tot ce vor face după ce vor avea succes, făcându-și sufletul, deja deosebit de leneș, și mai leneș. Ei bine, chiar și eu cedez în fața acestei tentații și aș dori să amânăm pentru mai târziu întrebarea asupra modului în care este posibil proiectul meu; pentru moment, îl presupun posibil și voi cerceta, dacă îmi permiți, ce decizii vor lua magistrații atunci când va fi aplicat, de asemenea, voi demonstra că nimic nu este mai avantajos, pentru cetate și pentru paznici, decât aplicarea sa. Iată primul lucru pe care aș vrea să-l cercetăm împreună, dacă vrei; vom analiza ulterior cealaltă chestiune.

— Sunt de acord, să începem.

— Prin urmare, cred că șefii și ajutoarele lor, dacă sunt demni de numele pe care îl poartă, vor dori, ultimii să facă ceea ce li se comandă, iar primii să dea comenzi respectând legile sau ghidându-se după ele în cazul în care vor trebui să judece singuri.

— Așa este normal.

— Tu, deci, legislatorul lor, așa cum ai ales bărbații, vei alege femeile, sortând, pe cât posibil firle asemănătoare. Iar cei și cele pe care îi vei fi ales, locuind împreună, mâncând împreună, neposedând nimic individual, vor fi întotdeauna împreună; se vor amesteca în cursul exercițiilor de gimnastică și pentru tot restul educației, așadar vor fi împinși de o necesitate naturală, cred eu, să formeze cupluri. Nu ți se pare că asta rezultă cu necesitate?

— Ba da, dar nu din necesitatea geometrică; ci din cea amoroasă, care probabil va fi mai puternică decât prima pentru a convinge și atrage mulțimea bărbaților, răspunse el.

— Ai dreptate, am reluat. Dar, Glaucon, să formezi cupluri la întâmplare, sau a comite o altă greșală asemănătoare, ar fi un sacrilegiu într-o cetate fericită, iar șefii nu ar putea-o tolera.

- Sigur că nu ar fi drept.
- Este, așadar, evident că după aceea vom încheia căsătorii pe cât vom putea de pure. Cele mai pure vor fi și cele mai avantajoase.
- Cu siguranță.
- Dar cum vor fi cele mai avantajoase? Spune-mi, Glaucon. Văd în casa ta câini de vânatoare și numeroase păsări. Pe Zeus! Ai acordat vreodată atenție cuplurilor pe care le formează și modul în care procrează?
- Ce vrei să spui?
- În primul rând, printre aceste animale, deși toate sunt de rasă bună, nu ai unele care sunt sau devin superioare celorlalte?
- Ba da, sigur că sunt și din acestea.
- Iar tu îți dorești să ai numai animale inferioare, dar egale, sau ții neapărat să le ai numai pe cele mai bune?
- Pe cele mai bune.
- Dar cum? mai tineri, mai bătrâni, sau dintre cele în floarea vârstei?
- Dintre cele care sunt în floarea vârstei.
- Și nu crezi că dacă procrearea nu s-ar face astfel, rasa câinilor și păsărilor tale va degenera grav?
- Ba da.
- Dar ce crezi despre cai și despre celelalte animale? Oare pentru ele se aplică alte reguli?
- Ar fi absurd!
- Ah, dragă prietene, am strigat, cu ce superioritate eminentă vor trebui să fie dotați conducătorii noștri, dacă la fel stau lucrurile și pentru rasa umană!
- Dar sigur că este același lucru și pentru oameni. Dar de ce vorbești astfel?
- Pentru că vor fi obligați să utilizeze un mare număr de remedii. Ori, un medic mediocru ni se pare suficient atunci când boala nu are nevoie de remedii și cedează dacă respecti un anumit regim; din contra, când e nevoie de remedii știm că trebuie adus un medic mai curajos.
- E adevărat ce spui, dar unde vrei să ajungi?
- La următoarele: există posibilitatea ca ocârmuitorii noștri să fie obligați să utilizeze pe scară largă minciuna și înșelătoria

- pentru binele celor ocârmuiți; iar noi am stabilit pe undeva că astfel de practici erau utile sub formă de remedii.
- Am stabilit un lucru rezonabil.
- Ori, acest lucru va fi deosebit de rezonabil, se pare, în ceea ce privește căsătoriile și procrearea.
- Cum așa?
- Trebuie, conform principiilor noastre, să facem foarte frecvente raporturile dintre bărbații și femeile de elită și foarte rare, contactele dintre supuși inferiori de sexe diferite; mai mult, copiii primilor trebuie crescuți, iar nu ai ultimilor, dacă vrem ca turma să atingă perfecțiunea deplină, iar toate aceste măsuri trebuie ascunse tuturor, cu excepția magistraților, pentru ca trupa paznicilor să fie, pe cât posibil, scutită de discordii.
- Foarte bine.
- Pe scurt, vom instaura sărbători, unde vom aduce la un loc logodnicii, vom face sacrificii pentru zei și se vor înălța imnuri, compuse de poeții noștri în cinstea căsătoriilor celebrate. În ceea ce privește numărul căsătoriilor, vom lăsa magistraților grija de a aranja în așa fel încât numărul bărbaților să se mențină același - ținând cont de pierderile produse de războaie, boli și alte accidente - astfel încât, în măsura posibilului, cetatea noastră să nu se micșoreze și nici să nu crească.
- Bine, spuse el.
- Vom organiza, mă gândesc, un fel de tragere la sorți ingenioasă, pentru ca supuși mediocri, cărora le va fi interzisă căsătoria, să dea vina pe ghinion, iar nu pe magistrați.
- Perfect.
- Cât despre tinerii care se vor fi remarcat în război sau în altă împrejurare, le vom acorda, între alte privilegii și recompense, un libertate mai mare de a se uni cu femeile, pentru ca în felul acesta cea mai mare parte a copiilor să fie produși de ei.
- Te-a gândit bine.
- Copii, pe măsură ce se vor naște, vor fi încredințați unor persoane însărcinate să aibă grijă de ei, bărbați, femei sau bărbați și femei la un loc, pentru că însărcinările sunt oricum comune celor două sexe.
- Da.

– Acești imputerniciți vor duce copii supușilor de elită într-un ȋarc și îi vor încredința unor bone, care vor locui în altă parte a orașului. Pentru copii supușilor inferiori și chiar pentru cei al altora care ar suferi de vreo diformitate, imputerniciții îi vor ascunde într-un loc interzis și secret, unde se va considera potrivit.

... Dacă vrem să păstrăm puritatea rasei paznicilor, adăugă el.

– De asemenea, ei vor veghea la hrana copiilor, vor conduce mamele la ȋarc, în momentul în care sânii li se vor umfla de lapte și vor pune în aplicare toate metodele posibile pentru ca ele să nu-și recunoască plodul. Dacă mamele nu fac față pentru alăptare, vor procura alte femei în acest scop. În orice caz, vor avea grijă ca ele să nu alăpteze decât un interval limitat și vor da muncile grele bonelor și guvernantelor.

– Le dai o maternitate ușoară femeilor gardienilor.

– De fapt, așa și trebuie să fie. Dar să continuăm expunerea planului nostru. Am spus că procrearea ar trebui să aibă loc în floarea vârstei.

– Așa este.

– Dar nu ȋi se pare că durata medie a acestei perioade a vieții este de douăzeci de ani la femei și treizeci la bărbați?

– Dar unde plasezi acești ani pentru fiecare sex?

– Femeia, am răspuns, va naște pentru cetate între douăzeci și patruzeci de ani; bărbatul, *după ce va fi străbătut cea mai rapidă etapă a cursei*, până la cincizeci de ani.

– Pentru ambele sexe aceasta este și perioada în care corpul și spiritul se bucură de cea mai mare vigoare.

– Deci, dacă un cetățean, fie mai bătrân, fie mai tânăr, se amestecă în opera comună a înmulțirii, îl vom declara vinovat de sacrilegiu, deoarece dă statului un copil a cărui naștere secretă nu a fost plasată sub protecția rugăciunilor și sacrificiilor pe care preotesele, preoții și tot orașul le vor oferi pentru fiecare căsătorie, pentru ca oamenii buni să dea cetății copii și mai buni, iar oamenii utili, copii încă și mai utili; o astfel de naștere ar fi, din contra fructul tenebrelor și al unei groaznice lipse de cumpătate.

– Bine.

– Acea lege se aplică celui care, la vârsta propice procreării s-ar atinge de o femeie fără ca magistratul să-i fi unit. Vom de-

clara că un astfel de bărbat aduce în cetate un bastard, a cărui naștere nu a fost nici autorizată și nici sanctificată.

– Foarte bine.

– Dar când vor fi depășit vârsta procreării, vom lăsa bărbații liberi să se împreuneze cu cine vor, cu excepția fiicelor lor, mamei și nepoatei; la fel și pentru femei, cu excepția fiilor lor, taților și altor rude de sânge. Le vom acorda această libertate, dar le vom recomanda să ia toate măsurile de precauție posibile pentru ca nici un copil, fruct al acestor împreunări, să nu vadă lumina zilei, să se descurce cu el, în cazul în care îl fac, ȋinând cont de faptul că cetatea nu se angajează să-l hrănească.

– Cuvintele tale sunt bine gândite, dar cum vor ști ei care sunt tații, fiicele și celelalte rude despre care ai vorbit?

– Nu vor ști, am răspuns. Dar toți copiii născuți între a șaptea și a zecea lună, începând din ziua în care un paznic a fost căsătorit, vor fi numiți de către el, cel de sex masculin, fii, iar cei de sex feminin, fiice, iar ei îl vor numi pe acest paznic, tată; copii acestora vor fi numiți de către el nepoți: ei, la rândul lor, îi vor numi bunici, pe el și pe ceilalți care s-au căsătorit în aceași zi, la fel ca pe soatele acestora; în sfârșit, toți cei care se vor naște în perioada în care mamele și tații lor dădeau copii cetății se vor numi între ei frați și surori, astfel încât, după cum am spus, să nu se împreuneze între ei. Cu toate acestea, legea va permite fraților și surorilor să se împreuneze, dacă așa s-a decis prin tragere la sorți și a fost aprobat de Pithia.

– Foarte bine, aprobă el.

– Aceasta va fi, Glaucon, comunitatea de femei și copii la paznicii cetății. Acum trebuie să confirmăm că această comunitate este în acord cu restul organizării și că este eminamente dezirabilă, nu-i așa?

– Da, pe Zeus!

– Ori, drept punct de plecare al acordului nostru, nu ar trebui să ne întrebăm care este, în organizația unei cetăți, cel mai mare bine, cel pe care legislatorul trebuie să-l urmărească atunci când face legile, și care este cel mai mare rău? Apoi, nu trebuie să cercetăm dacă această comunitate ne împinge spre acest bine superior și ne îndepărtează de rău?

– Nimeni nu putea spune mai bine.

– Dar există vreun rău mai mare pentru cetate decât cel care o divizează și o face să fie mai multe în loc de una? Există vreun bine mai mare decât cel care o face una?

– Nu.

– Tocmai! Comunitatea plăcerii și pedepselor în cetate nu este ea un bine în cetate, atunci când, pe cât posibil, toți cetățenii se bucură sau se întristează la fel, cu ocazia acelorași evenimente, care îi fac bucușori sau nefericiți?

– Ba da, cu siguranță.

– Și nu cumva egoismul acestor sentimente este cel care divizează cetatea, atunci când unii resimt o durere vie, iar ceilalți o mare bucurie, cu ocazia acelorași evenimente publice sau particulare?

– Fără îndoială.

– Dar asta nu vine din faptul că cetățenii nu sunt unanimi atunci când pronunță cuvintele: acest lucru nu mă interesează, îmi este străin?

– Ba da.

– Prin urmare, nu este foarte bine organizată cetatea în care majoritatea cetățenilor spun referitor la aceleași lucruri: acest lucru mă interesează, acest lucru, nu?

– Desigur.

– Și nu se comportă ea aproape ca un singur individ? Să-ți explic: când degetele noastre primesc o lovitură, comunitatea corpului și a sufletului, care formează o singură organizare, adică aceea a principiului său conducător, trăiește o senzație; în întregime și simultan, suferă împreună cu una dintre părțile sale: de aceea spunem că pe un om îl doare degetul. La fel pentru orice altă parte a individului, fie că e vorba de neplăcerea produsă de durere, fie că e vorba de starea bună pe care o aduce plăcerea.

– Într-adevăr, este același lucru. Iar pentru a reveni la ceea ce întrebai tu, o cetate bine condusă se găsește într-o condiție foarte apropiată de cea a omului.

– Așadar, dacă unui cetățean i se întâmplă un lucru bun sau un lucru rău oarecare, o astfel de cetate își va apropria sentimentele pe care le are acesta, întreaga cetate se va bucura de bucuria sa, ori va suferi împreună cu el.

– Într-o cetate cu legi bune este necesar să se întâmple așa.

– Acum, să revenim la cetatea noastră și să vedem dacă concluziile discuției noastre se aplică în particular acesteia, sau sunt mai curând potrivite oricărei cetăți.

– Da, așa trebuie să procedăm.

– Așadar, în celelalte cetăți nu există magistrați și oameni de rând, ca în a noastră?

– Ba da.

– Și toți se numesc între ei cetățeni?

– Cum să nu?

– Dar, în afară de acest nume, de cetățeni, ce nume particular dă poporul din alte cetăți celor care îl conduc?

– În majoritatea cetăților, îi numesc stăpâni, iar în democrații, arhonți.

– Iar în cetatea noastră? Ce nume va da poporul conducătorilor, în afară de acela de cetățeni?

– Cel de salvatori și de apărători, răspunse el.

– Aceștia, la rândul lor, cum vor numi poporul?

– Furnizor de salarii și de hrană.

– Dar în celelalte cetăți, cum tratează conducătorii popoarele?

– Drept sclavi.

– Și cum se consideră între ei?

– Colegi în autoritate.

– Iar în a noastră?

– Colegi în pază.

– Ai putea să-mi spui dacă, în celelalte cetăți, conducătorii se poartă ca prieteni cu un anume coleg și ca străini cu un altul?

– Mulți acționează în felul acesta.

– Astfel, ei gândesc și declară că interesele prietenului îi interesează, iar nu ale celui pe care îl consideră străin?

– Da.

– [Dar la paznicii tăi? Există măcar unul singur care poate spune despre un coleg de-al său că-i este străin?

– Absolut deloc, deoarece fiecare va vedea în celălalt un frate sau o soră, un tată sau o mamă, un fiu ori o fiică, sau poate o altă rudă pe linie ascendentă ori descendentă.]

– Foarte bine, am spus; dar răspunde-mi și la întrebarea următoare: vei legifera tu doar pentru ca ei să se numească rude,

sau pentru ca toate acțiunile lor să fie în acord cu acest statut, adică să aducă părinților lor toate dovezile de respect, solicitare și ascultare prescrise de lege față de părinți – sub pedeapsa urii zeilor și oamenilor, dacă ar acționa altfel? Deoarece a face altfel este un sacrilegiu și o nedreptate. Acestea sunt învățăturile pe care le vor preda cetățenii tăi copiilor încă de mici, pentru a întreține relația cu tații desemnați sau cu alte rude, sau ai alte învățăături?

– Chiar acestea vor fi. Ar fi, de fapt, ridicol să poarte pe buze aceste grade de rudenie, fără a-și îndeplini îndatoririle care decurg din ele.

– Astfel, în statul nostru, mai mult decât în toate celelalte, cetățenii vor vorbi pe o singură voce, când unuia i se va întâmpla un lucru bun sau un lucru rău, după cum spuneam mai devreme: treburile îmi merg bine sau treburile îmi merg rău.

– Nimic mai adevărat.

– Dar nu am spus că, drept o consecință a acestei convingeri și a acestui fel de a vorbi, va exista între ei o comunitate a bucuriilor și plăcerilor?

– Ba da, și pe bună dreptate.

– Cetățenii noștri vor fi strâns uniți în ce privește interesul propriu, și, uniți în acest fel, vor trăi bucuriile și durerile în deplină comuniune.

– Da.

– Dar oare cauza acestui lucru – în afară de instituțiile noastre – nu va fi comunitatea femeilor și copiilor, stabilită la paznici?

– Cu siguranță, aceasta va fi principala cauză.

– Dar noi ne-am înțeles că această uniune de interese era, pentru cetate, cel mai mare bine, atunci când comparăm cetatea înțelept organizată, în modul în care se comportă în relația cu una dintre părțile sale, atunci când e vorba de plăcere și durere.

– Și cu îndreptățire.

– Prin urmare, să considerăm că am demonstrat faptul că sursa celui mai mare bine pentru cetate este comunitatea între auxiliari, femei și copii.

– Sigur.

– Mai adaugă că suntem în acord cu afirmațiile noastre precedente. Deoarece, am spus, nu trebuie să dețină în proprietate nici case, nici terenuri, nici vreun alt lucru, ci, primindu-și de la ceilalți cetățeni hrana, drept salariu al pazei, trebuie să o pună în comun, dacă vor să fie adevărați paznici.

– Foarte bine.

– Atunci, nu am dreptate atunci când afirm că dispozițiile noastre anterioare, împreună cu cele pe care tocmai le-am adoptat, vor face din ei și mai mult adevărați paznici, și-i vor împiedica să divizeze cetatea, ceea ce s-ar fi întâmplat dacă fiecare nu numea *ale sale* aceleași lucruri, ci lucruri diferite; dacă, locuind separat, ar fi dus în casele respective bunuri de folosință exclusivă; dacă având femei și copii diferiți, și-ar fi creat bucurii și dureri personale – în timp ce, deținând o credință identică asupra lucrurilor care le aparțin, vor avea același scop și vor simți, în măsura posibilului aceleași bucurii și aceleași dureri?

– Este incontestabil.

– Dar mai mult, nu vom vedea dispărând aproape complet procesele și acuzațiile reciproce dintr-o cetate în care fiecare nu deține nimic personal în afară de propriul corp, tot restul fiind pus în comun? Nu reiese de aici că cetățenii vor fi feriți de toate disensiunile pe care le produce printre bărbați posesiunea bogățiilor, părinților și copiilor?

– Este clar că vor fi feriți de toate aceste rele.

– În plus, nici un proces pentru violență nu va fi intentat legitim la ei; deoarece le vom spune că este nobil și drept ca egalii să se apere împotriva egalilor lor, și le vom stabili ca datorie să vegheze la integritatea lor corporală.

– Bine, spuse el.

– Această lege, am reluat, mai are și următorul avantaj: dacă își va potoli furia în acest fel, va fi mai puțin tentat, apoi, să adâncească diferendul.

– Fără îndoială.

– Vom fi dat celui mai în vârstă autoritatea asupra oricui este mai tânăr, cu dreptul de a pedepsi.

– Este evident.

– De asemenea, este corect ca tinerii să nu încerce să facă uz de forță împotriva celor mai în vârstă, fără acordul unui ma-

gistrat, nici să-i lovească sau să-i jignească în vreun mod oarecare, deoarece doi paznici vor fi suficienți pentru a-i împiedica și anume teama și respectul; respectul, arătându-le un părinte în persoana celui pe care dorea să-l lovească, teama, făcându-i să se gândească la faptul că ceilalți vor sări în ajutorul victimei, unii în calitate de fii, alții, în calitate de frați sau de părinți.

– Nici nu se poate altfel.

– În acest mod, prin legile noastre, o pace perfectă se va realiza în rândul războinicilor.

– O pace perfectă, sigur.

– Dar dacă trăiesc ei înșiși în armonie, nu trebuie să ne temem nici de posibilitatea discordiei între ei și ceilalți cetățeni sau ca discordia să-i divizeze pe aceștia din urmă.

– Nu, desigur.

– Cât despre relele cele mai mici de care vor fi scutiți, eziț, din respect pentru ascultători să le menționez: săracii, nu vor fi niciodată puși în situația de a-i linguși pe bogați; nu vor cunoaște grijile și necazurile legate de creșterea copiilor; nu vor fi obligați să se împrumute și nici să dea înapoi datorii sau să-și procure bani prin orice mijloace pentru a-i pune la dispoziția femeilor și servitorilor, dându-le sarcina să economisească. În sfârșit, prietene, vor ignora toate relele care survin în asemenea cazuri – evident, lipsite de noblețe și nedemne de a fi citate.

– Da, sunt evidente chiar și pentru un orb.

– Vor fi eliberați de toate aceste necazuri și vor duce o viață mai fericită decât viața fericită a învingătorilor la jocurile olimpice.

– Cum?

– Aceștia nu se bucură decât de o mică parte din bucuria rezervată războinicilor noștri. Victoria lor este mai frumoasă, iar viața pe care le-o asigură statul mai bună; victoria lor este, de fapt, salvarea cetății în întregime, iar drept încoronare primesc, ei și copiii lor, hrana și tot ceea ce mai este necesar pentru existență; câtă vreme trăiesc, cetatea le oferă privilegii, iar după moarte, un mormânt demn de ei.

– Acestea sunt niște recompense foarte frumoase.

– Ți aduci aminte că ni s-a reproșat mai devreme de către nu mai țin minte cine că neglijăm fericirea paznicilor noștri, care putând avea toate bunurile celorlalți cetățeni, nu au nimic care

să le aparțină? Am răspuns, cred, că vom examina această critică altădată, dacă ni se va prezenta ocazia; că pentru moment, ne propuneam să formăm adevărați paznici, să facem cetatea pe cât de fericită posibil, iar nu de a aranja fericirea uneia singure dintre clasele care o compun.

– Îmi amintesc.

– Acum, dacă viața auxiliarilor ni se pare mai frumoasă și mai bună decât aceea a învingătorilor la jocuri, o vom compara cu viața pantofarilor, a celorlalți artizani sau a agricultorilor?

– Nu cred că ar fi cazul.

– În rest, aici trebuie să repetăm ceea ce spuneam atunci: dacă paznicul caută o bucurie care ar face din el altceva decât un paznic; dacă o condiție modestă, dar stabilă, și care este, spunem noi, cea mai bună, nu îi este suficientă; dacă o dorință nebunească și puerilă îl împinge, deoarece are această putere, să pună mâna pe tot ceea ce există în cetate, el va afla câtă înțelepciune a dovedit Hesiod atunci când a spus că *jumătatea este mai mult decât totul*.

– Dacă vrea să mă asculte, va rămâne acolo unde îi este locul.

– Ești de acord, așadar, ca femeile și bărbații să trăiască în comun, după cum am arătat, în ceea ce privește instrucția, copiii și protecția celorlalți cetățeni? Ești de acord ca femeile, atunci când stau în oraș sau merg la război să facă de gardă împreună cu bărbații, să vâneze cu ei, așa cum fac femelele câinilor, și să se asocieze pe cât de complet posibil treburilor lor; că astfel vor acționa în modul potrivit și deloc potrivnic relațiilor naturale dintre femelă și mascul, atâta vreme cât cele două sexe sunt făcute să trăiască în comun?

– Sunt de acord.

– Nu ne mai rămâne decât să cercetăm dacă este posibil să stabilim această comunitate, care există la alte rase, în rândul rasei umane.

– Tocmai despre asta voiam să te întreb.

– În ceea ce privește războiul, vedem destul de clar cum îl vor purta.

– Cum?

– Este evident că în comun, conducându-și fiii cei mai puternici, pentru ca aceștia să vadă dinainte ce trebuie să facă atunci când vor fi maturi, precum fiii meșteșugarilor, că aceștia vor putea ajuta în tot ceea ce privește războiul, asistându-și tații și mamele. Nu ai remarcat ceea ce se întâmplă la meserii, de exemplu, ce timp îndelungat trebuie să petreacă fiii olarilor ajutându-și și privind-și tații când muncesc, înainte de a lucra ei înșiși?

– Sigur că am remarcat.

– Meșteșugarii trebuie deci să aibă mai multă grijă de formarea copiilor lor prin experiență și prin contact direct, decât războinicii?

– Ar fi ridicol, recunosc eu.

– De altfel, orice animal luptă cu mai mult curaj în prezența progeneriturilor sale.

– Da, dar există riscul important, Socrate, ca suferind una dintre acele răsturnări de situație frecvente în război, să fie ucis, fără ca cetatea să-și poată reveni la timp după o asemenea pierdere.

– Ai dreptate. Dar crezi că prima noastră îndatorire ar fi aceea de a nu-i expune niciodată pericolului?

– În nici un caz.

– Atunci, dacă trebuie expuși pericolului, nu-i așa că succesul îi va face mai buni?

– Ba da.

– Sau poate crezi că are prea puțină importanță dacă copiii destinați să devină războinici văd sau nu spectacolul războiului, că riscul nu merită asumat?

– Nu, din contra, acest lucru e foarte important din perspectiva pe care o prezinți.

– Vom face în așa fel încât copiii să asiste la lupte, având grijă de siguranța lor, și totul va merge bine, nu-i așa?

– Da.

– În primul rând, tații lor nu vor fi niște ignoranți, ci vor ști, atât cât e omenește posibil, care expediție este mai periculoasă.

– E normal.

– Prin urmare, își vor duce copiii la unele incursiuni, iar la altele nu.

– Bine.

– Și nu le vor da drept conducători, am continuat, pe cei mai mediocri dintre cetățeni, ci pe cei care au destulă experiență și o vârstă potrivită pentru a conduce copii.

– Da, așa merge.

– Dar, după cum știm, adesea intervin accidente.

– Sigur.

– Pentru asemenea eventualități, trebuie, prietene, să dăm cât mai devreme aripi copiilor, pentru ca ei să poată scăpa zburând.

– Ce vrei să spui?

– Că trebuie să-i învățăm să călărească încă de la cea mai fragedă vârstă posibil și, bine pregătiți, să-i conducem la luptă ca spectatori, dar nu pe cai care se aruncă în luptă, ci pe cai care fug repede și sunt ușor de stăpânit. În acest mod vor vedea ceea ce vor trebui să facă într-o zi și, la nevoie, se vor putea salva, împreună cu conducătorii lor bătrâni.

– Mi se pare că ai dreptate.

– Dar ce putem spune despre războiul propriu-zis? Cum se vor purta soldații tăi între ei și față de dușman? Crezi că părerea mea asupra acestei chestiuni este dreaptă sau nu?

– Expune-o mai întâi.

– Soldatul care își părăsește postul, își aruncă armele sau comite o altă faptă asemănătoare din lașitate, nu trebuie transferat la meșteșugari sau agricultori?

– Ba da, cu siguranță.

– Iar cel care a fost prins viu de inamic, nu va fi lăsat celor care l-au capturat pentru ca aceștia să facă ce vor cu el?

– Ba da.

– Cât despre cel care se va distinge printr-un comportament demn, nu ar fi bine ca, în primul rând, să fie onorat pe câmpul de bătălie de către tinerii și copiii care l-au privit? Nu ești de acord?

– Ba da.

... și să-i dea mâna?

– Ba da, și asta.

– Dar acum, nu cred că voi avea aprobarea ta.

– În legătură cu ce?

– Ca fiecare să-l îmbrățișeze și să fie îmbrățișat.

– Mai mult decât cu orice altceva sunt de acord cu asta. Aduug chiar la acest regulament regula ca pe durata campaniei, nu va fi permis nici unuia dintre cei pe care el ar dori să-i îmbrățișeze să se opună acestui lucru, așa încât războinicul care ar iubi pe cineva, femeie sau bărbat, să fie și mai dornic să obțină premiul victoriei.

– Bine, am adăugat. De altfel, am spus deja că vom permite cetățenilor care aparțin elitei împreună mai frecvente între ei decât celorlalți și că pentru căsătorii alegerea se va opri mai des asupra lor decât asupra altora, pentru ca rasa lor să se înmulțească pe cât mai mult posibil.

– Dar și Homer spunea că este drept să-i onorezi pe tinerii care s-au remarcat în luptă prin favoruri de acest gen. El povestește că Ajax, ducând bine o luptă, a fost onorat dându-i-se cea mai bună bucată din carnea unui bou sacrificat, iar prin aceasta el înțelege că această recompensă era potrivită unui erou tânăr și îndrăzneț, constituind atât o distincție, cât și un mod de a-i crește puterile.

– Perfect.

– Vom urma așadar în acest punct autoritatea lui Homer: în sacrificii și în toate celelalte ceremonii înrudite, îi vom onora pe cei bravi, conform meritelor, nu numai prin imnuri și prin distincțiile despre care tocmai am vorbit, ci și prin locuri rezervate, prin cămuri și prin cupe pline (Homer, *Iliada*), pentru a-i forma, bărbați și femei, onorându-i în același timp.

– Foarte bine.

– În ceea ce privește războinicul căzut în luptă, nu vom spune despre cel care și-a găsit un trecut glorios că aparține rasei de aur?

– Așa vom spune, fără îndoială.

– Apoi, nu credem, împreună cu Hesiod, că după funeralii toți oamenii acestei rase vor deveni:

*Daimoni puri și buni, locuind pe pământ,
Care păzesc de rău și-i apără pe muritori?*

– Ba da, așa credem.

– Vom consulta zeul asupra mormântului care trebuie dat acestor oameni minunați și divini, ca și asupra semnelor onoa-

rei care le sunt datorate, apoi vom începe funeraliile în modul care ne-a fost indicat.

– Desigur.

– Din acel moment, ca și cum ar fi fost niște „daimoni” mormintele lor vor fi pentru noi obiecte de cult și de venerație. Vom decerna aceleași onoruri celor morți de bătrânețe sau în alt mod, cărora li s-a recunoscut de-a lungul vieții un merit deosebit.

– E drept.

– Acum, cum se purtau soldații noștri cu inamicul?

– În ce privință?

– În primul rând, cu privire la sclavie. Crezi că este corect ca orașele grecești să aducă în sclavie greci, sau poate ar trebui ca ele să le interzică altora acest lucru, în măsura posibilului, iar grecii să se obișnuiască să menajeze rasa greacă, din teama de a cădea în sclavia barbarilor?

– În general, răspunse el, ar fi bine dacă grecii s-ar menaja între ei.

– Este, deci, important ca ei să nu dețină sclavi greci și să-i sfătuiască pe ceilalți greci să le urmeze exemplul.

– Perfect; astfel, grecii vor trimite mai multe forțe împotriva barbarilor, abținându-se să le folosească în războaiele dintre ei înșiși.

– Dar oare e frumos să prade morții după victorie d altceva decât de arme? Este acesta un comportament frumos? Nu cumva acest lucru le dă lașilor un pretext să nu participe la luptă, să nu îndeplinească o sarcină necesară, rămânând aplecați asupra cadavrelor? Practicile unor astfel de scursuri nu a dus la pierzanie deja mai multe armate?

– Ba da.

– A jefui un mort nu înseamnă o josnicie și o lăcomie? Nu este semnul unui spirit de muiere, meschin, a trata drept dușman corpul unui adversar, atunci când acesta a murit și a plecat spre alte meleaguri, nelăsând decât unealta de care se folosea pentru luptă? Crezi că ținuta morală a celor care acționează astfel este diferită de cea a cățelelor care mușcă piatra în locul mâinii care a aruncat-o?

– Nu diferă deloc, spuse el.

– Trebuie să oprim, aşadar, practica jefuirii cadavrelor şi a interdicţiei ca duşmanul să le ridice.

– Da, pe Zeus, trebuie să oprim.

– Nici nu vom duce în temple, pentru a le oferi zeilor, armele celor învinşi, mai ales pe cele care au aparţinut grecilor. Ne vom feri, mai curând, să murdărim templele aducând în ele resturile celor ca noi, cu condiţia ca zeul să nu ceară altfel.

– Foarte bine.

– Să trecem acum la distrugerea teritoriului grec şi la incendierea locuinţelor. Cum se vor comporta soldaţii tăi faţă de duşman?

– Mi-ar plăcea să ascult opinia ta asupra acestui subiect.

– Ei bine, eu cred că nu trebuie nici să distrugă şi nici să incendieze, ci să ia numai recolta anului respectiv. Vrei să-ţi explic din ce motive?

– Da.

– Mi se pare că dacă războiul şi discordia sunt termeni diferiţi, ei desemnează două lucruri într-adevăr diferite şi se aplică diviziunilor care survin în două obiecte. Ori, eu spun că primul dintre aceste obiecte este ceea ce aparţine familiei sau îi este apropiat, iar al doilea se referă la ceea ce aparţine altuia sau este străin familiei. Astfel, denumirea de discordie se aplică duşmăniei dintre rude, iar cel de război duşmăniei dintre străini.

– Nu ai spus decât lucruri foarte corecte.

– Verifică şi dacă ceea ce voi spune în continuare este asemenea: afirm, de fapt, că grecii aparţin aceleiaşi familii deci sunt rude între ei, şi că barbarii aparţin unei familii diferite şi străine.

– Bine, aprobă el.

– Prin urmare, atunci când grecii se vor lupta cu barbarii, iar barbarii cu grecii, vom spune că ei se războiesc, că sunt duşmani de la natură, iar duşmănia lor o vom numi război; dar dacă se întâmplă aşa ceva între greci, atunci vom spune că grecii sunt prieteni prin natură, dar că la un moment dat Grecia este bolnavă, în stare de revoltă, şi vom da acestei duşmăanii numele de discordie.

– Sunt în întregime de acord cu ideile tale.

– Ia acum în considerare, am reluat, ceea ce se întâmplă când una dintre aceste tulburări, pe care le-am numit revolte,

se produce şi divizează o cetate: dacă cetăţenii unei facţiuni distrug lanurile şi ard casele cetăţenilor din facţiunea adversă, estimăm că revolta este funestă şi că nici unii, nici alţii, nu-şi iubesc patria – dacă ar iubi-o nu ar îndrăzni s-o distrugă în felul acesta pe mama lor şi pe cea care îi hrăneşte; din contra, estimăm că este corect ca învingătorii să nu ia de la învinşi decât recolta, în ideea că se vor împăca într-o zi cu ei şi nu vor face pentru totdeauna război.

– Această gândire denotă un grad mai înalt de civilizaţie decât cea contrară.

– Dar cum? Nu fondăm oare un stat grec?

– Ba da, va fi cu necesitate grec.

– Deci, cetăţenii săi vor fi buni li civilizaţi?

– În cel mai înalt grad.

– Dar nu-i vor iubi pe greci, nu vor privi Grecia ca pe patria lor? Nu vor asista la ceremonii religioase comune?

– Fără îndoială.

– Vor considera aşadar rivalităţile lor cu grecii drept o neînţelegere între rude, şi nu vor da acestora numele de război.

– Perfect.

– Iar în aceste lupte se vor purta ca şi cum într-o zi se vor împăca cu duşmanii lor.

– Sigur.

– Îi vor aduce cu binişorul la raţiune şi nu îi vor mai face să sufere, drept pedeapsă, sclavia şi distrugerea, în calitate de prieteni care dojenesc, nu de duşmani.

– Da.

– Grecii nu vor distruge Grecia şi nu vor arde casele; nu vor considera drept adversari toţi locuitorii unei cetăţi, bărbaţi, femei şi copii, ci numai pe aceia, reduşi numeric, care poartă responsabilitatea conflictului; prin urmare, şi dat fiind că majoritatea cetăţenilor sunt prietenii lor, ei se vor abţine să le distrugă recoltele şi casele; în sfârşit, nu vor face să ţină diferendul decât până în momentul în care vinovaţii sunt constrânşi, de inocenţi, să sufere pedeapsa meritată.

– Recunosc, împreună cu tine, că cetăţenii noştri trebuie să se comporte în acest fel faţă de duşmanii lor, şi să trateze barbarii aşa cum grecii se tratează astăzi între ei.

– Atunci, să facem o lege prin care să li se interzică gardienilor să devasteze lanurile și să incendieze casele.

– Da, să admitem că ea va avea efecte pozitive, ca și precedentele.

– Dar, se pare, Socrate, că dacă ești lăsat să continui nu îți mai aduci aminte de problema pe care ai îndepărtat-o mai devreme: aceea dacă un asemenea guvernământ este posibil și cum este posibil. Sunt de acord cu tine să se înfăptuiască în cetate toate lucrurile bune descrise, așa cita și avantajele pe care le omiți: cetățenii vor lupta cu mai mult curaj împotriva dușmanilor, pentru că nu se vor abandona niciodată, fiind frați, tați și fii. Iar dacă femeile lor vor lupta alături de ei – fie în aceeași linie, fie plasate mai în spate, pentru a speria dușmanul și a ajuta în caz de necesitate – știu că atunci vor fi invincibili. Mai constat și binele pe care îl vor avea acasă, pe care tu nu l-ai menționat. Dar, fiindcă sunt de acord că vor avea toate aceste avantaje, și multe altele pe lângă, în cazul realizării acestui guvernământ, nu-mi mai vorbi despre ele. Mai bine să încercăm să ne convingem că o astfel de cetate este posibilă și să lăsăm deoparte celelalte probleme.

– Ce intervenție brutală în discursul meu, am strigat, fără pic de milă pentru încetineala mea! Dar poate nu ești conștient că în momentul în care abia am reușit să scap de două valori uriașe, îi ridici pe cel de-al treilea, cel mai înalt și mai puternic dintre toate. După ce îl vei fi văzut și auzit, îmi vei scuza ezitarea justificată și teama de a enunța și a încerca să examinez o propoziție atât de paradoxală.

– Cu cât vei vorbi mai mult în felul acesta, cu atât mai puțin te vom ierta de a ne spune cum se poate realiza o astfel de conducere. Explică, deci, fără întârziere.

– În primul rând, am reluat, trebuie să ne amintim că datorită căutării naturii dreptății și a nedreptății am ajuns aici.

– Fără îndoială, dar ce importanță are acest lucru?

– Nici una. Numai că, dacă vom descoperi ce este dreptatea, atunci vom spune că nici un om drept nu trebuie să se îndepărteze de ea deloc, ci să-i fie identic – sau ne vom mulțumi ca el să se apropie cât mai mult și să participe la ea într-o măsură mai mare?

– Ne vom mulțumi cu atât.

– Prin urmare, căutam dreptatea în sine și modul în care ar trebui să fie omul drept pentru a avea modele; din același motiv, am căutat natura nedreptății și a omului absolut nedrept: doream ca, privind atât la una cât și la cealaltă, să vedem fericirea și nenorocirea din fiecare dintre ele, pentru a fi obligați să convenim, în ceea ce ne privește, că acela care le va semăna în cel mai înalt grad va avea soarta cea mai asemănătoare; dar nu era în planul nostru inițial să demonstrăm că aceste modele pot exista.

– Ai spus adevărul, recunosc eu.

– Atunci, crezi că talentul unui pictor este diminuat dacă, după ce a pictat cel mai frumos model posibil al omului și a dat picturii sale toate trăsăturile necesare, este incapabil să demonstreze că acel model poate exista?

– Nu, pe Zeus, nu cred așa ceva.

– Dar ce am făcut noi altceva, în cursul acestei discuții, decât să desenăm modelul unei cetăți bune?

– Nimic altceva.

– Așadar, crezi că tot ceea ce am spus a fost mai puțin bine spus pentru că nu am fost capabili să demonstrăm că o cetate poate fi fondată pe acest model?

– Sigur că nu.

– Atunci, am reluat, acesta este adevărul; dar dacă vrei să mă străduiesc să demonstrez, pentru a-ți face plăcere, în ce mod particular și în ce condiții o astfel de cetate este perfect realizabilă, atunci fă-mi și pentru această demonstrație aceeași concesie de mai devreme.

– Care?

– Este posibil să realizezi un lucru așa cum l-ai descris? Sau este în firea lucrurilor ca execuția să fie mai puțin apropiată de adevăr decât discursul, deși mulți nu cred acest lucru? Dar tu ești de acord sau nu?

– Sunt de acord.

– Prin urmare, nu mă obliga să-ți arăt planul perfect realizat pe care l-am trasat în discuția noastră. Dacă suntem pe punctul de a descoperi cum se poate realiza o cetate, într-un mod foarte apropiat de cel pe care l-am descris, recunoaște că vom fi descoperit că obiectele tale sunt întemeiate. Nu ești mulțumit cu acest rezultat? În ceea ce mă privește, așa fi.

– Și eu, spuse el.

– Acum, se pare că trebuie să încercăm să descoperim și să demonstrăm care viciu interior împiedică cetățile existente să fie organizate așa cum am arătat, și care este cea mai mică transformare posibilă care le-ar conduce la forma noastră de guvernământ: de preferință, una singură, dacă nu, două, cele mai puțin numeroase și importante posibil.

– Care este această transformare?

– Iată-mă ajuns la ceea ce comparăm cu ce cel mai înalt val: dar o dată spus, acest val, ca unul al veseliei, mă va acoperi de ridicol și de rușine. Gândește-te la următoarele...

– Vorbește.

– Atâta vreme cât filosofi nu vor fi regi în cetăți, sau cei care se numesc astăzi regi și suverani nu vor fi într-adevăr și serios filosofi; atâta vreme cât puterea politică și filosofia nu se vor întâlni asupra aceluiasi subiect; atâta vreme cât oamenii care urmăresc astăzi unul sau altul dintre aceste scopuri după firile lor nu vor fi puși în imposibilitatea de a acționa astfel, vor exista în continuare, dragă Glaucon, relele cetăților, ca și ale ființelor umane, și niciodată cetatea pe care o dorim noi, în măsura în care este posibilă, nu va fi realizată, nu va vedea lumina zilei. Iată ceea ce încercăm să nu vă spun, prevăzând că aceste cuvinte vor răni opinia comună. Este într-adevăr dificil să concepem că altfel nu există fericire posibilă pentru cetăți și pentru oameni.

Atunci el spuse:

– După ce ai ținut un astfel de discurs, ar trebui să te aștepti, Socrate, să vezi numeroși oameni – iar nu dintre cei lipsiți de valoare – lepădându-și, ca să spunem așa, hainele și, goi, apucând prima armă, să se arunce asupra ta cu toate forțele, în ideea de a face minuni. Dacă nu-i vei respinge cu armele rațiunii și dacă nu reușești să le scapi, vei afla pe propria piele ce înseamnă batjocura.

– Nu cumva tu ești cauza?

– Am avut dreptate să acționez așa cum am făcut, răspunse el. Cu toate acestea, nu te voi trăda, ci te voi ajuta pe cât pot; ori aş putea să mă arăt binevoitor și să te încurajez, poate chiar aş răspunde cu mai multă dreptate la întrebările tale. Având un asemenea ajutor, încearcă să le dovedești incredulilor că lucrurile stau așa cum spui tu.

– Voi încerca, am reluat, pentru că îmi oferi o astfel de alianță puternică. Așadar, mi se pare necesar, dacă vrem să scăpăm de asediatori, să distingem care sunt filosofii despre care vorbim atunci când îndrăznim să spunem că trebuie să li se încredințeze conducerea, pentru ca – o dată această distincție făcută – să fim capabili să ne apărăm, arătându-le unora că este natural să faci filosofie și să guvernezi cetatea, iar celorlalți, să nu faci filosofie și să-și asculte conducătorul.

– Ar fi momentul să facem această distincție.

– Să începem! Urmărește-mi raționamentul. Să vedem dacă într-un fel sau altul ne putem explica suficient de clar asupra subiectului.

– Înaintează.

– Ei bine, trebuie să-ți amintesc, sau poate că îți amintești, că atunci când spunem despre cineva că iubește un lucru, nu înțelegem, dacă vorbim corect, că el ar îndrăgi o anumită parte a sa, ci lucrul respectiv în întregime?

– Cred că trebuie să îmi amintești, pentru că nu am reținut bine.

– Ar fi mai potrivit altuia, Glaucon, să vorbească așa cum o faci tu. Dar un om îndrăgostit nu trebuie să uite că toți copiii ating și emoționează, într-un fel sau altul, sufletele celor care-i iubesc, deoarece toți par demni de îngrijire și de tandrețe. Nu la fel faceți și voi în ce privește băieții tineri? Li laudați unuia nasul turtit, după ce i-ați spus că este fermecător; susțineți că nasul altuia este acvilin, al altuia regal, iar nasul mediu al altuia, perfect proporționat; pentru voi, cei care au tenul brun, au un aer viril, iar cei care-l au alb, sunt fii ai zeilor. Iar expresia „ten galben ca mierea”, crezi că a fost creată de altcineva decât de un amant care căuta un cuvânt tandru pentru a flata paloare, negăsind nimic neplăcut pe chipul tinereții? Pe scurt, vă folosiți de fiecare pretext, folosiți toate expresiile pentru a nu respinge pe nici unul dintre cei în care înfloresc tinerețea.

– Dacă vrei să spui, luându-mă drept exemplu, că așa acționează îndrăgostiții, sunt de acord, în interesul discuției noastre.

– Dar cum poți să te îndoiești? Nu vezi că persoanele dedate la vin se poartă la fel, nelipsindu-le niciodată pretextele de a primi așa cum se cuvine orice soi le iese în cale?

- Ba da, văd foarte bine.

- De asemenea, cred că observi că ambițioșii, atunci când nu pot ajunge la comanda supremă, comandă o treime a tribului, iar atunci când nu sunt onorați de cei dintr-o clasă superioară și respectabilă, se mulțumesc să primească onorurile dintr-o clasă inferioară și demnă de dispreț, pentru că sunt lacomi de distincții, oricare ar fi acestea.

- Perfect.

- Acum, te rog să-mi răspunzi: dacă spunem despre cineva că dorește un lucru, afirmăm prin aceasta că-l dorește în totalitate, sau că nu dorește din el decât o parte ori alta?

- Că îl dorește în totalitate.

- Atunci, vom spune că filosoful dorește înțelepciunea, nu într-una dintre părțile sale, ci în întregime.

- Este adevărat.

- Nu vom spune despre cel care se arată rebel față de știință, mai ales dacă este tânăr și nu distinge încă între ceea ce este util și ceea ce nu este, că el este prietenul științei și filosofiei: la fel, nu spunem despre un om care mănâncă în silă că îi este foame, nici că dorește vreun aliment oarecare, ci că nu are poftă de mâncare.

- Da, și vom avea dreptate.

- Dar cel care vrea să guste din orice știință, care se pune cu bucurie pe studiu și se arată insatiable, pe acela îl vom numi cu dreptate filosof, nu-i așa?

- În felul acesta, ai avea filosofi numeroși și stranii, deoarece așa mi se par a fi toți cei care iubesc spectacolele, din cauza plăcerii pe care o simt când învață; dar cei mai bizari din această categorie mi se par oamenii avizi de cunoaștere, care cu certitudine nu ar asista cu plăcere la o discuție ca a noastră, dar, ca și cum și-ar fi închiriat urechile să asculte toate corurile, se grăbesc la serbările lui Dionysos, nelipsind nici la cele de la țară și nici la cele din orașe. Îi vom numi filosofi pe toți acești oameni și pe cei care arată ardoare pentru a învăța lucruri asemănătoare și pe cei care studiază artele inferioare?

- Sigur că nu; acești oameni doar seamănă cu filosofi.

- Care sunt atunci, după părerea ta, adevărații filosofi?

- Cei care iubesc spectacolul adevărului, am răspuns.

- Sunt sigur că ai dreptate, dar ce înțelegi prin asta?

- Nu ar fi deloc ușor să-i explic altuia, dar cred că tu vei fi de acord cu ceea ce urmează.

- Ce anume?

- Dat fiind că frumosul este opusul urâtului, acestea sunt două lucruri distincte.

- Cum să nu?

- Dar, pentru că sunt două lucruri distincte, fiecare dintre ele este unul singur?

- Da.

- La fel este pentru lucrurile drepte și cele nedrepte, despre bine și despre rău și despre toate celelalte forme: fiecare dintre ele, luată în sine, este unică; dar prin faptul că ele interacționează cu acțiunile, cu corpurile și între ele însele, apar peste tot și fiecare în parte pare multiplă.

- Ai dreptate, spuse el.

- În sensul acesta fac distincția între cei cărora le plac spectacolele, artele dar sunt oameni practici, iar pe de altă parte, cei despre care e vorba în discuția noastră, singurii pe care îi putem numi pe bună dreptate filosofi.

- În ce sens, întreabă el.

- Primii, am răspuns, la care curiozitatea se află toată în ochi și în urechi, iubesc vocile frumoase, culorile, figurile frumoase și toate operele în care găsesc așa ceva, dar inteligența lor este incapabilă să vadă frumosul însuși.

- Da, așa este.

- Dar cei care sunt capabili să se ridice până la frumos și să-l vadă în esența lui, nu sunt rari?

- Foarte rari.

- În consecință, cel care cunoaște lucrurile frumoase, dar nu cunoaște frumusețea în sine și nu ar putea urma ghidul care dorește să-l conducă spre această cunoaștere, ți se pare că trăiește în vis sau lucid? Gândește-te: a visa, indiferent dacă dormi sau ești treaz, nu înseamnă a lua imaginea unui lucru nu ca pe o imagine, ci ca pe lucrul însuși?

- Cu siguranță, asta înseamnă a visa.

- Dar cel care crede, din contra, că frumosul există în sine, care îl poate contempla în esența lui și în lucrurile care participă la el, care nu consideră niciodată lucrurile frumoase drept fru-

mosul, nici frumosul ca pe lucrurile frumoase, acela pare a trăi treaz sau în vis?

- Treaz, desigur.

- Atunci, vom spune pe bună dreptate că gândirea sa este cunoaștere, deoarece cunoaște, în timp ce a celuilalt este opinie, pentru că acesta judecă după aparențe.

- Cum să nu?

- Dar dacă acesta din urmă, care, spunem noi, judecă după aparențe și nu cunoaște, se enervează și contestă valoarea afirmației noastre, nu vom putea să-i spunem nimic pentru a-l calma și a-l convinge cu binișorul, ascunzându-i în același timp faptul că este bolnav?

- Dar trebuie să o facem, totuși.

- Desigur, vezi cum li vom spune; sau, mai bine, nu ai vrea să-l chestionăm, asigurându-l că nu-l invidiem deloc pentru cunoștințele pe care le poate avea, că am fi fericiți, din contra, dacă ar ști ceva? „Dar îl vom întreba, spune-mi: cel care cunoaște, cunoaște ceva sau nimic?” Glaucon, răspunde în locul lui, te rog.

- Aș răspunde că, firește, cunoaște ceva.

- Care este sau care nu este?

- Care este, altfel cum să cunoști ceea ce nu este?

- Atunci, fără a ne împinge prea departe examinarea, suntem destul de siguri de următoarele: ceea ce există cu desăvârșire, poate fi cunoscut în întregime, iar ceea ce nu există deloc, nu poate fi cunoscut sub nici o formă.

- Suntem deja suficient de siguri.

- Fie, dar dacă ar exista un lucru care există și, în același timp, nu există, acesta nu s-ar găsi la mijloc, între ceea ce este în mod absolut și ceea ce nu este deloc?

- Ar ocupa acest mijloc.

- Așadar, dacă cunoașterea se referă la ceea ce este, iar ignoranța, cu necesitate la ceea ce nu este, trebuie să căutăm, în ce privește mijlocul dintre acestea, un intermediar între știință și ignoranță, presupunând că așa ceva există.

- Fără îndoială.

- Opinia, oare este ceva?

- Desigur!

- Are o putere diferită de știință sau identică acesteia?

- Are o putere diferită.

- Astfel, opinia are obiectul său separat, iar știința la fel, fiecare după propria putere.

- Da.

- Iar știința, nu se referă prin natura ei la ceea-ce-este? Cunoșcând faptul că ceea-ce-este nu este? Dar cred că mai întâi trebuie să explicăm în felul următor.

- Cum?

- Vom spune că puterile sunt un fel de entități care ne fac capabili, pe noi și pe toți ceilalți, de operațiuni care ne sunt specifice. De exemplu, eu spun că auzul și văzul sunt puteri. Înțelegi ce vreau să desemnez sub acest nume generic.

- Înțeleg.

- Ascultă, deci, ce cred eu despre puteri. Nu văd în ele nici culoare, nici formă, nici unul dintre atributele pe care le posedă numeroase alte lucruri și în raport cu care eu practic distincții între aceste lucruri, în cugetul meu. Nu înțeleg printr-o putere la care ea se aplică și efectele pe care le realizează: din acest motiv, le-am dat tuturor numele de puteri, și le numesc identice pe cele care se aplică aceluiași obiect și au aceleași efecte, iar diferite, pe cele ale căror obiecte și efecte sunt diferite. Tu cum ai face?

- În același mod.

- Acum, să revenim, bunule prieten, am spus; oare așezi știința printre puteri sau printre alt gen de entități?

- O pun în rândul puterilor: este chiar cea mai puternică dintre toate.

- Iar opinia, o vom înscrie între puteri sau în altă categorie?

- În nici un caz, răspunse el, deoarece opinia nu este altceva decât puterea care ne permite să judecăm asupra aparențelor.

- Dar puțin mai devreme erai de acord că știința și opinia sunt lucruri distincte.

- Fără îndoială. Cum ar putea un om cu judecata limpede să confunde ceea ce este infailibil cu ceea ce este supus greșelii?

- Bine, am reluat, așadar este evidentă distincția dintre opinie și știință.

- Da.

- Prin urmare, fiecare dintre ele are prin firea sa o putere distinctă asupra unui obiect distinct.

– Reiese cu necesitate.
– Știința asupra a ceea-ce-este, pentru a înțelege felul în care este ceea-ce-este?

– Da.

– Iar opinia pentru a judeca asupra aparențelor.

– Da.

– Dar oare ea cunoaște același lucru ca știința? Același lucru poate fi în același timp obiectul științei și al opiniei? Sau este imposibil?

– Pe baza celor demonstrate anterior, este cu neputință, deoarece dacă puteri diferite au prin natura lor obiecte diferite, iar dacă știința și opinia sunt două puteri diferite rezultă că cele două nu pot avea același obiect în același timp.

– Așadar, dacă obiectul științei este ceea ce poate fi cunoscut, cel al opiniei trebuie să fie altul.

– Altceva.

– Dar opinia s-ar putea aplica la ceea-ce-nu-este? Sau este imposibil să cunoaștem prin ea ceea-ce-nu-este? Gândește-te: cel care opinează, o face asupra unui lucru real? Ori este posibil să se opineze fără obiect?

– Este imposibil.

– Astfel, cel care opinează o face asupra unui anumit lucru.

– Da.

– Dar mulți ar numi ceea-ce-nu-este, nu „ceva”, ci „nimic”.

– Cu siguranță.

– În consecință, ceea-ce-este se raportează la cunoaștere, iar ceea-ce-nu-este, la ignoranță.

– E corect.

– Tot așa, opinia nu este nici cunoaștere, nici ignoranță.

– Se pare că nu.

– Se găsește ea între cele două?

– Da.

– Opinia este, așadar, ceva intermediar între știință și ignoranță.

– Chiar așa.

– Ori, nu am spus noi mai înainte că dacă găseam un lucru care să fie și să nu fie în același timp, acest lucru ar ocupa locul din mijloc, dintre ceea-ce-este pe deplin și ceea-ce-nu-este

deloc, neconstituind prin urmare, nici obiectul cunoașterii și nici al ignoranței, ci a ceea ce se găsește între ele?

– Așa am zis, și cu dreptate.

– Dar acum se pare că acest intermediar este ceea ce numim noi opinie.

– Așa se pare.

– Deci, ne mai rămâne de găsit care este acel obiect care participă atât la ceea-ce-este, cât și la ceea-ce-nu-este, și care nu este pur: dacă îl vom descoperi, îl vom numi cu îndreptățire obiectul opiniei, dând extremele, extremelor și intermediarele, intermediarelor. Nu-i așa?

– Fără îndoială.

– O dată stabilit acest lucru, ar trebui să-mi răspundă omul acesta deosebit, care nu crede în frumusețea în sine, în ideea de frumos etern și imuabil, ci nu recunoaște decât multitudinea lucrurilor frumoase, acest amator de spectacole care nu poate suferi afirmația că frumosul este unul singur, la fel ca dreptatea și celelalte realități de același fel: „Printre aceste nenumărate lucruri frumoase, omule minunat, este vreunul care nu poate apărea urât? sau printre cele drepte, nedrept? sau printre cele sfinte, profan?”

– Nu, este necesar ca aceleași lucruri, într-un anume fel, să pară frumoase și urâte și așa mai departe.

– Dar mărimile duble? Apar mai puțin jumătăți decât duble?

– În nici un caz.

– La fel spun și despre lucrurile pe care le numim mari sau mici, grele sau ușoare; fiecare dintre aceste calificative li se potrivește mai mult decât contrariul?

– Nu, pentru că în fiecare lucru găsești ambele contrarii.

– Prin urmare, fiecare lucru dintre cele numeroase, referitor la care cineva ar spune că există, este, sau mai curând nu este?

– Cuvintele tale seamănă cu acele fraze cu două înțelesuri care se spun pe la petreceri, sau cu enigma copiilor despre eunucul lovind liliacul, în care se spune în mod ascuns cu ce și unde îl lovește. Aceste lucruri numeroase despre care vorbești au un caracter ambiguu, și nici unul dintre ele nu poate fi gândit cu precizie nici că este, nici că nu este, nici nu poți contopi ipotezele, dar nici nu te poți lipsi de ambele.

– Așadar, ce să facem, unde să le plasăm mai bine dacă nu între ceea-ce-este și ceea-ce-nu-este? Acest loc nu va părea mai întunecat decât ceea-ce-nu-este, nici mai clar decât ceea-ce-este, în raport cu gradul în care se regăsesc în el extremele.

– Sigur că nu.

– Am aflat, se pare, că formulele multiple ale mulțimii referitoare la frumos și la celelalte se situează undeva între ceea-ce-este cu desăvârșire și neant.

– Da, asta am aflat.

– Dar am stabilit mai înainte că dacă un astfel de lucru ar fi descoperit, ar trebui să spunem despre el că face obiectul opiniei, iar nu al cunoașterii, pentru că dacă rătăcește într-un spațiu intermediar, nu poate fi perceput decât printr-o putere intermediară.

– Așa am stabilit.

– Așadar, cei care își rotesc privirile asupra multitudinii de lucruri frumoase, dar nu percep frumosul absolut și nici nu pot să meargă împreună cu cei care ar vrea să-i conducă spre o asemenea contemplare, care văd multitudinea de acțiuni drepte, dar nu văd dreptatea însăși, și așa mai departe, despre aceia vom spune că au opinii cu privire la orice, dar nu cunosc nimic în ceea ce privește lucrurile despre care opinează.

– Cu necesitate!

– Dar ce vom spune despre cei care contemplă lucrurile în sine, în esența lor imuabilă? Acestea sunt cunoștințe, iar nu opinii, nu-i așa?

– Este la fel de necesar.

– Atunci, nu vom spune că ei apreciază și iubesc lucrurile care fac obiectul cunoașterii, iar ceilalți, pe cele care se înscriu în domeniul opiniei? Nu-ți amintești că spuneam despre aceștia din urmă că iubesc și admiră vocile frumoase, culorile și alte lucruri de acest fel, dar nu admit frumosul în sine ca pe o realitate?

– Îmi amintesc.

– Prin urmare, vom greși dacă îi vom numi filodocși mai curând decât filosofi? S-ar supăra rău pe noi dacă i-am trata în felul acesta?

– Nu, dacă ar vrea să mă creadă, deoarece nu este permis să te superi pe adevăr.

– Va trebui, în consecință, ca pe cei care iubesc ceea-ce-este să-i numim filosofi, iar nu filodocși.

– Fără nici o îndoială.

CARTEA A VI-A

– Prin urmare, Glaucon, după o discuție destul de lungă și cu multe greutăți, am făcut distincția între cei care sunt filosofi și cei care nu sunt.

– Poate că nu ar fi fost ușor să reușim într-o discuție scurtă.

– Probabil, am recunoscut. Cred chiar că problema ar fi fost adusă la un grad mai înalt de claritate dacă nu ar fi trebuit să discutăm decât asupra acestui punct, în timp ce ne-au mai rămas multe chestiuni de studiat, pentru a vedea prin ce diferă viața omului drept de cea a celui nedrept.

– Ce mai trebuie să studiem în afară de aceasta?

– Ei, ce altceva decât ceea ce urmează imediat? Dat fiind că filosofi sunt cei care pot ajunge la cunoașterea imuabilului, pe când cei care nu pot, dar rătăcesc în multitudinea de obiecte schimbătoare, nu sunt filosofi, care dintre ei ar trebui numiți conducătorii cetății?

– Ce să spun pentru a da un răspuns înțelept?

– Cei care vor părea capabili să vegheze asupra legilor și instituțiilor cetății vor fi desemnați paznici.

– Bun, spuse el.

– Dar, se pune problema cui poți încredința spre păstrare un obiect oarecare, unui orb sau unuia care vede bine?

– Cum s-ar putea pune această întrebare?

– Ori, prin ce diferă, după tine, de orbi, cei care sunt lipsiți de cunoașterea a ceea-ce-este cu adevărat din fiecare lucru, cei care nu au în sufletul lor nici un model luminos, nici nu pot, așa cum fac pictorii, să-și îndrepte privirea spre adevărul absolut, raportându-se la el după ce l-au contemplat pe indelete, pentru a stabili aici, pe pământ, legile frumosului, ale dreptății și ale bine-lui, sau pentru a le păzi, dacă există deja?

– Pe Zeus, exclamă el, nu diferă deloc de orbi!

– Deci, îi vom pune paznici, de preferință, pe cei care cunosc existența fiecărui lucru, și care, de altfel, nu le sunt mai prețioși nici în ce privește experiența și nici în vreun alt fel de merit?

– Ar fi absurd să alegem pe alții, deoarece fără a fi cu nimic mai prețioși, superioritatea lor ar putea apărea tocmai unde este mai important, în domeniile practice.

– Acum, ar trebui poate să spunem în ce mod vor putea ei uni experiența cu speculația?

– Desigur.

– După cum spuneam la începutul acestui dialog, trebuie mai întâi să cunoști bine natura care le este proprie; cred că dacă ajungem asupra acestui punct la un acord satisfăcător, vom conveni de asemenea că ei pot uni experiența cu speculația și că numai lor, iar nu altora, trebuie să le aparțină conducerea cetății.

– Cum așa?

– Să spunem, în primul rând, cu privire la firile filosofice că ele iubesc neabătut învățătura, pentru că ea le poate face cunoscută acea esență eternă care nu este supusă accidentelor generării și coruperii.

– Așa să fie.

– Și că ei iubesc această știință în întregimea sa, nerenunțând cu plăcere la nici una dintre părțile ei, mică sau mare, onorată sau disprețuită, precum ambițioșii și îndrăgostiții de care am vorbit mai devreme.

– Ai dreptate.

– Gândește-te dacă nu cumva este necesar ca oamenii care trebuie să fie așa cum tocmai îi descriem noi, să posede și această calitate.

– Care?

– Sinceritatea și o dispoziție naturală de a nu admite cu ușurință minciuna, dar a o urî și a iubi adevărul.

– E verosimil.

– Nu numai că este verosimil, dragă prietene, dar este absolut necesar ca acela care simte în mod natural dragoste pentru cineva să iubească tot ceea ce este înrudit și ține de obiectul dragostei sale.

– Ai dreptate, spuse el.

– Ori, ai putea găsi ceva care este mai apropiat de cunoaștere decât adevărul?

– Cum aş putea?

– Poate aceeași fire să fie în același timp prietena înțelepciunii și a minciunii?

– Cu nici un chip.

– Prin urmare, cel care iubește într-adevăr știința trebuie, încă din tinerețea sa, să aspire cât mai puternic posibil la cunoașterea întregului adevăr.

– Sigur.

– Dar noi știm că atunci când dorințele se îndreaptă cu toată forța lor către un singur obiect, ele sunt mai slabe pentru restul, ca un curs de apă deturnat pe o singură cale.

– Fără îndoială.

– Astfel, când dorințele omului se îndreaptă către științe și tot ceea ce are legătură cu ele, cred că el urmează plăcerile pe care le simte sufletul însuși, abandonându-le pe cele ale trupului – cel puțin în cazul în care avem de-a face cu un filosof adevărat, iar nu cu unul care se prefacă.

– Cu necesitate.

– Un asemenea om este cumpătat și nu este deloc zgârcit; deoarece, nu i se cuvine lui, ci altora să se ocupe de acele lucruri pentru care se face multă cheltuială.

– Desigur.

– Trebuie să mai cercetăm asupra încă unui punct, dacă vrei să distingi între filosoful prin natură și cel care nu este.

– Care?

– Ai grijă că acesta trebuie să simtă fără cusur; deoarece îngustimea spiritului este ceea ce repugnă în cel mai înalt grad sufletelor care trebuie să tindă fără încetare spre îmbrățișarea în totalitate a lucrurilor divine și a celor umane.

– Nimic mai adevărat.

– Dar crezi că un om dotat cu deschidere de gândire și căruia îi este sortit să contemple tot ceea ce se vede și tot ceea ce nu se vede, ar putea privi existența omenească drept ceva grandios?

– Este imposibil.

– Atunci, el nu se va teme de moarte.

– Deloc.

– Deci, o ființă josnică și lașă de la natură nu va avea nici o legătură cu filosofia.

– Nu, după părerea mea.

– Dar, pe de altă parte, un om cumpătat, lipsit de avariție, de josnicie, de aroganță și de lașitate, poate fi într-un mod oarecare nesociabil și nedrept?

– Nu.

– Așadar, când vei dori să distingi sufletul filosofic de cel care nu este astfel, ca trebui să observi încă din primii ani dacă se dovedește drept și calm, iar nu nesociabil și încrâncenat.

– Perfect.

– Sper că nu vei neglija nici acest aspect.

– Care?

– Dacă învață cu ușurință sau anevoie; poți aștepta de la cineva să se lege puternic de ceea ce face cu multă greutate și puține succese?

– Nu, niciodată.

– Dar dacă este incapabil să rețină ceea ce învață, dacă uită ușor, poate fi altfel decât lipsit de cunoștințe?

– Nu.

– Dându-și inutil silința, nu crezi că va fi forțat, la sfârșit, să se urască pe el însuși, ca și astfel de studii?

– Cum s-ar putea întâmpla altfel?

– Așadar, nu vom îngădui niciodată pe cineva care uită ușor printre cei potriviți pentru filosofie, pentru că dorim ca aceștia să aibă o memorie bună.

– Cu siguranță.

– Dar lipsa de simț muzical și de respect, antrenează întotdeauna, spunem noi, lipsa de măsură.

– Fără îndoială.

– Ori, crezi că adevărul e legat de măsură sau de lipsa ei?

– De măsură.

– Atunci, în afara celorlalte calități, să căutăm în filosof un spirit plin de măsură și de grație, pentru ca înclinațiile sale firești să-l poată duce cu ușurință spre Ideea fiecărei ființe.

– Foarte bine.

– Dar nu ți se pare că aceste calități, pe care tocmai le-am enumerat, au legătură între ele și sunt cu toatele necesare unui suflet care trebuie să participe în mod deplin și perfect la cunoașterea a ceea-ce-este?

– Îi sunt absolut necesare.

– Atunci, este posibil pentru tine să condamni într-un loc o profesiune care nu va fi exercitată niciodată așa cum trebuie dacă nu ești dotat de la natură cu memorie, ușurință de a învăța, generozitate sufletească și grație; dacă nu ești prieten și apropiat ca o rudă cu adevărul, dreptatea, curajul și cumpătarea?

– Nu, recunosc eu. Nici Momus însuși nu ar avea ce să comenteze.

– Ei bine, nu ai încredința conducerea cetății acestor oameni, maturizați prin educație și vârstă?

Adeimantos luă atunci cuvântul:

– Socrate, spuse el, nimeni nu ar putea să se opună raționamentelor tale. Dar iată ce simțim de fiecare dată când te auzim explicând așa cum tocmai ai făcut-o: ne gândim că prin lipsa de experiență în arta interogației și răspunsului ne rătăcim câte puțin la fiecare problemă, iar aceste mici inadvertențe acumulându-se, apar, la sfârșitul discuției sub forma unei erori majore, contrară față de ceea ce stabiliserăm la început; după cum la jocul cu jetoane, jucătorii slabi ajung să fie blocați într-un punct în care nu mai știu ce piesă să avanseze, la fel, interlocutorul tău este blocat și nu știe ce să mai spună. În jocul pe care îl jucăm noi, nu avem jetoane, ci argumente; cu toate acestea, consideră ei, nu este cu nimic mai apropiat în acest fel. Vorbesc astfel ținând cont de discuția actuală: deoarece acum ți s-ar putea spune că nu există nimic care să ți se opună în cuvinte la fiecare dintre întrebările tale, dar că de fapt se înțelege bine că majoritatea celor care se dedică filosofiei, după ce au studiat-o în tinerețe, care nu o abandonează, ci îi rămân fideli, devin personaje deosebit de ciudate, ca să nu spunem de-a dreptul nesuferite, în timp ce aceia care par cei mai buni, nu mai puțin răsfățați de studiul pe care tu îl lauzi, sunt inutili cetăților.

Iar eu, după ce l-am ascultat:

– Crezi că cei care spun astfel de lucruri mint?

– Nu știu, dar mi-ar plăcea să aud părerea ta.

– Să știi că mi se pare că ei spun adevărul.

– Dar atunci, a reluat el, pe ce bază putem pretinde că necazurile care bântuie cetățile nu vor înceta, atâta vreme cât ele nu sunt conduse de acești filosofi pe care îi recunoaștem, pe de altă parte, ca fiind inutili?

– La această întrebare, nu-ți pot răspunde decât printr-o imagine.

– Dar mi se pare că nu ești obișnuit să te exprimi în imagini!

– Bun, am reluat, mă ironizezi după ce tot tu m-ai adus la o problemă atât de greu de rezolvat. Atunci, ascultă comparația mea, pentru a înțelege mai bine cât de obișnuit sunt cu acest procedeu. Tratamentul pe care îl aplică statele oamenilor cei mai înțelepți este atât de dur încât nu mai există nimeni pe această lume care să-l sufere. Pentru a-i compune o imagine, cel care vrea să-i apere este obligat să reunească obiecte multiple, în felul în care pictorii reprezintă animale pe jumătate țapi și pe jumătate cerbi, sau alte asocieri de genul acesta. Imaginează-ți ceva asemănător petrecându-se la bordul unuiu sau mai multor corăbii. Căpitanul, depășește prin statură și forță ceilalți membrii ai echipajului, dar el este un pic surd, nu prea vede bine și are, în materie de navigație, cunoștințe la fel de scurte ca vederea sa. Mateloții se ceartă între ei pentru cârmă: fiecare crede că e dreptul lui să o manevreze, deși nu știe această meserie și nu poate spune cu ce maestru sau când au învățat-o. Mai mult, ei pretind că aceasta nu este o meserie care se învață, iar dacă cineva ar avea curajul să susțină contrariul, ar fi imediat făcut bucăți. Fără încetare, mateloții, îl sâsăie pe căpitan cu rugămintea de a le încredința cârmă; iar dacă nu reușesc și o țin alții, aceștia din urmă sunt imediat omorâți și aruncați peste bord. Apoi, au grijă de bravul lor căpitan, fie adormindu-l cu mărăgună, fie îmbătându-l, sau în alt fel; stăpâni ai vasului, ei pun mâna pe tot ceea ce se găsește în el și, bând și distrându-se, călătoresc așa cum o pot face asemenea indivizi; pe de altă parte, ei îl laudă și îl numesc marinăr destoinic pe cel care îi ajută să ia puterea – folosindu-se de convingere sau de violență – și condamnă ca inutil pe oricine nu-i ajută: de altfel, în ceea ce privește adevăratul pilot, ei nici măcar nu cred că acesta trebuie să studieze vremea, anotimpurile, cerul, astrele, vânturile, dacă vrea să fie cu adevărat capabil să conducă nava; cât despre modul de a cârmui, cu sau fără asentimentul unei părți a echipajului, ei socotesc că nu este posibil să-l înveți prin studiu sau prin practică, în același timp cu arta pilotajului. Nu crezi că pe vasele pe

care au loc asemenea scene, adevăratul pilot va fi considerat de mateloți un om cu capul în stele, vorbăreț și bun de nimic?

– Cum să nu? – spuse Adeimantos.

– Cred că nu trebuie să-ți explic această comparație pentru a recunoaște în ea imaginea tratamentului de care se bucură adevărații filosofi în cetăți: sper că ai înțeles gândul meu.

– Fără îndoială.

– Prezintă, așadar, această comparație celui care se miră să vadă că filosofi nu sunt onorați în cetăți, și încearcă să-l convingă că o minune și mai mare ar fi invers.

– Așa voi face.

– Adaugă faptul că nu te înșelai când spuneai că majoritatea celor mai buni filosofi sunt inutili, dar menționează și că această inutilitate se datorează celor care nu-i utilizează, iar nu înțelepților înșiși. Nu este normal, de fapt, ca pilotul să-i roage pe mateloți să se lase conduși de el, și nici ca înțelepții să se ducă să aștepte la porțile bogățiilor. Autorul acestei glume a emis un fals. Adevărul este că, bogat sau sărac, bolnavul trebuie să se ducă să bată la ușa medicului. Oricine are nevoie de un șef trebuie să bată la ușa celui care este capabil să comande: dacă poate cu adevărat să fie util, șeful nu trebuie să-i roage pe cei conduși să se supună autorității sale. Astfel, comparându-i pe cei care cârmuiesc astăzi cu marinarii descriși mai devreme, și cei care sunt tratați de aceștia drept inutili și vorbăreți, pierduți în nori, nu te vei înșela.

– Foarte bine.

– De aici reiese că într-un astfel de caz, este dificil ca profesiunea cea mai bună să fie evaluată de cei care urmăresc scopuri contrare ei. Dar cea mai gravă și mai serioasă acuzație împotriva filosofiei vine din partea celor care pretind că o cultivă, și care, la fel ca tine, îl fac să spună pe detractorul acestei științe că majoritatea celor care se ocupă de ea sunt cu desăvârșire insuportabili și că cei mai înțelepți sunt inutili: opinie pe care am recunoscut-o adevărată, ca și tine, nu-i așa?

– Ba da.

– Dar nu am găsit motivul inutilității celor mai buni dintre filosofi?

– Desigur.

– De la răutatea mulțimii vrei să căutăm acum cauza necesară și să demonstrăm, dacă putem, că aceasta nu este cătuși de puțin filosofia?

– Cu siguranță.

– Ei bine, să ascultăm și să amintim memoriei descrierea caracterului pe care trebuie să-l fi primit de la natură pentru a deveni un om nobil și bun și pe care am făcut-o. În primul rând, acest caracter era condus, dacă îți mai amintești, de adevărul pe care trebuia să-l urmărească în toate și peste tot, impostorii neputând participa niciodată la adevărata filosofie.

– Da, așa am spus.

– Dar asupra acestui aspect, opinia dominantă astăzi nu este exact opusul?

– Ba da, spuse el.

– Dar nu am avea dreptate dacă am răspunde în apărarea noastră că adevăratul prieten al cunoașterii aspiră firesc spre ceea-ce-este, nu se oprește la multitudinea de lucruri particulare cărora opinia le împrumută existența, ci avansează fără ezitare și nu își scade ardoarea până când nu înțelege esența fiecărui lucru cu elementul din sufletul său potrivit pentru asta – cel inrudit de această esență – apoi, după ce se va fi unit cu adevărata realitate, generând inteligența și adevărul, atinge cunoașterea și viața autentică, iar acolo își găsește hrana și odihna după durerile nașterii.

– Mi se pare un răspuns plin de bun simț, răspunse el.

– Dar un astfel de om ar fi inclinat să iubească minciuna, sau, din contra, să o deteste.

– Să o deteste.

– Și, cu siguranță, atunci când adevărul servește drept conducător, nu vom spune, cred, că viciile îl urmează.

– Cum am putea?

– Din contra, va fi urmat de obiceiuri curate și drepte, pe care le însoțește chibzuința.

– Ai dreptate.

– Este oare nevoie să enumerăm încă o dată, insistând pe necesitatea lor, celelalte virtuți care îl compun pe adevăratul filosof? Îți aduci aminte, am examinat succesiv curajul, deschiderea de spirit, ușurința de a învăța și memoria. Atunci, vei obiecta

tu că, fără îndoială, orice om ar fi obligat să fie de acord cu ceea ce spunem, dar că, lăsând de-o parte discursul și privind către persoanele respective, ar spune că vede prea bine că unii sunt inutili, iar majoritatea insuportabili. Căutând cauza acestor acuzații, am ajuns să ne întrebăm de ce majoritatea filosofilor sunt răi. Iată că suntem obligați, încă o dată, să dăm definiția naturii adevăraților filosofi.

– E foarte bine.

– Acum, să ne gândim la degradările acestei naturi: cum se pierde la cei mulți, cum de scapă de corupere numai la câțiva, cei pe care nu îi numim răi, ci doar inutili; apoi, îi vom cerceta pe cei care o imită și își atribuie rolul ei: care sunt firile care, uzurpând o profesiune de care nu sunt demne și care le depășește, se rătăcesc și aduc filosofie acea reputație proastă despre care vorbeai.

– Dar, întrebă el, care sunt degradările despre care vorbești?

– Voi încerca, dacă sunt în stare, să ți le descriu. Toată lumea va fi de acord cu noi, sper, că aceste firi, reunind toate calitățile pe care le cerem filosofului deplin, apar rar și în număr destul de redus, nu crezi?

– Ba da.

– Pentru aceste naturi rare, gândește-te cât sunt de numeroase și de puternice cauzele distrugerii.

– Care sunt ele?

– Ceea ce este mai straniu, este că fiecare dintre calitățile pe care le-am lăudat pierde sufletul care o deține și îl smulge filosofiei: mă refer la curaj, cumpătare și la celelalte virtuți pe care le-am enumerat.

– Într-adevăr e ciudat ce spui.

– În afară de asta, tot ceea ce a primit numele de bun pervertește sufletul și în îndepărtează de filosofie: frumusețea, bogăția, alianțele puternice în cetate și toate celelalte avantaje de acest fel; ai, fără îndoială, o idee generală despre ce vorbesc.

– Da, dar mi-ar plăcea dacă ai fi mai precis.

– Atunci gândește-te la acest principiu general, care ți se va părea foarte clar, iar ceea ce urmează să spun nu va avea nici un secret pentru tine.

– Cum vrei să procedez?

– Orice sămânță și orice lăstar aparținător plantelor, sau chiar animalelor, dacă nu găsește hrana, timpul și locul care i se potrivește, cu cât este mai viguros, cu atât cere mai multă îngrijire, pentru că răul este mai puternic opus în raport cu ceva ce este bun, decât cu ceea ce nu este de la început bun.

– Fără îndoială.

– Este așadar normal ca o fire excelentă, supusă unui regim nepotrivit ei să devină mai rea decât una mediocră.

– Da.

– Nu vom mai spune, Adeimantos, și că sufletele cele mai bine dotate, atunci când primesc o educație proastă, devin deosebit de rele? Sau crezi că marile crime și răutatea pură vin dintr-o fire mediocră, iar nu dintr-una viguroasă de la natură, ori că un suflet slab face vreodată lucruri mărețe, fie în bine, fie în rău?

– Nu, sunt de acord cu tine.

– Dacă această fire pe care am atribuit-o filosofului primește educația care i se potrivește, atunci cu necesitate, dezvoltându-se, va ajunge la toate virtuțile; dar dacă a fost semănată, a crescut și și-a luat hrana dintr-un sol nepotrivit, atunci, la fel de necesar, va produce toate viciile – doar dacă vreun zeu nu-i sare în ajutor. Mai crezi oare, Adeimantos, în rând cu mulțimea, că există câțiva indivizi corupți de sofști și câțiva sofști care îi corup în așa măsură încât faptul să fie demn de a-l menționa? Nu crezi, mai curând, că cei care pretind acest lucru sunt ei înșiși cei mai mari sofști și că știu perfect să instruiască și să modeleze după voința tinerii și bătrânii, bărbații și femeile?

– Când asta?

– Atunci când, așezați în rânduri înghesuite în adunări, tribunale, teatre, tabere militare și peste tot unde există o mulțime, condamnă astfel de cuvinte sau acțiuni, aprobând altele, în ambele cazuri, într-o formă exagerată și făcând mult zgomot, strigând și aplaudând, atunci când stâncile și împrejurimile produc ecou și dublează tumultul respingerii și elogiului. În mijlocul unor astfel de scene, tânărul nu va simți că-și pierde cumpătul? Ce educație particulară l-ar ajuta să reziste, nu va fi copleșit de atâtea critici și laude, purtat după curentul lor? Tânărul nu se va pronunța oare la fel ca mulțimea în ce privește frumosul și urâtul?

Nu va îndrăgi aceleași lucruri ca și ea? Nu îi va deveni asemănătoare?

– Ba da, Socrate, prin forța lucrurilor.

– În același timp, nu am discutat încă despre cea mai grea încercare pe care trebuie să o îndure.

– Care?

– Cea pe care acești educatori și acești sofisti o impun atunci când nu pot convinge prin discurs. Nu știai că îl pedepsesc pe cel care nu se lasă convins, numindu-l infam și condamnându-l la o amendă sau chiar la moarte?

– Știu foarte bine.

– Ori, care alt sofist, ce învățătură opusă celei a mulțimii ar putea învinge?

– Nu există așa ceva, mi se pare.

– Nu, fără îndoială, am reluat; și chiar să încerci așa ceva ar fi o mare nebunie. Nu există și nici nu a existat vreodată, nu va exista niciodată un caracter format pentru virtute care să nu cunoască lecțiile pe care le dă mulțimea: mă refer la un caracter *uman*, dragă prietene, pentru că, așa cum spune și proverbul, trebuie să facem excepție pentru divin. Să știi că dacă în asemenea guvernăminte există unul care supraviețuiește și devine ceea ce trebuie să fie, atunci poți afirma fără teama că te înșeli, că acest lucru se datorează protecției divine.

– Nu sunt de o părere diferită nici asupra acestui punct.

– Atunci ai putea să fii de acord cu mine și asupra acestui lucru.

– Care anume?

– Toți acești mercenari, pe care poporul îi numește sofisti și îi privește ca pe niște rivali, nu predă alte maxime decât pe acelea pe care chiar poporul le practică în adunările sale. S-ar spune că este ca un om care, după ce a observat mișcările instinctive și poftele unui animal mare și puternic, pe unde trebuie să se apropie de el, pe unde poate să-l atingă, când și de ce se enervează și se liniștește, ce sunete obișnuiește să emită în diferite ocazii și care este tonul potrivit al vocii pentru a-l liniști sau a-l alăța, după ce a învățat toate acestea printr-o lungă experiență, ar numi asta înțelepciune și, sistematizând-o într-o formă de meșteșug, ar începe să predea, fără să știe prea bine care

dintre aceste apucături și poftă înseamnă frumos sau urât, bun sau rău, drept sau nedrept; conformându-se în folosirea acestor termeni instinctului animalului; numind bun ceea ce îl bucură și rău ceea ce îl deranjează, fără să-și poată legitima altfel aceste categorisiri; numind drept și frumos ceea ce este necesar, pentru că nu a văzut și nu este capabil să demonstreze altora măsura în care diferă, în realitate, firea celor necesare de cea a binelui. Pe Zeus! Un astfel de om, nu ți s-ar părea un instructor ciudat?

– Cu siguranță! spuse el.

– Atunci, ce diferență există între acest om și cel care face ca înțelepciunea să se hrănească din cunoașterea sentimentelor și gusturilor mulțimii compuse din oameni de toate felurile, indiferent dacă este vorba despre pictură, muzică sau politică? Este clar că dacă cineva se arată în fața acestei mulțimi pentru a-i prezenta un poem, o operă de artă sau un proiect de utilitate, raportându-se fără rezerve la autoritatea ei, o face dintr-o necesitate stringentă de a se conforma la ceea ce ea aprobă. Ori ai auzit cumva pe vreunul din mulțime spunând că aceste opere sunt cu adevărat frumoase altfel decât prin argumente ridicole?

– Nu, niciodată, și nici nu cred că voi auzi.

– O dată bine înțelese toate acestea, amintește-ți următoarele: este posibil ca mulțimea să admită și să conceapă frumosul în sine, aflat dincolo de multitudinea lucrurilor frumoase, sau celelalte esențe distincte, de multitudinea obiectelor particulare?

– Cătuși de puțin.

– Prin urmare, este imposibil ca poporul să fie filosof.

– Imposibil.

– Și este necesar ca filosofii să fie condamnați de mulțime.

– Da.

– Dar și de acești indivizi, care se amestecă cu mulțimea și încearcă să i se facă plăcuți.

– Este evident.

– Din toate acestea, ce șanse de salvare vezi pentru filosoful din fire, în afară de aceea de a-i permite să persevereze în profesia sa și de a-și atinge scopul? Ghidează-te după ceea ce am spus mai devreme: am convenit, de fapt, că ușurința de a învăța, memoria, curajul și măreția sufletului aparțin filosofului.

– Da.

– Prin urmare, încă din copilărie, nu ar fi el primul la toate, mai ales dacă la el calitățile trupului se armonizează cu cele ale sufletului?

– Ba da, cu siguranță.

– Ori, atunci când va crește mai mare, rudele și concetățenii săi vor dori să profite de talentele sale.

– Cum să nu?

– Vor depune la picioarele lui recompense și daruri, seducându-l și agățându-se dinainte de puterea sa viitoare.

– În practică, chiar așa se petrec lucrurile de obicei.

– Ce vrei să facă el atunci în astfel de conjuncturi, mai ales dacă trăiește într-un oraș mare, este bogat, nobil, agreabil și respectat? Nu se va umple de o speranță nemăsurată, imaginându-se în stare să-i conducă pe greci și pe barbari? Mai mult, nu se va așeza pe sine deasupra tuturor plin de mândrie deșartă și smin-teală?

– Cu siguranță că așa se va întâmpla.

– Iar dacă, atunci când va fi ajuns aici, cineva se va apropia de el, i-ar face să înțeleagă limba adevărului, i-ar spune că îi lipsește rațiunea de care are nevoie, dar nu o poate obține decât supunându-se ei, crezi că, aflat în mijlocul atâtor influențe nefaste, va accepta să-l asculte?

– Ar fi greu de crezut.

– Dacă, totuși, datorită calităților sale innăscute și a potiririi acestor cuvinte cu natura sa, le-ar asculta și s-ar lăsa înduplecat și atras către filosofie, ce crezi că ar face atunci ceilalți, convinși că-și vor pierde sprijinul și prietenia sa? Nu vor face ei tot ce pot pe lângă el, pentru a nu se lăsa convinși, și pe lângă cel care dorește să-l convingă, pentru ca el să eșueze, fie întinzându-i diverse capcane, fie chemându-l public în fața judecătorilor?

– În mod necesar, răspunse el.

– Cu toate acestea, se poate ca tânărul să devină filosof?

– Nu.

– Vezi, am reluat eu, că nu ne înșelăm când spunem că elementele care îl formează pe filosoful autentic, când sunt răsfățate de o educație greșită, îl fac să decadă oarecum din vocația

sa, dar și ceea ce numim lucruri bune, avuția și celelalte avantaje de acest fel, îi dăunează.

– Nu, nu ne înșelăm.

– Aceasta este, dragă prietene, în toată amplexarea sa, coruperea care pierde cele mai bune naturi, făcute pentru cele mai bune profesii, pe de altă parte, atât de rare, după cum am constatat. Astfel de oameni aduc cele mai mari neazuri cetățitorilor și cetățitorilor, dar tot ei le fac cel mai mare bine atunci când urmează calea cea bună; dar o fire mediocră nu face niciodată nimic în favoarea sau în detrimentul cuiva, cetate sau individ.

– Nimic mai adevărat.

– Prin urmare, acești oameni, născuți pentru filosofie, îndepărtându-se și lăsând-o singură și neînsămânțată, pentru a duce o viață contrară naturii și adevărului, cedează locul altora, nedemni, care se apropie de orfana abandonată, o dezonoarează și îi aduc reproșurile cu care o atacă detractorii: inutilitatea celor care se ocupă de ea, care ar merita cele mai mari nenorociri.

– De fapt, chiar așa se spune.

– Iar nu fără dreptate, am continuat. Deoarece, văzând locul neocupat, dar plin de titluri frumoase, oamenii josnici, precum evadații care se refugiază în temple, își abandonează cu bucurie profesiunea pentru filosofie, care, chiar în halul în care a ajuns, păstrează o demnitate care o face să fie căutată de o mulțime de oameni cu firi inferioare, la care exercitarea unei profesii fizice a mutilat și a distrus sufletul în același timp cu trupul. Iar acest lucru nu este inevitabil?

– Ba da.

– Văzându-i, nu ai impresia că un fierar chel și bondoc, care a câștigat ceva bani și s-a eliberat din lanțurile sale, fuge la baia publică, se spală, se îmbracă în haine noi și, gătit ca un mire, se căsătorește cu fiica stăpânului său, pe care sărăcia și izolarea au adus-o într-o stare comparabilă?

– Ba da.

– Dar, ce fel de copii se vor naște din astfel de soți? Ființe bastarde și molatice?

– Cu necesitate.

– Ei bine, ce fel de gânduri și opinii crezi că vor rodi aceste ființe nedemne de cultură, atunci când vor studia filosofia și vor

avea un contact nedemn cu ea? Sofisme, nu? Pentru a le numi cu adevăratul nume – nimic legitim, nimic în care să se regăsească o parte din adevărata înțelepciune.

– Cu siguranță.

– Oh, Adeimantos, ce mic rămâne numărul celor care se pot indeletnici cu adevărat cu filosofia: poate vreun caracter nobil, format de o bună educație și salvat de exil, care, în absența oricărei influențe corupătoare, rămâne fidel naturii și vocației sale; sau vreun suflet mare, născut într-un oraș umil, care detestă și disprețuiește însărcinările publice; poate cine știe ce fire norocoasă care dezertează dintr-o meserie pe care o consideră nedemnă de el, pentru a urma filosofia. Necazul prietenului nostru Theages mai poate, de asemenea, să-i oprească pe unii. Theages era într-adevăr dotat cu toate calitățile care te îndepărtează de filosofie, dar îngrijirile necesare corpului său bolnav îl țin la o parte de viața politică. Cât despre noi, nu are rost să vorbim despre *daimonul* nostru, deoarece mă indoiesc că am putea găsi un alt exemplu în trecut. Ori, din acest mic număr, cel care a devenit filosof și a gustat dulceața și fericirea pe care o aduce deținerea înțelepciunii, care a văzut bine nebunia celor mulți și că nu există, ca să zicem așa, nimeni care să facă ceva cu judecată în domeniul treburilor publice [cel care știe că nu are aliat care ar putea să vină în ajutorul dreptății fără a fi pierdut, dar care, din contra, ca un om căzut în mijlocul fiarelor sălbatice, se abține să participe la crimele lor], dar nici nu poate rezista singur, va pieri înainte de a apuca să fie util patriei sale și prietenilor. Precum călătorul care, în timpul unei furtuni, atunci când vântul ridică fuioare de nisip și de ploaie, se ascunde în spatele unui mic zid și se uită la ceilalți, zăcând împilați, iar el este fericit dacă își poate trăi în puritate viața de muritor, plină de nedreptăți și de acțiuni josnice, părăsind-o surâzător, liniștit și plin de încredere.

– Într-adevăr nu va pleca fără a fi făcut lucruri frumoase.

– Da, dar nu va reuși să-și îndeplinească menirea sa cea mai înaltă, în lipsa unei cărmuiri potrivite. De fapt, într-o cărmuire bună, filosoful s-ar împlini și ar asigura salvarea comună în același timp cu a sa. Dar se pare că despre cauza nedreptății și de-

spre acuzațiile ridicate împotriva filosofiei, am discutat înedajuns – dacă nu cumva mai dorești să adaugi ceva.

– Nu, nu mai am nimic de adăugat asupra acestui punct. Dar dintre guvernamintele actuale, care este cel mai potrivit filosofiei, după tine?

– Nici unul, am răspuns. Tocmai, mă plâng că nu găsesc nici o așezare politică demnă de esența spirituală a filosofului: atunci îl vedem decăzând și pierzându-se. O sămânță exotica, plantată în alt sol decât cel din țara ei de origine, își pierde forța, de obicei, și se transformă, sub influența acestui pământ, din tipul său în cel indigen. La fel și filosoful, își pierde virtutea și capătă un caracter cu totul diferit. Dar dacă ar găsi o cărmuire ale cărei calități să corespundă cu ale sale, atunci am vedea că este cu adevărat divin și că nu este cu nimic mai mult decât un om în toate celelalte naturi și profesii. Evident, mă vei întreba care este acea cărmuire.

– Te înșeli, de fapt vreau să te întreb dacă este aceea al cărei plan l-am trasat noi, sau alta?

– Chiar aceea, cu o singură precizare. Într-adevăr, am spus deja că în această cetate trebuia păstrat spiritul constituției, din care te-ai inspirat, tu, legislatorul, atunci când ai stabilit legile.

– Așa am spus.

– Dar nu am dezvoltat înedajuns această chestiune, de teama obiecțiilor pe care le-ai adus, arătând că demonstrația va fi lungă și dificilă; mai ales că ceea ce ne rămâne de explicat nu este deloc ușor.

– Despre ce este vorba?

– Despre modul în care cetatea trebuie să trateze filosofia pentru a nu pieri. După cum se știe, nici o întreprindere de porții nu este lipsită de pericole. La fel, lucrurile frumoase sunt și dificile.

– Încheie-ți totuși expunerea lămurind acest aspect.

– Dacă nu reușesc, nu va fi din rea-voință, ci din neputință. Te fac judecător al zelului meu. Iată, mai întâi, cu câtă îndrăzneală și dispreț pentru pericol afirm că cetatea trebuie să adopte față de această profesiune o conduită exact opusă celei prezente.

– Cum așa?

– Astăzi, cei care se ocupă de filosofie sunt niște tineri abia ieșiți din copilărie; în perioada care îi separă de momentul în care se vor ocupa de economie și de comerț, ei abordează partea ei cea mai dificilă – adică dialectica – iar apoi abandonează astfel de studii. Prin urmare, ei cred că fac un lucru deosebit asistând la dezbateri filosofice, atunci când sunt rugați, considerând că e un alt fel de distracție. Se apropie bătrânețea? cu excepția unui mic număr, ardoarea lor se stinge mai tare decât soarele lui Heraclit, deoarece nu se mai aprinde niciodată.

– Și ce trebuie să facem?

– Exact contrariul: să le dăm adolescenților și copiilor o educație și o cultură potrivite; să avem mare grijă de trupurile lor în perioada în care cresc și se formează, pentru a-i pregăti să servească filosofia. Apoi, când ajung la vârsta la care sufletul este matur, să întărim exercițiile care îi sunt proprii. Atunci când forțele lor scad și a trecut vremea treburilor politice și militare, lăsați liberi pe câmpul sacru, lipsiți de orice ocupație importantă, să ducă pe pământ o viață fericită și, după moarte, să încoroneze de pe lumea cealaltă viața pe care au dus-o aici, printr-un destin demn de ea.

– Chiar mi se pare că îți dai silința, Socrate; cu toate acestea, cred că cei care te ascultă se vor strădui să-ți reziste, nefiind convinși deloc, în frunte cu Trasymachos.

– Nu ne tulbura! am exclamat, Trasymachos și cu mine suntem prieteni de puțină vreme – și nu am fost niciodată dușmani. Nu vom ignora nici un efort până ce nu vom reuși să-i convințem pe el și pe ceilalți, sau, cel puțin să le facem un bine pentru viața care va veni, unde, născuți într-o nouă formă, vor participa la astfel de discuții.

– Destul de aproape e clipa despre care vorbești!

– Și care nu reprezintă nimic în fața eternității. Dacă mulți oameni nu se lasă convinși de acest discurs, nu trebuie să ne mirăm; pentru că ei nu au văzut niciodată înfăptuindu-se lucrurile despre care vorbim, ci mai curând nu au auzit despre acestea decât fraze de o simetrie căutată, iar nu ivite spontan, ca ale noastre. Dar un om pe cât de perfect posibil în ce privește virtutea – în acțiunile sale și în cuvinte – iată ceva ce nu am văzut niciodată, nu-i așa?

– Așa este, nu am văzut niciodată.

– Și nu au asistat, dragă prietene, nici la discuțiile frumoase și libere, unde adevărul este căutat cu ardoare, doar în scopul cunoașterii acestuia, și în care sunt ținute la distanță aluziile, subtilitățile și tot ceea ce nu tinde decât să genereze opinia și disputa în deliberările juridice sau în conversațiile private.

– Sigur că nu.

– Acestea sunt gândurile care ne preocupau și ne făceau să ne temem să vorbim; totuși, forțați de adevăr, am spus că nu trebuia să ne așteptăm să vedem o cetate, o cărmuire, nici chiar un om perfect, înainte ca o necesitate fericită să determine, de voie sau de nevoie, acest mic număr de filosofi pe care nu îi numim insuportabili, ci inutili, să se însărcineze cu guvernarea statului și să răspundă la apelul său – sau ca o inspirație divină să aducă fiilor suveranilor și regilor, sau poate conducătorilor înșiși, o sinceră dragoste pentru adevărata filosofie. Nu avem argumente să susținem că vreuna dintre posibilitățile de mai sus ar fi imposibilă; altfel, pe bună dreptate, lumea și-ar bate joc de noi, ca de niște oameni care formulează speranțe vagi, nu-i așa?

– Ba da.

– Așadar, dacă o necesitate oarecare a obligat să se ocupe de filosofie, oameni eminenti în cărmuirea unui stat, cândva, în întinderea nesfârșită a trecutului, sau îi constrânge astăzi în vreun ținut barbar pe care distanța ni-l face inaccesibil, sau îi va sili în viitor, deci suntem gata să susținem că acea organizare despre care vorbim a existat sau va exista atunci când muza filosofiei va deveni stăpâna unui oraș. Acest lucru nu este imposibil, iar noi nu propunem lucruri imposibile. Trebuie să recunoaștem însă că ele sunt dificile.

– Sunt de acord cu tine.

– Dar mulțimea nu este de aceeași părere.

– Se poate

– Oh, dragă prietene, nu acuza prea mult mulțimea. Ea își va schimba opinia dacă, în loc să-i cauți gâlceavă, o sfătuiești și, respingând acuzațiile împotriva iubirii cunoașterii, îi arăți pe cei pe care tu îi numești filosofi și definești, ca mai devreme, natura și profesia, astfel încât mulțimea să nu-și inchipuie că vorbești despre filosofi așa cum îi cunoaște ea. Când va vedea lucrurile

în acest fel, nu crezi că mulțimea își va forma o altă opinie și va răspunde altfel? Sau crezi că este corect să te enervezi pe cel care nu se enervează, să-l urăști pe cel care nu urăște, atunci când ești chiar tu însuși calm și lipsit de ură? În ceea ce mă privește, contra oricărei obiecții, consider că un caracter atât de rău nu se găsește decât la anumite persoane, iar nu la majoritatea.

– Fii liniștit, și eu cred același lucru.

– Atunci ești de acord că de opiniile proaste ale mulțimii față de filosofie sunt responsabili acești străini care intră la ea ca niște libertini nedoriti într-o partidă de plăcere și care, înjurându-se, tratându-se cu răutate și aducând întotdeauna discuțiile lor asupra altora, se comportă în modul cel mai puțin potrivit pentru filosofie?

– Fără îndoială.

– Atunci, Adeimantos, cel a cărui gândire se aplică într-adevăr contemplării esențelor nu are timp de a-și cobori ochii asupra înțeleptnicilor oamenilor, de a pleca la război cu ei și de a se umple de ură și de neliniște; cu privirea reținută de lucruri imuabile, care nu-și aduc prejudicii reciproce, dar se găsesc sub legea ordinii și a rațiunii, dorește să le imite și, în măsura posibilului să devină la fel ca ele. Crezi că există vreun mod prin care să nu imiți ceea ce privești fără încetare cu admirație?

– Nu există.

– Prin urmare, filosoful, fiind în legătură cu ceea ce este divin și supus ordinii, devine el însuși ordonat și divin, în măsura în care omului îi este posibil acest lucru; dar nimic nu scapă de denigrare, nu-i așa?

– Cu siguranță.

– Ori, dacă vreo constrângere oarecare l-ar forța să încerce să transpună ordinea care domnește acolo sus, aici, în moravurile publice și private ale oamenilor, în loc să se limiteze să-și modeleze propriul caracter, crezi că ar fi un rău artizan al cumpătării, dreptății și oricărei alte virtuți orășenești?

– Cătuși de puțin.

– Acum, dacă poporul ajunge să înțeleagă că spunem adevarul asupra acestei chestiuni, tot s-ar supăra pe filosofi și ar refuza să creadă împreună cu noi că o cetate nu va fi fericită

decât atunci când planul va fi trasat de artiștii care utilizează un model divin?

– Nu se va supăra, spuse el, dacă va reuși să înțeleagă. Dar în ce mod înțelegi tu că vor trasa planul filosofi?

– Luând drept model o cetate și caracterele umane, vor începe prin a le face pure – ceea ce nu este deloc ușor. Dar tu știi că ei diferă în acest punct de alții, că nu vor accepta să se aplece asupra unui individ sau stat pentru a-i stabili legile, decât atunci când îl vor fi primit pur, ori l-ar face ei înșiși.

– Și pe bună dreptate.

– Apoi, cred că, terminând această schiță, își vor purta ade-seori privirile, pe de o parte, asupra esenței dreptății, frumuseții, cumpătării și virtuților de acest tip, iar pe de alta, asupra copiei umane pe care au făcut-o din acestea; prin combinația sau amestecul instituțiilor potrivite, ei se vor strădui să ajungă la imaginea umanității autentice, inspirându-se din acel model pe care Homer, atunci când îl întâlnește printre oameni, îl numește divin și asemănător zeilor.

– Bine, răspunse el.

– Iar ei vor șterge, sper, și vor picta din nou până când vor obține caracteristici umane cât de cât plăcute divinității.

– Sigur, va fi un tablou minunat.

– Atunci, îl vom fi convins pe cel pe care tu îl reprezentai drept gata să se repeadă împotriva noastră că un asemenea pictor de constituții este omul căruia îi înălțăm omagii mai devreme, care îi supăra pentru că doream să-i încredințăm cârmuirea cetăților? Oare s-au calmat ei ascultându-ne?

– Mulți dintre ei, fără îndoială, dacă sunt raționali.

– Ce vor mai avea, așadar, să ne reproșeze? Că filosofii nu sunt îndrăgostiți de ceea-ce-este și de adevar?

– Ar fi absurd.

– Că firea lor, așa cum am descris-o, nu este înrudită cu binele suprem?

– Nici asta.

– Atunci ce? filosoful, prin firea sa, întâlnind instituții convenabile, nu este mai potrivit decât oricare altul să devină cu desăvârșire bun și înțelept? Sau vor spune că, din contra, cei mai potriviți sunt cei pe care i-am îndepărtat?

– Cu siguranță, nu.
 – Se vor supăra ei din nou, auzindu-ne spunând că nu vor înceta relele care se abat asupra cetății decât atunci când filosofi vor deține puterea, iar cârmuirea pe care am imaginat-o va fi înfăptuită?

– Poate că mai puțin, spuse el.

– Vrei să lăsăm deoparte acest „mai puțin” și să ne declarăm în întregime împăcați și convinși că rușinea, în lipsa altui motiv, i-ar obliga să fie de acord?

– Ba da, vreau.

– Să-i considerăm convinși în această privință. Acum, cine ne va putea contrazice dacă spunem că se pot găsi fii de regi sau suverani născuți filosofi?

– Nimeni.

– Și cine poate susține că, născuți cu astfel de predispoziții, cu necesitate ei vor decădea? Că le va fi dificil să se păstreze, am convenit chiar noi; dar poate fi cineva convins că nu se va salva nici unul, de-a lungul timpului?

– De fapt, unul singur este suficient.

– Deoarece dacă acest conducător, stabilește legile și instituțiile pe care le-am descris, nu este imposibil ca și cetățenii să dorească să se conformeze.

– Cătuși de puțin.

– Dar este oare uimitor și imposibil ca ceea ce am aprobat noi să fie aprobat și de alții?

– Nu cred, răspunse el.

– Desigur, am demonstrat în mod satisfăcător, cred, că proiectul nostru este cel mai bun, este realizabil.

– Într-adevăr, este suficient.

– Iată că am fost aduși, în ce privește planul nostru legislativ, la concluzia că, pe de o parte, este excelent că poate fi înfăptuit, dar înfăptuirea sa este dificilă, dar nu imposibilă.

– Într-adevăr, aceasta e concluzia la care am ajuns.

– Atunci, dacă am atins, nu fără greutate, acest obiectiv, trebuie să discutăm despre ceea ce urmează, adică, în ce fel, prin ce studii și exerciții, vom forma salvatorii ocârmuirii și la ce vârstă le vor începe.

– Da, trebuie să ne ocupăm de această chestiune.

– Talentul meu nu mi-a slujit la nimic, am mărturisit, atunci când am vrut mai devreme să trec sub tăcere dificultatea legată de posesiunea asupra femeilor, procreare și alegerea conducătorilor, știind cât de rău văzută și dificil de aplicat este reglementarea în acord cu adevărul; acum, nu mă simt mai puțin obligat să vorbesc despre acestea. Este adevărat că am încheiat cu cele ce țin de femei și copii, dar în privința conducătorilor, trebuie să reluăm problema chiar de la început. Am spus, dacă îți amintești, că, supuși la proba plăcerii și durerii, ei trebuia să facă să reiasă dragostea lor pentru cetate și să nu își abandoneze nicio dată convingerile patriotice în mijlocul chinurilor, pericolelor sau altor vicisitudini. Că trebuia respins cel care se dovedea incapabil, iar cel care ieșea din toate încercările la fel de pur ca focul trebuia numit conducător și copleșit cu toate onorurile și distincțiile, în timpul vieții și după moarte. Iată ce am spus, în termeni mai complicați și indirecti, temându-mă să provoc discuția în care suntem angajați acum.

– Este foarte exact, îmi amintesc.

– Ezitam, prietene, să spun ceea ce afirm în prezent. Dar ne-am angajat deja pe această cale și declar că cei mai buni paznici ai cetății trebuie să fie filosofi.

– Să zicem.

– Te rog să remarci acum, că e foarte posibil ca numărul acestora să fie redus. Deoarece, elementele care trebuie, după noi, să le formeze firea se găsesc rareori întrunite la același individ; cel mai frecvent, această fire apare ca fiind ruptă în două.

– Cum vezi tu acest lucru?

– Cei care sunt dotați cu ușurința de a învăța, cu memorie, inteligență, sagacitate și toate calitățile care decurg de aici, de obicei, după cum știi, nu sunt obișnuiți de la natură să unească la ardoarea și înălțimea ideilor, o disponibilitate spre viața ordonată și egală. Astfel de oameni se lasă duși de impulsuri și și pierd fermitatea.

– Ai dreptate.

– Dar, pe de altă parte, acele firi ferme și solide, în care poți avea încredere și care, la război, rămân impasibile în fața pericolului, se comportă în același fel și față de cunoaștere; se emoționează greu, înțeleg greu, somnolează, le lipsește dorința atunci când trebuie să se dede unei astfel de activități.

– Așa este.

– Dar am spus că la paznici trebuia să găsim ambele caracteristici, fără de care nu ar putea pretinde nici o educație superioară, nici onoruri și nici putere.

– Pe bună dreptate.

– Ei bine! Crezi că acest lucru va fi rar?

– Cum să nu?

– Prin urmare, trebuie să-i supunem la încercările despre care vorbeam mai devreme, munci, plăceri, pericole și, mai mult – am omis atunci, dar specificăm acum – să-i instruiim într-o mulțime de științe, pentru a hotări dacă firea lor este într-adevăr pregătită să suporte cele mai înalte studii sau dacă își pierde curajul, așa cum fac unii în luptă.

– E bine, desigur, să-i supunem la această încercare, dar care sunt, mai precis, aceste „cele mai înalte studii” despre care vorbești?

– Îți amintești probabil, am răspuns, că după ce am văzut că există trei părți ale sufletului, ne-am folosit de această distincție pentru a explica natura dreptății, cumpătății, curajului și înțelepciunii.

– Dacă nu mi-aș aminti, nu aș merita să aud ce urmează.

– Îți mai amintești și ce am stabilit mai înainte?

– Ce anume?

– Am spus că pentru a ajunge la cunoașterea cea mai perfectă a acestor virtuți exista și o cale mai lungă, la sfârșitul căreia ele ar fi pe deplin dezvăluite celui care ar parcurge-o; dar, că era posibil și să legăm demonstrația de ceea ce se spusese mai devreme. Ai pretins că era suficient iar, prin urmare, demonstrației făcute îi lipsea, după părerea mea, precizia. Dacă vă limitați la atât, e decizia voastră.

– Dar mi se pare, ca și celorlalți, că ne-ai oferit o măsură corectă a adevărului.

– Dar, dragă prietene, când e vorba de astfel de subiecte, orice măsură care se îndepărtează cât de puțin de realitate nu este măsura corectă; deoarece lipsa perfecțiunii nu reprezintă măsura corectă a vreunui lucru; cu toate acestea, se găsesc persoane care își imaginează că este suficient și că nu trebuie să împingi cercetarea mai departe.

– Da, răspunse el, este sentimentul pe care îl inspiră lenea.

– Dar, dacă există o persoană care trebuie să se ferească cu orice preț de el, aceea este paznicul cetății și al legilor, am observat.

– Așa se pare.

– Prin urmare, prietene, trebuie ca el să urmeze calea cea mai lungă și să se instruiască la fel de mult pe cât își exersează corpul; altfel, după cum am spus, nu va ajunge niciodată la capătul acestei cunoașteri sublime care i se potrivește după fire.

– Atunci, înseamnă cumva că există o cunoaștere mai înaltă decât aceasta – a dreptății și celorlalte virtuți enumerate?

– Da, există, și adaug că din aceste virtuți chiar, nu este suficient să contempli, ca acum, o simplă schiță: nu poți abandona căutarea imaginii desăvârșite. Nu ar fi ridicol să facem toate eforturile posibile pentru a ajunge, asupra unor subiecte atât de mărunte, la cel mai înalt grad de precizie și de puritate, fără a judeca demne de cea mai mare atenție subiectele elevate?

– Ba da, răspunse el. Dar crezi că te vom lăsa să treci mai departe fără a te întreba care este această cunoaștere pe care o numești cea mai înaltă și care este obiectul ei?

– Cătuși de puțin, am răspuns, întreabă-mă. În orice caz, m-ai auzit vorbind de mai multe ori despre ea; dar acum, fie ai uitat, fie sperî să-mi ridici noi obstacole. Iar eu înclin spre această din urmă posibilitate, pentru că m-ai auzit de multe ori spunând că ideea Binelui este cea mai înaltă dintre cunoașteri, cea căreia dreptatea și celelalte virtuți îi acordă utilitatea și avantajele lor. Acum ești conștient că despre asta urma să vorbesc, adăugând că nu cunoaștem în mod satisfăcător această idee. Ori, dacă nu o cunoaștem, indiferent cât de bine am cunoaște restul, știi că aceste cunoștințe nu ne-ar fi cu nimic utile. Crezi că ar fi avantajos să avem o mulțime de lucruri, dacă nu sunt bune, sau să cunoaștem totul, cu excepția Binelui, și să nu cunoaștem nimic despre frumos și despre Bine?

– Nu, pe Zeus, nu cred.

– Desigur, știi la fel de bine că majoritatea oamenilor confundă Binele cu plăcerea, iar cei mai rafinați spun că este cunoaștere.

– Cum să nu?

– De asemenea, dragă prietene, cei care au acest sentiment nu pot explica despre ce fel de cunoaștere este vorba, dar sunt obligați să spună până la urmă că este cunoașterea Binelui.

– Da, acest lucru este deosebit de plăcut.

– Și cum să nu fie plăcut pentru ei să ne reproșeze pe de o parte ignoranța față de bine și să ne vorbească apoi despre el ca și cum l-am fi cunoscut? Ei spun că este cunoașterea Binelui, ca și cum noi ar trebui să-i înțelegem chiar din momentul în care au pronunțat termenul „bine”.

– Foarte adevărat.

– Dar ce să spunem despre cei care definesc Binele prin plăcere? Au ei mai multă dreptate decât ceilalți? Nu sunt oare obligați să recunoască faptul că există și plăceri rele?

– Ba da, cum să nu?

– Cred că ajung să spună că aceleași lucruri sunt și bune și rele, nu-i așa?

– Fără îndoială.

– Atunci, este evident că subiectul conține dificultăți grave și numeroase.

– Cum am putea nega?

– Dar ce? Nu este la fel de evident că majoritatea oamenilor aleg ceea ce pare drept și frumos, chiar dacă nu-i tocmai așa; totuși vor să facă acel lucru, să profite de el sau să-și construiască o reputație, în timp ce nimeni nu se mulțumește cu ceea ce pare bun – ei caută realitatea, fiecare, în acest domeniu, disprețuind aparența?

– Cu siguranță.

– Ori, acest bine pe care îl caută orice suflet, a cărui existență o presupune fără a putea, în perplexitatea sa, să surprindă exact ce este, și fără a avea asupra sa credința solidă pe care o deține asupra altor lucruri – ceea ce îl lipsește de avantajele pe care le-ar putea obține din acestea din urmă – acest bine atât de mare și de prețios, vom spune că trebuie să rămână în umbră tocmai față de cei mai buni din cetate, cei cărora le oferim totul?

– Cu siguranță, nu.

– Prin urmare, cred că lucrurile drepte și frumoase vor beneficia de o pază fără valoare de vreme ce paznicul va ignora

prin ce mijloc sunt bune; prezic chiar că nimeni nu le va cunoaște bine înainte de a ști acest lucru.

– Previziunea ta este argumentată.

– Ei bine, vom avea o conducere ordonată dacă va avea în frunte un paznic care să cunoască aceste lucruri?

– Cu necesitate, spuse el. Dar tu, Socrate, găsești acest principiu suprem al Binelui în cunoaștere, în plăcere sau în altceva?

– Aha! am exclamat; era clar de mai multă vreme că un om ca tine nu se va mulțumi cu opinia altora asupra unui asemenea subiect!

– Mi se pare nedrept, Socrate, să expui opiniile altora și nu pe ale tale, mai ales că te-ai ocupat atât de mult de aceste probleme.

– Cum adică? am întrebat, ți s-ar părea drept ca un om să vorbească despre ceea ce nu cunoaște ca și cum ar cunoaște?

– Nu ca și cum ar cunoaște, dar poate spune, cu titlul de presupunere, ceea ce crede.

– Dar nu ai remarcat în ce măsură opiniile care nu se bazează pe cunoaștere sunt inferioare? Cele mai bune dintre ele sunt oarbe – vezi vreo diferență între orbii care merg drept pe stradă și cei care ating prin opinie un adevăr pe care nu îl cunosc?

– Nici una.

– Preferi, așadar, să privești lucruri urâte, murdare și deforme, atunci când alții îți povestesc despre lucruri limpezi și frumoase?

– Pe Zeus! Socrate, nu te opri ca și cum ai fi ajuns deja la capătul demonstrației; am fi satisfăcuți dacă ne-ai explica natura Binelui, așa cum ne-ai expus natura dreptății, cumpătății și a altor virtuți.

– Prietene, și eu aș fi la fel de satisfăcut în locul tău, dar mi-e teamă că nu sunt capabil și risc să mă aleg cu râsete pentru nepriceperea mea. Dar, preafiericiți prieteni, să nu ne ocupăm acum de ceea ce este Binele în sine – deoarece tema ar depăși măsura efortului nostru prezent. În același timp, sunt de acord să vă povestesc despre ceea ce mi se pare a fi produsul Binelui și care îi seamănă cel mai tare, dacă vreți. Dacă nu, să lăsăm deoparte subiectul.

– Continuă să vorbești despre fiu, spuse el; cu altă ocazie, îți vei onora datoria și ne vei povesti și despre tată.

– Aș fi vrut să-mi stea în putere să mă achit de această datorie, iar în a voastră să înțelegi, fără să trebuiască să ne mulțumim cu atât, primești totuși ceea ce se poate, în interesul dezbaterei. Dar fiiți atenți să nu vă înșel, prezentându-vă greșit adevărul, pentru că nu aceasta este voința mea.

– Vom încerca pe cât ne este cu putință, acum vorbește.

– O voi face, dar numai după ce cădem de acord, amintindu-vă ce am spus mai sus și în multe alte ocazii.

– Ce anume?

– Spuneam că există multe lucruri frumoase, multe lucruri bune etc. și le diferențiam în discurs.

– Așa este.

– Numeam frumos în sine, bine în sine și așa mai departe, ființa reală a fiecăruia dintre lucrurile pe care le-am stabilit mai întâi ca multiple, dar le-am aranjat apoi sub ideea lor proprie, postulând unitatea acesteia din urmă.

– Da.

– Și mai spuneam că unele sunt percepute de vedere, iar nu de gândire, dar că ideile sunt gândite, iar nu văzute.

– Perfect.

– Ori, prin care parte a noastră percepem lucrurile vizibile?

– Prin vedere.

– Așadar, percepem sunetele prin auz, iar prin celelalte simțuri toate celelalte lucruri sensibile, nu-i așa?

– Ba da.

– Dar ai observat că vederea este cel mai costisitor și mai scump dintre simțurile pe care le-a făcut artizanul tuturor?

– Nu tocmai.

– Atunci, gândește-te în felul următor: este nevoie ca urechea și vocea să facă ceva diferit pentru ca una să audă, iar cealaltă să fie auzită, astfel încât dacă acest al treilea element lipsește, prina nu va mai auzi, iar a doua nu va mai fi auzită?

– În nici un caz.

– Iar eu cred că multe alte facultăți, pentru a nu spune toate, nu au nevoie de nimic asemănător. Sau ai putea să-mi citezi una?

– Nu, răspunse el.

– Dar nu știi că facultatea de a vedea și a fi văzut are nevoie de un astfel de element?

– Cum așa?

– Admițând că ochii sunt dotați cu facultatea de a vedea, că acela care posedă această facultate se străduiește să o folosească, și că obiectele asupra cărora o aplică sunt colorate. Dacă nu există un al treilea element, destinat cu precizie acestui scop, știi că vederea nu va percepe nimic și culorile vor fi invizibile.

– Despre ce element vorbești?

– Despre ceea ce numim lumină.

– Ai dreptate.

– Astfel, simțul vederii și posibilitatea de a fi văzut sunt unite printr-o legătură mult mai prețioasă decât cele care formează celelalte uniuni, dacă, în același timp lumina nu este deloc de disprețuit.

– Dar sigur, e departe de a fi demnă de dispreț!

– Care este așadar dintre toți zeii din cer, cel pe care îl poți numi stăpânul acesteia, cel a cărui lumină permite ochilor noștri să vadă bine și obiectelor vizibile să fie văzute?

– Chiar cel pe care l-ai numi și tu, la fel ca toată lumea: este evident că îmi ceri să numesc soarele.

– Acum, vederea, prin natura sa, nu este în următorul raport cu zeul?

– Care raport?

– Nici vederea nu este soarele, nici organul unde ea se formează, pe care îl numim ochi.

– Nu, sigur.

– Dar ochiul este, cred, dintre toate organele de simț, cel care seamănă cel mai mult cu soarele.

– De departe.

– Ei bine, puterea pe care o deține el nu vine de la soare, ca o emanație a acestuia?

– Ba da.

– Deci, soarele nu este vederea, ci, fiind principiul, el este perceput de ea.

– Da, spuse el.

– Află atunci că pe el îl numesc eu fiul binelui, deoarece binele a făcut un fiu asemănător. Ceea ce este binele în domeniul inteligibilului față de gândire și de obiectele sale, soarele este în domeniul vizibilului, în ce privește vederea și obiectele sale.

– Cum așa? explică-mi asta.

– Știi că ochii, atunci când îi îndreptăm către obiecte ale căror culori nu sunt luminate de lumina zilei, ci de strălucirea astrelor nocturne, își pierd precizia și par aproape lipsiți de vedere.

– Știu foarte bine.

– Dar atunci când te uiți la obiecte pe care le luminează soarele, ochii văd distinct și demonstrează că sunt dotați cu o vedere bună.

– Fără îndoială.

– Înțelegi, așadar, că același lucru se petrece și în cazul sufletului; când își așează privirea asupra lucrurilor pe care adevărul și existența le luminează, sufletul le înțelege și demonstrează că este dotat cu inteligență; dar când se îndreaptă asupra lucrurilor care sunt amestecate în obscuritate, asupra celor care se nasc și pier, vederea îi se încetășează, sufletul nu mai are decât păreri, sare fără încetare de la una la alta și pare lipsit de inteligență.

– Într-adevăr, așa pare.

– Recunoaște așadar că ceea ce răspândește lumina adevărului asupra obiectelor cunoașterii și conferă subiectului care cunoaște puterea de a o face, este ideea Binelui; deoarece ea este principiul științei și al adevărului, o poți concepe drept obiect al cunoașterii, dar oricât de frumoase ar fi aceste două lucruri, știința și adevărul, nu te vei înșela dacă vei spune că ideea Binelui este distinctă de ele și mult mai frumoasă; așa cum, în lumea vizibilului, gândim cu dreptate că lumina și vederea sunt asemănătoare soarelui, la fel dar, ar fi greșit să credem că ele sunt soarele; în lumea inteligibilă este corect să credem că știința și adevărul sunt ambele asemănătoare Binelui, dar este fals să credem că una sau alta sunt același lucru cu Binele; natura Binelui trebuie să fie privită ca mult mai valoroasă.

– Frumusețea ei, după tine, se găsește mai presus de orice expresie dacă produce cunoașterea și adevărul și dacă este

chiar mai minunată decât ele. Cu siguranță, nu o plasezi în domeniul plăcerii.

– Nu blasfemia, am reluat; consideră lucrurile mai bine din următorul punct de vedere.

– Care?

– Vei recunoaște, sper, că soarele dă lucrurilor vizibile nu numai puterea de a fi văzute, ci și înmulțirea, creșterea și hrana, fără a fi el însuși toate acestea.

– Cum ar putea?

– Dar să mai spunem și că lucrurile care pot fi cunoscute își află în Bine nu numai acest caracter, ci și existența și esența lor, deși binele nu este esența ci mult deasupra acesteia ca demnitatea și putere.

Atunci Glaucon strigă într-un mod ironic: „Pe Apollon, iată o superioritate miraculoasă!”

– Da, dar este și vina ta! De ce m-ai obligat să spun ceea ce gândesc asupra acestui subiect?

– Nu te opri, ci continuă-ți comparația cu soarele, dacă îți mai rămâne ceva de spus.

– Desigur! Și încă multe!

– Nu omite atunci nici cel mai mic lucru.

– Cred că voi lăsa deoparte multe. În același timp, nu voi omite în mod deliberat tot ceea ce pot spune în acest moment.

– Așa trebuie.

– Imaginează-ți atunci că există doi regi, dintre care unul domnește asupra genului și domeniului inteligibilului, iar celălalt al vizibilului: nu spun al cerului, ca să nu crezi cumva că mă joc cu cuvintele. Dar, îți poți închipui cele două genuri: vizibilul și invizibilul?

– Da.

– Atunci, gândește-te la o dreaptă frântă în două părți inegale, una reprezintă domeniul vizibilului, iar cealaltă domeniul inteligibilului, și taie din nou fiecare segment după aceleași proporții. Comparând subdiviziunile obținute după gradul lor de claritate sau de obscuritate, în lumea vizibilă, avem un prim segment, format din imagini – numesc imagini mai întâi umbrele, apoi reflectările pe care le vedem în apă, sau pe suprafața obiec-

telor opace, șlefuite și strălucitoare, ca și celelalte reprezentări asemănătoare; mă urmărești?

– Sigur.

– Acum, să spunem că al doilea segment corespunde obiectelor pe care aceste imagini le reprezintă, adică animalele, plantele și orice crește sau e făcut de mâna omului.

– Așa să zicem.

– {Ești de acord să mai afirmăm că ambele secțiuni ale acestei diviziuni au grade diferite de adevăr și că imaginea este pentru original ceea ce judecata este pentru cunoaștere?}

– Sunt perfect de acord.

– Să examinăm acum modul în care trebuie să împărțim lumea inteligibilă.

– Cum?

– În așa fel încât pentru a atinge una dintre părțile sale, sufletul să fie obligat să se servească, ca de tot atâtea imagini, de originalele din lumea vizibilă, procedând pe baza ipotezelor, nu către un principiu, ci către o concluzie; în timp ce pentru a o atinge pe cealaltă – care ajunge la un principiu anipotetic – ea va trebui, plecând de la o ipoteză și, fără ajutorul imaginilor utilizate în primul caz, să își conducă cercetarea doar cu ajutorul ideilor însele.

– Nu înțeleg deloc e vrei să spui.

– Atunci, să o luăm de la capăt. Vei înțelege mai ușor după ce vei fi auzit ceea ce urmează să-ți spun. cred că știi că cei care se ocupă de geometrie, de aritmetică sau de științele de acest fel, presupun parul și imparul, figurile geometrice, trei tipuri de unghiuri și altele din aceeași familie, pentru fiecare cercetare diferită; că stabilind aceste lucruri ca și cum le-ar cunoaște, ei nu mai catadicesc să le mai explice nici lor și nici altora, considerând că sunt clare pentru toți; în sfârșit, pornind de aici, ei deduc ceea ce rezultă și termină prin descoperirea a ceea ce căutau de la început.

– Cunosc foarte bine aceste lucruri.

– Atunci știi și că ei se servesc de figuri vizibile și raționează asupra lor, dar nu se gândesc propriu-zis la ele, ci la originalele pe care le reproduc acestea; raționamentele lor se referă la

pătrat în sine și la diagonală în sine, nu la diagonală pe care o trasează, și așa mai departe. Lucruri pe care ei le modelează sau le desenează, care își au umbrele și reflectările lor în ape, ei folosesc astfel de imagini pentru a încerca să perceapă lucrurile în sine, care nu pot fi văzute altfel decât cu gândul.

– Este adevărat.

– Spuneam, prin urmare, că obiectele acestea fac parte din domeniul inteligibilului, dar, ca să ajungi să le cunoști, sufletul trebuie să recurgă la ipoteze: el nu se îndreaptă către un principiu – pentru că este incapabil să urce dincolo de propriile ipoteze – dar folosește ca tot atâtea imagini originalele din lumea vizibilă, care au copiiile lor în lumea inferioară, și care, în raport cu aceste copii, sunt privite și considerate clare și distincte.

– Înțeleg că ceea ce spui tu se aplică geometriei și artelor din aceeași familie.

– Acum înțelege că prin a doua diviziune a lumii, eu înțeleg cea pe care rațiunea însăși o atinge prin puterea dialecticii, fabricând ipoteze pe care nu le consideră principii, ci numai ipoteze, adică puncte de pornire și trambuline pentru a se ridica până la principiul universal care nu mai are nevoie de condiționări; odată acest principiu surprins, ea se leagă de toate consecințele care decurg din el și coboară astfel până la concluzie, fără a face recurs la nici un dat sensibil, ci numai la idei, prin care lucrează și la care ajunge la sfârșit.

– Parcă înțeleg puțin, dar nu suficient – mi se pare că te ocupi de un subiect extrem de dificil; vrei să distingi, fără îndoială, drept mai clară, cunoașterea a ceea-ce-este și a inteligibilului, care se obține prin ceea ce numim știința dialectică, față de cea care este obținută prin ceea ce numim arte, pentru care ipotezele servesc drept principii; este adevărat că cei care se ocupă de arte sunt obligați să facă uz de raționamente, iar nu de simțuri: totuși, așa cum în cercetările lor ei nu tind spre un principiu, ci pleacă de la ipoteze, nu crezi că ei dispun de intelectul pur, în raport cu aceste realități, deși acestea sunt la un loc cu principiile. Cred că tu numești inteligență analitică, iar nu intelect pur, cunoașterea celor pricepuți la geometrie și a altora ca ei, înțelegând că această cunoaștere este intermediară între judecată și intelectul pur.

– M-ai înțeles suficient de bine, am spus. Aplică acum acestor patru diviziuni cele patru facultăți ale sufletului: inteligența, diviziunii celei mai înalte, cunoașterea discursivă celei de-a doua, credința celei de-a treia, imaginația, ultimei, apoi, pune-le în ordine atribuindu-le mai multă sau mai puțină încredere, presupunând că aceste facultăți au tot atâta claritate pe cât adevăr conțin obiectele la care ele se aplică.

– Înțeleg, sunt de acord cu tine și accept ordinea pe care o propui.

CARTEA A VII-A

– Acum, am reluat, imaginează-ți în următorul fel starea naturii noastre referitor la educație și ignoranță. Închipuie-ți niște oameni aflați într-o locuință subterană, în formă de peșteră cu o singură intrare deschisă spre lumină; acești oameni trăiesc acolo încă din copilărie, cu picioarele și gâturile legate, așa încât nu pot privi decât înainte pentru că lanțul îi împiedică să se întoarcă; lumina le ajunge de la un foc aprins pe o ridicătură, departe, în spatele lor; între foc și prizonieri trece o cărare înălțată: închipuie-ți că pe marginile acestei cărări a fost construit un mic zid, asemănător cu paravanele pe care păpușarii le ridică în fața lor și pe deasupra cărora își prezintă minunățiile.

– Am această imagine în fața ochilor, spuse el.

– Acum, postează de-a lungul acestui zid niște oameni care poartă obiecte de toate felurile, care depășesc zidul, statuete de oameni și de animale din piatră, din lemn, din orice materie; normal, printre acești purtători, unii vorbesc, iar alții tac.

– Iată o imagine ciudată și niște prizonieri ciudați.

– Ne seamănă, spusei eu; în primul rând, crezi că într-o astfel de situație au văzut vreodată altceva din ei înșiși și din vecinii lor decât umbrele proiectate de foc pe pereții peșterii care se află în fața lor?

– Cum ar putea? din moment ce sunt forțați să stea cu capul nemișcat toată viața?

– Și, în privința obiectelor care sunt plimbate de colo-colo, nu este același lucru?

– Nu te contrazic.

– Dacă ar putea sta de vorbă între ei, nu crezi că ar considera drept obiecte reale umbrele pe care le-ar vedea?

– Ba da, desigur.

– Iar dacă peretele din fundul peșterii ar avea ecou, atunci când unul dintre purtătorii statuetelor ar vorbi, ar crede ei că aud altceva decât umbrele care trec prin fața lor?

– Nu, pe Zeus!

– Desigur, acești oameni nu ar atribui realitate decât umbrelor și obiectelor fabricate.

– Este evident.

– Acum, gândește-te ce li s-ar întâmpla în mod normal dacă ar fi eliberați din lanțurile lor și vindecați de ignoranță. Să dăm drumul unuia dintre acești prizonieri, să-l obligăm să se ridice în picioare, să se întoarcă, să meargă, să-și ridice ochii spre lumină: făcând aceste mișcări va suferi, iar mirarea îl va împiedica să vadă aceste obiecte a căror umbră o vedea puțin mai devreme. Ce crezi că va răspunde el dacă cineva îi va spune că nu a văzut până atunci decât fantome, dar acum, mai aproape de realitate și întors spre obiecte direct, vede mai corect? Dacă, în sfârșit, arătându-i fiecare dintre statuetele care trec, îl obligi prin întrebări să spună ce reprezintă ele? Nu crezi că va fi încurcat, că umbrele pe care le vedea mai devreme i se vor părea mai adevărate decât obiectele care îi sunt arătate acum?

– Mult mai adevărate, recunosc el.

– Iar dacă îl obligăm să privească direct lumina, ochii săi nu vor fi răniți? Nu-și va ascunde el privirea pentru a o întoarce la lucrurile pe care le poate privi, și nu va crede că acestea din urmă sunt într-adevăr mai clare decât cele care îi sunt arătate?

– Ba da, desigur.

– Dar dacă îl luăm cu forța din peștera lui, îl facem să urce pe cărarea abruptă și aspră și nu-l lăsăm până când nu vede lumina soarelui, atunci el nu va suferi, nu se va plânge de aceste violențe? Iar când va ajunge la lumină, va putea oare, cu ochii coplesii de strălucirea ei, să distingă vreunul dintre lucrurile pe care noi le numim adevărate?

– Nu va putea, răspunse el; cel puțin nu imediat.

– Cred că va avea nevoie să se obișnuiască pentru a vedea obiectele din regiunea superioară. Mai întâi, va distinge cel mai ușor umbrele, apoi imaginile oamenilor și ale celorlalte obiecte care se oglindesc în apă, apoi obiectele însele. După aceasta, va putea, înfruntând claritatea astrilor și a lunii, să contemple mai ușor pe timpul nopții corpurile cerești și cerul însuși, decât ziua și lumina sa.

– Fără îndoială.

– În sfârșit, îmi imaginez, va vedea soarele – nu imaginile sale inutile reflectate în ape sau în altceva – ci va putea vedea și contempla soarele însuși, la locul său adevărat.

– Neapărat.

– După aceea, va ajunge, referitor la soare, la concluzia că el face anotimpurile și anii, că orânduiește totul în lumea vizibilă, și că, într-un anume fel, este cauza a tot ceea ce vedea împreună cu tovarășii săi în peșteră.

– Evident, aceasta este concluzia la care va ajunge.

– Ori, amintindu-și despre prima sa locuință, despre înțelepciunea care le era împărtășită acolo și de cei care i-au fost colegi de captivitate, nu crezi că se va bucura de schimbare și-i va deplânge pe aceștia din urmă?

– Ba da, sigur.

– Iar dacă ei și-ar decerna reciproc onoruri și laude, dacă ar oferi recompense celui care vedea cel mai bine trecerea umbrelor, celui care își amintea cel mai bine în ce ordine se succedau acestea, având astfel capacitatea să le prevadă mai bine aparițiile, crezi că omul nostru și-ar dori aceste distincții și i-ar invidia pe deținutii onorați și puternici? Sau poate, precum eroul lui Homer, va prefera de-o mie de ori să fie un servitor în slujba unui biet agricultor, și să sufere tot răul de pe lume decât să revină la vechile sale iluzii și să trăiască așa cum trăia?

– Sunt de aceeași părere cu tine, va prefera să sufere decât să mai trăiască în acel fel.

– Mai imaginează-ți că acest om coboară din nou în peșteră și se duce să se așeze la vechiul său loc: ochii nu-i vor fi orbiți de tenebre atunci când ajunge din plin soare?

– Cu siguranță, spuse el.

– Iar dacă ar trebui să intre din nou în competiție, pentru a judeca umbrele acelea, cu prizonierii care nu au ieșit din peșteră, în momentul în care privirea sa este confuză încă și înainte ca ochii săi să-și fi revenit (ori, să se obișnuiască iar cu obscuritatea va dura destul de mult), nu va provoca râsete și nu-i vor spune toți că, acolo sus, privirea sa a slăbit în așa măsură încât nici măcar nu mai merită să urce? Iar dacă cineva încearcă să-i elibereze și să-i târască afară cu forța, dacă îl pot omori, nu o vor face?

– Cum să nu!

– Acum, dragă Glaucon, am reluat eu, trebuie să aplicăm punct cu punct această imagine la ceea ce am spus mai sus, să comparăm lumea pe care ne-o dezvăluie privirea cu șederea în peșteră, iar lumina focului care o luminează cu soarele. Cât despre urcarea în regiunea superioară și contemplarea obiectelor sale, dacă o consideri drept ascensiunea sufletului către locul inteligibil, nu te vei înșela asupra gândirii mele, dacă dorești să o cunoști. Numai Divinitatea poate ști dacă ea este adevărată. În ce mă privește, aceasta este opinia mea: în lumea inteligibilă, ideea Binelui este percepută ultima și cu greutate, dar nu poate fi percepută fără a trage concluzia că ea este cauza a tot ceea ce există drept și frumos în toate lucrurile; că a dat naștere luminii în lumea vizibilă și că este suverana luminii; că, în lumea inteligibilă, tot ea conduce și acordă adevărul și inteligența; trebuie să o vezi pentru a te comporta înțelept în viața privată și în cea publică.

– Sunt de acord, pe cât pot, cu viziunea ta.

– Ei bine, atunci te rog să împărtășești cu mine și ideea următoare, fără a te mira că cei care s-au ridicat la astfel de înălțimi nu mai vor să se ocupe de treburi omenești, și că sufletele lor aspiră fără încetare să rămână acolo sus. Acest lucru este foarte natural dacă alegoria noastră e corectă.

– Așa este.

– Dar oare crezi că ar fi de mirare ca un om care trece de la contemplarea divină la mizeriile lucruri umane să nu se descurce și să pară complet ridicol, atunci când, cu privirea încă tulbură și nefiind destul de obișnuit cu tenebrele înconjurătoare, el este obligat să intre în dispută, în fața judecătorilor sau în alte ocazii, cu umbre ale dreptății sau cu imagini care proiectează aceste umbre și să combată interpretările pe care le dau cei care nu au văzut niciodată justiția însăși?

– Nu ar fi nimic de mirare.

– De fapt, am reluat, un om cu bun simț își va aminti că ochii pot fi tulburați în două feluri și din două cauze diferite: de trecerea de la lumină la întuneric și de cea de la întuneric la lumină; gândindu-se că la fel stau lucrurile și cu sufletul, când va vedea unul tulburat și care identifică greu anumite lucruri, nu

va râde prosteste, ci va examina mai curând dacă trecând de la ignoranță la lumină, el nu cumva este orbit de strălucirea sa prea puternică; în primul caz, va spune că acel suflet este fericit, datorită vieții pe care o duce acesta, în al doilea, îl va plânge; iar dacă ar fi vrut să râdă pe seama lui, batjocurile sale vor fi mai puțin ridice decât dacă se adresau sufletului care coborând, se întoarce din călătoria în lumină.

– Vorbești cu foarte multă înțelepciune.

– Dacă tot ce am spus mai sus este adevărat, trebuie să tragem următoarea concluzie: educația nu este ceea ce proclamă unii că ar fi – deoarece ei pretind că o introduc în suflet, acolo unde nu se găsește, ca și cum ai putea da vedere ochilor orbi.

– Asta pretind, într-adevăr.

– Ori, discuția noastră demonstrează că fiecare posedă facultatea de a învăța și organul destinat acestei întrebuintări, și că, asemenea ochilor, care nu se pot întoarce decât o dată cu tot trupul de la întuneric către lumină, acest organ trebuie și el să se întoarcă împreună cu restul trupului de la ceea ce se naște, până când devine capabil să suporte vederea a ceea-ce-este și a celei mai luminoase părți, care este binele. Nu-i așa?

– Ba da.

– Educația este, prin urmare, arta care își propune ca scop convertirea sufletului și care caută mijloacele cele mai ușoare și mai eficace de a opera; Ea nu constă în a da vedere sufletului, deoarece o are deja; ci, dat fiind că este întors și nu privește unde trebuie, educația se străduiește să-l îndrepte în direcția cea bună.

– Așa mi se pare.

– Acum, celelalte virtuți, numite ale sufletului, par să se apropie destul de bine de cele ale trupului – pentru că, în realitate, când nu le ai de la început, le poți obține ulterior prin obișnuință și exercițiu; dar virtutea cunoașterii aparține, foarte probabil, unui lucru mai înalt, care nu își pierde niciodată tăria și care, conform direcției care i se dă, devine util și avantajos sau inutil și dăunător. Nu ai observat în privința oamenilor despre care se spune că sunt răi, dar abili, cât de pătrunzători sunt ochii sufletului lor mizerabil, cu câtă precizie disting ei obiectele către care se întorc? Prin urmare, sufletul lor nu are o vedere slabă,

ci, constrânsă să servească unor scopuri rele, cu atât mai pu-
ternică și mai periculoasă devine.

– Observația ta este în întregime corectă.

– În același timp, am continuat, dacă astfel de firi ar fi îndepărtate încă din copilărie, tăind excrescențele familiei în devenirea lor, comparabile cu niște greutatea de plumb, care se dezvoltă prin lăcomie, plăceri și poftă de acest fel și care întorc ochii sufletului în jos; dacă, eliberați de această greutate, ei ar fi fost îndreptați către adevăr, atunci chiar aceste firi l-ar vedea cu mai multă claritate, așa cum văd obiectele spre care sunt întoarse acum.

– Așa s-ar părea, admise el.

– Desigur, dar nu este la fel de posibil și de necesar, după ceea ce am spus, ca nici oamenii fără educație și fără cunoașterea adevărului, nici cei care își petrec toată viața în studiu, să nu fie potriviți să cârmuiască cetatea. Unii pentru că nu au nici un reper fix conform căruia să poată judeca ceea ce fac în viața publică și în cea privată, ceilalți pentru că nu vor consimți să se angajeze, crezând că deja au ajuns, încă în viață, pe insulele fericirii.

– Este adevărat.

– În consecință, va cădea în sarcina noastră, a fondatorilor cetății, să obligăm firile cele mai bune să se îndrepte către știința pe care am identificat-o mai devreme ca fiind cea mai înaltă; dar, după ce vor fi ajuns acolo și vor fi contemplat pe îndelete, să ne ferim să le permitem ceea ce li se permite astăzi.

– Ce anume?

– Să rămână acolo, am răspuns, să refuze să coboare din nou printre prizonieri și să împartă greutatea și onoruri, oricare le-ar fi meritele.

– Cum? Vom comite la adresa lor nedreptatea de a-i forța să ducă o viață mizerabilă, pe când s-ar putea bucura de o condiție mai fericită?

– Uită încă o dată, dragă prietene, că legea nu e destinată să asigure o fericire deosebită vreunei clase de cetățeni, ci că ea țintește realizarea fericirii cetății întregi, unind cetățenii prin convingere sau prin constrângere, determinându-i să pună în comun avantajele pe care fiecare clasă le poate aduce comunității; iar

dacă legea formează astfel de oameni în cetate, nu o face pentru a-i lăsa liberi de a alege calea ce le place, ci pentru a-i face să lucreze împreună pentru gloria statului.

– Este adevărat, uitasem.

– În rest, Glaucon, te rog să remarci că nu vom fi vinovați față de filosofi care se vor fi format la noi, ci că vrem, prin rațiuni solide să-i obligăm să se ocupe de comportamentul și supravegherea celorlalți. De fapt, le vom spune: „În celelalte cetăți este normal ca cei deveniți filosofi să nu participe la treburile de interes public, deoarece s-au format singuri, în ciuda conducătorilor cetăților; ori, este firesc ca acela care se dezvoltă singur și nu-și datorează nimănui hrana, să nu vrea să plătească prețul oricui ar fi. Dar în cazul vostru, pe voi v-am format în interesul statului și în al vostru propriu, pentru ca să fiți ceea ce sunt conducătorii și regii în mulțime; noi v-am dat o educație mai bună decât acelor filosofi și v-am învățat să împăcați problemele curente cu studiul filosofiei. Acum, trebuie să coborâți, la rândul vostru, în casa comună și să vă obișnuiți cu întunericul de acolo; după ce vă veți fi învățat, veți vedea de o mie de ori mai bine decât locuitorii obișnuiți, veți cunoaște natura fiecărei imagini, și cărui obiect îi aparține ea, pentru că veți fi contemplat cu adevărat frumosul, dreptatea și binele. Astfel, cârmuirea acestei cetăți care ne aparține tuturor va fi o realitate, iar nu un vis deșert, precum cel al cetăților actuale, în care conducătorii se luptă pentru umbre și își dispută autoritatea, pe care o consideră drept un mare bine. Iată, în continuare, care este adevărul: cetatea în care cei care trebuie să comande sunt cel mai puțin dornici de putere este cel mai puțin expusă rebeliunii, iar cea în care conducătorii fac invers, se găsește, într-o situație diametral opusă.

– Perfect, spuse el.

– Așadar, crezi că elevii noștri vor rezista în fața argumentelor de mai sus și vor refuza să ia parte, prin rotație, la treburile statului, petrecându-și totuși cea mai mare parte a timpului în domeniul luminii pure?

– Ar fi imposibil, pentru că regulile noastre sunt drepte și se adresează unor oameni drepti. Dar este dincolo de îndoială

că fiecare dintre ei nu va lua puterea decât din necesitate, contrar comportamentului conducătorilor din celelalte state.

– Da, am reluat. Așa este prietene; dacă descoperi pentru cei care trebuie să comande o condiție preferabilă puterii propriu-zise, vei putea avea un stat perfect; în acel stat, vor conduce cei care sunt cu adevărat bogați, dar nu în aur, ci în acea avuție de care are nevoie omul pentru a fi fericit: o viață virtuoasă și înțeleaptă. Din contra, dacă cerșetorii și oamenii lacomi de bunuri oarecare vor ajunge să preia treburile cetății, conștinși că acolo este locul lor, acest lucru îți va fi imposibil; oamenii se vor lupta între ei pentru putere, iar acest război intern îi va duce la pierzanie pe participanți și cetatea o dată cu ei.

– Nimic mai adevărat, răspunse el.

– Sau poate cunoști o altă condiție decât cea a adevăratului filosof pentru a inspira disprețul pentru însărcinările publice?

– Pe Zeus, nu!

– Pe de altă parte, nu trebuie ca cei care iubesc puterea să a o curteze, altfel vor avea loc lupte între rivali.

– Fără îndoială.

– În consecință, cui vei impune paza orașului, dacă nu celor care sunt cel mai bine instruiți asupra mijloacelor de a conduce un stat, și care au alte onoruri și o condiție preferabilă celei de om politic?

– Nimănui altcuiva.

– Foarte bine. Vrei să cercetăm acum în ce fel se vor forma astfel de oameni și cum îi vom face să ajungă la lumină, așa cum se spune că au urcat unii din Hades până la zei?

– Cum să nu vreau?

– Se pare că acest lucru nu va fi tocmai ușor; va trebui să realizăm transformarea sufletului de la o zi la fel de întunecată precum noaptea către lumina adevărată, adică să-l ridicăm până la ceea-ce-este; asta numim adevărata filosofie.

– Pe deplin.

– Așadar, trebuie să ne gândim care este știința capabilă să producă acest efect.

– Cum să nu!

– Care este, Glaucon, știința care atrage sufletul dinspre devenire către ceea-ce-este? Dar, discutând, mi-am adus aminte

că am stabilit că filosofi trebuie să fie în tinerețe atleți luptători, nu-i așa?

– Da, așa am stabilit.

– Deci, trebuie ca știința pe care o căutăm să aibă și alte avantaje.

– Care?

– Acela de a nu fi inutilă războinicilor.

– Desigur, așa trebuie, în măsura în care este posibil.

– Anterior însă, i-am educat prin gimnastică și muzică.

– Da.

– Dar gimnastica are ca obiect ceea ce devine și ceea ce moare, deoarece se ocupă de dezvoltarea și de slăbirea trupului.

– Evident.

– Așadar, nu aceasta este știința pe care o căutăm.

– Nu.

– Ar fi oare muzica, în felul în care am descris-o mai sus?

– Dar, răspunse el, ea nu era, dacă îți amintești, doar pandantul gimnasticii, formând paznicii prin obișnuință și dându-le prin armonia sa un anumit echilibru – fără a fi însă o știință – și un ritm interior prin ritmul său; muzica era stăpână în domeniul discursurilor, indiferent dacă acestea sunt adevărate sau false, dar în muzică nu există vreo învățătură care să ne ducă la ceea ce căutăm în prezent.

– Îmi amintești foarte exact ceea ce am spus deja; într-adevăr, muzica nu avea nimic asemănător. Însă, dragă Glaucon, care ar fi atunci această știință? deoarece artele ne-au apărut toate ca fiind subordonate...

– Fără îndoială. Dar care alt studiu ne mai rămâne, pe lângă muzică, gimnastică și meserii?

– Ei bine, am răspuns, dacă nu găsim nimic în afară de acestea, să alegem una dintre științele care se aplică la tot.

– Care anume?

– Aceea care este necesară tuturor operațiunilor spiritului și tuturor științelor, una dintre primele care trebuie învățată.

– Care?

– Acel studiu minor care ne învață să deosebim între unul, doi și trei. În principiu, știința numerelor și a calculului. Oare

nu este adevărat că nici o artă, nici o meserie, nu se poate lipsi de aceasta?

– Ba da!

– Să includem în această categorie și arta războiului?

– Cu necesitate.

– Într-adevăr, Palamedes ni-l prezintă într-o lumină destul de ridicolă pe Agamemnon! Nu pretinde oare Palamedes că descoperind numerele a desfășurat armata în ordine de bătaie în fața Troiei și a numărat vasele de luptă și restul, ca și cum nimeni nu ar fi făcut-o înaintea sa, iar Agamemnon nu ar fi știut de câți soldați dispune, din moment ce nu știa să numere? Ce fel de general ar fi acesta, după părerea ta?

– Un general foarte ciudat, dacă povestea este adevărată.

– Prin urmare, vom stabili că este necesar ca războinicii să cunoască știința numerelor și a calculelor.

– Îi este absolut necesară, dacă vrea să înțeleagă ceva din conducerea unei armate și, chiar mai mult, dacă vrea să fie om.

– Acum, vei face aceeași observație ca și mine în privința acestei științe?

– Care?

– Că ea ar putea fi una dintre științele pe care le căutăm și care duc în mod natural la intelectul pur, dar nimeni nu o folosește așa cum ar trebui, deși este perfect capabilă să ridice individul până la ceea-ce-este.

– Ce vrei să spui cu asta?

– Îți voi explica ceea ce cred. Să ne gândim împreună la modul potrivit de a ajunge la scopul pe care îl urmărim, apoi spune-mi ce crezi pentru a putea vedea mai clar dacă acela este chiar lucrul pe care îl căutăm.

– Spune-mi despre ce este vorba.

– Îți voi explica, dar constată mai întâi că printre obiectele senzațiilor, unele nu îndeamnă deloc spiritul la cercetare pentru că simțurile sunt suficiente pentru a le judeca, în timp ce altele îl atrag instantaneu, pentru că senzația nu oferă nimic trainic.

– Vorbești, fără îndoială, despre obiectele văzute la depărtare sau când nu este suficientă lumină.

– Nu ai înțeles ceea ce vreau să spun.

– Atunci la ce te referi, întrebă el?

– Prin obiecte care nu provoacă examinarea, am răspuns, le înțeleg pe cele care nu oferă, în același timp, două senzații opuse; le consider pe celelalte drept îndemnând la cercetare pentru că, atunci când sunt percepute de aproape sau de la distanță, simțurile nu indică nici un contrariu mai mult decât pe celălalt. Dar, vei înțelege mai bine ce vreau să spun prin următoarea comparație: iată trei degete – cel mare, arătătorul și mijlociul.

– Da.

– Gândește-te că eu mă refer la ele ca văzute de aproape. Acum, fă împreună cu mine următoarea observație.

– Care?

– Fiecare dintre ele ni se înfățișează ca fiind un deget în aceeași măsură ca și celelalte. Nu are prea multă importanță din acest punct de vedere dacă îl vedem la mijloc sau la margine, alb sau negru, gros sau subțire și așa mai departe. În toate aceste cazuri, sufletul majorității oamenilor nu este obligat să ceară înțelegerii ce este un deget, pentru că vederea nu i-a spus niciodată că un deget ar putea fi și altceva în același timp.

– Sigur că nu, spuse el.

– Prin urmare, este normal ca o astfel de senzație să nu trezească înțelegerea.

– Așa este.

– Dar cum? Vederea discernă bine dimensiunea degetelor, fiindu-i indiferent din acest punct de vedere care dintre ele se găsește la mijloc sau în margine? Și nu se întâmplă la fel cu pipăitul, în ce privește grosimea și subțirimea, moliciunea și duritatea? Dar oare asemenea caracteristici nu sunt arătate insuficient și cu celelalte simțuri? Ori poate că simțurile lucrează în felul următor: în primul rând, cel aplicat pe ceva tare înregistrează și ceva moale, transmitând sufletului că același obiect îi dă o senzație și de duritate și de moliciune?

– Așa se petrec lucrurile.

– Dar, nu cumva în astfel de situații este inevitabil ca sufletul să fie nelămurit, întrebându-se ce înseamnă o senzație care ia același lucru drept tare și, în același timp, moale? La fel în cazul senzației de ușurință și în cel al greutății, ce trebuie să înțeleagă

sufletul prin ușor și prin greu dacă senzația îi arată greu ca fiind ușor și ușorul, greu?

– Într-adevăr, astfel de mărturii ale simțurilor sunt stranii pentru suflet și îndeamnă la cercetare.

– Atunci este firesc ca sufletul să apeleze la intelect, pentru a hotărî dacă fiecare dintre senzații se referă la un obiect sau la două.

– Fără îndoială.

– Iar dacă decide că sunt două obiecte, fiecare îi apare ca distinct de celălalt.

– Da.

– Așadar, dacă fiecare este unul, iar ambele sunt două, atunci sufletul le va înțelege drept separate, pentru că dacă nu ar fi separate nu le-ar considera două, ci unul.

– Așa este.

– Vederea a perceput, să spunem, marele și micul ca nefiind separate, ci amestecate, nu-i așa?

– Desigur.

– Pentru a înlătura această confuzie, intelectul este obligat să vadă marele și micul, nu amestecate, ci separate, contrar vederii.

– Este adevărat.

– Iar în același mod am definit noi inteligibilul și vizibilul.

– Chiar așa.

– Iată, prin urmare, ceea ce doream să spun mai devreme, când afirmam că anumite obiecte invită sufletul la cugetare, iar altele nu, distingând drept potrivite pentru prima acțiune pe cele care oferă simultan două senzații contrare, iar pe cele care nu provoacă cercetarea drept nepotrivite pentru deșteptarea inteligenței.

– Acum am înțeles și sunt de acord cu concluziile tale, spuse el.

– Iar numărul și unitatea, în ce clasă le-ai introduce?

– Nu știu.

– Ei bine, consideră-le conform celor arătate mai sus. Dacă unitatea este percepută în ea însăși într-un mod satisfăcător, prin vedere sau printr-un alt simț, atunci ea nu va atrage sufletul către esență mai mult decât degetul despre care vorbeam

adineauri. Dar dacă vederea unității oferă totuși o anumită contradicție, astfel încât aceasta să pară multiplicitate mai mult decât unitate, atunci numai un judecător poate decide; sufletul este pus în încurcătură și obligat să activeze procesul înțelegerii, să cerceteze și să se întrebe ce ar putea fi unitatea în sine. În acest mod, perceperea unității și a lucrurilor care conduc la ea îndreaptă sufletul către contemplarea a ceea-ce-este.

– Sigur, spuse el, vederea unității posedă această putere într-un grad foarte ridicat, deoarece noi vedem același lucru în același timp drept unul și multiplu până la infinit.

– Iar dacă putem spune acest lucru despre unitate, nu e la fel cu numerele?

– Cu siguranță.

– Ori, logica și aritmetica se referă în întregime la numere.

– Cu siguranță.

– Prin urmare, acestea sunt științe potrivite să conducă la adevăr.

– Da, într-adevăr sunt potrivite.

– Așadar, se aseamănă cu cele pe care le căutăm, deoarece studiul lor este necesar războinicului pentru a ordona o armată, iar filosofului pentru a ieși din sfera celor ce devin pentru a ajunge la esență, fără de care nu ar fi niciodată aritmetician.

– Așa este, spuse el.

– Dar paznicul nostru este și filosof și războinic în același timp?

– Fără îndoială.

– Atunci ar fi bine, dragă Glaucon, să prescriem aceste studii printr-o lege și să îi convingem pe cei care trebuie să îndeplinească cele mai înalte funcții publice să studieze știința calculului, nu într-o manieră superficială, ci până când ajung, numai prin intelect, să cunoască natura numerelor. Ei trebuie să cultive această știință nu pentru a ști să vândă și să cumpere, precum neguțătorii și ceilalți care se tocmesc, ci pentru a o aplica în război și pentru a ușura ascensiunea sufletului de la cele care sunt generate înspre adevăr și esență.

– Ai vorbit foarte bine.

– Acum, după ce am vorbit despre știința numerelor, realizez cât de frumoasă și de utilă este ea, în multe feluri, proiectului

nostru, cu condiția să o studiem pentru a o cunoaște, iar nu pentru a schimba mărfuri.

– Ce admiri atât de mult la ea?

– Această putere despre care tocmai ți-am vorbit, de a da sufletului un impuls viguros către regiunile superioare, de a-l obliga să raționeze asupra numerelor însele, fără ca vreodată să fim obligați să introducem în raționamentele sale numere vizibile sau palpabile. Doar știi ce fac, în realitate, oamenii care stăpânesc această știință: dacă încerci în cursul unei discuții să împarți unitatea propriu-zisă, ei își bat joc de tine și nu te ascultă. Pe cât o împarți, pe atât o înmulțesc ei, din teama că ea ar putea apărea un ansamblu de părți componente în loc de una singură.

– Este foarte adevărat.

– În consecință, ce crezi, Glaucon, că ar răspunde dacă cineva i-ar întreba: „Minunați oameni, despre ce numere vorbiți? Unde sunt acele unități, așa cum le presupuneți voi, egale între ele, fără cea mai mică diferență, și fără a fi compuse din părți?”

– Cred că ar răspunde că ei vorbesc despre acele numere care nu pot fi percepute decât prin gândire, care nu pot fi utilizate altfel.

– Așadar, vezi, prietene, că această știință pare să ne fie indispensabilă, deoarece este evident că ea obligă sufletul să folosească intelectul pur pentru a ajunge la adevăr în sine.

– Într-adevăr, este deosebit de potrivită pentru a produce acest efect.

– Dar oare nu ai observat că cei care s-au născut cu talent la calcule înțeleg mai ușor toate științele, ca să spunem așa, și că spiritele greoaie, dacă au exersat și s-au obișnuit cu calculele, chiar dacă nu obțin nici un alt avantaj, îl capătă cel puțin pe acela de a înțelege ceva mai multe?

– Este incontestabil, răspunse el.

– În rest, ar fi dificil, cred, să găsim alte științe care să necesite mai multă strădanie pentru a le cunoaște și practica decât aceasta.

– Cu siguranță.

– Din toate aceste motive, ea nu trebuie ignorată, ci trebuie să formeze cele mai bune firi.

– Iată, așadar, o primă știință adoptată; să cercetăm acum dacă cea de-a doua, legată de prima, ne apare la fel de necesară.

– Care este aceasta? Oare te referi la geometrie?

– Chiar la ea.

– În măsura în care se raportează la operațiunile din război, este evident că se potrivește, deoarece, pentru a stabili o tabără, a cuceri amplasamente fortificate, a desfășura sau a strânge o armată și a o face să execute toate manevrele care sunt necesare într-o bătălie, un conducător de oști poate fi mai bun sau mai rău, în măsura în care o cunoaște.

– Dar pentru aceste lucruri nu este nevoie să cunoști prea multă geometrie sau calcul. Noi trebuie să cercetăm dacă partea ei cea mai importantă ne duce către țelul nostru, care este cel de a vedea mai ușor ideea binelui. Ori, după cum spuneam, către aceasta tinde tot ceea ce obligă sufletul să se îndrepte către locul unde rezidă cea mai fericită existență, pe care, în orice caz, el trebuie să o contemple.

– Ai dreptate.

– Prin urmare, dacă geometria, obligă la contemplarea esenței, ea este cea care ne trebuie; dacă însă se oprește la lucrurile supuse devenirii, nu ne este necesară.

– Aceasta este opinia noastră.

– Ori, nici unul dintre cei care știu puțină geometrie nu va contesta afirmația noastră că natura acestei științe este opusă limbajului pe care îl utilizează cei care o practică.

– Cum așa?

– Acest limbaj este, cu siguranță, deosebit de ridicol și de josnic, deoarece ei discută ca oameni practici, care urmăresc acțiunea, dar spun că fac „pătrate”, că „întind”, „adaugă”, în timp ce această știință nu are alt obiect decât cunoașterea.

– Este adevărat.

– Să cădem așadar de acord că ea are drept obiect de cunoaștere ceea ce este veșnic, iar nu ceea ce se naște și piere.

– Este ușor să fim de acord, geometria este, în definitiv, știința a ceea ce este veșnic.

– În consecință, nobile prieten, ea atrage sufletul către adevăr și dezvoltă în el acel spirit filosofic care ridică spre lucruri

din înalt privirile pe care, greșind, le coborâm către lucrurile de aici, de pe pământ.

– Da, ea produce acest efect pe cât este cu putință.

– Atunci, în măsura în care este posibil, trebuie să li se prescrie cetățenilor din cetatea noastră frumoasă să nu negligeze geometria; de altfel, ea prezintă avantaje secundare care nu sunt de lepădat.

– Care sunt acestea?

– Cele pe care le-ai menționat, legate de război. Pe de altă parte, pentru a înțelege celelalte științe, deoarece știm că un om care se bazează pe geometrie este complet diferit de cel care nu o face.

– În întregime, pe Zeus.

– Iată, prin urmare, cea de-a doua știință pe care o vom prescrie tinerilor.

– Așa să facem.

– Acum, oare să fie astronomia cea de-a treia? ce părere ai?

– Sunt de acord, deoarece recunoașterea anotimpului și anului servește nu numai agricultorilor și navigatorilor, ci și comandanților de armate.

– Mă faci să râd! Parcă te temi de cei mulți, să nu-ți reproșeze că îi obligi la studii inutile. Ceea ce spui este foarte important, dar e greu de imaginat că prin intermediul cunoștințelor respective un anumit organ al sufletului răsfățat și tentat de alte preocupări, se purifică și se aprinde. Este necesar însă ca acest organ să fie păstrat mai presus decât ochii, deoarece numai cu ajutorul său putem vedea adevărul. Cuvintele tale li se vor părea extrem de juste celor care au aceeași opinie; dar cei care nu au nici o îndrumare în acest domeniu, vor crede, firește, că ele nu înseamnă nimic, deoarece în afară de utilitatea practică, ei nu găsesc în această știință nici un alt avantaj demn de a fi menționat. Întreabă-te acum căruia dintre aceste grupuri te adresezi, dacă nu cumva nici primilor, nici celor din urmă, ci discuți pentru tine însuși, fără a te supăra dacă alții vor să tragă folos din raționamentele tale.

– Aceasta este partea pe care o aleg: să vorbesc, să cercețez și să răspund mai ales pentru mine.

– Revino atunci asupra celor discutate mai devreme, deoarece încă nu am ales știința care urmează imediat după geometrie.

– Cum așa?

– După suprafețe plane, am luat în considerare corpurile aflate în mișcare, înainte de a ne ocupa de corpuri în sine; dar ordinea impune ca, după ce ne-am ridicat la a doua dimensiune să trecem la cea de-a treia, adică la cuburi și la obiectele care au și adâncime, pe lângă lățime și înălțime.

– Așa este, spuse el; dar mi se pare, Socrate, că această știință nu a fost încă descoperită.

– Acest lucru are două cauze: în primul rând, nici o cetate nu onorează aceste cercetări, iar cum ele sunt dificile, studiul este sporadic; în al doilea rând, cercetătorii au nevoie de un îndrumător, fără de care eforturile lor ar fi inutile. Ori, acesta este greu de găsit, iar în starea actuală a lucrurilor, cei care se ocupă de aceste cercetări au prea mult orgoliu pentru a-l asculta. Dar, dacă o întreagă cetate ar coopera cu acest îndrumător și ar onora această știință, ei ar fi ascultători, iar întrebările pe care el le-ar pune, cercetate cu sârg, ar fi elucidate, deoarece până și în starea actuală, disprețuită de vulg, trunchiată de cercetători care nu-și dau seama de utilitatea ei, doar prin farmecul pe care îl exercită, această știință face progrese; astfel, nu este surprinzător că ea se află în stadiul pe care îl constatăm.

– Desigur, exercită un farmec extraordinar. Dar explică-mi mai clar ce spunei adineaori. Așezai în primul rând știința suprafețelor și geometria.

– Da.

– Astronomia venea imediat după aceea, apoi, te-ai întors pe aceiași pași.

– Asta pentru că, în graba mea de a expune rapid toate cele de mai sus, am dat înapoi în loc să avansez. De fapt, după geometrie, urmează știința care studiază adâncimea; dar, cum ea nu a dat loc până acum decât unor cercetări mărunte, am abandonat-o pentru a trece la astronomie, adică la mișcarea corpurilor.

– Așa este.

– Să așezăm așadar astronomia pe locul al patrulea, presupunând că știința pe care o lăsăm deocamdată deoparte se va constitui atunci când cetatea se va ocupa de ea.

– Așa se pare, spuse el. Dar, cum mi-ai reproșat mai devreme că fac un elogiu neindemânatic al astronomiei, o voi lăuda acum din punctul de vedere pe care îl dorești tu. Este evident, mi se pare, pentru toată lumea, că ea obligă sufletul să privească în sus și să treacă de la lucrurile supuse devenirii către cele eterne.

– Poate că acest lucru este evident pentru toată lumea, în afară de mine, pentru că eu nu judec așa.

– Dar cum?

– În modul în care o tratează cei care pretind să o transforme în filosofie, mi se pare că ea face sufletul să se îndrepte înspre cele inferioare.

– Cum așa?

– Se pare că nu este lipsită de îndrăzneală concepția ta despre studiul lucrurilor superioare! Pari să crezi că un om care ar privi ornamentele unui plafon, cu capul aplecat spre spate, și ar distinge unele lucruri, s-ar folosi făcând acest lucru de rațiune, iar nu de ochi! Poate că, până la urmă, tu ai dreptate, iar eu mă înșel; dar nu concepe o știință care să determine sufletul să se îndrepte spre cele superioare în afară de aceea care are drept obiect ființa și cele nevăzute; iar dacă cineva încearcă să studieze un lucru sensibil privind în sus, cu gura deschisă, sau în jos, cu gura închisă, afirm că nu va învăța niciodată – deoarece știința nu conține nimic sensibil – și mai spun că sufletul său nu privește în sus, ci în jos, chiar dacă el ar dori să învețe stând pe spate, pe uscat sau pe mare!

– Ai dreptate să mă lovești, nu primesc decât ceea ce merit. Dar cum spuneai că ar trebui reformat studiul astronomiei pentru a o face utilă proiectului nostru?

– Trebuie să considerăm ornamentele cerului drept cele mai frumoase și mai perfecte dintre obiectele din ordinul lor, dar, cum ele fac parte din lumea vizibilului, ele sunt cu mult inferioare adevăratelor podoabe, pe care viteza pură și încetineala pură le provoacă în numărul adevărat și în formele autentice, între ele, ca și în mișcările celor pe care le conțin, acest ansamblu fiind perceptibil cu mintea, iar nu cu vederea. Sau poate ai altă opinie?

– Nicidecum.

– Așadar, am continuat, trebuie să ne folosim de podoabele cerului ca de modele în studiul acestor lucruri invizibile, precum

ai face dacă ai găsi planurile trasate și executate cu o abilitate ieșită din comun de către Dedal sau de alt artist ori pictor: vândându-le, un geometru ar crede că sunt capodopere, dar i s-ar părea ridicol ca cineva să creadă că studiindu-le cu seriozitate va înțelege adevărul asupra egalității, dublului sau oricărui alt raport.

– Într-adevăr, ar fi ridicol.

– Iar adevăratul astronom, nu crezi că va avea același sentiment privind mișcările astrelor? Va crede că cerul și ceea ce conține el au fost așezate de creatorul lor cu toată frumusețea care poate fi așezată în astfel de lucrări; dar, cât despre raportul dintre zi și noapte, dintre zile, nopți și luni ale unui an, dintre luni și ani, și dintre alte astre și soare, dintre lună și ele însele, nu va găsi el că este absurd să crezi că aceste raporturi sunt întotdeauna aceleași și nu variază niciodată – atunci când sunt corporale și vizibile – și că este absurd să cauți în ele prin toate mijloacele adevărul?

– Aceasta este și opinia mea, acum că te-am auzit.

– Prin urmare, am reluat, vom studia astronomia ca și geometria, cu ajutorul problemelor, și vom lăsa deoparte fenomenele cerului, dacă vrem cu adevărat să înțelegem această știință și să facem utilă partea inteligentă a sufletului nostru, din inutilă, cum era anterior.

– Sigur, tu prescrii acum astronomilor o sarcină de o mie de ori mai dificilă decât cea pe care o au astăzi!

– Și cred, am adăugat, că vom prescrie aceeași metodă pentru celelalte științe, dacă suntem cu adevărat buni legislatori. Dar ai putea oare să îmi mai dai vreo știință convenabilă planului nostru?

– Nu, cel puțin pe moment.

– Cu toate acestea, mișcarea nu se prezintă sub o singură formă; există mai multe, am impresia, însă cunoaștem numai două.

– Care?

– În afară de cea pe care am menționat-o, o alta, care îi este corespondentă.

– Care este aceea?

– Se pare, spusei eu, că, așa cum ochii au fost formați pentru astronomie, urechile sunt făcute pentru mișcarea armonică,

și că aceste științe sunt surori, așa cum afirmă adepții lui Pitagora, iar noi admitem, nu ești de acord?

– Ba da.

– Cum acest lucru este de mare importanță, vom îmbrățișa punctul lor de vedere asupra lui, ca și asupra altora, dacă avem nevoie; însă, în orice caz, vom fi fideli principiului nostru.

– Care este acesta?

– Cel de a veghea ca elevii noștri să nu întreprindă astfel de studii care să rămână imperfecte și să nu ajungă la obiectivul la care trebuie să ajungă toate cunoștințele noastre, așa cum spuneam mai devreme despre astronomie. Nu știi oare că muzicienii nu tratează mai bine armonia? Aplecându-se asupra măsurării acordurilor și tonurilor percepute de ureche, ei fac, precum astronomii, o muncă inutilă.

– Și, pe zeii strigă el, ei vorbesc în mod ridicol despre „frecvențe” și întind urechea de parcă ar vâna ce vorbesc vecinii; unul pretinde că între două note, ei percep una intermediară, că acesta este cel mai mic interval și trebuie luat drept măsură; ceilalți susțin, din contra, că el este asemănător sunetelor precedente, dar și unii, și ceilalți, pun urechea mai presus de spirit.

– Vorbești, am continuat, despre acei muzicieni care persecută și torturează corzile, întinzându-le pe chei. Aș putea împinge descrierea mai departe, vorbind despre lovirea corzilor și acuzarea acestora că sunt lăudăroase sau încăpățănate. Dar mă opresc aici și afirm că nu despre ei doresc să vorbesc, ci despre cei pe care ne propuneam mai devreme să îi întrebăm asupra armoniei; ei fac același lucru ca și astronomii: caută numere în acordurile auzite de ureche, dar nu se ridică până la problemele care constau în a se întreba care sunt numerele armonioase și care nu sunt, și de unde provine această diferență dintre ele.

– Vorbești aici despre o cercetare sublimă.

– Ea este utilă în orice caz pentru a descoperi frumosul și binele, dar urmărită în alt scop, este inutilă.

– Așa se pare, aprobă el.

– Cred că dacă studiul tuturor științelor pe care tocmai le-am descris ajunge la descoperirea raporturilor și înrudirii lor, arătând natura legăturii care le unește, acest studiu ne va ajuta să

atingem scopul pe care ni-l propunem, iar strădania noastră nu va fi inutilă; dacă nu, ne-am dat silința fără a obține vreun avantaj.

– Așa se pare, aprobă el, dar te referi la o mare operă, Socrate.

– Vrei să spui, preludiul sau la ce te referi? Nu știu că toate aceste studii nu sunt decât preludiul legii pe care trebuie să o învățăm? Deoarece este sigur că cei versați în aceste științe nu sunt decât, după opinia ta, dialecticieni.

– Nu, în numele lui Zeus, cu excepția unui număr foarte mic dintre cei pe care i-am întâlnit.

– Dar, am întrebat, crezi că acești oameni, care nu sunt capabili să aducă obiecții și să răspundă celor aduse de alții, pot fi capabili vreodată să cunoască ceea ce spunem noi că trebuie știut?

– Nu cred.

– Ei bine! Glaucon, am reluat, nu este aceasta chiar legea pe care o pune în practică dialectica? Este inteligibilă, dar puterea vederii o imită, deoarece încearcă să privească ființele vii, apoi astrele și apoi soarele însuși. La fel, atunci când un om încearcă, prin dialectică, fără ajutorul nici unui simț, ci cu modalitățile rațiunii, să ajungă la esența fiecărui lucru și nu se oprește înainte de a fi înțeles prin intelect esența binelui, ajunge la capătul inteligibilului, la fel cum celălalt, mai devreme, ajungea la limita vizibilului.

– Cu siguranță.

– Dar oare nu asta numești tu călătoria dialectică?

– Fără îndoială.

– Amintește-ți, am continuat, omul din peșteră: eliberarea sa din lanțuri, transformarea sa dinspre umbre către figurile artificiale și lumina care le proiectează, ascensiunea sa din subterane către soare, iar o dată ajuns acolo, neputința sa de a privi animalele, plantele și lumina soarelui, care îl obligă să privească reflectate în apă imaginile lor divine și umbrele ființelor reale, dar nu umbrele proiectate de o lumină care, comparată cu soarele, nu este decât o imagine – iată exact efectele studiului științelor pe care le-am enumerat mai sus: el ridică partea cea mai nobilă a sufletului până la contemplarea ființei perfecte, așa cum anterior am văzut cel mai pătrunzător dintre organe ridicându-se la contemplarea a ceea ce este mai luminos în lumea materială și vizibilă.

– Sunt de acord cu tine, deși, cu siguranță, mi se pare dificil de admis; în același timp – cum este vorba de lucruri despre care nu trebuie să vorbim numai astăzi, dar la care vom reveni ulterior – să presupunem că este așa cum spui, să trecem chiar la lege și să o studiem în același mod în care am parcurs și preludiul. Spune-ne, prin urmare, care este caracterul puterii dialectice, în câte tipuri apare ea și care sunt căile pe care le urmează; pentru că ele conduc, se pare, la un punct în care călătorul află răgaz după oboseala drumului și țelul călătoriei sale.

– Dragă Glaucon, nu vei fi capabil să mă urmezi, deși mie nu-mi lipsește bunăvoința. Dar atunci nu vei mai vedea imaginea celor despre care vorbim, ci realitatea însăși, sau, cel puțin, așa cum îmi apare mie. Dacă este într-adevăr așa sau altfel, nu e momentul să spunem acum, dar că există ceva care se apropie de ea putem fi siguri, nu-i așa?

– Cum să nu?

– La fel, putem spune că numai puterea dialectică o poate arăta unui spirit versat în științele de mai sus, și că, pe orice altă cale ai încerca, acest lucru este imposibil.

– Și acest lucru merită afirmat.

– Cel puțin, am continuat, există un punct pe care nimeni nu ni-l poate contesta: acela că nu există o altă metodă (în afara celor pe care tocmai le-am parcurs) care să încerce să descopere cu mijloace științifice esența fiecărui lucru. Celelalte arte, toate, nu se ocupă decât cu opiniile și cu dorințele oamenilor, fiind în întregime orientate către producerea de obiecte, naturale sau artificiale. Cât despre cele care fac excepție și, după cum am arătat, surprind ceva din esență – geometria și cele care vin după aceasta – vedem că ele nu cunosc ceea-ce-este decât în vis, fiindu-le imposibil să capete o viziune reală atâta timp cât vor considera că ipotezele de care se folosesc drept intangibile, incapabile așadar să le explice. În realitate, când iei drept principiu ceva ce nu cunoști, clădind concluziile și propozițiile intermediare din elemente necunoscute, cum ai putea ca toate acestea să-ți dea o știință?

– Nu se poate, răspunse el.

– Metoda dialectică este, în concluzie, singura care, respingând ipotezele, se ridică până la principiu pentru a-și fonda solid

concluziile, și care extrage încet-încet ochiul sufletului din mlaștina barbară către regiunea superioară, luându-și drept ajutoare pentru asta artele pe care le-am enumerat. Le-am dat în mai multe rânduri numele de științe pentru a ne conform obișnuințelor, dar ele ar trebui să poarte un alt nume, care să implice o mai mare claritate decât opinia și mai multă obscuritate decât știința – ne-am folosit în altă parte de cel de cunoaștere discursivă. Dar nu cred că trebuie să dezbatem aici numele, atunci când avem de examinat probleme atât de importante, după cum am văzut.

– Sigur că nu, spuse el.

– Așadar, va fi suficient să numim știință prima diviziune a cunoașterii, gândire discursivă pe cea de-a doua, credință pe a treia și imaginație pe cea de-a patra; să le înțelegem pe ultimele două sub numele de opinie, iar pe primele două să le așezăm în domeniul intelectului, opinia având ca obiect ceea ce se naște, iar intelectul ceea-ce-este. Și să adăugăm că, așa cum este esența față de ceea ce se naște, este inteligența față de opinie; știința în raport cu credința și cunoașterea discursivă în raport cu imaginația. Cât despre corespondența obiectelor la care se aplică aceste relații și diviziunea în fiecare dintre cele două sfere, cea a opiniei și cea a inteligibilului, să le lăsăm deoparte, Glaucon, pentru a nu avansa prea departe în discuții mai lungi decât cele pe care tocmai le-am încheiat.

– În ce mă privește, sunt de acord cu ceea ce ai spus, în măsura în care sunt capabil să te urmăresc.

– Așadar, îl vei numi dialectician pe cel care înțelege esența fiecărui lucru? Iar despre cel care nu poate înțelege și împărtăși această concepție, nu vei spune că nu cunoaște lucrul respectiv, indiferent de măsura în care eșuează?

– Cum aș putea refuza?

– La fel stau lucrurile și cu binele. Dacă un om nu reușește să definească ideea binelui, separând-o de toate celelalte și, ca într-o luptă, să-și croiască drum dincolo de toate obiecțiile, ținând să-și bazeze cu orice preț dovezile nu pe aparență, ci pe esență; dacă nu poate depăși toate obstacolele prin forța unei logici infailibile, nu vei spune atunci că acest om nu cunoaște nici binele în sine, nici vreo altă formă de bine, ci că, dacă sesizează vreo imagine a binelui, o face prin opinie, iar nu prin știință; că acest

om își petrece viața în stare de vis și de adormire și că, înainte de a se deștepta aici va ajunge la Hades să-și doarmă ultimul somn?

– Pe Zeus, așa voi spune din toată inima!

– Dar dacă într-o zi va trebui să-i crești și să-i educi efectiv pe acești copii, aflați acum doar în imaginația ta, sper că nu le-ai permite, dacă ar fi lipsiți de rațiune, să conducă cetatea și să decidă în problemele cele mai importante?

– Sigur că nu, răspunse el.

– Îi vei obliga așadar printr-o lege să obțină mai ales acea educație care trebuie să le dea posibilitatea să întrebe și să răspundă în modul cel mai științific cu putință.

– Așa voi face, împreună cu tine.

– Prin urmare, crezi că putem numi dialectica încoronarea studiilor noastre, că nu există ceva ce am putea așeza deasupra ei și că, în sfârșit, am încheiat enumerarea științelor care trebuie studiate.

– Da, răspunse el.

– Acum, îți mai rămâne să stabilești cine sunt cei care se vor bucura de aceste studii și în ce mod.

– Evident.

– Îți mai amintești prima alegere pe care am făcut-o pentru conducători și care sunt cei pe care i-am ales?

– Cum să nu?

– Ei bine, este clar că trebuie să alegem firi similare, adică trebuie să-i preferăm pe cei mai hotărâți, cei mai curajoși și, pe cât posibil, pe cei mai frumoși. Pe de altă parte, nu trebuie să selecționăm numai caracterele nobile și puternice, ci și înclinațiile naturale care să faciliteze asimilarea educației pe care dorim să le-o dăm.

– Enumeră aceste înclinații.

– Le trebuie, dragă prietene, ușurința de a înțelege și de a reține pentru științe; deoarece sufletul cedează mai repede în fața studiilor dificile decât în fața gimnasticii: pedeapsa îi este mai grea, pentru că nu o împarte cu corpul.]

– Așa este.

– Trebuie, în consecință, ca individul pe care îl căutăm să aibă memorie, răbdare și să fie muncitor. Altfel, crezi să ar accepta pe lângă muncile fizice atâta studiu și exercițiu?

– Nu va accepta decât dacă este admirabil dotat din toate punctele de vedere.

– Greșeala care este comisă în zilele noastre, care este și cauza disprețului pentru filozofie, se datorează, așa cum am arătat anterior, practicării studiului acesteia fără a fi demn; în realitate, filosofia nu ar trebui studiată de talente pe jumătate, ci numai de cele autentice.

– Cum se poate realiza așa ceva?

– În primul rând, cel care vrea să înceapă nu trebuie să fie șovăitor în activitate, adică vrednic la început și leneș către sfârșit, așa cum se întâmplă cu cei care iubesc gimnastica, vânătoarea și se dedau cu zel altor activități fizice, dar nu are nici o aptitudine pentru studiu, conversație, cercetare și detestă orice muncă de acest fel. De asemenea, șovăitor este și cel a cărui dragoste pentru muncă tinde către extrema opusă.

– Nimic mai adevărat!

– În același mod, în raport cu adevărul, nu vom privi drept incapabil sufletul care, urând minciuna voluntară în sine și neputând-o îndura fără scârbă, nici fără indignare la ceilalți, admite cu ușurință minciuna involuntară și care, dându-se pe mâna ei, nu s-ar revolta, ci s-ar lăsa mângâiat de ignoranță ca un porc în noroi.

– Așa este.

– În ceea ce privește cumpătarea, curajul, generozitatea sufletească și toate calitățile virtuții, trebuie să fim la fel de atenți pentru a deosebi bastardul de firile bune de la natură. În lipsa științei de a le distinge, indivizii și statele nu-și dau seama că aleg – de fiecare dată când au nevoie – unii ca prieteni, ceilalți ca șefi, indivizi șovăielnici și bastarzi.

– Acest lucru se întâmplă prea frecvent.

– Să ne luăm toate precauțiile cu grijă împotriva acestor greșeli. Dacă vom oferi studii și exerciții de o asemenea importanță numai oamenilor bine formați la minte și la trup, dreptatea însăși nu ar avea nici un reproș să ne aducă și vom menține statul și organizarea sa; dar, dacă vom pune la astfel de treburi indivizi nedemni, atunci vom acoperi filosofia de un ridicol și mai mare.

– Ar fi într-adevăr rușinos, spuse el.

– Fără îndoială, dar mi se pare că în acest moment eu însumi mă expun ridicolului.

– Cum asta?

– Am uitat că este vorba doar de un simplu joc și am ridicat prea mult tonul. Dar, în timp ce vorbeam, mi-am aruncat ochii asupra filosofiei și, văzând-o respinsă într-un mod atât de josnic, cred că m-am tulburat, ba chiar m-am înfuriat, vorbind despre vinovați cu prea multă patimă.

– Nu, pe Zeus! cel care te ascultă nu crede așa ceva.

– Dar o crede oratorul, am replicat. Oricum, să nu uităm că, în prima noastră alegere, am inclus bătrânii, iar aici nu este posibil; nu trebuie să-l credem pe Solon atunci când spune că un bătrân poate învăța multe lucruri: este mai puțin capabil să învețe decât să alerge; lucrările mari și complexe sunt rezervate celor tineri.

– Cu necesitate.

– Aritmetica, geometria și toate științele care trebuie să servească pregătirii pentru dialectică vor fi, deci, predate elevilor noștri încă din copilărie, dar această învățătură va fi acordată într-o formă lipsită de constrângere.

– De ce?

– Pentru că omul liber nu trebuie să învețe nimic precum un sclav; de fapt, dacă exercițiile fizice sunt făcute sub constrângere, corpul nu are de suferit, dar lecțiile introduse cu forța în suflet nu rămân pentru multă vreme acolo.

– Este adevărat.

– În consecință, dragă prietene, nu folosi violența în instruirea copiilor, ci fă în așa fel încât și să învețe în timp ce se joacă: astfel, vei putea discerne mai ușor capacitățile naturale ale fiecăruia.

– Ai vorbit cu judecată.

– Ți-ami amintești ceea ce am spus mai sus: că trebuie să ducem copiii la război călare, ca spectatori, și, atunci când nu sunt pericole, să-i apropiem de luptă și să-i facem să guste sângele, așa cum sunt dresați cățelușii?

– Îmi aduc aminte.

– În toate activitățile, am reluat, de-a lungul exercițiilor și studiilor, îi vei distribui într-un grup separat pe cei care se vor arăta constant a fi mai agili.

– La ce vârstă?

– Când vor încheia seria obligatorie de exerciții fizice, deoarece această perioadă, care va dura doi sau trei ani, nu poate

fi dedicată altei activități, oboseala și somnul fiind dușmanii studiului; de altfel, una dintre probe, și nu cea mai ușoară, va fi aceea de a observa cum se comportă fiecare la exercițiile de gimnastică.

– Cu siguranță.

– După această perioadă, cei aleși dintre tinerii care au împlinit douăzeci de ani, vor obține distincții mai înalte decât ceilalți și le vor fi prezentate, în ansamblu, științele pe care le-au studiat fără nici o ordine în copilărie, pentru ca ei să îmbrățișeze dintr-o privire raporturile dintre științe și între ele și natura a ceea-ce-este.

– De fapt, numai o astfel de cunoaștere se fixează temeinic în sufletul care o primește.

– De asemenea, oferă o modalitate excelentă pentru a distinge spiritul potrivit pentru dialectică de cel care nu este: spiritul sinoptic este dialectician, celelalte, nu.

– Sunt de acord cu tine.

– Atunci, va trebui să cercetezi acest lucru, am reluat, iar cei care au cele mai bune înclinații în acest sens, vor fi puternici în științe, în război și în celelalte activități prescrise de lege. Atunci când aceștia vor împlini treizeci de ani, îi vei retrage din numărul tinerilor deja aleși pentru a le acorda onoruri și mai mari, căutând, punându-i la proba dialecticii, pe cei care fără ajutorul ochilor sau a altui simț, se pot ridica până la ceea ce este numai prin forța adevărului; aceasta e o sarcină care cere multă atenție, prietene.

– De ce?

– Nu ai observat răul care atinge dialectica în zilele noastre și întinderea acestuia?

– Care rău?

– Cei care fac dialectică devin nelegiuți.

– Așa este.

– Dar crezi că acest lucru este neașteptat și nu îi ierți?

– De ce ar fi demni de iertare?

– Ei se găsesc în situația unui copil care, crescut în mijlocul bogățiilor, într-o familie nobilă și numeroasă, printre nenumărați laudători, realizează, o dată devenit bărbat, că nu este fiul celor care își spun părinții săi, fără a-și putea găsi adevărații părinți. Ai putea ghici sentimentele pe care le-ar trăi față de laudă-

tori și de așa-zișii săi părinți, înainte de a afla adevărul și după aceea? Sau vrei să-ți spun eu care ar putea fi acestea?

– Aș vrea să aud ce crezi tu.

– Cred că ar dovedi mai mult respect pentru tatăl său, pentru mama sa și pentru celelalte rude presupuse decât pentru laudători, că îi va neglija mai puțin dacă vor avea necazuri, că va fi mai puțin dispus să le greșască prin cuvinte și fapte, că-i va asculta mai mult decât pe laudătorii săi, atâta vreme cât va ignora adevărul.

– Este posibil.

– Dar, atunci când va afla adevărul, prevăd că respectul și atenția sa pentru părinți se vor diminua, crescând în avantajul laudătorilor, că va asculta de aceștia mai mult decât de înainte, că se va purta după sfaturile lor și va trăi fără să se ascundă împreună cu ei, în timp ce nu-i va păsa de falșii părinți, în afara cazului în care ar avea o fire deosebită de bună.

– Totul se va petrece așa cum spui tu, dar cum se aplică această comparație celor care se ocupă de dialectică?

– În felul următor: primim încă din copilărie principii asupra dreptății și cinstei, am fost formați de ele ca și de părinții noștri; le ascultăm și le respectăm.

– Așa este.

– Dar, oprite acestor principii, există practici seducătoare care ne flatează sufletul și îl atrag, fără a convinge oamenii cât de cât înțelepți, care dau ascultare sfaturilor părintești.

– Întocmai.

– Ei bine, să fie întrebat un astfel de om ce este cinstea? Când va răspunde ceea ce a învățat el de la legislator, să-l contrazicem prin mai multe argumente, să-l facem să creadă că ceea ce el înțelege prin cinste are aceeași valoare cu necinstea; să procedăm la fel cu dreptatea, binele și cu toate principiile pe care le prețuiește cel mai mult. Spune-mi, cu se va raporta el apoi față de ele, în ce privește respectul și supunerea?

– Cu necesitate, nu le va mai da ascultare în același fel ca înainte.

– Dar, am reluat, când nu va mai crede ca și înainte că aceste principii sunt demne de respect și înrudite cu sufletul său, fără a fi descoperit în același timp adevăratele principii, ar putea

adopta el un alt mod de viață decât cel pe care i-l dau lingușitorii?

– Nu, acest lucru nu este posibil.

– Atunci, cred că vom vedea cum devine un nelegiuit, din supus cum era.

– Cu necesitate.

– Prin urmare, ceea ce petrece cu oamenii care se ocupă astfel de dialectică este firesc și, după cum spuneam mai devreme, ei trebuie iertați.

– Și compătimiți, adăugă el.

– Pentru a nu expune la această milă bărbații tăi de treizeci de ani, nu ar trebui să luăm toate precauțiile posibile înainte ca ei să aibă de-a face cu dialectica?

– Ba da, cu siguranță.

– Ori, nu este oare o precauție importantă să-i împiedicăm să guste dialectica înaintea atâta vreme cât sunt tineri? Trebuie să fi remarcat, cred, că adolescenții, o data ce au descoperit dialectica, abuzează de ea și o transformă într-un joc de care se folosesc pentru a contrazice fără încetare, iar imitându-i pe cei care aduc obiecții, o fac și ei, plăcându-le precum cățelardrilor să sfășie și să muște prin raționament pe toți cei care se apropie de ei.

– Da, acest lucru le place în mod deosebit.

– După ce au respins de nenumărate ori afirmațiile altora și au fost, la rândul lor, contraziși de nenumărate ori, ei ajung repede să nu mai creadă în nimic din ce credeau înainte, iar astfel, ei înșiși și întreaga filosofie se discreditează în ochii opiniei publice.

– Nimic mai adevărat.

– Dar un om mai în vârstă nu va dori să cadă într-o astfel de rătăcire; el îl va imita pe cel care vrea să discute și să caute adevărul mai mult decât pe cel care se amuză și contrazice din plăcere; va fi el însuși mai temperat și va face profesiunea filosofică mai demnă de stimă, în loc să o coboare.

– Așa este.

– Dar oare nu același spirit de precauție ne făcea să spunem mai devreme că nu trebuie admiși la discuțiile dialectice decât tinerii din fire ordonați și fermi și că nu trebuie lăsat să se apro-

pie primul venit, care nu are nici o chemare, așa cum se întâmplă astăzi?

– Ba da.

– Atunci, studiul dialecticii, dacă este făcut permanent și cu sârguință, excluzând orice altă muncă, ca și pentru exercițiile corpului, nu va cere așadar decât dublul anilor necesare pentru acestea din urmă.

– Vrei să spui șase sau patru ani?

– Nu contează, să spunem cinci ani. După care, îi vei face să coboare din nou în peșteră și îi vei obliga să îndeplinească sarcinile militare și toate funcțiile tinerilor, pentru ca, prin ceea ce țin de experiență, să nu fie în urmă față de ceilalți. Și îi vei încerca în exercitarea acestor funcțiuni pentru a vedea dacă, atrași din toate părțile de tentație rămân fermi și nu se lasă copleșiți.

– Și care este intervalul necesar pentru asta?

– Cincisprezece ani, am răspuns. Iar atunci când vor ajunge la vârsta de cincizeci de ani, cei care vor fi trecut cu bine toate aceste probe, se vor fi evidențiat în toate și cu toate mijloacele, în conduită și în domeniul științelor, vor trebui să meargă până la capăt și, constrânși să-și apropie partea superioară a sufletului de ceea ce dă lumină tuturor, văzând binele în sine, îl vor utiliza ca pe un model pentru a ordona cetatea, indivizii și propria fire, pe rând, în timpul vieții care le-a mai rămas. Prin urmare, cea mai mare parte a timpului se vor ocupa de filosofie, dar, rând pe rând, se vor inhăma și la muncile obștești, de administrare și de cărmuire din dragoste pentru cetate, neînțelegând această activitate ca pe ceva frumos, ci ca pe o datorie indispensabilă. Astfel, după ce vor fi educat fără încetare pe alții după modelul lor, vor pleca în Insulele Fericirilor, lăsându-le acestora sarcina de a păzi cetatea. Cetatea le va construi monumente și le va aduce jertfe, ca unor spirite pozitive, dacă o permite Pithia. Dacă nu, atunci ca unor suflete fericite și divine.

– Socrate, exclamă el, conducătorii pe care tocmai i-ai făurit ca un sculptor sunt minunați!

– Să nu uităm de femeile-conducător, Glaucon, am adăugat; să nu crezi cumva că tot ceea ce am spus se aplică mai mult bărbaților decât femeilor – adică celor care au, în cetate, firea potrivită.

– Ai dreptate, deoarece femeile și bărbații trebuie să împărtășească totul, în mod egal, așa cum am stabilit.

– Ei bine, am continuat, acum sunteți de acord cu mine că proiectele noastre de cetate și de constituție nu sunt simple dorințe; că punerea în practică este dificilă, dar posibilă într-un singur mod, iar nu altfel, adică numai atunci când adevărații filosofi – fie unul singur, fie mai mulți – deveniți cărmuitorii statului, vor disprețui onorurile care sunt căutate astăzi, considerându-le nedemne de un om liber și lipsite de orice valoare, dar, din contra, vor acorda cea mai mare importanță datoriei cu onorurile care recompensează împlinirea ei și, considerând dreptatea ca pe lucrul cel mai important și mai necesar, servind-o și lucrând pentru dezvoltarea sa, își vor organiza cetatea conform preceptelor acesteia?

– Dar cum vor face toate acestea?

– Pe toți cei în vârstă de zece ani din cetate îi vor trimite la țară și, scoțând copiii de sub influența moravurilor actuale, care sunt cele ale părinților lor, îi vor educa după propriile moravuri și principii, adică cele pe care tocmai le-am expus. Nu ar fi acesta modul cel mai rapid și mai la îndemână de a fonda o cetate dotată cu constituția despre care am vorbit, de a o face fericită și de a asigura cele mai mari foloase poporului din care vor apărea?

– Ba da, cu siguranță. Cred, Socrate, că ai arătat bine modul în care se va realiza, dacă e să se realizeze vreodată.

– Atunci, nu am vorbit destul despre această cetate și despre omul care se aseamănă cu ea? De fapt, este ușor de văzut cum trebuie să fie acest om conform principiilor noastre.

– Ba da, așa cum spui, mi se pare că am epuizat acest subiect.

CARTEA A VIII-A

Foarte bine, deci am căzut de acord, Glaucon. Cetatea ce urmează a fi orânduită în cel mai bun mod cu putință trebuie să aibă femeile și copiii puși în comun, precum și educația înfăptuită în comun. La fel sunt comune îndeletnicirile, atât pe timp de război cât și pe timp de pace; dintre locuitori, regi trebuie să fie aceia care s-au dovedit cei mai buni și în filosofie, și în arta războiului.

– Într-adevăr, am căzut de acord.

– Și, mai departe, am convenit ce trebuie să facă, o dată numiți, cărmuitorii. Îi vor lua pe oșteni și-i vor duce în locuințe ca acelea pe care le-am descris, comune tuturor, fără vreun lucru privat. În afară de locuințe, dacă-ți amintești, ne-am pus de acord asupra proprietăților pe care ar trebui să le dețină.

– Da, îmi aduc aminte, zise el. Am socotit că n-ar trebui să aibă nici o proprietate, așa cum au oamenii astăzi, dar, ca atleți ai războiului și paznici, vor primi o simbrerie de la ceilalți pentru paza efectuată de ei, anume întreținerea pe un an; la rândul lor, aveau datoria de a purta de grijă cetății și lor înșile.

– E corect. Dar acum că am terminat cu această chestiune, să ne amintim unde am cotit-o pe calea care ne-a adus aici și să ne întoarcem pe cărarea cea veche.

– Asta nu e greu, spuneai cam același lucru ca acum. Porneai de la ideea că cetatea fusese descrisă în totalitate și continuai zicând că o asemenea cetate merită să fie numită bună, ca și omul care are însușirile ei, deși ai fi putut înfățișa o cetate mai bună și un om mai bun; mai departe spuneai că dacă această cetate e așa cum trebuie, celelalte sunt pline de cusururi. Din câte îmi amintesc, orânduirile acestora din urmă sunt, cum ziceai, de patru feluri, și merită să ținem seama de ele, să le vedem cursurile și să studiem oamenii care seamănă cu ele. Astfel, cercetându-le pe toate acestea și punându-ne de acord în privința omului celui mai bun și celui mai rău, am putea stabili dacă omul

cel mai bun e cel mai fericit, iar cel mai rău e cel mai nefericit, sau dimpotrivă. Apoi am întrebat care erau cele patru tipuri de orânduire. În momentul acela, Polemarchos și Adeimantos au intervenit în discuție; după aceea tu ai reluat argumentația și așa am ajuns aici.

– Într-adevăr, am spus. Ai o memorie bună.

– Atunci hai să revenim, ca doi luptători, la aceeași poziție de înclăștare și, când voi pune aceeași întrebare, încearcă să spui ce aveai de gând să zici în momentul acela.

– Dacă pot!

– Ei bine, vreau din toată inima să aflu ce înțelegi prin cele patru constituții.

– Nu e greu, după cum vei vedea; la acestea mă refer, și au și nume cunoscute. În primul rând sunt constituțiile cretană și spartană, laudate de mulți. Cel de-al doilea tip se numește oligarhie, cărmuirea celor puțini, care e laudată mai puțin, ca fiind o constituție cu numeroase rele. După aceasta urmează în mod firesc democrația, cărmuirea poporului, opusă celei de dinaintea ei; și la sfârșit, departe de toate acestea, tirania cea strașnică, cea mai cumplită boală de care poate suferi o cetate. Poți numi vreun alt fel de constituție care să se găsească într-o categorie separată? Presupun că se poate vorbi de principate, regatele cumpărate și alte constituții aflate undeva între acestea – mai multe se află pe la barbari decât pe la greci.

– Sunt multe, într-adevăr, zise el; și ciudate, după cum sunt descrise.

– Știi însă, am urmat eu, că trebuie să existe tot atâtea feluri de oameni câte constituții. Nu-ți închipui că ele cresc dintr-un copac sau dintr-o piatră; nu, constituțiile cresc din caracterele oamenilor din cetăți, care înclină balanța, ca să spun așa, și le trag după ele și pe celelalte.

– Așa e, de aici provin ele.

– Prin urmare, dacă există cinci tipuri de cetăți, trebuie să existe și cinci tipuri de dispoziții sufletești ale indivizilor.

– Desigur.

– Lam descris deja pe omul ce se aseamănă cu aristocrația, cărmuirea celor mai buni, ca fiind drept și de ispravă, cel mai bun dintre oameni.

– Lam descris.

– Acum ce urmează, să descriem tipurile inferioare, nu? Unul este iubitor de victorii și lacom de onoruri, corespunzând statului spartan, altul e membru al unei clase conducătoare – oligarhia, și mai avem și omul democratic și cel tiranic din fire. Ceea ce vrem este să-l comparăm pe cel mai nedrept cu cel mai drept, și cu aceasta vom pune capăt cercetării noastre despre felul cum dreptatea pură și nedreptatea pură se manifestă în posesorul lor, dacă îl fac fericit sau nefericit. Trebuie oare să-l ascultăm pe Thrasymachos și să urmărim nedreptatea, sau să ascultăm de argumentul ce se conturează acum, urmărind dreptatea?

– Da, asta trebuie să facem acum, neapărat! exclamă el.

– Am început cercetând caracterele aflate în cetăți înainte de a ne referi la indivizi, întrucât în primul caz sunt mai ușor de observat. Vom face oare același lucru acum, cercetând mai întâi constituția iubitoare de onoruri? Nu pot găsi alt cuvânt pentru ea în limba greacă; trebuie să fie numită timocrație sau timarhie, puterea sau cârmuirea onorurilor. Apoi ne vom referi la omul de acest fel, după aceea la oligarhie și omul oligarhic, respectiv la democrație și omul democratic. În al patrulea rând vom ajunge la cetatea aflată sub tiranie și o vom studia, îndreptându-ne privirea asupra sufletului tiranic. La urmă de tot vom încerca să judecăm în cunoștință de cauză chestiunea pe care ne-am propus s-o discutăm.

– Trebuie să spun că este conform cu rațiunea modul acesta de a cerceta și a judeca.

– Hai atunci să încercăm să spunem cum ar putea crește timocrația dintr-o aristocrație. Cred că un lucru e clar: transformarea unei constituții începe întotdeauna de la clasa conducătoare, atunci când în sânul acesteia există o facțiune, dar atât timp cât membrii acestei clase se înțeleg bine, chiar dacă sunt foarte puțini, e cu neputință să-i dezbină.

– E adevărat.

– Ei, Glaucon, cum va fi tulburată cetatea noastră? Cum vor ajunge să se certe ajutoarele și cârmuitorii? Vrei să procedăm ca Homer și să rugăm Muzele să ne spună „cum începu vrajba dintre ei”? Și ar trebui oare să ne închipuim Muzele declamându-și răspunsul cu tragism, când de fapt ele se prefac în joacă și ne atâta de parc-am fi copii?

– Cum?

– Cam așa. „Într-adevăr, este greu să tulburi o cetate alcătuită astfel; dar pieirea așteaptă tot ce există, și de aceea nici măcar o țesătură ca aceasta nu va dăinui o veșnicie, ci trebuie să se destrame. Destrămarea se va petrece astfel. La plantele ce cresc din pământ, precum și la animalele ce trăiesc pe pământ, atât sufletul, cât și trupurile devin secătuite și sterpe atunci când se încheie cercul fiecăruia, cu o durată scurtă pentru cele ce trăiesc puțin și o durată lungă pentru cele ce trăiesc mult. Dar la voi, oamenii, conducătorii cetăților pe care i-ați educat nu vor reuși niciodată să obțină nașteri potrivite și sterilitate, oricât de înțelepți ar fi, folosindu-și rațiunea dimpreună cu simțurile, ci acestea vor scăpa de sub înrăurirea lor, astfel că uneori vor da naștere la copii atunci când nu trebuie. Pentru o odraslă divină, cercul este cuprins de un număr perfect, iar pentru una omenească de primul număr în care creșterile prin rădăcină pătrată au trei dimensiuni, cu patru puncte corespunzând lucrurilor asemănătoare și celor diferite, celor ce cresc și celor ce scad, făcând ca totul să fie comensurabil și rațional, de la care numerele trei și patru căsătorite cu cinci și ridicate la puterea a treia produc două armonii, una pătrată, de atâtea ori o sută, cealaltă dreptunghiulară; o latură este egală cu o sută de pătrate ale diametrului rațional al cinciiului fără o unitate, sau fără două unități, dacă este vorba de diametrul irațional, iar cealaltă latură este egală cu o sută de cuburi ale treilui. Întregul număr, geometric, stăpân al nașterii pe pământ, controlează nașterile bune și pe cele rele. Iar atunci când paznicii voștri, neștiind lucrul acesta, aduc laolaltă mirii și miresele la momentul necuvenit, copiii nu vor avea o fire bună, și nici o soartă prielnică. Cei mai de ispravă dintre ei vor fi înțonați cârmuitori de către înaintașii lor, e adevărat, însă, fiind nevrednici, când vor ajunge să dețină, la rândul lor, puterile taților, vor începe să-și neglijeze rolul de paznici, mai întâi socotind arta Muzelor mai puțin decât se cuvine, și apoi gimnastica. De aceea, tinerilor voștri le va păsa mai puțin de noi, Muzele. Iar cârmuitorii numiți din rândurile lor nu se vor purta ca paznici de mare ispravă atunci când vor trebui să verifice rasele voastre și ale lui Hesiod – cea de aur, de argint, de aramă și de fier: fierul va fi amestecat cu argintul și arama cu aurul, astfel că vor apărea, dizarmonic, lipsa de similitudine și de uniformitate; iar dacă acestea cresc undeva

aduc după ele război și ură. Din neamul acesta se naște vrajba, îți spun eu, oricând și oriunde ar apărea."

– Ar trebui să le replicăm „foarte bun răspuns, Muzelor!", zise el.

– După cum ar fi și de așteptat, de vreme ce sunt Muze.

– Și mai departe? Cum continuă Muzele?

– Când apare vrajba, am răspuns, încep să se războiască cele două categorii de neamuri din rândurile paznicilor: cei de fier și aramă trag spre afaceri, proprietăți și bogății din aur și argint; pe de altă parte, cei de argint și de aur, având de la natură suflete bogate, și nu sărace, trag înspre virtute și tradiția străveche. În cele din urmă, după o luptă înverșunată, ajung la împăcare: vor împărți pământul și casele, transformându-le în proprietate privată, și apoi îi vor înrobi pe cei pe care-i păziseră în libertate, pe prietenii și susținătorii lor, ținându-i acum ca „perieci" și slujitori, în vreme ce ei înșiși se vor ocupa de război și de paza lor. Ce părere ai?

– Într-adevăr, așa se pare că se vor schimba lucrurile.

– Prin urmare, aceasta ar fi o constituție aflată undeva între aristocrație și oligarhie.

– Exact.

– Bun, deci așa se va produce schimbarea. Dar după aceasta ce se va întâmpla? Evident, constituția o va imita în parte pe cea veche și în parte oligarhia, aflându-se între ele, dar va avea și ceva propriu.

– Întocmai, spuse el.

– În ceea ce privește cinstirea conducătorilor, menținerea celor care luptă pentru cetate departe de agricultură, meșteșuguri și afaceri, orânduirea meselor comune, participarea la exercițiile de gimnastică și instruirea pentru război – în toate aceste aspecte va imita constituția veche?

– Da.

– Dar din multe puncte de vedere va avea și anumite obiceiuri ale sale, proprii. Astfel, se va teme să-i aducă pe înțelepți la cârmuire, deoarece oamenii de genul acesta nu mai sunt simpli și cinstiți, ci amestecați; cetatea va înclina spre bărbații înflăcărați și mai hotărâți, a căror fire e mai apropiată de război decât de pace, va ține la mare cinste stratagemele și vicleșugurile războinice și își va petrece tot timpul războindu-se.

– Așa e.

– De asemenea, oamenii de felul acesta vor jindui la bogății, așa cum fac cei ce trăiesc în orânduiri oligarhice, cu o iubire învâpăiată și tainică pentru aur și argint, având depozite și vistierii personale în care să păstreze și să ascundă banii; își vor clădi locuințe împrejmuite cu ziduri, cuibușoare numai pentru ei în care pot cheltui averi aruncând cu bani pe femeile lor și pe orice altceva mai doresc.

– E cât se poate de adevărat, zise el.

– Vor fi zgârșiți cu propriii lor bani, deoarece îi prețuiesc atât de mult și trebuie să-i țină ascunși, însă se vor dovedi cheltuitori cu banii altora, din cauza dorințelor ce-i macină; se vor bucura de plăceri în taină, fugind de lege așa cum fug băieții de tatăl lor, de vreme ce au fost educați cu forța și nu prin convingere. Toate acestea pentru că au neglijat adevărata Muză, tovarășa rațiunii și filosofiei, și au cinstit cu mai mult zel gimnastica decât arta Muzelor.

– Cu siguranță, constituția aceasta este un amestec de bine și rău.

– Da, e amestecată, am încuviințat eu, dar un principiu al ei iese foarte mult în relief, deoarece partea înflăcărată este predominantă; mă refer la dorința de a fi primul și la dorința de glorie.

– Într-adevăr, zise el.

– Ei bine, aceasta este constituția, așa apare ea și cam astfel arată o schiță generală a ei, fără a intra în detalii precise; chiar și o asemenea schiță este îndeajuns pentru a putea vedea care e omul cel mai drept și care e cel mai nedrept, căci ar fi o sarcină de necuprins să descriem toate constituțiile și toate fiile omenești fără să lăsăm vreuna deoparte.

– Ai mare dreptate.

– Ce se poate spune despre omul care corespunde unei constituții de felul acesta? Cum se naște el și ce soi de om este?

– După părerea mea, zise Adeimantos, seamănă destul de mult cu prietenul nostru Glaucon prin dorința sa de a fi primul.

– Poate, în această privință, am spus; dar sunt alte aspecte în care se deosebesc.

– Care sunt acestea?

– Trebuie să fie mai încăpățânat decât Glaucon și cu mai puțină cultură, deși iubitor de muzică; să-i placă a-i asculta pe oratori, dar totuși să nu fie nicidecum el însuși un bun vorbitor. Un asemenea om este brutal cu sclavii, în loc să-i trateze cu dispreț, cum ar face-o unul bine educat, însă se poartă cu blândețe față de cei născuți liberi. Se va arăta foarte supus față de cârmuitori, el însuși având iubire de putere și de glorie, dar va pretinde dreptul de a cârmui nu pentru că vorbește bine ori din vreo altă pricină asemănătoare, ci pe temeiul faptelor sale războinice și al practicării exercițiilor militare și pentru că iubește gimnastica și vânătoarea.

– Da, întrucât acesta este caracterul propriu constituției de care vorbim.

– Cât despre bani, un asemenea om îi va disprețui la tine-rețe, dar, o dată ce înainteză în vârstă, îi va iubi tot mai mult, deoarece are în firea sa iubirea de bani și nu are în vedere nu-mai virtutea, căci paznicul său cel mai bun l-a părăsit.

– Care paznic? întrebă Adeimantos.

– Rațiunea, am răspuns, împletită cu muzică; aceasta, atunci când se dezvoltă înlăuntrul, sălășluiește în cel ce-o posedă pe tot parcursul vieții lui și-i păstrează virtutea.

– Bine grăit!

– Iar caracterul tânărului timocratic e asemenea cetății de același tip.

– De bună seamă.

– Și iată cum apare el în general: uneori este tânărul fiu al unui tată de ispravă, un tată ce trăiește într-o cetate cu o constituție bună, un tată care se ferește de onoruri, funcții, judecăți și de toate lucrurile care nu-l privesc și primește de bunăvoie să fie depășit de alții ca să scape de necazuri.

– Și cum devine ceea ce este?

– Totul începe atunci când își aude mama bombănind că soțul ei nu aparține clasei conducătoare, motiv pentru care celelalte femei o privesc de sus. Apoi ea vede că bărbatul nu se preocupă prea mult de bani și nu vrea să lupte și să se certe în procese private și în adunarea poporului; el suportă toate acestea în tăcere și nevasta observă că n-o prea bagă în seamă, deși nu se poartă brutal cu ea. Așadar, băiatul ascultă, iar mama continuă să bombăne că, din cauza tuturor acestor lucruri, tatăl nu

e un bărbat adevărat, ci un delăsător, și așa mai departe, cu toate plângerile pe care le adoră femeile.

– Ai dreptate, zise Adeimantos, tânguieli fără sfârșit, așa sunt femeile.

– Atunci știi și că slujitorii oamenilor de acest fel, care par loiali, le spun uneori fiilor, pe ascuns, aceleași lucruri; și dacă văd că tatăl nu-i urmărește pe cei care-i datorează bani, sau observă alte nedreptăți, îl îndeamnă pe băiat ca, atunci când va crește mare, să-i pedepsească el pe făptași, dovedindu-se mai bărbat decât tatăl său. Și în afara casei el va vedea și va auzi alte lucruri de același soi – cetățenii care-și văd liniștiți de treaba lor sunt numiți prostănaci și disprețuiți, pe când cei ce se bagă unde n-au ce căuta au parte de cinstire și laude. Auzind și văzând toate acestea și, pe de altă parte, auzind ce spune tatăl său și comparând felul său de a fi cu al altora, tânărul e atras de ambele căi: tatăl udă și cultivă partea rațională a sufletului său, pe când ceilalți se ocupă de partea înflăcărată, a dorințelor. Prin urmare, întrucât firea sa nu este rea, ci înrăurită de firile rele ale tovarășilor săi, va fi târât pe calea de mijloc de ambele forțe și, lăsându-se călăuzit de partea meschină, trufașă și înflăcărată, va deveni un bărbat ambițios și iubitor de glorie.

– Socot că ai descris cum nu se poate mai nimerit nașterea unui asemenea om.

– Așadar, am spus, avem cea de-a doua constituție și al doilea tip de om.

– Într-adevăr, zise el.

– În cele ce urmează trebuie, deci, să vorbim despre „un alt om așezat la o altă cetate”, cum ar putea spune Eschil, sau mai curând să începem cu cetatea, potrivit cu sistemul nostru?

– Cu cetatea, desigur.

– Ei bine, cred că următoarea constituție ar fi oligarhia.

– Dar ce fel de rânduială politică numești tu oligarhie?

– O constituție bazată pe proprietate, în care bogații cârmuiesc, iar săracul nu are nici un cuvânt de spus la conducere.

– Înțeleg, zise el.

– Să explic mai întâi cum se transformă timocrația în oligarhie?

– Da.

– Dar până și un orb ar vedea asta!

- Cum așa?
- Vistieria aceea plină de aur, pe care o are fiecare om, distruge o asemenea constituție. Mai întâi nascocesc moduri de a cheltui pentru sine, și nici ei, nici nevestele lor nu respectă legile, ci le pervertesc ca să le sprijine faptele.
- E cât se poate de probabil.
- După aceea, se urmăresc și se concurează între ei și fac ca întregul corp al poporului să le semene.
- Cu siguranță.
- În scurt timp, mergând înainte cu afacerile, cu cât vor prețui mai mult banii, cu atât vor prețui mai puțin virtutea; într-adevăr, ne putem imagina întotdeauna bogățiile și virtutea pe cele două talere ale unei balanțe.
- Chiar așa, spuse el.
- Iar atunci când bogățiile sunt la mare cinstire într-o cetate, virtutea și oamenii buni sunt mai puțin prețuiți decât cei bogați.
- E limpede.
- Ceea ce este prețuit este și cultivat, iar ceea ce e desconsiderat este neglijat.
- Întocmai.
- Așadar, în cele din urmă au ajuns iubitori de bani și de afaceri și nu mai aspiră la onoruri și realizarea ambițiilor; ei îl laudă pe cel bogat, îl admiră și-i dau funcții la cârmuire, pe când pe sărac îl desconsideră.
- Fără îndoială.
- Ca urmare, dau o lege de limitare, stabilind o sumă de bani, mai mare sau mai mică, în funcție de stadiul în care se află oligarhia, și proclamă că nimeni nu poate lua parte la cârmuire dacă proprietățile sale nu trec de pragul respectiv. Legea aceasta o aduc la îndeplinire prin forța armelor sau prin amenințare, nu crezi?
- Ba da.
- Deci, în mare, așa se statornicește această constituție.
- Da, zise el, dar cum funcționează ea? Și care sunt neajunsurile pe care spuneam că le are?
- Înainte de toate, îndreaptă-ți gândul spre această limitare din lege. Să presupunem că piloții navelor ar fi aleși în funcție de avere și nici un sărac n-ar putea fi ales, chiar dacă e un pilot mai bun.

- O călătorie neplăcută, asta cred că-i așteaptă pe oamenii aceia!
- Nu e la fel cu orice altă formă de cârmuire?
- Ba așa socot.
- În afară de cârmuirea unei cetăți? Sau lucrurile stau astfel și în cazul acesta?
- Cu atât mai mult într-o cetate, căci cârmuirea ei este cea mai însemnată și cea mai grea.
- Așadar, acesta este un mare neajuns al oligarhiei.
- Se pare că da.
- Foarte bine; dar mai este unul, la fel de grav.
- Care anume?
- Faptul că o cetate de felul acesta nu e unitară, ci alcătuită din două, în mod necesar, o cetate a bogaților și una a săracilor; aceștia conviețuiesc și uneltesc mereu unii împotriva celorlalți.
- Pe Zeus, e un neajuns la fel de grav ca primul, spuse el.
- Și mai există un lucru care nu e bun. Se poate ca ei să nu fie în stare să poarte un război, deoarece ar fi siliți fie să înarmeze populația, ajungând să se teamă de ea mai mult decât de dușman, fie să n-o folosească, însemnând că oligarhii înșiși vor duce lupta, astfel că prea puțini vor rămâne să guverneze. Amintește-ți, de asemenea, că sunt iubitori de bani, deci nu vor fi dornici să plătească dări pentru oaste.
- Nu e bun deloc, într-adevăr!
- Cât despre celălalt aspect pe care l-am criticat deja - faptul că se amestecă în multe treburile, aceiași oameni fiind agricultori, negustori și luptători în același timp, potrivit acestei constituții; crezi că e bine?
- Nicidecum.
- Să ne gândim un pic; nu cumva această constituție este prima care admite cel mai rău dintre toate lucrurile acestea?
- Ce vrei să spui?
- Că un om își poate vinde toate bunurile, un altul le poate lua în posesie, iar vânzătorul poate continua să trăiască în cetate deși nu face parte din ea în nici un fel, nefiind nici neguțător, nici meșteșugar, nici oștean călare, nici pedestru, ci numai un sărăntoc și-un nevoiaș.

- Da, Oligarhia e prima, spuse el.
- Cu siguranță, nu se face nimic pentru a împiedica acest lucru în statele oligarhice, căci altfel unii oameni n-ar mai fi extrem de bogați, iar alții - cumplit de săraci.
- Corect.
- Apleacă-te și asupra următoarei chestiuni: când un asemenea om era bogat și-și cheltuia banii, era oare mai de folos cetății în privința pe care tocmai am discutat-o? Pe atunci era considerat membru al clasei cărmuitoare, dar nu e adevărat că nu era nici guvernator, nici slujitor al cetății, ci numai un consumator de mărfuri?
- Așa-i! exclamă el. Nu era nimic altceva decât un consumator, indiferent cum ar fi fost considerat!
- Atunci, dacă vrei, o să-l numim bondar, fiind o pacoste pentru cetate, așa cum un bondar intrat în stup e o pacoste pentru roi!
- Minunat ai grăit, Socrate!
- Dragul meu Adeimantos, Zeul nu le-a dat ace bondarilor înaripați; dar unii dintre bondarii aceștia cu două picioare au niște ace de temut, deși unii nu posedă așa ceva. Cei care ajung la bătrânețe să cerșească se numără printre cei lipsiți de ac, pe când toți făptuitorii de fărâdelegi dispun de această unealtă înțepătoare.
- Cum nu se poate mai adevărat.
- Atunci e clar că, oriunde vezi cerșetori într-o cetate, poți fi sigur că nu departe stau ascunși hoții, jefuitorii, blasfematorii și artizanii fărâdelegilor de tot felul.
- E clar!
- Ei bine, am spus, oare în cetățile oligarhice nu pot fi văzuți cerșetori?
- Ba aproape toți locuitorii sunt cerșetori, în afară de cei aflați la conducere.
- Prin urmare, nu trebuie oare să credem că printre ei sunt o sumedenie de nelegiuți cu ace, pe care cărmuitorii se străduiesc să-i țină potoliți cu forța?
- Fără îndoială că asta trebuie să credem.
- Deci vom spune că motivul pentru care apar aceste fapte aici constă în lipsa de educație, proasta înrăurire și o constituție rea a cetății?

- Da.
- Foarte bine; acesta este, așadar, statul oligarhic, și acestea sunt relele pe care le presupune, poate numai unele dintre ele.
- Cam așa ceva, zise el.
- Atât despre constituția aceasta numită oligarhie, care-și alege conducătorii în funcție de proprietățile pe care le dețin. Acum să cercetăm omul care e asemenea acestei cetăți și să ne întrebăm cum apare și cum îi este firea.
- De bună seamă.
- Poate că mai întâi aș putea schița modul în care omul nostru timocratic se transformă în cel oligarhic.
- Cum anume?
- Când un fiu se naște în casa unui bărbat timocratic, mai întâi își imită tatăl și merge pe urmele lui. Apoi, dintr-o dată, se trezește naufragiat ca un vas eșuat pe un recif scufundat, fiind azvârlit peste bord laolaltă cu încărcătura; poate că a fost în fruntea unei armate sau în vreo altă dregătorie înaltă și apoi a fost judecat, distrus de informatori mincinoși și osândit la moarte, surghiunit sau dezonorat, cu toată averea confiscată.
- E destul de probabil, spuse el.
- Iar atunci când tânărul vede lucrurile acestea, prietene, după o asemenea experiență, fiind jefuit de tot ce avea, alungă de pe tronul din sufletul său iubirea de glorie și înflăcărarea; umilit de sărăcie, se apucă lacom de negoț și, încetul cu încetul, economisind la sânge și muncind din greu, adună bani. Nu crezi că un astfel de om va așeza pe tronul rămas gol Avariția și Lăcomia, creându-și în suflet un Mare Rege încununat cu tiare, purtând la gât colane și încins cu săbii?
- Ba da! incuviință el.
- Iar dedesubt, presupun, va așeza, culcușindu-se pe pardo-seală ca o pereche de sclave, Rațiunea la dreapta și Pasiunea la stânga; rațiunii nu-i îngăduie altă sarcină decât să descopere cum se pot face mulți bani din puțini, iar pasiunea nu poate admira și cinsti nimic altceva decât bogățiile și pe cei bogați, ambiția putându-se referi numai la obținerea de bani și la orice duce la îndeplinirea acestui țel.
- A, da, nici o transformare nu e mai rapidă și mai sigură ca trecerea tânărului de la iubirea de glorie la iubirea de bani!
- Așadar, acesta este omul oligarhic?

– Cel puțin aceasta e transformarea lui dintr-un om asemănător cu constituția din care provine oligarhia.

– Să cercetăm acum dacă el însuși va fi asemenea oligarhiei.

– Foarte bine, zise el.

– În primul rând, s-ar asemana cu ea prin aceea că pune banii mai presus de toate, nu-i așa?

– Ba da, cu siguranță.

– Și, în continuare, prin faptul că este econom și muncitor, îndeplinind numai dorințele elementare ale membrilor gospodăriei sale, refuzând orice altă cheltuială și înfrânându-și celelalte dorințe, pe care le socotește deșarte.

– Într-adevăr.

– E o ființă vrednică de dispreț și egoistă, făcând profit din orice. Aceștia sunt oamenii pe care-i laudă mulțimea. Oare nu e astfel omul care se aseamănă acestei constituții?

– Așa cred, zise el; cel puțin, banii sunt prețuiți mai presus de toate și de cetate, și de un asemenea om.

– Da, iar asta cred că se datorează faptului că n-a avut parte de educație.

– Sunt de aceeași părere, căci altfel nu l-ar fi pus pe un orb³⁶ să fie conducător al procesiunii și nici nu l-ar fi cinstit atât pe acesta!

– Bine! am exclamat. Dar gândește-te la următorul lucru. Nu cumva putem presupune că dorințele de bondar, unele de cerșetor și altele de nelegiuît, care sunt înfrânate prin grija lui, iau naștere din cauza acestei lipse de educație?

– Fără îndoială.

– Dar știi unde trebuie căutat pentru a descoperi fărâdelegile acestor oameni?

– Unde anume? întrebă el.

– La tutela acordată orfanilor, dacă ajung să aibă parte de așa ceva, deoarece lasă mult loc pentru o purtare nedreaptă.

– E-adevărat.

– De aceea e împedecă în celelalte afaceri pentru care și-a câștigat o bună reputație, părând că tratează corect, el folosește forța, însă de data aceasta o forță benefică, asupra sieși, ca să înfrâneze celelalte dorințe rele dinlăuntrul său; nu le convinge

36. Pluto, zeul bogățiilor, era descris ca fiind orb.

pe acestea că e mai bine să nu se manifeste, nici nu le îmblânzește prin argumente raționale, ci o face prin silire și înfricoșare, tremurând la gândul restului averii sale.

– Întocmai așa se întâmplă, spuse el.

– Și spun cu toată convingerea, prietene, că ori de câte ori trebuie să cheltuiască banii altora, cei mai mulți dintre ei vor trăi dorințe asemănătoare cu cele ale bondarului.

– Încuviințez din toată inima.

– Și nu va fi lipsit de învrăjbire launtrică; nu este unul singur, ci un fel de făptură duală, cu dorințe care copleșesc alte dorințe, per total cele bune copleșindu-le pe cele rele.

– Așa e.

– Vezi tu, acesta este motivul pentru care un asemenea om își va crea o imagine exterioară mai bună decât mulți alții, însă virtutea autentică se va îndepărta în grabă de el – ea vine atunci când sufletul e în armonie și unitar.

– Asta e și părerea mea.

– Însă omul prosper va fi un concurent slab față de concețienii săi în ceea ce privește jocurile sau vreo altă ambiție nobilă, căci nu va fi dornic să cheltuiască bani pentru o reputație bună și pentru asemenea competiții; se teme să nu stârnească dorința de risipă dacă le invocă să-i fie aliate în dorința sa de victorie, astfel că ia numai puține părți din sine la război și, ca un oligarh, pierde majoritatea luptelor și-și păstrează averiile.

– Chiar așa, zise el.

– Atunci mai încapă îndoială că există o asemănare și o corespondență între omul de afaceri prosper și cetatea oligarhică?

– Cu nici un chip.

– Atunci, după cât se pare, democrația este următoarea pe care trebuie s-o cercetăm, cu modul în care apare și caracterul ei. După aceea, vom putea observa firea omului democratic, înfăptuind o comparație.

– Aceasta este metoda noastră obișnuită, încuviință el.

– Ei bine, oligarhia se transformă în democrație cam așa: prin dorința sa nepotolită pentru ceea ce își stabilește ca bine și ca îndatorire – să devină cât mai bogată cu putință.

– Ce vrei să spui?

– După părerea mea, cărmuitorii își păstrează dregătoriile datorită marilor lor averi și nu vor întocmi legi împotriva tine-

rilor nedisciplinați pentru a-i împiedica să-și irosească averile. Ei speră să le dea acestora bani cu împrumut, în baza garantării cu proprietatea, urmând apoi s-o răscumpere pe nimic și să de-vină încă și mai bogați și mai respectați.

– Acesta-i tristul adevăr!

– Dar am văzut deja cu claritate că a prețui bogățiile și, în același timp, a dobândi destulă cumpătare e un lucru cu neputință pentru locuitorii unei cetăți; în mod necesar, ei trebuie să neglijeze una dintre atitudini.

– E cât se poate de limpede.

– Prin urmare, oligarhiile, trecând cu vederea sau chiar încurajând necumpătarea, au silit uneori oameni de ispravă să de-vină săraci.

– Așa e.

– Și atunci vor sta în cetate, presupun, cu acele pregătite – adică înarmați complet; unii îndatorați, alții decăzuți din drepturi, alții în ambele situații, urându-i și uneltind împotriva celor care au obținut bunurile lor și împotriva oricui altcuiva, tânjind după o revoluție.

– E adevărat.

– Iar oamenii de afaceri trec privind drept înainte și se prefac că nu-i văd; dacă vreunul dintre ceilalți cedează, îl rănesc cu un pumn de bani și iau o dobândă înzecită, odrasla împrumutului inițial, astfel că umplu cetatea de bondari și cerșetori.

– Întocmai așa se petrec lucrurile! exclamă el.

– Așa se naște focul învăpăiat al răului pe care nu vor să-l stingă, deși ar putea-o face pe două căi: una e cea pe care am pomenit-o deja, prin împiedicarea oamenilor de a-și folosi averea pentru orice scop doresc; cealaltă presupune înlăturarea unor asemenea rele printr-o altă lege.

– Și care anume este aceasta?

– Legea care vine la rând după cealaltă și care-i silește pe cetățeni să se preocupe de virtute. Dacă ar stipula că în majoritatea contractelor voluntare un om trebuie să-și asume întregul risc, locuitorii cetății nu s-ar mai purta atât de nesimțitor în afaceri și n-ar mai apărea atât de multe dintre relele despre care am vorbit.

– Nici pe departe, grăi el.

– Dar așa cum se întâmplă și din toate pricinile pomenite, vezi în ce stare i-au adus cârmuitorii pe cei cârmuiți; cât despre ei înșiși și fiii lor, nu cumva tinerii sunt depravați în chestiunile ce privesc atât sufletul, cât și trupul? Nu cumva sunt prea molatici, neputând rezista în fața plăcerilor și durerilor, și totodată leneși?

– Ba cum să nu?

– Iar ei – nu cumva sunt nepăsători față de orice în afară de câștigarea banilor, și nu le pasă de virtute mai mult decât săracilor?

– Așa e.

– Prin urmare, atunci când, astfel pregătiți, cârmuitorii și cei cârmuiți se pomenesc laolaltă, poate în cursul unor marșuri sau la alt prilej de întovărire, fie el sărbătoare sau campanie militară, într-un echipaj de vas, în cort cu oștenii ori chiar în toiul bătăliei, se pot observa unii pe ceilalți, iar atunci nevoiașii nu sunt deloc disprețuiți de cei bogați! Destul de des se întâmplă ca un sărăntoc vânos, ars de soare să fie postat în luptă alături de un bogătaş crescut la umbră, împovărat de grăsime, și să-l vadă cum găfăie neajutorat. Nu crezi că se gândește că propria lui lașitate a îngăduit unor astfel de oameni să se îmbogățească? Nu cumva își vor trece vorba de la unul la altul, când se vor întâlni numai între ei, spunând: „I-am prins! Nu-s buni de nimic“?

– Sunt încredințat că așa vor face!

– Știi că un trup nesănătos are nevoie doar de o mică împingere din afară pentru a se îmbolnăvi, și uneori chiar și fără asta trupul se răzvrătește împotriva sa; tot așa, o cetate ce se află în aceeași stare ca trupul de care vorbeam are nevoie doar de un pretext neînsemnat. Dacă unii cer ajutor din afară, de la vreo cetate oligarhică, sau alții de la o cetate democratică, cetatea noastră se îmbolnăvește la fel și se luptă cu sine; alteori, vrajba internă apare și fără amestecul celor din afară.

– Chiar așa se întâmplă, spuse el.

– Așadar, socot că democrația ia naștere atunci când săracii înving,ucid câțiva membri ai taberei celeilalte și pe alții îi alungă, după care împart egal cetățenia și puterea cu restul cetățenilor; în general, dregătoriile sunt repartizate prin tragere la sorți.

– Da, zise el, așa se întemeiază democrația, fie prin forța armelor, fie prin semănarea fricii, ca atunci când tabăra cealaltă abandonează puterea ca să scape.

– Bine, dar cum trăiesc oamenii aceștia? Și cum funcționează și constituția aceasta? Întrucât e limpede că un asemenea om se va dovedi democratic.

– E limpede.

– În primul rând, sunt oameni liberi; cetatea e plină de libertate, inclusiv de libertatea cuvântului, și oamenii pot să facă ce vor.

– Cel puțin așa se spune.

– Acolo unde există libertate de acțiune, e clar că fiecare om își rânduieste viața privată după cum pofteste.

– Da, e clar.

– Ca urmare, în acest sistem, mai mult decât în oricare altul, ar apărea toate soiurile de oameni.

– Desigur.

– De fapt, am spus, aceasta e cea mai frumoasă dintre toate constituțiile. Este împestrițată cu toate firile și manierele, așa cum un veșmânt colorat e împestrițat cu toate florile câmpului; ce poate fi mai frumos! Da, mulți ar socoti-o cea mai frumoasă, contemplând-o așa cum copiii și femeile admiră o haină împodobită!

– Într-adevăr, așa e, spuse el.

– Da, pe Zeus! Aceasta este cetatea în care putem căuta orânduirea pe care ne-o dorim.

– Rogu-te, explică-mi de ce!

– Din cauza acestei libertăți! Aici se regăsesc toate tipurile de constituții; iar dacă cineva vrea să alcătuiască o cetate, așa cum facem noi, nu trebuie decât să meargă într-o cetate cărmuită de o democrație și să aleagă orice model de constituție îi convine, de parcă ar fi într-un bazar de constituții; apoi, după ce a ales tiparul, își poate făuri cetatea după el.

– Cel puțin va avea de ales dintr-o sumedenie de tipare.

– Nu trebuie să fii guvernator acolo, chiar dacă ești potrivit pentru asta, după cum nu trebuie să fii cărmuit, dacă nu-ți place; nu trebuie să mergi la război dacă se poartă unul, nu trebuie să păstrezi pacea dacă alții o păstrează, decât în cazul în care dorești pacea. Dacă o lege îți interzice să fii magistrat sau judecă-

tor, poți fi, totuși, magistrat sau judecător dacă-ți pui asta în minte. Ce viață minunată, divină, atât timp cât durează!

– Da, cât timp durează, spuse el.

– Și ce dispoziție bună se manifestă față de condamnați! Nu e minunat? Într-o asemenea cetate se pot vedea oameni osândiți la moarte sau la surghiun rămânând totuși liniștiți și amestecându-se în societate; la fel, n-ai văzut oameni care se plimbă prin cetate ca niște eroi întorși din morți, fără ca cineva să-i remarce?

– Ba da, am văzut asta destul de des.

– Îngăduință! În democrație nimeni nu-și pierde vremea cu nimicuri! Ce dispreț față de declarațiile solemne pe care le-am făcut când ne-am întemeiat cetatea, spunând că nimeni nu poate deveni un om de ispravă dacă nu are o natură excepțională – dacă, din copilărie, nu se joacă înconjurat de lucruri frumoase și nu studiază practici frumoase! Cu câtă măreție calcă în picioare toate acestea și e indiferentă la ceea ce practică individul înainte de a intra în viața politică, prețuindu-l cu singura condiție ca el să afirme că e loial poporului său!

– Ce orânduire nobilă! exclamă el.

– Prin urmare, aceste lucruri și altele asemenea lor există într-o democrație; după cum se pare, ar fi o constituție incântătoare: fără guvernator și plină de culoare, cu egalitatea împărțită deopotrivă celor egali și celor inegali.

– Da, știm toate acestea.

– Acum hai să vedem ce om îi corespunde în privința caracterului. Să începem oare așa cum am făcut și cu orânduirea și să ne întrebăm cum apare?

– Da, spuse el.

– Ei bine, cu siguranță că s-a întâmplat astfel. Presupun că prosperul om oligarhic va avea un fiu care va crește sub oblăduirea tatălui său, în deprinderile acestuia.

– Bineînțeles.

– Dar el, ca și tatăl lui, își stăpânește cu forța plăcerile, pe acelea ce sunt numite nenecesare, care duc la cheltuială și nu la câștigarea de bani.

– Desigur.

– Ca să nu fie nimic neclar, să explicăm mai întâi ce înțelegem prin dorințe necesare și dorințe nenecesare.

– Sunt cât se poate de dornic să aflu.

– N-ar fi corect să le numim necesare pe cele pe care nu le putem înlătura și care ne aduc folos atunci când sunt îndeplinite? Căci, prin însăși natura noastră, este necesar să căutăm atingerea ambelor tipuri, nu crezi?

– De bună seamă.

– Așadar, avem dreptate dacă pe acestea le numim necesare.

– Da.

– Foarte bine. Cele de care un om s-ar putea dezbată dacă s-ar antrena să procedeze astfel încă din tinerețe, și care nici nu-i fac nici un bine atunci când sălășluiesc în el – ba dimpotrivă, unele fac rău – ar trebui să le numim, pe bună dreptate, nenecesare, nu-i așa?

– Ba da, desigur.

– Să alegem câte un exemplu din fiecare categorie pentru a obține o idee generală despre ele.

– Așa să facem.

– Dorința de a mânca ar fi necesară, dorința de pâine simplă și de carne, suficientă pentru păstrarea sănătății și a vigoriei.

– Așa cred.

– Dorința de pâine e necesară din ambele puncte de vedere, atât pentru că pâinea aduce folos cât și pentru că un om viu nu-și poate înfrâna această dorință.

– Într-adevăr.

– Iar dorința de carne e necesară dacă aduce vreun folos vigoriei trupesti.

– Pe drept cuvânt.

– Foarte bine. Fără teama de a greși, am putea numi necesară orice dorință suplimentară, referitoare la alte mâncăruri decât cele pe care le-am pomenit, care poate fi corijată și educată din tinerețe și poate fi înlăturată de majoritatea oamenilor, care face rău atât trupului, cât și sufletului, în ceea ce privește înțelepciunea și cumpătarea.

– N-am greși deloc.

– Nu le-am putea numi pe acestea din urmă dorințe cheltuitoare, iar pe celelalte dorințe lucrative, întrucât aduc folos?

– Ba da, neîndoielnic.

– Vom spune același lucru despre dorința de iubire trupestă ca și despre celelalte.

– Întocmai.

– Dar nu l-am numit bondar pe individul acela împovărat de asemenea plăceri și dorințe și guvernat de dorințele nenecesare, după cum l-am numit prosper și oligarhic pe cel guvernat de dorințele necesare?

– Chiar așa am făcut.

– Acum să ne întoarcem și să explicăm cum apare omul democratic. Mi se pare că acesta e modul în care se petrec de obicei lucrurile.

– Care anume?

– Un tânăr crescut așa cum am povestit, în zgârcenie și ignoranță, prinde gustul mierii bondarilor și se trezește printre fiarele sălbătice, primejdioase și strălucitoare care-i pot oferi plăceri de toate felurile; aici trebuie să consideri că începe transformarea lui interioară de la stadiul oligarhic la cel democratic.

– Nu încape nici o îndoială, spuse el.

– Așa cum cetatea a fost transformată de alianța venită din afară pentru a da ajutor unei facțiuni dinăuntru de același fel cu ea, și tânărul este transformat de o mulțime de dorințe care vin din afară pentru a da ajutor părților înrudite și asemenea cu ele din interiorul lui.

– Cu siguranță.

– Iar dacă o altă alianță vine de undeva pentru a da ajutor părții oligarhice din om – de la tată, poate, sau de la alți membri ai familiei care-l previn și-l dojenesc – atunci avem două facțiuni opuse, în sinea tânărului izbucnind o luptă cu el însuși.

– De bună seamă.

– Și uneori, presupun eu, partea democratică dă înapoi din fața celei oligarhice, unele dorințe sunt nimicite, iar unele sunt alungate; în sufletul tânărului apare un simțământ de sfială, iar ordinea se reface.

– Lucrul acesta se întâmplă uneori, zise el.

– Pe de altă parte, atunci când dorințele sunt alungate altele se dezvoltă neobservate, din cauza ignoranței tatălui în privința educației corecte, iar aceste noi dorințe devin numeroase și puternice.

– Da, așa e îndeobște.

– Atunci ele îl trag înapoi spre aceleași întovărașiri, se împreunează în taină și se înmulțesc nemăsurat.

– Neîndoielnic.

– În cele din urmă, socot că vor năvăli asupra fortăreței sufletului acestui tânăr și-o vor găsi lipsită de învățătură, practici frumoasă și idei adevărate, care sunt cele mai bune paznice din mințile oamenilor iubiți de zei.

– De departe cele mai bune!

– Iar minciunile și impostura, vorbele și opiniile false dau năvală și ocupă locul celorlalte într-un asemenea om.

– Așa fac, spuse el. Drept urmare, tânărul revine printre acești mândători de lotus și locuiește la ei pe față; dacă primește vreun sprijin de la familie pentru partea prosperă a sufletului său, acele vorbe pline de lăudăroșenie ferecă porțile castelului regesc dinlăuntrul său și nu lasă să intre nici măcar aliații, nu îngăduie nici măcar vreo solie de cuvinte de la vechii prieteni din viața de dinainte. Urmează o bătălie, iar ele înving; sfiala o numesc prostie și o alungă ca pe-o nelegiuire; cumpătarea o numesc lașitate, o calcă în picioare și-o surghiunesc; îl conving pe tânăr că moderația și cheltuiala măsurată sunt semne de grosolanie și lipsă de gust și le izgonesc peste hotar cu ajutorul unei bande de dorințe neaducătoare de folos.

– Chiar așa fac!

– Și așa, după ce au golit și-au curățat de asemenea lucruri sufletul tânărului, care acum se află în puterea lor, inițiat fiind în marile lor Mistere, purced de îndată să aducă înapoi violența, anarhia, desfrâul și necuviința cu un lung alai de însușiri ce strălucesc incununate cu ghirlande. Pe acestea le ridică în slăvi, dându-le nume prietenoase – violența e acum bună creștere, anarhia e libertate, desfrânarea – mărinimie, iar necuviința – vitejie. Aici poți observa cum tânărul care a fost crescut printre plăcerile necesare este mânat spre emancipare și libertate de către plăcerile nenecesare și nefolositoare.

– E o imagine cât se poate de clară, spuse el.

– După aceasta, socot că el va trăi cheltuind la fel de mulți bani, strădanii și timp de studiu pentru plăcerile inutile ca pentru cele necesare. Dar dacă e norocos și nu e lipsit de orice limită, dacă pe măsură ce înaintează în vârstă marele tumult mai scade în tărie, primește înapoi o parte dintre însușirile surghiunite și nu se predă întru totul intrușilor; continuă cu plăcerile

sale, păstrând un fel de egalitate între ele, cedează oricărei plăceri care apare, de parcă ar fi câștigat-o prin tragere la sorți, până când se satură, după care cedează alteia, fără să desconsidere pe nici una, ci prețuindu-le pe toate în aceeași măsură.

– Așa e.

– Și nu primește nici un cuvânt adevărat în cetățuia sufletului său, nu-l lasă să pătrundă nici măcar în avanposturile gărzii. Dacă cineva îi spune că unele plăceri țin de dorințele frumoase și bune, iar altele celor rele, că pe unele ar trebui să le practice și să le cinstească, iar pe celelalte să le reprime și să le înrobească – la toate aceste avertismente, va da din cap și va spune: „Nicidecum, toate sunt egale și trebuie cinșite în aceeași măsură!”

– Întocmai, zise el. Așa va proceda într-o asemenea situație.

– Și așa își petrece viața, lăsându-se pradă fiecărei dorințe care apare: când bea pe îndelete și suflă în flaut, când bea apă și ține regim de slăbire. Uneori face exerciții fizice, alteori e lenș și delăsător, iar în alte momente face paradă de studierea filosofiei. Adesea apare în politică și se repede să spună și să facă orice-i trece prin cap. Poate că faima unui oștean îi stărnește invidia și încearcă în acest domeniu; sau e gelos pe un om de afaceri – și atunci se îndreaptă în această direcție. Viața lui nu are disciplină sau necesitate, însă el o numește încântătoare, liberă și plină de binecuvântări, trăind-o așa în toate zilele care i-au mai rămas.

– Pe Zeus, spuse el, e o descriere vie a omului care ține la egalitate mai presus de orice!

– Acesta este, cred eu, un om divers, cu tot soiul de feluri de a fi, acesta este omul frumos, multicolor întocmai ca cetatea, un om a cărui viață ar invidia-o sumedenie de bărbați și femei, având înlăuntrul său nenumărate tipare de orânduirii și caractere.

– Întocmai așa e! exclamă el.

– Foarte bine. Să așezăm omul acesta alături de democrație, numindu-l, pe bună dreptate, omul democratic.

– Da, acolo trebuie așezat!

– Ne-a mai rămas să descriem cea mai frumoasă orânduire și la cel mai frumos om – tirania și tiranul.

– Chiar așa!

– Spune-mi, prietene, cum apare tirania? E destul de clar că democrația se transformă în ea.

– Da, e clar.

– Atunci tirania ia naștere din democrație cam în același fel cum democrația ia naștere din oligarhie?

– Cum așa?

– E vorba de ceea ce-și statornicesc drept bine; în privința oligarhiei era bogăția, nu?

– Ba da.

– Așadar, oligarhia a fost nimicită de dorința nepotolită de bogății și de disprețuirea oricăror altor lucruri în afară de afaceri.

– E adevărat. Asta înseamnă că și democrația e nimicită de dorința nepotolită pentru ceea ce-și definește drept binele său?

– Ce definește ea astfel, după părerea ta?

– Libertatea, am zis. Întotdeauna vei auzi că într-o cetate democratică e cel mai frumos lucru și că, din acest motiv, cetatea democratică e singura în care un om liber prin natură crede că merită să trăiască.

– A, da, toată lumea susține asta.

– E adevărat deci, așa cum voiam să spun, că dorința nepotolită pentru acest lucru și desconsiderarea tuturor celorlalte transformă și orânduirea aceasta, făcând-o să-și dorească tirania?

– Cum anume? întrebă el.

– Când o cetate democratică însetată de libertate are paharnici nevolnici care să-i toarne în cupe și bea prea mult din licoarea tare a libertății, atunci socot că, în cazul în care cărmuitorii nu sunt îndatoritori și nu oferă libertate din belșug, ea îi va numi nemernici și oligarhi și-i va pedepsi.

– Așa se întâmplă.

– Da, am urmat, iar pe aceia care se supun cărmuitorilor îi aruncă în praf ca pe niște sclavi ce nu merită nimic, pe când cărmuitorii care sunt asemenea supușilor și pe supușii care sunt asemenea conducătorilor îi cinstesc și le sunt recunoscători, în public și în privat. Oare într-o astfel de cetate libertatea nu trebuie să pătrundă peste tot?

– Ba da, desigur.

– Și trebuie să se strecoare, prietene, și în casele particulare, iar în cele din urmă anarhia pune stăpânire și pe dobitoace!

– Cum așa?

– Iată, am zis. Tatăl ia obiceiul de a se purta asemenea fiului și se teme de propriii copii, fiul se poartă ca un tată și nu-și cinstește părinții și nu se teme de ei, căci, după cum spune, „trebuie să am libertate”. Metecul este egal cu cetățeanul și cetățeanul cu metecul, la fel stând lucrurile și cu străinul.

– Da, așa se petrece, încuviință el.

– Mai sunt și alte nimicuri de acestea: într-o asemenea stare de fapt dascălul se teme de elev și îi face favoruri; elevii își disprețuiesc dascălii și pedagogii și, în genere, cei tineri îi imită pe vârstnici și-i înfruntă cu vorba și cu fapta. Bătrânii le fac loc tinerilor; sunt plini de îngăduință, se foiesc neîncetat și se poartă ei înșiși ca niște tineri de teamă să nu fie socotiți neplăcuți ori despotici.

– Întocmai.

– Și acum culmea culmilor! Libertatea mulțimii este cea mai mare cu puțință într-o asemenea cetate, ținând seama că sclavii cumpărați cu bani, atât bărbați, cât și femei, nu sunt mai puțin liberi decât cumpărătorii! A, aproape că uitasem să-ți spun ce mare libertate și egalitate există între femei și bărbați, între bărbați și femei!

– Să spunem ce ne stă pe limbă, după cum zicea Eschil?

– De bună seamă, așa voi face. Animalele domestice – nimeni n-ar crede, până n-ar vedea cu ochii lui, cât de libere și în largul lor sunt într-o cetate ca aceasta, în comparație cu alte cetăți. Vorba zicalei, cățelele ajung deopotrivă cu stăpânele. Caii și măgarii iau obiceiul de a umbla trufași, cu cea mai mare libertate, izbind pe oricine nu se dă din calea lor. La fel, și celelalte dobitoace sunt pline de libertate.

– E chiar visul meu urât transpus în realitate! zise celălalt. Asta mi se întâmplă adesea când merg la țară.

– Ca să închei, observă ce iese când toate aceste lucruri sunt puse laolaltă: cât de gingași devin oamenii! Se irită la cel mai mic semn de servitute și nu-l acceptă. Până la urmă, știi că nu le pasă defel de legile scrise sau nescrise, întrucât nu vor, cu nici un chip, să aibă un stăpân.

– Da, știu asta, spuse el.

– Așadar, prietene, acesta este începutul tiraniei, un început atât de frumos și de strălucit!

– Strălucit și vesel, într-adevăr! Dar ce urmează după asta?

– Același lucru ca în oligarhie; aceeași boală nimicitoare care ajunge aici, mai puternică și mai virulentă din cauza acestei libertăți, și înrobește democrația. De fapt, asta se întâmplă în general în lume. A face ceva în exces tinde să împingă la cealaltă extremă, în ceea ce privește vremea, plantele și făpturile vii, dar și, mai presus de toate, în ceea ce privește orânduirile.

– Probabil că da.

– Căci o prea mare libertate pare să se transforme în nimic altceva decât într-o prea mare sclavie, atât pentru om cât și pentru cetate.

– Da, pesemne că așa se întâmplă.

– Atunci e probabil ca democrația să fie acea orânduire din care ia naștere tirania; după cât se pare, din libertatea extremă se zămislește sclavia cea mai cuprinzătoare și mai crudă.

– Da, zise el. Are noimă ce spui.

– Dar cred că nu asta voiai să știi; m-ai întrebat ce fel de boală e aceea care se dezvoltă la fel și în oligarhie și în democrație, înrobind-o pe aceasta din urmă.

– E adevărat.

– Ei bine, mă refeream la categoria aceea de oameni leneși și risipitori în care cei mai cutezători conduc, iar cei mai puțin cutezători îi urmează pe ceilalți. Îți amintești că i-am asemuit cu bondarii, unii cu ace și unii fără.

– Și pe bună dreptate.

– Aceste două soiuri de oameni bulversează toate orânduirile în care pătrund, ca flegma și fierea în trup; medicul bun trebuie să le urmărească foarte atent, așa cum trebuie să procedeze legiuitorul bun în cetate, la fel ca prisăcarul priceput. Cel mai bine e să nu-i lași să se strecoare în toate cele; dar dacă reușesc trebuie stârpiți dimpreună cu fagurele.

– De bună seamă, trebuie stârpiți toți!

– Atunci hai să pornim așa, ca să vedem mai limpede ceea ce dorim să cercetăm.

– Cum anume, rogu-te?

– Să presupunem că o cetate democratică e alcătuită din trei părți, așa cum și este. Una, categoria pe care deja am descris-o, se dezvoltă aici din cauza îngăduinței democratice, nu mai puțin decât în cetatea oligarhică.

– Așa e.

– Și e mult mai agresivă aici decât acolo.

– Cum așa?

– În oligarhie nu capătă experiență și nici putere, deoarece este exclusă de la guvernare, neprimind nici o cinstire. Dar în democrație aceasta e clasa dominantă, în afară de o mică parte. Cei mai agresivi vorbesc și acționează, în timp ce restul roiesc în jurul tribunei și zumzăie; nu tolerează niciodată ca cineva să vorbească în numele altei tabere, astfel că toate treburile statului sunt administrate de această clasă, cu câteva excepții.

– Întocmai, spuse el.

– În afară de asta, o altă clasă e separată de mulțime.

– Care anume?

– Atunci când toți sunt ocupați cu afacerile, presupun că în general cei mai ordonați prin natură devin cei mai bogați.

– E foarte probabil.

– De la ei socot că vine cea mai multă miere pentru bondari și ei sunt cel mai ușor de stors.

– Desigur, cum ai putea stoarce miere de la cei care au puțină?

– De aceea, vezi tu, bogătașii sunt numiți „hrana bondarilor”.

– Cam așa ceva.

– „Poporul” va fi denumirea celei de-a treia clase; toți cei ce muncesc și se află în afara politicii, fără proprietăți însemnate. Aceasta este clasa cea mai numeroasă și mai puternică dintr-o democrație, atunci când e unită.

– Într-adevăr, dar nu se obosește prea des să se unească dacă nu are de câpătat puțină miere.

– Ei, primește câte un pic din când în când, în funcție de priceperea căpeteniilor de a le lua averea celor care o au, împărțind-o poporului, care să păstreze o bună măsură pentru el.

– Da, capătă o parte din ea.

– Prin urmare, cei care sunt jefuiți trebuie să se apere, presupun, vorbind mulțimii și acționând în orice fel pot.

– De bună seamă.

– Așa că sunt învinuiți de cealaltă parte că uneltesc împotriva poporului, chiar dacă nu au nici o dorință de răzvrătire, și despre ei se spune că sunt oligarhi reacționari.

– Fără doar și poate.

– În cele din urmă, când văd că poporul, neștiutor și înșelat de acuzatorii mincinoși, încearcă neconștient să le facă rău, devin, vrând-nevrând, cu adevărat oligarhici; nu o fac de bunăvoie, dar lucrul acesta rău le este insuflat de bondarul care-i înșeapă.

– Chiar așa.

– Apoi încep să curgă judecățile, condamnările și procesele.

– Într-adevăr.

– Dar poporul de rând își va alege totdeauna un protector³⁷ special pe care să-l sprijine și să-l proslăvească?

– Da, așa procedează.

– Un lucru e limpede, anume că atunci când apare un tiran, el are ca unică sursă funcția de protector.

– E cât se poate de limpede.

– Dar unde e începutul acestei transformări din protector în tiran? Nu cumva atunci când protectorul începe să facă precum omul din povestea despre templul lui Zeus Lykaios din Arcadia?

– Care poveste? întrebă el.

– Aceea potrivit căreia oricine a gustat din măruntaie omeștești amestecate cu toată carnea de la jertfă se preschimbă neapărat în lup. N-ai auzit-o niciodată?

– Ba da.

– Și aici e la fel. Când Protectorul Poporului constată că mulțimea e foarte supusă, când nu se înfrânează de la vărsarea sângelui celor de un neam cu el, când târăște pe cineva în tribunale cu obișnuitele învinuiri nedrepte și-i nenorocște viața, când, cu gura și cu limba spurcate, gustă din sângele unuia din același neam, când surghiunește și execută, când promite ștergerea datoriilor și împărțirea moșiilor – cu siguranță, pentru un asemenea om este rânduit fie să piară în mâinile dușmanilor, fie să devină tiran, lup în loc de om. Nu-i așa?

– Ba da, aceasta trebuie să-i fie soarta, spuse el.

– Prin urmare, așa este omul care ajunge să conducă o grupare împotriva celor ce dețin avere.

– Așa e.

37. Titlul, deținut și de Pericle, era acela de „Protector al Poporului”.

– Poate cumva să fie surghiunit și să se întoarcă, în ciuda dușmanilor săi, ca tiran desăvârșit?

– Da, e clar.

– Iar dacă nu sunt în stare să-l surghiunească ori să-i aducă moartea întorcând cetatea împotriva lui, ar putea unelti în taină uciderea sa, nu?

– Cel puțin așa se întâmplă adeseori.

– Ca să împiedice lucrul acesta, cei care ajung atât de departe fac totdeauna vestita cerere a oricărui tiran: imploră poporul să le dea o pază de corp, astfel încât susținătorul mulțimii să rămână nevătămat.

– Într-adevăr, așa fac.

– Iar poporul acordă paza de corp, temându-se pentru soarta conducătorului, dar fiind liniștiți în privința sortii lor.

– Exact.

– Văzând acestea, un om care are bani și, cu banii săi, renumele că urăște poporul, atunci, prietene, omul acesta se gândește la oracolul lui Creso; și

De-a lungul pietrosului Hermos

Fuge, nu așteaptă, nu se sfiește

Să se arate laș.

– Păi nu! spuse celălalt. N-ar mai apuca să se sfiască a doua oară.

– Iar cel prins ar fi ucis.

– Firește.

– În timpul acesta, Protectorul însuși nu zace la pământ, mare în marea sa; nu, el doboară mulțimile conduse de ceilalți și scrutează dominatorul din mijlocul cetății, nemaifiind Protector, ci Tiran împlinit și desăvârșit.

– Desigur.

– Acum să descriem fericirea, a omului și a cetății, cu care ar fi întâmpinat un asemenea conducător.

– Da, s-o descriem!

– Ei bine, la început, în primele zile, îi salută pe toți cei întâlniți cu un zâmbet larg; le spune că nu e tiran și le promite tot felul de lucruri în privat și în public, îi iartă de datorii și împarte

pământ poporului și celor din preajma lui, se prefacă că e amabil și prietenos cu toată lumea.

– Trebuie s-o facă, zise el.

– Cât despre dușmanii din afară, după ce ajunge la o înțelegere cu unii și-i va fi nimicit pe alții, și când totul e liniștit în această privință, va începe să sune goarna războiului pentru ca poporul să-și dorească un conducător.

– E foarte probabil.

– Mai mult, pentru ca poporul să sărăcească din cauza birurilor legate de război, să se țină de treburile zilnice și să fie mai puțin înclinați spre a unelti împotriva lui.

– Asta e clar.

– Iar dacă bănuiește că vreunii adăpostesc un spirit liber și nu vor să-i îndure cărmuirea, dorește un pretext pentru a-i nimici scoțându-i calea dușmanului. Din toate aceste pricini, tiranul trebuie să ațâțe neconținut la război.

– Trebuie, într-adevăr.

– Făcând aceasta, devine din ce în ce mai urât de popor.

– De bună seamă.

– Te-ai aștepta ca unii dintre aceia care au ajutat la urcarea lui, cei mai cutezători dintre ei, acum la putere ei înșiși, să vorbească liber în fața lui și între ei și să-i reproșeze ce se întâmplă.

– Cu siguranță.

– Prin urmare, dacă vrea să cârmuiască el trebuie să se desotorosească în liniște de toți aceștia până când nu mai rămân nici unul, fie el prieten ori dușman.

– E limpede.

– Trebuie să privească ager pentru a vedea care e viteaz, care e mărinimos, care e prudent, care e bogat; și e atât de fericit și de ocrotit de soartă, încât trebuie să le fie dușman tuturor acestora, indiferent dacă îi place sau nu, și să uneltească împotriva lor până când curăță cetatea de ei.

– Frumoasă curățare! zise el.

– Da, e contrariul celei pe care o întreprind medicii asupra trupului; ei înlătură ce e rău și lasă ce e bun, pe când tiranul face tocmai pe dos.

– Nu poate proceda altfel, se pare, dacă vrea să rămână cârmuitor.

– Astfel, o necesitate fericită îl obligă să aibă în preajmă creaturi nevolnice, în cea mai mare parte, și să fie urât de ele; în caz contrar n-ar mai avea mult de trăit.

– Fericită necesitate, într-adevăr!

– Ca urmare, cu cât mai mulți cetățeni îl urăsc pentru aceste lucruri, cu atât mai mulți și mai vrednici de încredere vor fi paznicii de care va avea nevoie.

– Bineînțeles.

– Dar cine sunt paznicii aceștia de încredere și unde-i va găsi?

– Vor veni de bună voie, în număr mare, pe aripile vântului, dacă le va plăti simbria.

– Bondarii! am exclamat. Pe Câine, de bondari e vorba! Asta vrei să spui, nu? Mercenari de pretutindeni!

– Într-adevăr, la asta mă refer.

– Cum așa? Nu vor fi recruți din cetate? N-o să vrea...

– Pe cine?

– Sclavii; o să-i ia de la cetățeni, o să-i elibereze și o să-i includă în garda lui personală.

– Cu siguranță, vor fi cei mai vrednici de încredere dintre toți!

– Ce ființă binecuvântată e tiranul tău! am spus. Ce prieteni are, în ce oameni are încredere, acum că i-a nimicit pe cei dinaintea!

– Da, aceștia sunt oamenii pe care-i are în preajmă.

– Tovarășii aceștia chiar îl admiră, iar noii cetățeni sunt însoțitorii lui; dar cei cumsecade îl urăsc și dau bir cu fugiții.

– Cu siguranță.

– Oamenii trebuie să aibă un motiv bun să creadă, așa cum o fac, că tragedia e plină de înțelepciune și că Euripide e cel mai bun dintre autori.

– Cum așa?

– Iată una dintre zicerile lui, tipică pentru gândirea sa profundă:

Tiranii sunt înțelepți însoțindu-se cu înțelepți.

– Voia să spună, desigur, că sunt înțelepți aceia cu care se întovărășește.

– Da, iar Euripide îl laudă adesea pe tiran, asemuindu-l cu Zeul din ceruri, și mai spune și multe alte lucruri de soiul acesta; la fel fac și ceilalți poeți.

– De aceea, poeții tragici, fiind înțelepți, ne vor ierta, pe noi și pe cei care văd politica asemenea nouă, că refuzăm să-i primim în cetate, fiind ei laudători ai tiraniei.

– Cred c-or să ne ierte, spuse el, toți sunt oameni amabili.

– Ei străbat cetățile de la un capăt la altul, adunând mulțimi în jurul lor; angajează voci încântătoare, puternice, convingătoare, atrăgând cetățile spre tiranie și democrație.

– Întocmai.

– Și, în plus, obțin răsplăți și onoruri pentru asta, în primul rând de la tirani, cum ar fi de așteptat, în al doilea rând de la democrație; dar cu cât urcă mai sus pe Muntele Orânduiri, cu atât gloria lor scade, ca și cum n-ar mai putea continua din lipsă de aer.

– Chiar așa.

– Dar ne-am îndepărtat de la subiect, am spus. Să ne întoarcem la armata tiranului, atât de bună, de numeroasă și de diversă, în continuă schimbare, și să ne întrebăm cum îi va asigura hrana.

– E clar că dacă în templele din cetate există comori le va cheltui pe acestea, precum și averile victimelor sale; astfel, poporul nu va trebui să aducă un obol prea mare.

– Și dacă acestea nu sunt de ajuns?

– În mod limpede, va folosi averea propriului său tată pentru a se întreține pe sine, precum și pe tovarășii, pe iubiții și iubitele sale.

– Pricep, vrei să spui că poporul care a zămislit acest tiran îl vor hrăni pe el și pe tovarășii săi.

– E un lucru cât se poate de necesar, zise el.

– Dar ce se întâmplă dacă poporul nu acceptă și spune că „nu e drept ca un fiu adult să-i ceară tatălui său să-l întrețină, ci dimpotrivă – fiul ar trebui să-și întrețină tatăl! Iar acesta din urmă nu l-a conceput pe zvăpăiat și nu l-a pus pe picioare numai ca să fie sclavul propriilor săi sclavi atunci când băiatul crește mare și ca să-i întrețină pe el și pe sclavi, plus o șleahță de străini. Când fiul său era Protector, voia să scape de bogați

și de „domni“, cum sunt numiți în cetate. Acum îi spune să plece din cetate împreună cu tovarășii săi, ca un tată care-l dă afară pe fiul care a venit acasă cu un alai de amici beți.”

– Atunci, pe Zeus, poporul va afla ce monstru au zămislit și-au crescut la sân, oferindu-i mărteja; ei, cei slabi, se vor gândi cum să-l dea jos pe cel puternic!

– Ce spui? am exclamat. Oare tiranul va îndrăzni să folosească violența împotriva tatălui său și să-l zdrobească dacă nu se supune?

– Da, după ce-i va lua armele.

– Paricid! Așa se numește un tiran care-și neglijează părinții în vârstă. Avem aici o tiranie lipsită de orice ascunzișuri, poporul va fugi dinspre fum spre foc, după cum spune proverbul, de la sclavia sub oameni liberi spre despotismul sub sclavi. Acea libertate desăvârșită și nepotrivită a fost schimbată cu un nou veșmânt, cea mai crudă și mai amarnică sclavie sub jugul sclavilor.

– Într-adevăr, spuse el, exact așa se întâmplă.

– Foarte bine, atunci. Am explicat îndeașuns cum se transformă democrația în tiranie și, atunci când tirania s-a instaurat, care este caracterul ei? Putem răspunde afirmativ cu toată încrederea?

– Da, spuse el, am explicat îndeașuns.

CARTEA A IX-A

– Ne mai rămâne, aşadar, să cercetăm omul tiranic, cum se naşte el din omul democratic, ce este o dată ajuns la maturitate şi cum este viaţa sa, nefericită sau fericită.

– Da, răspunse el, trebuie să studiem acest om.

– Dar ştii ce anume lasă încă de dorit pentru mine?

– Ce?

– În ceea ce priveşte dorinţele, natura şi felurile lor, mi se pare că am oferit definiţii insuficiente; atâta vreme cât acest aspect nu va fi elucidat, cercetării noastre îi va lipsi claritatea.

– Dar nu ar fi cazul să revenim asupra sa?

– Ba da, cu siguranţă. Gândeşte-te la ceea ce vreau să văd în legătură cu ele: printre plăcerile şi dorinţele care nu sunt necesare, unele mi se par nelegitime. Ele sunt probabil innăscute în fiecare dintre noi, dar reprimare de legi şi de dorinţele mai bune, cu ajutorul raţiunii. Ele pot, la unii, să fie în întregime extirpate sau să nu reziste decât în număr mic şi slăbite, în timp ce la alţii se păstrează mai puternice şi mai numeroase.

– Dar despre ce dorinţe vorbeşti?

– Despre cele care se trezesc în timpul somnului, atunci când se odihneşte acea parte a sufletului care este raţională, blândă şi făcută să o comande pe cealaltă, iar partea animală şi sălbatică, îndopată cu mâncare şi cu vin, tulburând somnul, pleacă în căutarea satisfacerii proprii lăcomii. Ştii că în astfel de cazuri, ea îndrăzneşte orice, ca şi cum ar fi eliberată de orice ruşine sau prudenţă. Se pare că ea nu se teme să încerce să se unească cu propria mamă sau cu orice altă fiinţă, om, zeu sau animal, să se pângărească cu orice crimă şi să nu se abţină de la nici o mâncare; într-un cuvânt, nu există nebulie, nu există ruşine de care să nu fie capabilă.

– Ceea ce spui este foarte adevărat.

– Dar atunci când un om sănătos la corp şi la minte, se culcă după ce a trezit partea raţională din sufletul său, hrănind-o cu gânduri frumoase şi cu speculaţii nobile, în armonie cu sine

insuşi; atunci când a evitat să-şi infometeze, dar şi să-şi aducă la saţiu partea concupiscentă, astfel încât aceasta să rămână liniştită şi să nu tulbure prin bucuriile sau prin tristeţile sale, principiul mai bun. Partea care doreşte va fi lăsată singură cu ea însăşi să cerceteze şi să înţeleagă ceea ce el nu cunoaşte din trecut, din prezent şi din viitor. La fel va proceda acest om şi cu partea irascibilă, care nu va fi pornită împotriva cuiva, iar el nu se va culca cu sufletul tulburat, ci potolind cele două părţi ale sufletului, o va activa pe cea de-a treia, în care se află gândirea, găsindu-şi în acest mod liniştea. Ei bine, un asemenea om va intra în legătură cu adevărul în cea mai mare măsură, iar imaginile viselor sale nu vor fi deloc tulburate.

– Sunt pe deplin convins.

– Dar ne-am oprit prea mult asupra acestui punct; ceea ce doream să constatăm este că există în fiecare dintre noi, chiar în cei care par perfect echilibraţi, un tip de dorinţe terifiante, sălbătice, lipsite de legi, iar că acest lucru este pus în evidenţă prin vise. Gândeşte-te dacă ţi se pare corect ceea ce am spus şi dacă eşti de acord cu mine.

– Dar sunt de acord.

– Aminteşte-ţi acum omul democratic aşa cum l-am prezentat noi: este format încă din copilărie de un părinte parcimonios, care satisface numai dorinţele profitabile, dispreţuindu-le pe cele care nu sunt necesare, care nu au drept rezultat decât amuzamentul şi luxul. Nu-i aşa stau lucrurile?

– Ba da.

– Dar, fiul frecventând oameni mai rafinaţi şi plini de dorinţele pe care le descriam mai sus, el se dedă tuturor exceselor şi adoptă comportamentul acestora, din aversiune faţă de zgârcenia tatălui său; în acelaşi timp, cum firea sa este mai bună decât cea a corupătorilor săi, atras în două direcţii diferite, sfârşeşte prin a alege calea de mijloc între aceste moduri de existenţă şi, cerând de la fiecare acele plăceri pe care le consideră moderate, duce o viaţă lipsită de meschinărie dar şi de nelegiuiri, devenind un om democratic din unul oligarhic.

– Aşa am înţeles lucrurile despre acest om şi aşa le înţelegem şi acum.

– Acum, să presupunem că, îmbătrânind la rândul său, va avea un fiu crescut cu deprinderi asemănătoare.

– Să zicem.

– Să mai adăugăm că i se întâmplă același lucru ca și tatălui său, că este antrenat într-un dezechilibru deplin, numit de cei care îl îndeamnă către acesta libertate absolută, că tatăl său și apropiații săi sar în ajutorul dorințelor moderate, iar ceilalți părții opuse; când acești magicieni și creatori de tirani se tem ca nu cumva tânărul să se îndepărteze de ei, îi pun la cale o iubire drept călăuzire a dorințelor de lene și de risipire a avutului. Aceasta, iubirea, este un bondar înaripat uriaș. sau crezi oare că iubirea poate fi altceva la un astfel de om?

– Nu, nimic altceva.

– Dar atunci când în jurul său se zumzăie celelalte poftă, într-o aromă de mirt, cununi, vinuri și de plăcerile care sunt nestăpânite în asemenea situații, când ele îl educă și îi aduc hrana necesară, dând bondarului acul dorinței, atunci acest conducător al sufletului însoțit de demență este cuprins de violență, uci-gând și alungând din sufletul tânărului orice urmă de gânduri și dorințe pozitive ar mai fi putut rămâne, până când sufletul este golit și apoi umplut cu o nebunie străină.

– Descrui aici perfect originea omului tiranic.

– Oare nu din această cauză iubirea este numită un tiran?

– Așa se pare.

– Iar omul beat, prietene, nu are el sentimente tiranice?

– Ba da.

– Dar omul furios, al cărui spirit este deranjat, nu vrea să comande nu numai oamenilor, ci și zeilor, imaginându-și că ar fi capabil să o facă?

– Ba da, cu siguranță.

– Atunci, bunul prieten, nimic nu-i lipsește unui om pentru a fi tiranic, atunci când natura, obiceiurile sale sau amândouă la un loc l-au făcut bețivan, îndrăgostit și nebun.

– Nu, într-adevăr, nimic.

– Iată, se pare, modul în care se formează omul tiranic; dar cum trăiește el?

– Îți voi răspunde ca atunci când glumim: tu să-mi spui!

– Îți voi spune, desigur. Îmi imaginez că din acel moment nu vom găsi decât festinuri, curtezane și plăceri la cel care a lăsat tiranul Eros să se instaleze în sufletul său și să-i conducă acțiunile.

– Cu necesitate.

– Dar, nu vor răsări în fiecare noapte și în fiecare zi alături de această pasiune dorințe numeroase și periculoase, ale căror cerințe sunt multiple?

– Ba da, ele se vor înmulți.

– Prin urmare, veniturile, dacă există, vor fi repede cheltuite.

– Cum să nu?

– Iar apoi, vor urma împrumuturile și risipirea averii.

– Desigur.

– Iar când nu va mai rămâne nimic, nu este de neevitat ca mulțimea fierbinte a dorințelor care se adăpostesc în sufletul acestui om să înceapă să strige, iar el însuși, împuns de acestea și mai ales prin iubire, pe care celelalte o înconjoară ca pe un conducător, să aibă crize de furie și să caute orice pradă pe care poate pune mâna prin înșelătorie sau prin violență?

– Ba da, sigur.

– În consecință, pentru el va fi o necesitate vitală să jefuiască în stânga și în dreapta sau să îndure suferințe și dureri îngrozitoare.

– De bună seamă.

– Iar cum noile patimi din sufletul său le-au jefuit și, până la urmă, le-au înlocuit pe cele vechi, nu la fel va socoti și el că, fiind mai tânăr, trebuie să aibă mai mult decât tatăl său și decât mama sa, să pună mâna pe bunurile lor când își va fi terminat partea lui?

– Nu te pot contrazice.

– Dar dacă părinții lui nu ar ceda, nu va încerca el mai întâi să-i fure și să-i înșele?

– Ba da.

– Dar dacă nu reușește, le va lua bunurile cu forța.

– Așa cred.

– Acum, dragă prietene, dacă bătrânul și bătrâna rezistă și luptă cu el, oare el se va liniști și se va abține să comită vreo acțiune tiranică?

– Nu pot să sper că pe cei doi bătrâni îi așteaptă vreo soartă bună.

– Dar, pe Zeus, Adeimantos, oare pentru o curtezană iubită, care nu este pentru el decât un capriciu, va uita acest om de această prietenă bună și necesară, care este mama sa, sau pentru un tânăr frumos și îndrăgit în seara dinainte, care este tot

un capriciu, va uita de tatăl său, care îi este cel mai vechi și mai bun prieten? Va fi el în stare să-i lovească pe bătrâni și să-i aservească acestor creaturi, în cazul în care ele i-ar intra și în casă?

– Da, pe Zeus! răspunse el.

– Se pare că a da naștere unui fiu tiranic este o mare fericire, am exclamat.

– Da, cum să nu?

– Dar, după ce și averea părinților se va risipi, iar dorințele se vor aduna și mai abitir în sufletul lui, oare nu se va atinge el de zidul unei case ori de mantaua unui trecător întârziat în noapte, apoi nu va începe să „curețe” și vreun templu? În toate aceste situații, vechile opinii asupra cinstei și necinstei, pe care le avea încă din copilărie, vor ceda în fața noilor opinii eliberate, care fac de gardă iubirii și triumfă o dată cu ea; înainte, acestea din urmă nu se eliberau decât în vis, în timpul somnului, pentru că atunci era supus legilor și tatălui său, iar în sufletul lui domnea democrația, în timp ce acum, tiranizat de dragoste, va fi permanent, în stare de trezie, omul care nu trebuia să fie decât în vis; nu se va abține de la nici o crimă, de la nici un fel de mâncare interzis, de la nici o fărâdelege. Iubirea, care trăiește tiranic în el, în dezordine și nesupunere, pentru că este singurul stăpân, va împinge nenorocitul al cărui suflet îl ocupă, precum un tiran cetatea, să îndrăznească orice pentru a hrăni, la un loc cu cohorta de dorințe, sosite în parte din afară, în parte născute în el și eliberate de năravurile rele, asemănătoare cu cele din exterior. Nu am descris bine viața unui astfel de om?

– Ba da, spuse el.

– Ori, am reluat, dacă într-o cetate oamenii de acest fel sunt puțini la număr, iar restul poporului este sănătos, ei pleacă pentru a se pune în slujba vreunui tiran sau se oferă drept mercenari oriunde apare un război; dar, dacă pacea și liniștea domnesc peste tot, rămân în cetate și comit un mare număr de nelegiuiri mărunte.

– La ce fel de fapte te gândești?

– De exemplu, fură, distrug zidurile, taie pungile cu bani, tâlhăresc călătorii, capturează și vând sclavi și, câteodată, atunci când știu să vorbească, sunt sicofanți, martori falși sau funcționari corupți.

– Iată ce numești tu rele minore atâta vreme cât astfel de oameni nu sunt numeroși!

– Da, am răspuns, pentru că lucrurile mici nu sunt astfel decât prin comparație cu cele mari, iar toate aceste rele, în ce privește influența lor asupra mizeriei și nefericirii cetății, nici măcar nu se apropie, cum se spune, de tiranie. În realitate, atunci când asemenea oameni și cei care îi urmează sunt numeroși într-o cetate și realizează cât de mulți sunt, ajutați de prostia maselor dau naștere tiranului, iar cel care adăpostește în sufletul său tiranul cel mai mare este și cel care îi va conduce.

– Este firesc, pentru că va fi mai tiranic.

– Iar atunci se poate întâmpla ca cetatea să se supună de bunăvoie, dar, dacă opune rezistență, așa cum își bătea înaintea tatăl și mama, își va pedepsi patria, dacă are putere, va aduce noi tovarăși de-ai săi și le va aservi ceea ce iubea odată, *matria*, cum spun cretanii, iar patria sa o va hrăni, dar în sclavie. Aici va ajunge patima tiranului.

– Perfect, spuse el.

– Acum, în viața privată, înainte de a ajunge la putere, acești oameni nu se comportă le fel? În primul rând, trăiesc alături de lingușitori care sunt gata să le asculte orice dorință, sau, dacă au nevoie de cineva, se înjosesc, nu ezită să joace toate rolurile posibile pentru a-i demonstra loialitatea, deși vor ajunge să nu mai cunoască persoana respectivă atunci când vor avea puterea.

– Este foarte adevărat.

– Așadar, de-a lungul vieții, ei nu sunt prietenii nimănui, ci întotdeauna despoți ori sclavi; cât despre adevărata libertate și prietenie, o fire tiranică nu le apreciază niciodată.

– Cu siguranță.

– Deci, îi numim pe bună dreptate oameni fără cuvânt?

– Cum să nu?

– Și nedrepti în ultimă instanță, dacă ceea ce am convenit mai sus despre natura dreptății este corect.

– Dar este corect, fără îndoială.

– Să tragem așadar concluziile în ce-l privește pe nelegiuitul perfect: este cel care în stare de veghe se comportă la fel ca și cel care visează, după am arătat mai devreme.

– Perfect.]

– Ori, devine un astfel de om cel care, dotat cu firea cea mai tiranică, a ajuns să cârmuiască singur, devenind tot mai rău cu cât exercită un timp mai îndelungat tirania.

– Este inevitabil, luă la rândul său cuvântul Glaucon.

– Dar, am continuat, cel care a apărut drept cel mai rău se va dovedi a fi și cel mai nefericit? Iar cel care a exercitat tirania cea mai îndelungată și mai deplină, nu va fi fost el nefericit spre sfârșit ca și în cea mai mare parte a timpului, de fapt? – deși că mulțimea are numeroase păreri asupra acestei chestiuni.

– Nu poate fi altfel.

– Ori, nu este oare adevărat că omul tiranic este făcut după asemănarea cetății tiranice, la fel cum omul democratic după cea democratică și așa mai departe?

– Fără îndoială.

– Iar un om nu este pentru celălalt ceea ce este o cetate pentru alta, în ce privește virtutea și fericirea?

– Cum să nu?

– Care este, prin urmare, pentru virtute, raportul dintre cetatea tiranică și cetatea regală, așa cum am descris-o inițial?

– Ele sunt exact opuse, una este cea mai bună, iar cealaltă, cea mai rea.

– Nu te întrebam care dintre cele două este mai bună sau mai rea – acest lucru este evident. Dar, în raport cu fericirea și nefericirea, crezi același lucru sau altceva? Iar aici nu ne vom lăsa copleșiți de vederea tiranului și a favoriților care îl înconjoară: trebuie să intrăm în cetate pentru a o analiza în ansamblu, trebuie să ne strecurăm peste tot și să vedem totul pentru a ne forma o opinie.

– Cererea ta este corectă, spuse el. Este evident pentru toată lumea că nu există o cetate mai nefericită decât aceea tiranică, nici mai fericită decât cetatea reală.

– Oare greșesc dacă solicit aceleași precauții pentru studiul indivizilor, și să nu acordăm dreptul de a-i judeca decât celor care pot, cu mintea, să intre în caracterul unui om și să vadă clar în interiorul său, fără a se lăsa păcălit de aparențe – fastul pe care tiranul îl desfășoară în fața profanilor – dar știind să discearnă realitatea lucrurilor? Așadar, dacă aș susține că trebuie să-l ascultăm cu toții pe cel care, în primul rând, este capabil să judece, care, în plus, a trăit sub același acoperiș cu tiranul, martor al

faptelor sale din intimitate și al raporturilor sale cu cei apropiați – mai ales printre aceștia poate fi văzut lipsit de recuzita sa teatrală – și care, de asemenea, cunoaște comportamentul său în pericolele publice, deci, dacă i-aș cere acestui om să se pronunțe în ce privește fericirea și nefericirea tiranului în raport cu alți oameni...

– Ceea ce soliciți tu este cât se poate de corect spuse el.

– Prin urmare, ești de acord să presupunem că suntem dintre cei care sunt capabili să judece și care s-au întâlnit cu tirani, pentru a dispune de cineva pregătit să ne răspundă la întrebări?

– Cum să nu?

– Atunci, urmărește-mă în această cercetare. Amintește-ți de asemănările dintre stat și individ și, analizându-le punct cu punct, spune-mi ce se petrece cu unul și cu celălalt.

– Ce li se întâmplă?

– Pentru a începe cu cetatea, despre cea care este cârmuită de un tiran, vei spune că este liberă sau în sclavie?

– Este în sclavie, în măsura posibilului.

– În același timp, vezi în ea stăpâni și oameni liberi.

– Da, dar în număr mic, aproape toți cetățenii, și chiar cei mai onști, sunt reduși la o servitute nedemnă și mizerabilă.

– Prin urmare, dacă individul seamănă cu cetatea, nu este inevitabil să găsim în el aceeași stare de lucruri și ca sufletul său să fie plin de servitute și de josnicie, ca părțile cele mai elevate ale acestui suflet să fie reduse în sclavie și ca o minoritate, formată din partea cea mai rea și mai irascibilă să stăpânească?

– Este, într-adevăr, inevitabil.

– Dar vei spune despre un suflet aflat în această stare că este sclav sau liber?

– Cu siguranță, voi spune că este sclav.

– Ori, cetatea sclavă, dominată de un tiran, nu face câtuși de puțin ceea ce vrea.

– Nu.

– În consecință, sufletul tiranizat nu va face deloc ceea ce dorește – vorbesc despre suflet ca întreg; va fi plin de tulburare și de remușcări, târât cu violență și fără răgaz de o dorință furioasă în direcțiile cele mai diferite.

– Cum să nu?

– Dar, cetatea cârmuită d'un tiran este cu necesitate bogată sau săracă?

– Cu necesitate, săracă.

– În consecință, este necesar ca și sufletul tiranic să fie întotdeauna sărac și nesătul.

– Da, răspunse el.

– Dar oare nu este la fel de necesar ca o asemenea cetate și un astfel de om să trăiască în teamă?

– Ba da.

– Crezi că poți găsi în oricare altă cetate mai multe plângeri, lacrimi și dureri?

– Nu, nicăieri.

– Și există vreun individ pe care iubirea și celelalte dorințe să-l înnebunească mai tare decât pe acest om tiranic?

– Nu cred.

– Ori, privind la toate cele de mai sus și la alte lucruri de același fel, ai tras concluzia că această cetate era cea mai nefericită dintre toate.

– Am greșit cumva? întrebă el.

– Nu, deloc, dar ce spui despre omul tiranic, atunci când vezi în el aceleași rele?

– Că el este de departe cel mai nefericit dintre toți oamenii.

– Aici, nu mai ai dreptate.

– Cum așa?

– După părerea mea, el încă nu este atât de nefericit pe cât ar putea fi.

– Dar cine altcineva?

– Următorul îți va părea chiar mai nefericit.

– Care?

– Cel care, tiran din fire, nu duce viața unui cetățean oarecare, ci are neșansa ca o întâmplare nenorocită să-l facă tiranul unei cetăți.

– Judecând după cele spuse înainte, recunosc că ai dreptate.

– Da, dar nu trebuie să ne mulțumim cu astfel de judecăți, ci să analizăm pe îndelete, cu lumina intelectului, cei doi indivizi care ne preocupă; să spunem încă o dată că studiul nostru se referă la cele mai importante lucruri din lume: fericirea și nefericirea în viață.

– Este foarte exact.

– Atunci, te rog să mă corectezi dacă greșesc. După părerea mea, trebuie să ne facem o idee despre situația tiranului luând în considerare următorul lucru...

– Care anume?

– Situația unuia dintre acei particulari bogați care, un unele cetăți, dețin mulți sclavi; ei seamănă din acest punct de vedere cu tiranii, deoarece conduc mulți oameni; diferența nu constă decât în număr.

– E adevărat.

– Știi că acești indivizi sunt în siguranță și nu se tem deloc de servitorii lor.

– Ce motiv ar avea să se teamă?

– Nici unul. Dar oare de ce?

– Pentru că cetatea în întregime îi sprijină pe acești indivizi.

– Bine spus. Dar cum, dacă vreun zeu ar răpi din cetate unul dintre acești oameni, care are peste cincizeci de sclavi și l-ar duce, cu soția, copiii săi, bunurile toate și servitorii într-un deșert, unde nu ar putea primi ajutor de la nici un om liber, nu crezi că ar trăi într-o permanentă teamă, pentru el, soția și copii lui, gândindu-se că servitorii i-ar putea ucide?

– Ba da, i-ar fi foarte frică.

– Nu ar fi redus la a se pune bine cu unii dintre ei, la a-i câștiga cu promisiuni, la a-i elibera din senin, în fine, la a deveni lingușitorul propriilor sclavi?

– Într-adevăr, ar fi forțat să treacă prin toate astea dacă nu vrea să moară.

– Ce s-ar întâmpla însă dacă zeul ar așeza în jurul casei lui mai mulți vecini hotărâți să nu tolereze un om care comandă ca un stăpân altuia și să dea pedeapsa maximă celui pe care l-ar prinde că face acest lucru?

– Cred că situația lui dificilă s-ar agrava și mai tare dacă ar fi înconjurat și urmărit de oameni care i-ar fi, cu toții, dușmani.

– Ori, cu această fire pe care am descris-o, plină de temeri și de dorințe de tot felul, nu cumva tiranul este prins într-o astfel de închisoare? Deși sufletul său și-ar dori, el este singurul din cetate care nu poate pleca nicăieri, nici nu se poate duce să vadă lucruri care stârnesc curiozitatea oamenilor liberi. El trăiește în cea mai mare parte a timpului închis în casă ca o femeie, invidios pe cei care călătoresc și văd unele lucruri frumoase.

- Da, așa este.

- Prin urmare, relele incolțesc mai abilit în omul care se conduce prost pe sine, cel pe care adineauri tu îl considerai cel mai nefericit dintre toți, omul tiranic, atunci când nu își petrece viața ca un om oarecare ci este obligat, împins de soartă, să exercite o tiranie. Incapabil să se cârmuiască pe sine, el se apucă să comande altora: precum un bolnav care, neavând control asupra propriului corp, în loc să ducă o viață retrasă, ar fi obligat să-și încerce forțele cu alții și să lupte în întrecerile populare.

- Comparația ta este deosebit de precisă, Socrate.

- Atunci, dragă Glaucon, nu este oare aceasta culmea nenorocirii? Iar cel care exercită o tiranie nu duce o viață mai nefericită decât cel care, după tine, ar fi cel mai nefericit?

- Ba da, cu siguranță.

- Așadar, în realitate, indiferent de ceea ce cred alții, tiranul este un adevărat sclav, condamnat la un statut inferior și la o servitute extremă, lingușitorul oamenilor cei mai josnici, neputând cu nici un chip să-și satisfacă poftele, ne apare ca lipsit de o mulțime de lucruri și sărac, în ochii celui care știe să citească în profunzimea sufletului său; își duce viața într-o spaimă continuă, pradă zbaterilor și durerilor, dacă este adevărat că condiția sa se aseamănă cu cea a cetății pe care o cârmuiește. Se aseamănă, nu-i așa?

- Chiar foarte tare, spuse el.

- Dar, în afara acestor rele, nu trebuie să le atribuim acestuia și pe cele despre care am vorbit mai devreme? Este necesar ca el să fie și, prin exercițiul puterii, să devină într-o măsură mai mare chiar decât înainte, invidios, perfid, nedrept, fără prieteni, fără nimic sfânt, gazdă și cultivând toate viciile: toate lucrurile prin care este cel mai nefericit dintre oameni și îi face pe cei din jurul său să fie ca el?

- Nici un om cu judecată nu te-ar putea contrazice.

- Acum, a sosit momentul; așa cum un arbitru al probei finale își pronunță decizia, spune și tu care este, după părerea ta, primul în raport cu fericirea și așează-i în ordine pe toți cinci: pe omul regal, pe omul timocratic, pe cel oligarhic, pe cel democratic și omul tiranic.

- E ușor de judecat, spuse el. Îi judec ca pe coruri, în ordinea intrării lor în scenă, în raport cu virtutea și cu viciul, cu fericirea și cu contrariul ei.

- Să angajăm un crainic sau să proclam chiar eu că fiul lui Ariston a decis că cel mai bun și cel mai drept este și cel mai fericit, spunând și că omul pe deplin regal și care se cârmuiește pe el însuși, iar pe cel rău și nedrept l-a găsit a fi și cel mai nefericit? De asemenea, el a constatat că tot acesta din urmă este și cel mai tiran peste sine și peste cetate?

- Proclamă chiar tu.

- Voi adăuga următoarele: că nu contează deloc dacă acești oameni par sau nu par astfel în ochii celorlalți și ai zeilor?

- Adaugă și acest lucru.

- Fie. Iată o primă demonstrație; judecă, te rog, dacă ea ți se pare de o oarecare valoare.

- Care?

- Dacă, la fel ca și cetatea, care este divizată în trei părți, sufletul fiecărui individ e compus din trei părți, teza noastră permite, cred, o altă demonstrație.

- Care este aceea?

- Dat fiind că există trei părți, mi se pare că există trei specii de plăceri proprii fiecăreia dintre ele și, la fel, trei tipuri ale dorințelor și trei tipuri de comandamente ale lor.

- Ce vrei să spui prin asta?

- Primul element, să spunem, este cel prin care omul cunoaște, iar al doilea prin care se înflăcărează; cât despre cel de-al treilea, cum există un număr mare de forme diferite, nu am reușit să-i găsim o denumire unică și potrivită, iar atunci l-am desemnat prin ceea ce este cel mai important și predominant la el; am numit-o partea „care dorește”, datorită violenței dorințelor de a mânca, a bea, a iubi și a altora asemănătoare. De asemenea am numit-o prieten al banilor, pentru că aceste tipuri de dorințe pot fi satisfăcute mai ales prin intermediul banilor.

- Și am avut dreptate.

- Ori, dacă adăugăm că plăcerea și iubirea sa se găsesc în câștig, nu am putea să ne bazăm în discuția noastră pe o singură noțiune care o definește, astfel încât de câte ori vorbim despre acest element al sufletului vom putea înțelege cu clari-

tate despre care este vorba? Numindu-l prietenul câștigului și al profitului, îi vom da un nume potrivit, nu-i așa?

– Așa cred.

– Dar cum? Nu afirmăm noi că partea care dorește nu încețază să aspire, cu totul, la dominație, la victorie și la renume?

– Așa este.

– Așadar, denumirea de prieten al victoriei și al onoarei ar fi potrivită?

– Cât se poate de potrivită.

– Cât despre partea prin care cunoaștem, nu este oare evident în ochii tuturor că ea tinde fără încetare și în întregime să cunoască adevărul așa cum este și că îi pasă cel mai puțin de bogății și de glorie?

– Așa este.

– Prin urmare, numind-o prieten al științei și al înțelepciunii, i-am da numele care i se potrivește.

– Desigur.

– Și nu este adevărat, am întrebat, că în suflete domină ori partea aceasta, ori una dintre celelalte două, după caz?

– Ba da.

– [Iată de ce spunem că există trei categorii principale de oameni: iubitorul de înțelepciune, iubitorul de victorii și iubitorul de câștig.]

– Mi se pare corect.

– Și avem trei tipuri de plăceri, analoge fiecărui caracter.

– Chiar așa.

– Acum, știi bine că dacă ai întreba pe rând, pe fiecare dintre oamenii aceștia, care este viața cea mai plăcută, fiecare ar lăuda-o pe a sa. Iubitorul de câștig ar spune că în comparație cu profitul, onorurile și știința nu înseamnă nimic, decât dacă prin ele s-ar putea obține bani.

– Este adevărat.

– Iar iubitorul de izbânzi? Nu consideră plăcerea de a acumula drept inferioară, iar pe cea de a cunoaște, atunci când nu aduce faimă, un lucru neînsemnat și frivol?

– Așa este.

– Cât despre filosof, după părerea noastră, cum privește el celelalte plăceri în comparație cu cea care constă în cunoașterea adevărului așa cum este și cu plăcerea asemănătoare de care

se bucură întotdeauna învățând? Nu crede el că acestea sunt foarte îndepărtate, iar dacă le numește cu adevărat necesare, nu o face numai datorită faptului că e obligat să le folosească, pentru că dacă ar putea s-ar lipsi cu totul?

– Putem fi siguri de asta.

– Acum, am reluat, deoarece discutăm despre plăcerile și despre viața fiecăruia dintre acești trei oameni, nu pentru a ști care este cea mai dreaptă sau mai necinstită, cea mai bună sau mai rea, ci care este cea mai plăcută și mai lipsită de durere, cum îl putem recunoaște pe cel care spune adevărul?

– Nu pot răspunde la această întrebare.

– Ei bine, cercetează-o în modul următor. Care sunt calitățile necesare pentru a judeca bine? Nu cumva, experiența, înțelepciunea și rațiunea? Există criterii mai bune decât acestea?

– Cum ar fi posibil?

– Cercetează, te rog. Care dintre acești trei oameni are mai multă experiență în toate plăcerile despre care am vorbit? Crezi că iubitorul de câștig, dacă ar încerca să cunoască adevărul în sine, ar avea mai multă experiență în plăcerea științei decât filosoful în plăcerea câștigului?

– Este o mare diferență între ei, răspunse el, deoarece filosoful trebuie să fi cunoscut și alte plăceri, în afara celor proprii, încă din copilărie. Dar nu este necesar pentru iubitorul de câștig să cunoască plăcerea de a ști, care-i apare celui care învață, să-i guste dulceața, nici nu este necesar să obțină experiența acesteia; mai mult, nici dacă s-ar strădui nu i-ar fi ușor.

– Așadar, filosoful are o mare superioritate față de iubitorul de câștig în privința experienței ambelor feluri de plăceri.

– De departe.

– Și ce putem spune despre cel iubitor de victorii? Iubitorul de înțelepciune are mai puțină experiență legată de onoruri decât iubitorul de victorii despre plăcerile care însoțesc cunoașterea?

– Cinstirea revine fiecăruia dintre ei dacă atinge țelul pe care și-l propune – deoarece bogatul, curajosul și înțeleptul sunt onorați de mulțime – astfel încât, fiecare cunoaște prin experiență natura plăcerii legate de onoruri. Dar plăcerea pe care o aduce contemplarea a ceea-ce-este nu poate fi cunoscută decât de iubitorul de înțelepciune.

– Prin urmare, am reluat, în raport cu experiența, el le judecă cel mai bine pe toate trei.

– Așa este.

– Iar numai în cazul lui experiența se alătură înțelepciunii.

– Cu siguranță.

– Dar instrumentul care este necesar pentru a judeca nu aparține nici iubitorului de câștig, nici iubitorului de victorie, ci filosofului.

– Care este acest instrument?

– Am spus că trebuie să te ajuți de rațiune pentru a judeca, nu-i așa?

– Ba da.

– Ori, rațiunea este principalul instrument al filosofului.

– Fără îndoială.

– Dar, dacă bogăția și câștigul ar fi cea mai bună regulă pentru a judeca asupra lucrurilor de acest fel, laudele și criticele iubitorului de câștig ar trebui să fie cele mai conforme cu adevărul.

– Cu necesitate.

– Iar dacă ar trebui judecate onorurile, victoria și curajul, atunci ar trebui ne luăm după deciziile iubitorului de izbânzi și prieten al victoriei?

– Evident.

– Dar atunci când este vorba de experiență, înțelepciune și rațiune?...

– Este necesar ca laudele filosofului și ale prietenului rațiunii să fie cele mai adevărate.

– Astfel, din cele trei plăceri în chestiune, cea a părții cu care cunoaște este cea mai plăcută, iar omul în care cârmuiește această parte are și viața cea mai plăcută.

– Cum ar putea fi altfel? Înțeleptul știe să laude, iar el își laudă propria viață.

– Pe care dintre felurile de viață și plăceri le va așeza judecătorul pe locul al doilea?

– Este evident că va fi plăcerea luptătorului, a celui care dorește onoruri, deoarece se apropie mai mult de prima decât cea a omului iubitor de câștig.

– Se pare, deci, că ultimul loc revine plăcerii și vieții celui care urmărește profitul.

– Fără îndoială.

– Iată, prin urmare, două demonstrații care se succed, două victorii ale dreptății împotriva nedreptății. Pentru cea de-a treia, dezbătută în maniera olimpică pentru slava lui Zeus, Salvatorul și Olimpianul, observă că în afară de plăcerea filosofului, a celorlalți, nu este pe de-a-ntregul adevărată și pură, ci, mai curând, o imagine umbrită de plăcere, așa cum cred că mi-a spus o dată un înțelept; aici s-ar putea ascunde cea mai gravă și mai completă înfrângere a omului nedrept.

– De departe, dar cum dovedești?

– În modul următor, cu condiția să-mi răspunzi la întrebări pe parcursul demonstrației.

– Întrebă-mă.

– Spune-mi, nu afirmăm că durerea este contrariul plăcerii?

– Ba da.

– Și nu există o stare în care nu simți nici durere, nici plăcere?

– Ba da.

– Stare intermediară la fel de îndepărtată de aceste două sentimente, care constă într-un repaos în care sufletul se găsește față de unul și de celălalt. Nu așa o înțelegi?

– Întocmai, spuse el.

– Ori, îți amintești ce spun bolnavii atunci când suferă?

– Ce anume?

– Că nu există nimic mai plăcut decât să fii sănătos, dar că înainte de a se îmbolnăvi nu observaseră că acesta era lucrul cel mai plăcut.

– Îmi amintesc.

– Și nu-i auzi pe cei care suferă o durere violentă că nu există nimic mai plăcut decât încetarea suferinței?

– Ba da, cum să nu?

– Iar în multe alte circumstanțe asemănătoare, cred că ai remarcat că oamenii care suferă laudă drept cea mai plăcută încetarea suferinței și liniștea, iar nu plăcerea.

– Poate fiindcă atunci, liniștea devine plăcută și dorită.

– Iar atunci când un om încetează să simtă o plăcere, liniștea în raport cu plăcerea îi va părea neplăcută.

– Probabil.

– Astfel, în această stare, despre care spuneam adineaori că nu este decât una intermediară între celelalte două, liniștea va fi câteodată una sau cealaltă, plăcere sau durere?

– Așa se pare.

– Dar este oare posibil ca ceea ce nu este nici una, nici alta, să devină ambele?

– Cred că nu.

– Iar plăcerea și durerea, atunci când se manifestă în suflet, sunt un fel de mișcare, nu-i așa?

– Ba da.

– Dar nu am acceptat că starea în care nu simți nici durere, nici plăcere, este una de liniște, care se află între aceste sentimente?

– Așa am spus.

– Atunci, cum poți crede în mod rezonabil că absența durerii poate fi o plăcere, iar absența plăcerii o durere?

– Nu se poate în nici un fel.

– Așadar, această liniște nu este, ci doar pare, fie o plăcere, în opoziție cu durerea, fie o durere, în raport cu plăcerea; nu există nimic sănătos în aceste impresii legate de realitatea plăcerii: este un fel de miraj.

– Așa ne demonstrează rațiunea.

– Gândește-te acum la plăcerile care nu vin în urma durerilor, pentru a nu fi tentat să crezi în cazul de față că, prin natura sa, plăcerea nu este decât încetarea durerii, iar durerea, încetarea plăcerii.

– La ce fel de plăceri te referi?

– Există multe, am răspuns, dar să luăm ca exemplu plăcerile mirosului. Ele se produc dintr-o dată, cu o intensitate deosebită, fără a fi precedate de nici o durere, iar când încetează, nu lasă în urmă nici o durere.

– Este adevărat.

– Așadar, să nu ne lăsăm convinși că plăcerea pură ar fi încetarea durerii, sau durerea, încetarea plăcerii.

– Nu.

– Cu toate acestea, așa-zisele plăceri care intră în suflet prin corp – și care sunt poate cele mai numeroase și mai puternice – aparțin acestei clase: sunt încetarea durerilor.

– Într-adevăr.

– Nu la fel se întâmplă cu acele plăceri și dureri anticipate datorită așteptării?

– La fel.

– Dar știi ce sunt aceste plăceri și cu ce se aseamănă cel mai mult?

– Cu ce?

– Crezi că natură există un sus, un jos și un mijloc?

– Cu siguranță.

– Ori, după părerea ta, un om transportat de jos la mijloc s-ar putea împiedica să creadă că a fost transportat sus? Iar când se va găsi la mijloc, privind locul pe care l-a părăsit, s-ar crede sus, dacă nu ar cunoaște adevăratul sus?

– Pe Zeus, după părerea mea, nu ar putea crede altceva.

– Dar, dacă ar fi transportat apoi invers, nu ar crede că revine jos, fără a se înșela?

– Fără îndoială.

– Și el și-ar inchipui toate acestea pentru că nu cunoaște din experiență adevăratele sus, jos și mijloc.

– Este evident.

– Te-ar mira dacă oamenii care nu au experiența adevărului și-ar forma despre numeroase obiecte o opinie falsă și dacă față de plăcere, durere și de starea intermediară s-ar găsi așezați în așa fel încât, atunci când trec la durere, sentimentul pe care îl trăiesc este corect, deoarece chiar suferă, în timp ce atunci când trec de la durere la starea intermediară, crezând cu tărie că au atins culmea plăcerii, se înșeală, pentru că, asemenea celor care ar opune griul negrului, fără a cunoaște albul, ei opun absența durerii, durerii, pentru că nu cunosc plăcerea?

– Pe Zeus, m-aș mira mai tare dacă ar fi altfel.

– Acum, am reluat, privește lucrurile în felul următor. Foamea, setea și celelalte nevoi asemănătoare, nu sunt un fel de lipsuri în starea trupului?

– Ba da.

– Iar ignoranța și lipsa rațiunii, nu sunt lipsuri în starea sufletului?

– Cum să nu?

– Dar nu este sătul cel care are mâncare sau destulă minte?

– Ba da.

– Ori, plenitudinea cea mai reală vine din ceea ce are mai multă sau mai puțină realitate?

– Evident, din ceea ce are mai multă.

– Prin urmare, după părerea ta, din aceste două tipuri de lucruri, care participă cel mai mult la existența pură: cel care conține, de exemplu, pâinea, băutura, carnea și mâncarea în general, sau cel al opiniei adevărate, al științei, al inteligenței și, într-un cuvânt, al tuturor virtuților? Judecă în modul următor. Ceea ce ține de imuabil, de nemuritor și de adevăr, care este de natură asemănătoare și se manifestându-se într-un la fel, ți se pare că are mai multă realitate decât ceea ce este legat de devenire și de muritor, care are aceeași natură și se manifestă la fel?

– Ceea ce ține de imuabil are mai multă realitate.

– Dar ființa a ceea ce se schimbă tot timpul, participă mai mult la știință decât la esență?

– Nu.

– Dar decât la adevăr?

– Nici la adevăr.

– Dar, dacă participă mai puțin la adevăr, nu participă mai puțin la esență?

– Cu necesitate.

– Așadar, în general, lucrurile care folosesc la întreținerea corpului participă mai puțin la adevăr și la esență decât cele utile sufletului.

– Mult mai puțin.

– Iar corpul însuși, comparat cu sufletul, nu se găsește în aceeași situație?

– Ba da.

– Așadar, ceea ce se umple de lucruri mai reale și care este, el însuși, mai real, este mai umplut decât ceea ce se umple cu lucruri mai puțin reale și care este, el însuși, mai puțin real.

– Cum să nu?

– Prin urmare, dacă este plăcut să te umpli cu lucruri conforme cu firea, ceea ce se umple mai real și cu lucruri mai reale se va bucura cu adevărat de adevărata plăcere, iar ceea ce se satură prin lucruri mai puțin reale, va fi mai satisfăcut în mod mai puțin adevărat și temeinic, gustând o plăcere mai puțin sigură și adevărată.

– Consecința este pe deplin necesară.

– Astfel, cei care nu au experiența înțelepciunii și a virtuții, care sunt însă prezenți tot timpul la festinuri și la altele de acest fel, sunt purtați, se pare, spre regiunea inferioară, apoi, din nou, spre cea de mijloc toată viața; ei nu urcă, niciodată nu au văzut adevăratele înălțimi, niciodată nu au fost purtați la ele, nu s-au saturat niciodată cu ceea-ce-este și nu au gustat plăcerea sigură și pură. Precum vitele, cu ochii îndreptați întotdeauna în jos, capul spre pământ și spre masă, ei pasc și se înmulțesc; iar pentru a avea cât mai mult din aceste plăceri, se împing și se izbesc unii pe alții cu coarne și copite de fier, seucid în furia poftelor lor nesățioase, pentru că nu au umplut cu ceea-ce-este partea reală și etanșă din ei înșiși.

– Vorbești ca un oracol, Socrate, atunci când descrii viața multimii.

– Așadar, nu este necesar pentru ei să trăiască în mijlocul plăcerilor amestecate cu dureri, umbre și schițe ale adevăratelor plăceri, care nu capătă culoare decât atunci când te apropii de ele, dar care par atunci atât de vii încât dau naștere unor patimi distrugătoare la cei lipsiți de gândire, care se luptă pentru a le avea, așa cum s-au luptat la Troia pentru umbra Elenei, după cum spune Stestichoros, în absența adevăratei Elene?

– Chiar așa, Socrate.

– Dar cum? Nu este inevitabil ca același lucru să se întâmple cu partea războinică. Atunci când un om îndeplinește până la capăt ceea ce dorește ea, devenind dornic de onoruri prin ambiție, violent prin dorința de a învinge, furios din pricina proastei dispoziții, într-un cuvânt, urmărind satisfacția onoarei, victoriei și furiei fără discernământ sau rațiune?

– Ba da, inevitabil, același lucru se va petrece.

– Dar atunci, am reluat, de ce să nu îndrăznim să spunem că dorințele care țin de câștig și de onoruri, atunci când urmează știința și rațiunea, căutând împreună cu ele plăcerile pe care le indică înțelepciunea, ajung la plăcerile cele mai adevărate cu puțință, deoarece le conduce adevărul și plăcerile potrivite – dacă este adevărat că cel mai bun lucru pentru orice este tocmai cel mai potrivit.

– Dar exact asta i se potrivește.

– Așadar, atunci când sufletul în întregime urmează partea filosofică și nu există nici o dușmănie în el, fiecare parte se men-

ține în limitele atribuțiilor sale, practică dreptatea și, mai mult, culege plăcerile care-i sunt potrivite, cele mai bune și mai adevărate de care se poate bucura.

– Cu siguranță.

– Dar atunci când domină una dintre celelalte două părți, rezultă, în primul rând, că partea filosofică nu-și găsește plăcerea potrivită, apoi, că le obligă pe celelalte două să urmeze o plăcere străină și falsă.

– Chiar așa este.

– Dar nu cumva aceste efecte sunt produse mai ales de ceea ce se îndepărtează cel mai mult de filosofie și de rațiune?

– Cu siguranță.

– Ori, ceea ce se îndepărtează cel mai mult de rațiune, nu este identic cu ceea ce se îndepărtează de lege și de ordine?

– Evident.

– Dar nu am demonstrat noi că dorințele tiranice și erotice se îndepărtează cel mai mult?

– Ba da.

– Și cel mai puțin, dorințele monarhice și moderate?

– De bună seamă.

– Prin urmare, viața cea mai puțin plăcută va fi aceea a tiranului, iar cea mai plăcută, a regelui.

– Întocmai cum spui!

– Se pare că există trei plăceri, una legitimă și două bastarde; ori, tiranul, fugind de rațiune și de lege, încalcă limita plăcerilor bastarde și trăiește în mijlocul unei escorte de plăceri servile; nu e deloc ușor să spui în ce măsură el este inferior celui alt, decât poate în felul următor.

– Cum?

– Dacă pornim de la omul oligarhic, tiranul este pe locul trei, pentru că între ei se situează omul democratic.

– Da.

– Dar atunci, nu trăiește el la un loc cu o umbră de plăcere, care ar fi a treia plecând de la cea oligarhică, dacă ceea ce am spus mai sus este adevărat?

– Întocmai.

– Dar oligarhul este și el al treilea dacă plecăm de la rege și considerăm drept unul singur omul regal și omul aristocratic.

– Într-adevăr, al treilea.

– În concluzie, tiranul se găsește la de trei ori a treia spiță față de adevăr și de adevărata plăcere.

– Așa se pare.

– Iar umbra plăcerii tiranului, dacă o considerăm după lungime, poate fi exprimată printr-un număr plan.

– Da.

– Ridicând numărul la pătrat, apoi la cub, vedem cu claritate distanța care îl separă de rege.]

– E limpede, cel puțin pentru cine știe să calculeze.

– Dacă, procedând invers, vrem să exprimăm distanța care-l separă pe rege de tiran, în ce privește realitatea plăcerii, vom afla, făcând înmulțirea, că regele este de 729 de ori mai fericit decât tiranul și că acesta este de tot atâtea ori mai nefericit.

– Ce socoteală minunată a diferenței dintre doi oameni, cel drept și cel nedrept, în raport cu plăcerea și durerea, ne-ai făcut!

– În același timp, rezultatul este precis și se aplică vieții lor, dacă ținem cont de zile, nopți, luni și ani.

– Dar ținem cont.

– Iar dacă omul bun și drept în înfrânge de atâtea ori în plăcere pe omul rău și nedrept, nu-l va învinge nespus de mult și în privința decenței, frumosului și virtuții?

– Pe Zeus, nespus de mult!

– Bine. Acum, dat fiind că am ajuns în acest punct al discuției, să reluăm ceea ce am spus la început și ne-a adus aici. Spuneam, mi se pare, că nedreptatea era avantajoasă pentru omul pe deplin nedrept, cu condiția să treacă în ochii altora ca drept. Nu-i așa?

– Ba da, cu siguranță.

– Să discutăm atunci cu omul care a vorbit în acest fel, pentru că suntem de acord asupra efectelor comportamentului drept și nedrept.

– Cum asta?

– Să formăm cu ajutorul gândirii o imagine a sufletului, pentru ca autorul afirmației de mai sus să realizeze despre ce a vorbit.

– Ce imagine?

– Una de felul acelor creaturi din vechime – Himera, Scylla, Cerber și așa mai departe – despre care se povestește că reuneau forme multiple, dar apăreau ochilor ca o ființă unică.

– Așa se spune, într-adevăr.

– Să construim așadar un fel de ființă multiformă și police-fală, cu capete de animale docile și de animale sălbatice distribuite în cerc, capabilă să schimbe și să genereze din sine toate acestea.

– O astfel de operă trebuie realizată de un artist dibaci; dar, cum gândul e mai ușor de modelat decât ceara sau orice altă materie, să spunem că am făcut-o.

– Acum, te rog să modelezi două alte figuri, a unui leu și a unui om; dar prima, trebuie să fie mai mare decât celelalte două, iar a doua să vină imediat după ea ca mărime.

– Asta e mai ușor, ultimele două sunt făcute.

– Adună aceste intruchipări într-una singură, astfel încât ele să formeze un tot.

– Le-am reunit.

– În sfârșit, acoperă-le pe exterior cu forma unei singure ființe, cea umană, astfel încât în ochii celui care nu poate privi în interior și nu vede decât învelișul, întregul să pară o singură ființă, un om.

– Le-am acoperit.

– Să-i spunem acum celui care pretinde că este avantajos pentru acest om să fie nedrept și că nu-i folosește la nimic să practice dreptatea, că acest lucru înseamnă că este avantajos, pe de o parte, să hrănească cu grijă leul și perechea sa, întărindu-le, înfometând și slăbind, pe de altă parte, omul, așa încât ultimele două îl vor putea duce pe acesta oriunde vor dori. Apoi, că în loc să le învețe să trăiască împreună în bună înțelegere, să le lase să se lupte și să se sfâșie între ele.

– Chiar așa ar grai lăudătorul nedreptății.

– Și, reciprocă, a spune că este util să fii drept, nu înseamnă că trebuie să faci așa încât să-i dai omului interior cea mai mare autoritate posibilă asupra omului în întregime, să-i permiți să păzească ființa cu mai multe capete precum un agricultor care hrănește și domesticește speciile pașnice, împiedicându-le pe cele sălbatice să crească. Să o crească astfel cu ajutorul leului și, arătând grijă tuturor, să le țină în bună înțelegere între ele și cu el însuși?

– Într-adevăr, iată ce ar susține apărătorul dreptății.

– Așadar, în orice caz, cel care face elogiul dreptății are dreptate, iar cel care laudă nedreptatea se înșală. De fapt, ținând cont de plăcere, de bunul renume sau de utilitate, cel care laudă dreptatea spune adevărul, iar cel care o respinge nu spune nimic sănătos și nici măcar nu cunoaște ce respinge.

– Nu știe, așa mi se pare.

– Acum, să încercăm să-l deșteptăm cu blândețe – pentru că greșeala lui este involuntară, și să-l întrebăm: fericitule, oare nu putem afirma că diferența între cinste și necinste își are originea în aceasta: cinstea, pe de o parte, este cea care supune omului, sau poate elementului divin, partea animalică din firea noastră, iar necinstea, pe de altă parte, ceea ce aservește elementul pașnic celui sălbatic. Va fi de acord? Dacă nu, ce ne va răspunde?

– Va fi de acord, dacă vrea să mă creadă.

– Ori atunci, am continuat, după această explicație, este profitabil pentru cineva să ia aur fără a avea dreptul, dacă nu o poate face fără a aservi în același timp cea mai bună parte din el însuși celei mai rele? Dacă ar primi aur pentru a-și vinde fiicele sau fiii drept sclavi unor stăpâni sălbatici și răi, nu ar obține nici un avantaj, chiar dacă ar lua sume enorme pentru asta. Dar, dacă își aservește elementul cel mai divin din el însuși celui mai josnic și mai impur, fără a resimți nici o milă, atunci nu ar fi nefericit și nu și-ar lua aurul cu prețul unei morți mai groaznice decât cea a lui Eriphyle, care a vândut viața soțului ei pentru un colier?

– Ba da, cu siguranță, spuse Glaucon.

– Ori, nu crezi că dacă libertinajul a fost condamnat întotdeauna, acest lucru se petrece tocmai pentru că el lasă lesa acestor creaturi teribile, uriașe și multiforme, prea lungă?

– Este evident.

– Iar dacă sunt condamnate aroganța și caracterul irascibil, nu e oare din cauză că ele întăresc și dezvoltă peste măsură elementul cu formă de leu și de șarpe?

– Fără îndoială.

– Iar luxul și huzurul nu sunt condamnate pentru că aduc moliciunea, eliberează acest element care produce lășitatea?

– Cu siguranță.

– Iar lauda și meschinăria nu sunt condamnate pentru că ele aservesc partea irascibilă monstrului cu multe chipuri, iar

aceasta o slăbește prin dorința sa nesățioasă de bogății, schimbând-o din leu în maimuță?

– Acesta este motivul.

– Dar, de ce crezi că munca artizanilor și a meșteșugarilor este desconsiderată? Nu cumva deoarece la artizan elementul cel mai bun se găsește atât de slab prin firea lucrurilor, încât nu le poate comanda animalelor din interior, ci le flatează, neputând învăța decât să le satisfacă?

– Așa se pare.

– Dar, pentru ca și un asemenea om să fie condus de un principiu asemănător celui care-l face sclav pe omul cel mai bun, în care comandă elementul divin? Credem că aceasta nu trebuie să conducă în dezavantajul celui condus, așa cum credea Trasymachos că stau lucrurile cu supușii, ci pentru că nu există nimic mai avantajos pentru fiecare decât să fie condus de un stăpân divin și înțelept, preferabil de către cel care se găsește în interiorul nostru, fie, cel puțin, să conducă din exterior, pentru ca, supuși aceleiași reguli să devenim, pe cât posibil, asemănători și prieteni.

– Foarte bine.

– Iar legea nu arată exact această intenție, ea care le oferă ajutor tuturor membrilor cetății? Oare nu este acesta țelul nostru în modul în care conducem copiii? Îi ținem dependenți de noi până când sădim în sufletul lor, ca în cetate, o organizare, până în momentul în care, după ce am cultivat prin partea cea mai bună din noi, partea cea mai bună din ei, vom pune acest element în locul nostru, pentru ca el să fie un paznic și un conducător asemănător nouă; după care, îi vom lăsa liberi.

– Este evident.

– Prin urmare, cum vom susține, Glaucon, și conform căror motive, că este avantajos să comiți o acțiune nedreaptă sau rușinoasă, de pe urma căreia vei deveni mai rău, dar vei acumula mai multă bogăție sau vreo altă putere?

– În nici un caz nu vom susține așa ceva.

– În sfârșit, cum să pretinzi că este avantajos pentru cel nedrept să scape de privirea celorlalți și de pedeapsă? Omul rău care nu este descoperit, nu devine încă și mai rău? În timp ce, la cel dovedit și pedepsit, elementul animalic se calmează și se

inmoaie, elementul pașnic este liber, iar sufletul în întregul său, aflat în condiții propice, se ridică, obținând cumpătarea și dreptatea cu înțelepciune, la o stare în care valoarea sa este superioară celei a corpului care obține forță și frumusețe cu sănătatea întregii superiorități a sufletului asupra sa.

– Cu siguranță.

– Atunci, omul cu judecată nu va trăi cu toate forțele sale orientate către acest scop, onorând în primul rând științele capabile să-i înalțe sufletul și disprețuindu-le pe celelalte?

– Este evident că așa va fi.

– Apoi, am reluat, în ce privește bunăstarea și hrana corpului său, el nu se va deda plăcerii animalice și neraționale și nu va trăi în acest fel; nu se va uita numai la sănătate, nici nu va dori să știe doar cum să devină mai puternic, mai sănătos și mai frumos, dacă din acestea nu va obține și cumpătare; el va fi văzut întotdeauna acordându-și trupul pentru a menține armonia în sufletul său.

– Așa trebuie să facă dacă dorește să fie într-adevăr un om muzical.

– Dar nu va respecta el aceeași ordine și același acord perfect în ce privește acumularea bogățiilor? El nu va fi copleșit de opinia mulțimii asupra fericirii și nu-și va înmulți bunurile la infinit, pentru a avea necazuri infinite.

– Nu cred.

– Dar, privind spre cârmuirea sufletului său, el va veghea să nu se tulbure ceva acolo, prin lipsa sau excesul bogăției. Urmând această regulă, va mări această bogăție sau va cheltui după mijloace.

– Perfect, spuse el.

– În ceea ce privește onorurile, va avea în vedere același scop. Va accepta, va gusta cu bucurie din cele pe care le va considera potrivite să-l facă mai bun, dar pe cele care ar putea distruge ordinea din el, le va goni atât din viața privată, cât și din cea publică.

– Dar, în acest caz, el nu va accepta să se ocupe de treburile publice.

– Pe Căine, nu! am exclamat. Se va ocupa în propria sa cetate, nu însă și în patria lui, decât poate dacă îi va surâde norocul.

– Înțeleg, spuse el, vorbești despre cetatea al cărei plan l-am trasat, care nu există decât în discuția noastră, pentru că nu știu să existe undeva pe pământ.

– Însă, am răspuns, poate că există un model al ei în cer, pentru cel care dorește să o contemple și să-și acordeze sufletul după el. În rest, nu contează dacă această cetate există sau va exista într-o zi: înțeleptul se va purta așa cum îi dictează legile acesteia, numai ale ei.

– Așa o fi, spuse el.

CARTEA A X-A

– Acum, reflectând la multe alte aspecte ale cetății noastre, constat că în general am orânduit-o minunat, mai cu seamă însă în ceea ce privește arta poetică.

– Cum așa?

– Prin faptul că nu am primit în cetate partea ei imitativă. Întrucât am stabilit o distincție clară între părțile sufletului, cred că în prezent e cum nu se poate mai clar că aceasta nu trebuie îngăduită.

– Ce vrei să spui?

– Între noi fie vorba – pentru că sunt sigur că nu mă vei trăda față de poezii tragici și alți imitatori – toate lucrurile de felul acesta sunt o pacoste pentru mințile ascultătorilor dacă aceștia nu posedă antidotul, anume cunoașterea lucrurilor așa cum sunt ele în realitate.

– Care este ideea, mai clar? Întrebă el.

– Trebuie să fiu sincer, deși o anumită afecțiune și venerație pentru Homer, sentimente pe care le-am nutrit încă din copilărie, îmi înfrânează îndrăzneala; căci el mi se pare a fi cel din tăi îndrumător în toate aceste frumuseți ale tragediei. Cu toate acestea, un om nu trebuie proslăvit mai presus de adevăr, astfel că lucrurile pe care le spun trebuie rostite.

– De bună seamă.

– Ascultă atunci, sau mai curând răspunde.

– Întrebă-mă.

– Ce este cu adevărat imitația, mi-ai putea spune? Nici eu nu sunt foarte sigur că știu ce înseamnă.

– Și te aștepti de la mine să fiu sigur! exclamă el.

– Nu e nimic ciudat în asta; adesea, cei cu privirea încețoșată văd mai bine decât cei cu ochii ageri.

– Se întâmplă, spuse el; dar în prezența ta n-aș putea dori să spun ce văd; uită-te tu însuși!

– Atunci să continuăm și să ne începem cercetarea folosind metoda obișnuită? Porneam de la o formă sau o idee generală, o singură idee, pentru toți multiplii cărora le dăm același nume. Înțelegi, nu-i așa?

– Da.

– Acum ia pe oricare dintre multipli, dacă vrei; de pildă, există o mulțime de mese și paturi.

– Desigur.

– Dar ele au la baza lor idei – de fapt, două: una a patului, cealaltă a mesei.

– Într-adevăr.

– Spunem de obicei că meșteșugarul, când realizează una dintre aceste mobile, privește la idee și astfel face paturile sau mesele pe care le folosim noi, și tot așa cu alte lucruri. Căci presupun că nici un meșteșugar nu fabrică ideea însăși; cum ar putea?

– N-ar putea.

– Acum te rog să te gândești cum ai defini acest Meșteșugar.

– Care anume?

– Cel care fabrică toate lucrurile pe care le realizează fiecare meșteșugar în parte.

– Despre ce om minunat și deștept vorbești!

– Stai puțin, în scurt timp vei spune asta cu și mai multă convingere. Meșteșugarul acesta nu face numai mobilă; el face tot ce crește în pământ și plămădește toate făpturile vii, pe toate, inclusiv pe sine, și, pe lângă asta, pământul, cerul și zeii și tot ce se află în cer și la Hades, sub pământ – le plămădește pe toate!

– E un om minunat, un adevărat om al cunoașterii!

– Nu mă crezi? am întrebat. Spune-mi, te rog, crezi cu toată tăria că poate exista un asemenea Meșteșugar? Sau crezi că într-un fel ar putea exista unul care să facă toate aceste lucruri și în alt fel n-ar putea? Nu vezi că există un mod în care ai putea face toate aceste lucruri tu însuși?

– Și care este modul acesta, rogu-te?

– E unul ușor, se poate întreprinde pretutindeni și repede; cred că cel mai repede dacă iei o oglindă și-o porți cu tine peste tot. Atunci vei putea face iute un soare și tot ce e în ceruri, iute și un pământ, apoi pe tine și celelalte dobitoace, mobile, plante și tot ce-am mai pomenit.

– Da, spuse el. Aparențe, dar nu lucruri care să existe în realitate.

– Splendid! Exact ce-mi trebuia ca să-mi susțin argumentul! Pictorul este unul dintre acești artizani, nu-i așa?

– Cum să nu?

– Dar vei spune, socot, că în ceea ce face nu e nimic adevărat. Cu toate acestea, într-un fel, cel puțin, chiar și pictorul produce un pat, nu?

– Ba da, zise el. Însă și acela e o aparență.

– Dar meșterul de paturi? Ai spus adineauri că nu fabrică ideea despre care afirmăm că este ce este patul, ci numai un anume pat.

– Da, așa am spus.

– Atunci, dacă nu face ceea-ce-este, înseamnă că nu produce realul, ci numai ceva ce seamănă cu realul, însă nu e real. Dar dacă cineva ar spune că opera meșteșugarului de paturi sau a oricărui alt artizan există în cel mai deplin înțeles al cuvântului, oare acela n-ar spune adevărul?

– Nu l-ar spune, zise el, după părerea celor care raționează ca noi.

– Atunci să nu ne mirăm dacă și chestiunea aceasta e cam încețoșată în comparație cu adevărul.

– Nicidecum.

– Să folosim, așadar, aceleași aspecte în cercetarea despre imitator, despre ce este el?

– Dacă vrei, spuse el.

– Bun. Iată trei paturi diferite: unul, patul din firea lucrurilor, despre care vom spune că l-a creat Zeul, după cum cred eu. Sau cine altcineva?

– Nimeni altul.

– Al doilea e cel făcut de tâmplar.

– Da, încuviință el.

– Iar al treilea e cel făcut de pictor, nu?

– Sunt de acord.

– Prin urmare, pictorul, meșterul de paturi și Zeul sunt diriguitorii a trei tipuri de paturi.

– Trei sunt, într-adevăr.

– Zeul, fie că așa a fost voia sa, fie că vreo necesitate l-a constrâns să nu facă mai mult de unul în firea lucrurilor, oricum, Zeul a făcut unul singur, acel Pat ce este fiecare pat în realitate; Zeul nu a făcut două sau mai multe din acestea și nu va face niciodată.

– Cum așa? întrebă el.

– Păi să presupunem că a făcut două; ar fi apărut din nou unul singur a cărui formă s-o aibă cele două; și acesta ar fi adevăratul Pat, nu cele două.

– Așa e.

– Zeul cunoștea lucrul acesta, cred eu, și voia să fie creatorul Patului adevărat, nu al unui pat anume, nu voia să fie doar un meșter de paturi; drept urmare, a creat un singur pat în firea lucrurilor.

– Așa se pare.

– Cum să-l numim? Creatorul Patului în firea lucrurilor sau ceva de felul acesta?

– Ar fi destul de corect, de vreme ce a făcut acesta și altele în firea lucrurilor.

– Și cum îl vom numi pe tâmplar? Meștesugarul care a făcut patul – e bine așa?

– Da.

– Cât despre pictor – este el artizanul și făcătorul acelui lucru?

– Nicidecum.

– Atunci ce-ai spune că este el în raport cu patul?

– Cel mai corect cred c-ar fi să-l numim imitator al lucrului fabricat de ceilalți.

– Foarte bine, am spus. Îl numești imitator la a treia generație pornind de la fire?

– Întocmai, zise el.

– Așadar, și făcătorul de tragedii va fi, dacă este un imitator, al treilea în spîta ce coboară de la Marele Rege – adevărul, și la fel vor fi și toți ceilalți imitatori.

– E limpede.

– Deci am convenit în privința imitatorului. Dar mai am de întrebat ceva despre pictor: crezi că încearcă să imite acea realitate autentică în firea lucrurilor, sau obiectele produse de meșesugari?

– Obiectele meșesugarilor, spuse el.

– Așa cum sunt ele sau așa cum par? Definește, rogu-te, și aspectul acesta.

– Cum adică?

– Iată: un pat, când îl privești dintr-o parte sau din față, sau oricum te-ai uita la el, apare diferit, dar este oare într-adevăr o diferență? La fel și cu celelalte lucruri, desigur.

– Chiar așa, spuse el. Pare să fie diferit, dar în realitate nu e nici o deosebire.

– Atunci iată aspectul la care trebuie să te gândești. Cu ce scop a fost făcută pictura în fiecare caz? Ca să imite lucrul real, așa cum este, sau aparența, așa cum pare? Este ea imitația aparenței sau a adevărului?

– A aparenței, răspunse el.

– Atunci arta imitativă este foarte departe de adevăr și, după cum se pare, de aceea reproduce tot, pentru că atinge doar o mică parte din fiecare lucru, și chiar și aceea e o imagine. De pildă, pictorul ne va picta un cizmar, un dulgher sau oricare alt artizan, cu toate că nu înțelege nimic din aceste meșesuguri; totuși, dacă e un pictor bun, i-ar putea păcăli pe copii și pe neghiobi arătându-le de la distanță portretul dulgherului și i-ar putea face să creadă că acela e un dulgher adevărat.

– Sigur c-ar putea.

– Dar, prietene, socot că în asemenea cazuri ar trebui să ne amintim dacă cineva ne dă de știre că s-a întâlnit cu un om care cunoaște toate artele și meșesugurile la fel de bine cum le cunoaște fiecare specialist în parte, ba chiar mai bine ca toată lumea – ar trebui să-i răspundem unui asemenea om că e un prostănac și, după cât se pare, a întâlnit un magician și un imitator care l-a păcălit, făcându-l să creadă că e atotștiutor. Vina îi aparține lui însuși, deoarece nu poate deosebi între cunoaștere și neștiință și nici nu poate vedea imitația acolo unde este.

– Fără doar și poate, zise el.

– Următorul lucru pe care trebuie să-l facem este să cercetăm tragedia și pe părintele ei, Homer, de vreme ce unii spun că acești poeți înțeleg toate artele și toate chestiunile omenirii privind virtuțile și viciile, precum și tot ce are legătură cu divinul. Se zice că e foarte necesar ca poetul bun să cunoască lucrurile

pe care le introduce în opera sa, dacă vrea să alcătuiască poezii frumoase, căci altfel n-ar fi deloc potrivit să se ocupe cu asta. Prin urmare, trebuie să cercetăm dacă poezii pe care i-au întâlnit nu erau imitatori, dacă nu cumva oamenii aceștia, laudătorii lor, n-au fost înșelați când le-au văzut operele și nu și-au dat seama că acestea sunt la a treia spîță de ceea-ce-este, ușor de întocmit fără a cunoaște adevărul; căci poemele sunt aparențe, și nu realități. Sau poate că e vreo fărâșă de adevăr în spusele lor și în realitate poezii buni cunosc lucrurile despre care mulțimea crede că vorbesc bine.

– Cu orice chip trebuie să cercetăm chestiunile acestea!

– Atunci, dacă cineva le-ar putea face pe amîndouă, obiectul pe care vrea să-l imite și imaginea lui deopotrivă, crezi că s-ar grăbi să se mărginească la confecționarea de imagini, pe care s-o socotească îndeletnicire serioasă, țelul vieții sale și cel mai de preț lucru pe care-l posedă?

– Nu, nu cred.

– Nici eu; dar dacă într-adevăr ar cunoaște lucrurile pe care le imită, și-ar face o îndeletnicire din confecționarea a ceea-ce-este, și nu a imitațiilor; ar încerca să lase în urmă numeroase lucruri reale frumoase, care să-i păstreze amintirea și să-i aducă laude, în loc să fie el laudătorul.

– Așa e, căci atât gloria, cât și foloasele sunt mai mari.

– Da, însă nu așa trebuie să vorbim cu Homer sau cu oricare alt poet. N-o să le cerem socoteală și n-o să-i întrebăm dacă vreunul e medic și nu doar un imitator al graiului medical, dacă despre vreunul dintre poezii vechi sau noi s-a auzit c-ar fi tămăduit oameni, ca Asclepios, sau a lăsat în urmă discipoli într-ale medicinei, cum a făcut Asclepios; numai asta și e împedecă că nu trebuie să-i mai întrebăm de alte arte și meșteșuguri. Trebuie să luăm cele mai frumoase și mai mărețe lucruri pe care Homer încearcă să le descrie, războaie, campanii militare, ocăruierea cetăților și educația omului, și, cu toată îndreptățirea, să-i punem o întrebare ca aceasta: „Dragă Homer, dacă pe drept cuvînt nu ești la a treia spîță de adevăr în ceea ce privește virtutea, dacă nu ești doar fabricantul de imagini pe care l-am definit ca imitator, ci ești chiar la a doua spîță și ai putea să știi care demersuri îl fac pe om mai bun, respectiv mai rău în viața publică

și în cea privată, spune-ne următorul lucru: care cetate a fost vreodată cărmuită mai bine datorită ție, așa cum a fost Lacedemona datorită lui Lycurg, și multe alte cetăți, mari și mici, datorită multor altora? Care cetate îți e îndatorată pentru că ai fost un legislator ce i-a făcut mult bine? Italia și Sicilia îl pot pomeni pe Charondas, iar noi pe Solon – cine te pomenește pe tine?” Va putea el să numească măcar una?

– Cred că nu, zise Glaucon. Așa ceva nu spun nici măcar homerizii înșiși!

– Dar s-a consemnat despre vreun război din vremea lui Homer c-ar fi fost câștigat cu Homer la comanda oștilor sau printre sfătuitori?

– Despre nici unul.

– Gîndește-te iarăși la toate invențiile ingenioase din arte sau la alte realizări ce ar fi de așteptat de la o persoană cu deprinderi practice; îți amintești de Thales din Milet și de scitul Anacharsis?

– Homer n-a făcut nimic de felul acesta.

– Prin urmare, n-a făcut nimic în viața publică; ce se poate spune despre cea privată? Este Homer cunoscut ca un mare educator pentru cineva, pe parcursul vieții sale? S-a bucurat cineva de tovarășia lui, transmitînd posterității vreo metodă homerică de viață? După cum știi, Pitagora era slăvit pentru asta; urmașii lui folosesc chiar și acum denumirea de „mod de viață pitagoreic” și ocupă un loc plin de strălucire printre ceilalți oameni.

– Nu, spuse el; nici de felul acesta n-a făcut nimic. Poate că, Socrate, prietenul lui Homer, Creophylos, ar părea încă și mai ridicol decât propriul său nume – iubitor de carne – ca exemplu de bună educație, dacă cele ce se spun despre Homer sunt adevărate. Știi că se zice că tocmai acest om l-a neglijat pe Homer în timpul vieții sale.

– Da, așa se zice. Dar dacă Homer ar fi putut cu adevărat să-i educe pe oameni și să-i facă mai buni, dacă ar fi putut să înțeleagă și nu să imite pur și simplu, crezi că n-ar fi adunat în jurul său un grup de discipoli care să-l slăvească și să-l iubească? Vedem că Protagoras din Abdera, Prodicos din Ceos și nenumărați alții pot să-și impresioneze contemporanii doar prin faptul că sunt împreună cu ei în viața privată, iar aceștia trebuie

să-i roage să se ocupe de educația lor, căci altfel nu vor fi în stare să-și cârmuiască propria casă ori cetate. Și sunt atât de iubiți pentru această înțelepciune de mare preț, încât aproape că discipolii îi poartă pe umeri! Deci, dacă Homer ar fi fost în stare să-i binecuvânteze pe oameni cu virtuți, oare contemporanii săi i-ar fi lăsat pe el sau pe Hesiod să pribegescă recitându-și versurile? Oare nu i-ar fi strâns lângă ei mai abitir decât aurul și nu i-ar fi silit să locuiască în casele lor? Sau, dacă nu i-ar fi putut convinge să accepte asta, oare n-ar fi stat în preajma lor ca niște copii, până aveau să dobândească o educație îndestulătoare?

– Nu încapă nici o îndoială că așa ar fi fost, Socrate.

– Prin urmare, putem spune că toți poeții de la Homer încoace sunt imitatori ai imaginilor virtuții și a orice mai descriu în poemele lor, însă nu stăpânesc adevărul. După cum tocmai am spus, pictorul va zugrăvi un cizmar aparent, deși el însuși nu știe nimic despre cizmărie, cum nu știu nici privitorii, care judecă pictura după culori și forme.

– De bună seamă.

– Tot așa, socot eu, vom spune că poetul așterne anumite culori folosind cuvintele și expresiile diferitelor arte, dar tot ce știe el însuși este cum să imite, astfel că alții la fel de ignoranți ca el, luându-și viziunea din cuvintele sale, cred că grăiește minunat atunci când se exprimă în metru, ritm și armonie despre meșteșugul cizmăriei, despre strategie sau orice altceva. Atât de mare e farmecul firesc al acestui mod de vorbire. Căci, dacă spusese poeților ar fi despuiate de culorile armonioase, cred că știi cum ar arăta, rostite în cuvinte obișnuite; ai observat asta, neîndoios.

– Într-adevăr, zise el.

– Oare nu sunt ca fețele celor tineri, dar lipsiți de frumusețe, de parcă n-ar mai fi în floarea vârstei?

– Ba da, cu siguranță.

– Acum fii atent: făcătorul de imagini, imitatorul, cum îl numim, nu știe nimic despre ceea-ce-este, ci numai despre aparență. Ești de acord?

– Da.

– Atunci să nu lăsăm lucrurile spuse doar pe jumătate, ci să privim tot ansamblul.

– Continuă! mă îndemnă el.

– Spunem că pictorul zugrăvește hățurile și zăbala.

– Da.

– Însă pe acestea le fac șelarul și fierarul.

– Fără îndoială.

– Prin urmare, știe oare pictorul cum trebuie să fie hățurile și zăbala? Chiar și cei care le fac, șelarul și fierarul, știu ei oare, sau doar călărețul, care știe cum să le folosească?

– Călărețul, desigur.

– Nu putem spune același lucru despre toate celelalte?

– Ce anume?

– Că fiecare lucru are în legătură cu el trei arte: una care folosește, una care face și una care imită.]

– Ba da.

– Deci virtutea, frumusețea și îndreptățirea fiecărui obiect sau animal ori ale fiecărei fapte se referă numai la folosul pentru care acestea au fost făcute sau create?

– Chiar așa.

– Decurge în mod necesar că cel ce folosește fiecare lucru are cea mai mare experiență, și el îi spune celui care îl face care sunt aspectele bune și care sunt neajunsurile. De pildă, flautistul îi dă de știre meșterului de flaute care instrumente sunt bune pentru cântat; cel ce le folosește îl va călăuzi pe celălalt, spunându-i ce fel de flaute să facă, iar acesta din urmă îl va sluji.

– Bineînțeles.

– Prin urmare, cel care știe îl informează pe celălalt în privința flautelor bune și a celor proaste, iar celălalt îl crede și le face după cum i s-a spus.

– Da.

– Deci pentru fiecare obiect meșterul va avea dreapta credință despre desăvârșirea și neajunsurile lui când se întovărășește cu cel care știe și când e silit să asculte de acesta; iar cel care folosește obiectul va avea știința.

– Exact.

– Dar ce se poate spune despre imitator? Va avea el știința, de pe urma folosirii lucrului pe care-l descrie, pentru a spune dacă e frumos și bine făcut sau nu? Ori va avea el opinia corectă,

dacă e silit să se întovărășească cu omul care știe și să-i asculte indicațiile în privința a ceea ce trebuie să zugrăvească?

– Nici una, nici alta!

– Așadar, imitatorul nici nu va ști, nici nu va avea opinia corectă despre ceea ce imită, în ceea ce privește desăvârșirea ori neajunsurile lucrului respectiv?

– Așa se pare.

– Ce făptură cumsecade și iscusită trebuie să fie imitatorul tău în ceea ce face!

– Ba nicidecum!

– Și totuși va imita, deși nu știe în ce fel lucrarea sa e bună sau real după cât se vedește, va face numai ceva ce pare frumos acelor mulți care nu știu nimic. Asta este imitația lui!

– Da, ce altceva să facă?

– Foarte bine, deocamdată ne-am pus de acord. Imitatorul nu știe nimic semnificativ despre ceea ce imită, însă imitația lui e un fel de joc, e lipsită de sinceritate; iar cei care se ocupă de tragedia în iambi ori cu versurile epice sunt imitatori în cea mai mare măsură cu putință.

– De bună seamă.

– Atunci, pe Zeus, gândește-te numai! Imitația aceasta se ocupă numai de a treia spiță de la adevăr, nu-i așa?

– Ba da.

– Dar spre care parte a firii omului e ținută, cu toată puterea ei?

– La care anume te referi?

– O să-ți explic. Același obiect privit de aproape și de departe nu ne apare, socot eu, de aceeași mărime.

– Nu, într-adevăr.

– Iar aceleași lucruri par îndoit sau drepte dacă sunt văzute prin apă ori prin aer, și concave sau convexe printr-o eroare similară de vedere în privința culorilor. Este limpede că o asemenea tulburare generală se întâmplă în sufletele noastre. Într-adevăr, în jocul ei cu slăbiciunile firii noastre, desenarea cu umbre nu e cu nimic mai prejos decât magia, la fel și jongleria și alte lucruri de felul acesta.

– E drept.

– Măsurarea, numărarea și cântărirea au fost inventate cu mare folos pentru a ne ajuta în asemenea situații. Astfel, nu suntem conduși de aparență, de ceea ce pare mai mare, mai mic, mai mult sau mai greu, ci de ceea ce a fost numărat, măsurat ori chiar cântărit.

– Desigur.

– Dar, neîndoielnic, aceasta este lucrarea părții raționale a sufletului.

– Într-adevăr.

– Iar când aceasta a măsurat și a arătat că unele lucruri sunt mai mari sau mai mici decât altele, ori egale, foarte adesea aceleași obiecte *par* că au proprietăți contrarii, în același timp.

– Așa e.

– Și n-am spus noi că aceeași parte a sufletului nu poate avea în același timp păreri contrare despre aceleași lucruri?

– Ba da, și aveam dreptate.

– Atunci, ceea ce în suflet pare contrar măsurătorilor nu poate fi identic cu ceea ce socotim potrivit măsurătorilor.

– Sigur că nu.

– Dar partea care se încrede în măsurătoare și rațiune este cea mai bună din suflet.

– E limpede.

– Deci cea care se comportă contrar este una dintre părțile inferioare din sufletul nostru.

– Neapărat.

– Acesta e lucrul pe care voiam să-l stabilesc când am spus că pictura, și arta imitativă în general, se îndepărtează mult de adevăr atunci când își face treaba și își dă mâna, înfrățindu-se, cu acea parte din noi care e foarte departe de înțelepciune, cu un scop fals și nesănătos.

– Sunt într-un totuș de acord cu tine, zise el.

– Așadar, arta imitativă, artă inferioară, se împreunează cu ceva inferior și dă naștere unor lucruri inferioare.

– Așa se pare.

– Oare e adevărat numai pentru văz, sau și pentru auz, în privința artei pe care o numim poezie?

– Probabil că la fel stau lucrurile și cu auzul.

– Să nu ne încredem numai în analogia cu pictura, ci să mergem direct la acea parte a minții cu care își dă mâna imitația poetică și să vedem dacă acea parte e bună sau rea.

– Așa trebuie să facem.

– Atunci să spunem așa: imitația poetică imită oameni care acționează, de bună voie sau împotriva voinței lor, și cred că au obținut fericire sau necaz de pe urma acțiunii respective, simțind fie bucurie, fie supărare. Mai era ceva în afară de asta?

– Nu.

– Dar în toate acestea omul are o gândire unitară sau înăuntrul lui se desfășoară o răzmeriță? Se războiește cu sine în faptele sale – ca în cazul văzului, când avea loc o tulburare lăuntrică și nutrea opinii contrare despre aceleași lucruri în același timp? A, îmi amintesc acum, nu trebuie să mai convenim în această privință, căci ne-am pus deja de acord în discuția anterioară asupra faptului că sufletul nostru e împovărat de mii de asemenea contradicții care există toate concomitent.

– Pe bună dreptate, spuse el.

– Da, însă cred că acum e necesar să discutăm o chestiune pe care atunci am lăsat-o deoparte.

– Care anume?

– Un om de ispravă, căruia soarta i-a hărăzit să piardă un fiu sau ceva ce prețuia foarte mult, va îndura necazul mai ușor decât alții; cred că am mai spus asta.

– Desigur.

– Dar să ne gândim dacă nu va suferi deloc; sau, faptul acesta fiind cu neputință, va fi măsurat în durerea sa?

– Mai curând așa, zise el.

– Foarte bine, acum răspunde-mi: crezi că se va lupta cu durerea lui când e observat de egalii săi, sau mai degrabă când e singur?

– Mult mai mult când e observat de alții.

– Dar când e singur cred că va îndrăzni să rostească multe lucruri de care s-ar rușina dacă l-ar auzi cineva; și se va strădui să nu-l vadă nimeni făcând lucrul acesta.

– Așa e.

– Ceea ce-l îndeamnă să reziste este rațiunea și legea, pe când ceea ce-l împinge spre durere este suferința însăși?

– Într-adevăr.

– Dar atunci când înăuntrul unui om există o mișcare contrară spunem că în el trebuie să existe două principii distincte.

– Firește.

– Prin urmare, o parte e gata să se supună legii, așa cum poruncește aceasta?

– Cum așa?

– Legea îi spune omului respectiv că e cel mai bine să-și păstreze calmul în fața nenorocirilor și să nu se mâhnească, de vreme ce binele și răul legate de asemenea lucruri nu sunt clare; n-ar ajunge nicăieri dacă le-ar îndura cu greu, și nimic din ce i se întâmplă omului nu contează prea mult. Durerea devine o piedică pentru ceea ce ar trebui să ne sară în ajutor, în cazul nenorocirilor, cât mai iute cu putință.

– Despre e ce vorba? întrebă el.

– Despre reflecție, am răspuns. Ar trebui să ne gândim atent la ce s-a întâmplat, iar când zarurile se rostogolesc să ne rânduim treburile în funcție de rezultat, așa cum indică rațiunea că ar fi cel mai bine. Nu trebuie să ne purtăm ca niște copii care, după ce s-au împiedicat și au căzut, se țin de partea rânită a trupului și-și pierd vremea plângând, ci trebuie să ne obișnuim sufletul să se grăbească la ridicarea și vindecarea părții căzute și rănite, astfel ca, prin tămăduire, să facă jalea să dispară.

– Aceasta este modalitatea corectă de comportare în fața jocurilor sorții.

– Așadar, vom spune că partea cea mai bună este dornică să urmeze această rațiune.

– E cum nu se poate mai clar.

– Dar despre partea care te împinge spre tânguie și spre jelirea neconținută a necazurilor suferite vom spune că e irațională, inactivă și prietenă cu lașitatea.

– De bună seamă.

– Iar această parte plină de păreri de rău și ranchiună nu permite imitația într-o mare diversitate de forme? Însă caracterul înțelept și calm, fiind aproape totdeauna egal cu sine și liniștit, nu e ușor de imitat, iar atunci când e imitat nu e ușor de înțeles, mai cu seamă de o adunare de oameni de toate rangurile și fe-

lurile reunită la serbări sau în teatre. Asta pentru că, socot eu, starea minții imitate le este străină.

– Cu totul străină.

– Prin urmare, poetul imitativ nu este, în mod clar, potrivit pentru a imita această parte a sufletului, iar priceperea nu și-o folosește pentru a se adapta la ea, dacă vrea să fie popular în rândurile mulțimii, ci pentru a imita caracterul ranchiunos și complex, deoarece acela poate fi imitat bine.

– Cu siguranță.

– Atunci vom fi îndreptățiți să-l luăm și să-l așezăm alături de pictor, căci este la fel ca acesta, întrucât face lucruri mai prejos de adevăr. De asemenea, este la fel cu el prin aceea că are legături strânse cu o parte inferioară a sufletului, nu cu cea mai bună. Așadar, avem perfectă dreptate să nu-i îngăduim să pătrundă într-o cetate pe care o vrem bine rânduită, deoarece stărnește, cultivă și întărește această parte a sufletului și o distruge pe cea rațională, întocmai ca într-o cetate, când cel care le dă puterea oamenilor răi le predă acestora cetatea și-i nimicește pe oamenii de ispravă. Vom spune că poetul imitativ procedează exact la fel cu fiecare individ: instituie o orânduire rea în sufletul acestuia, răsplătește partea irațională care nu face deosebirea între mai mult și mai puțin, dar care crede despre aceleași lucruri că sunt când mari, când mici, alcătuiindu-și închipuiri foarte depărtate de adevăr.

– Neîndoielnic.

– Însă nu am ajuns încă la cea mai redutabilă învinuire ce i se poate aduce imitării. În mod clar, este înfrorător faptul că îi poate corupe chiar și pe oamenii de ispravă, cu foarte puține excepții.

– E înfrorător, într-adevăr, dacă chiar face asta!

– Ascultă și vei înțelege. Presupun că atunci când cei mai buni dintre noi îl aud pe Homer sau pe oricare alt făuritor de tragedii cum imită un erou, bocind și ținând un discurs lung și tânguitor, sau cum îi arată pe eroi cântând și bătându-se cu pumnii în piept, știu că suntem încântați și ne lăsăm în voia plăcerii. Ne alăturăm lui, trăim din suflet toate necazurile și bucuriile și-l laudăm ca pe un mare poet pe acela care ne poate face să ne simțim astfel.

– Știu asta, desigur.

– Dar când noi înșine avem un necaz, observi că ne laudăm tocmai cu contrariul, păstrându-ne calmul și îndurând suferința, cu convingerea că această purtare este bărbătească, pe când cea pe care am laudat-o înainte e muierească.

– Da, am observat asta, zise el.

– Atunci se cuvine oare să-l privești pe cel care face lucruri pe care n-ai vrea să le faci, ba chiar te-ai rușina cu ele, și apoi să te bucuri și să-l lauzi în loc să fii dezgustat?

– Nu, pe Zeus, cu nici un chip nu se cuvine!

– Într-adevăr, dacă te gândești la ce-am spus mai devreme.

– Cum așa? întrebă el.

– Trebuie să ții minte că partea pe care poetul o hrănește și o încântă e tocmai aceea care, așa cum am spus, este ținută cu forța în nenorocirile personale și tânjește să fie satisfăcută cu lacrimi și cu un plâns din rărunchi, firea ei făcând-o să-și dorească aceste lucruri; partea cea mai bună din noi, care e în-născută, de vreme ce nu a fost educată cum se cuvine nici de rațiune, nici de obișnuință, lasă jos pavăza în fața părții tânguitoare, deoarece asistă la suferințele altora. Nu simte nici o rușine de a lauda și compătimi un alt om care, spunând despre sine că e de ispravă, bocește și se jeluiește cum nu se cade. Consideră că această plăcere este un câștig meritat și n-ar accepta s-o sacrifice disprețuind întregul poem. Într-adevăr, cred că foarte puțini sunt în stare să cugete că plăcerea resimțită trebuie să se reflecte dinspre alții asupra propriei persoane, căci atunci când un om și-a hrănit mila din suferințele altora până când a crescut mare și intensă, nu se poate stăpâni cu ușurință când e vorba de necazurile sale.

– Foarte adevărat.

– Nu e valabil același raționament și pentru răs? Dacă te-ai rușina să faci anumite glume tu însuși, dar te bucuri din toată inima să auzi asemenea lucruri în reprezentațiile comice de pe scenă, sau chiar acasă, în loc să le urăști ca fiind imorale, totul e la fel ca în cazul milei. Aceasta pentru că, din nou, ceea ce ai înfrânat în sinea ta prin rațiune când doreai să faci glume dar nu le-ai făcut, deoarece nu voiai să fii socotit un bufon, dezlănțui în alte împrejurări, mergând până acolo încât să devii comediant fără să bagi de seamă.

– Așa e, zise el.

– La fel și cu iubirea, mânia și toate dorințele, durerile și plăcerile sufletului despre care spunem că însoțesc fiecare faptă de-a noastră: imitația poetică produce în noi toate aceste lucruri, căci le hrănește udând ceea ce ar trebui să sece și le face stăpânitoare noastre, în timp ce ele ar trebui să fie stăpânite pentru ca noi să devenim mai buni și mai fericiți, nu mai răi și mai nefericiți.

– Nu pot tăgădui asta!

– Atunci, Glaucon, când auzi pe unii că-i aduc laude lui Homer și-ți spun că poetul acesta a educat Elada, că ar trebui să-l îmbrățișăm și să-l învățăm pe de rost pentru a afla tot ce ține de cultivarea și desfășurarea vieții omenesti, că ar trebui să ne rostim întreaga viață după vorbele lui, salutăm-i cu prietenie, căci fac tot ce pot, și recunoaște că Homer este cel mai mare poet și cel dintâi autor de tragedii; dar amintește-ți că în cetate trebuie să îngăduim pătrunderea poeziei numai în ceea ce privește imnurile către zei și elogiile adresate celor buni. Dacă însă ai primi în cetate Muza cea mieroasă, în versuri sau în proză, fii sigur că plăcerea și durerea vor domni în cetatea ta, în locul legii și al oricărui argument chibzuit pe care comunitatea l-ar socoti drept cel mai bun.

– Perfect adevărat, spuse el.

– Atât ar fi de zis în apărarea noastră: poezia fiind așa cum am arătat că este, am avut dreptate mai devreme când i-am interzis intrarea în cetate, căci ne-am lăsat călăuziți de rațiune. Dar, ca să nu ne învinuiască de necioprire și asprime, îi vom spune că între filosofie și poezie există o vrajbă străveche. Au rămas mii de urme ale certei de pe vremuri: „Cățeaua schelălăitoare ce latră la stăpân”, „frunțașă în vorbăria goală a nebunilor”, „gloata stăpânitoare peste preaînțelepți”, „cei cu fumuri sunt flămânzi” și așa mai departe. Dar trebuie spus clar că, dacă imitația și poezia făcute ca să placă ar putea oferi vreun motiv solid pentru a se afla într-o cetate bine rânduită, am fi bucu-roși să le primim iarăși acasă, de vreme ce știm foarte bine ce puternică e vraja lor. Însă trădarea adevărului așa cum îl vedem ar fi o mare greșeală. Spune-mi prietene, nu ești tu însuși

vrăjit de poezie, mai ales când o privești prin intermediul lui Homer?

– Ba cum să nu?

– Atunci poate că are dreptul să se întoarcă din surghiun, pentru a se apăra în vers liric sau orice metru dorești?

– De bună seamă.

– Poate că ar trebui să le îngăduim acelor susținători ai ei care nu sunt poeți, ci iubitori de poezie, să pledeze în sprijinul ei în proză, spunând că nu e doar încântătoare, ci și de ajutor pentru orânduiri și pentru viața oamenilor, și să-i ascultăm cu bunăvoință. Căci presupun că vom avea tot atât de câștigat dacă se va dovedi că e folositoare în aceeași măsură în care e încântătoare.

– Cu siguranță.

– În caz contrar, dragul meu prieten, vom face ca oamenii aceia care au fost îndrăgostiți odinioară, dar cred că iubirea nu le este de folos: nu vor să renunțe la ea, însă sunt nevoiți s-o facă. Și noi vom proceda la fel. Ne vom bucura, e drept, că se va fi dovedit bună și adevărată în cel mai înalt grad, prin iubirea de asemenea poezie care ne-a fost sădită de educația pe care ne-o oferă frumoasele noastre orânduiri. Dar, atât timp cât nu-și poate susține cauza convingător, o s-o ascultăm totuși, dar în vremea asta o să intonăm în sinea noastră argumentul, descântecul alcătuit sub călăuzirea rațiunii, ca să nu cădem iarăși în pasiunea aceea copilărească pentru poezie de care suferă atât de mulți. Vom asculta, zic, știind că nu trebuie să luăm în serios o asemenea poezie, de parcă ar fi strâns legată de adevăr; dimpotrivă, ascultătorul trebuie să aibă tot timpul grijă, să se teamă neincetat pentru cetatea dinlăuntrul său și să creadă ce am spus despre poezie.

– Sunt într-un acord cu tine, zise el.

– Dam dragă Glaucon, mare e lupta, mare, într-adevăr, nu cum o cred oamenii – lupta între bine și rău, între a fi un om bun și a fi un om rău; nici o bucurie nemăsurată dată de onoruri, bogății, putere sau orice altceva, nici măcar de poezie însăși, nu trebuie să ne facă să nesocotim dreptatea și toate celelalte virtuți.

– Sunt de aceeași părere cu tine, după discuția aceasta, și cred că la fel ar face oricine altcineva.

– Și totuși nu am pomenit cele mai mari recompense oferite pentru virtute.

– După cum spui tu, trebuie să fie extraordinare, în măsura în care există altele mai mari decât cele enumerate deja.

– A, ce-ar putea deveni mare într-un timp atât de scurt! Căci toată perioada dintre copilărie și bătrânețe este scurtă în comparație cu timpul întreg.

– Nimic, într-adevăr! spuse el.

– Ei bine, crezi că ceva nemuritor ar trebui să se preocupe de o perioadă atât de scurtă sau de timpul întreg?

– De timpul întreg, dar la ce te referi de fapt?

– Nu știi că sufletul nostru e nemuritor și nu moare niciodată?

M-a privit în ochi și a spus, surprins:

– Nu, nu știu; *tu* știi? Cutezi *tu* să spui asta?

– Da, căci sunt un om sincer; și tu poți, cred, nu e nici o greutate.

– Pentru mine este, zise el, dar aș vrea să aud de la tine chestiunea aceasta deloc grea.

– Ascultă atunci.

– Vorbește!

– Numești ceva bine și rău? am întrebat.

– Da.

– Mă întreb dacă le înțelegi la fel ca mine.

– Cum anume?

– Adică răul este tot ceea ce distruge și corupe, iar binele este ceea ce păstrează și aduce folos.

– Da, sunt de acord.

– Foarte bine. Ești de acord că fiecare lucru are răul său și binele său? De pildă, inflamarea globului ocular în cazul ochiului și boala în cazul întregului trup, mușcăciul pentru grâu și putrezirea pentru lemn, rugina pentru fier și bronz – cam toate, cum ziceam, au relele și bolile lor firești, nu?

– Ba da, spuse el.

– Ori de câte ori apare un asemenea rău, rănește orice lucru în care pătrunde și până la urmă îl descompune și-l nimicește.

– De bună seamă.

– Prin urmare, răul natural al fiecărui lucru și boala sa distruge lucrul respectiv; dar dacă acestea nu reușesc să-l distrugă, nimic altceva nu-l poate strica. Asta întrucât nu cred că binele ar putea distruge vreodată ceva, după cum nu poate nici ceea ce nu este nici bine, nici rău.

– Cum să poată?

– Deci, dacă vom găsi ceva ce ființează și are propriul său rău, dar care poate numai să-l veteme, fără să-l descompună ori să-l nimicească, vom ști de îndată că pentru o asemenea natură nu există distrugere, nu-i așa?

– Se prea poate.

– Foarte bine. Sufletul are oare ceva care-l face rău?

– Da, spuse el. Toate lucrurile despre care am vorbit: nedreptatea, necumpătarea, lașitatea, ignoranța.

– Dar este vreunul dintre acestea în stare să-l descompună și să-l nimicească? Gândește-te bine, că să nu ne lăsăm păcăliți de ideea că omul nedrept și necugetat, atunci când e prins săvârșind o nedreptate, pierde din cauza nedreptății sale, care este răul sufletului. Ia-o în felul următor: așa cum boala, care este răul trupului, îl consumă și-l descompune și în cele din urmă îl face să nu mai fie trup, și toate celelalte lucruri pe care le-am pomenit sunt aduse la pieire de propriul lor rău, care se agață de ele, sălășluiește înăuntrul lor și le roade – nu-i așa?

– Ba da.

– Să ne gândim la suflet în același fel. Nedreptatea și alte rele ce se află în el se agață de el, pătrund în el și-l rod și-l ofilesc până când îi aduc moartea și-l separă de trup. E adevărat?

– Nu, nicidecum, zise el.

– Păi, e cu siguranță absurd ca un rău străin să distrugă ceva când răul propriu nu o poate face.

– E absurd, așa-i.

– Gândește-te, dragă Glaucon. Nu credem că răutatea hranei distruge trupul, oricât ar fi hrana de rea, de răncedă sau veche; dar dacă răutatea hranei zămislește în trup propriul rău al acestuia, vom spune că pierde din cauza propriului său rău, care este boala provocată de hrană. Nu vom accepta însă niciodată că trupul este distrus de răutatea mâncărilor, care sunt alte lucruri

decât trupul, adică de răul străin al altui lucru, decât dacă acesta zămislește în el răul său natural.

– Ai perfectă dreptate.

– Potrivit aceluiași raționament, dacă răutatea trupului nu produce în suflet răul sufletului, nu trebuie să acceptăm cu nici un chip ideea că sufletul poate fi distrus de altceva în afară de propria sa răutate, căci un lucru nu poate fi distrus de răul altuia.

– E corect, spuse el.

– Atunci trebuie fie să dovedim că raționamentul este greșit, fie, atât timp cât nu am dovedit asta, să nu spunem niciodată că febra, orice altă boală sau tăișul fierului, ori chiar tăierea trupului în cele mai mici bucățele cu puțință ar putea aduce sufletul mai aproape de distrugere, până când nu se demonstrează că sufletul însuși devine mai nedrept și mai nesăbuit ca urmare a acestor suferințe ale trupului. Dacă un rău străin apare în altceva, iar propriul rău al unui lucru nu e primejduit, nu trebuie să îngăduim nimănui să spună că sufletul sau orice altceva poate fi distrus în felul acesta.

– Dar, cu siguranță, nimeni nu va dovedi vreodată că sufletele muribunzilor devin mai nedrepte din cauza morții!

– Să presupunem că cineva îndrăznește să îmbrățișeze acest argument și să spună că muribundul devine mai rău și mai nedrept, numai ca să nu fie nevoit să recunoască nemurirea sufletului. Ce se întâmplă? Dacă omul acela grăiește adevărul, trebuie, desigur, să ne așteptăm ca nedreptatea să-i fie fatală celui care o are, ca o boală, iar cei care o iau să moară din cauza ei, deoarece îi ucid prin propria sa natură. Vor muri mai repede cei mai nedrepți, iar cei care vor lua versiunea mai ușoară a răului, deci vor fi mai puțin nedrepți, vor muri mai încet, nu așa cum se întâmplă de fapt, că nedrepții mor de mâna celor care îi pedepsesc.

– Pe Zeus, s-ar vâdi că nedreptatea nu e atât de înspăimântătoare, dacă îi aduce moartea celui care o are; asta n-ar fi decât o eliberare de rele. Însă cred că se va dovedi tocmai contrariul, că nedreptatea continuă să omoare alți oameni dacă poate, însă îl face pe posesor foarte plin de viață, și nu doar atât, ci și cu simțurile mereu treze. Atât de departe se află de condiția de a-i fi letală!

– Bine zis! am exclamat. De vreme ce propria răutate și propriul rău nu pot uide și distruge un suflet, răul rânduit pentru distrugerea altui lucru n-ar putea să nimicească sufletul sau orice altceva în afară de lucrul pentru care e rânduit.

– Într-adevăr, n-ar putea.

– Atunci, de vreme ce nu e distrus de nici un rău, nici de propriul rău și nici de vreunul străin, e limpede că sufletul trebuie, în mod necesar, să ființeze totdeauna; iar dacă ființează totdeauna, înseamnă că e nemuritor.

– E o consecință necesară, zise el.

– Atunci să considerăm că lucrul acesta a fost stabilit. Dacă e așa, vei observa că sufletele sunt totdeauna aceleași. Nu pot deveni mai puține, dacă nici unul nu piere, dar nici mai multe, deoarece, dacă vreo parte din ceea ce e nemuritor ar spori, știu că ar apărea din ceva muritor și până la urmă toate lucrurile ar deveni nemuritoare.

– E adevărat.

– Dar nu trebuie să credem asta, rațiunea ne-o interzice; de asemenea, nu trebuie să credem că în natura lui adevărată sufletul este astfel încât să se umple de o diversitate mereu schimbătoare și de vrajbă lăuntrică.

– Ce vrei să spui?

– Nu e ușor ca un lucru alcătuit din multe alte lucruri să fie veșnic – așa cum ni s-a dovedit că e sufletul – dacă nu posedă cea mai frumoasă alcătuire.

– Nu e nici ușor, nici verosimil, zise el.

– Prin urmare, că sufletul e nemuritor ne-ar sili să credem atât argumentul pe care tocmai l-am încheiat, cât și altele; dar pentru a vedea care este natura lui adevărată n-ar trebui să-l cercetăm când e contaminat de însoțirea cu trupul și alte rele, cum facem acum. Nu, ceea ce este în starea sa pură trebuie să fie cercetat în amănunțime cu ajutorul raționamentului. Și atunci se va vâdi mult mai frumos și vom deosebi mult mai limpede opiniile despre dreptate și nedreptate și toate celelalte chestiuni pe care le-am discutat. Dar acum am spus adevărul despre el așa cum apare în acest moment, contemplându-l într-o stare ca aceea a lui Glaucos, zeul mării. Natura lui originară n-ar mai fi fi ușor de deosebit pentru cei care abia îl zăresc, deoarece unele

dintre vechile părți ale trupului său s-au spart, altele au fost măcinate și până la urmă distruse de valuri, iar pe altele au crescut scoici, alge și pietre, astfel că arată mai curând ca un monstru decât ca ceea ce era el de la natură. Exact așa arată sufletul când îl cercetăm, măcinat de o mie de rele. Dar trebuie să privim în altă parte, Glaucon.

– Unde? întrebă el.

– Către dragostea sufletului pentru înțelepciune; trebuie să băgăm de seamă de ce se agață și ce tovarășie caută, cum se înrudește cu divinul, nemuritorul și cu veșnicul și ce-ar deveni dacă ar merge pe urmele lor, dacă ar putea fi scos de acest impuls din străfundurile în care se află, scuturat de pietre și scoici, căci toate lucrurile sălbătice, pietroase, pământeste, de vreme de pământul e hrana cu care se desfată, i-au crescut împrejur în urma veselelor sale ospete, cum se spune. Atunci i-am putea vedea adevărata natură, dacă e multiplă sau simplă, cum este și ce este ea. Dar cred că am descris destul de bine ce i se întâmplă în viața omenească și ce înfățișări ia.

– Fără îndoială, zise el.

– Foarte bine; ne-am debarasat de toate celelalte lucruri în cursul discuției noastre și n-am adus vorba despre răsplățile și bunul renume aduse de dreptate, așa cum spuneai că fac Homer și Hesiod. Am aflat că dreptatea este, în sine, cel mai mare bine pentru suflet, iar sufletul trebuie să acționeze cu dreptate indiferent dacă are sau nu inelul lui Gyges, precum și casca lui Hades.

– Foarte adevărat.

– Ei bine, dragă Glaucon, acum putem, ca adăugire la concluziile noastre anterioare, să atribuim dreptății răsplățile și virtutea în general – ce răsplăți bogate dă ea sufletului, de la zei și de la oameni deopotrivă, atât cât timp trăiește omul cât și după ce moare!

– De bună seamă.

– Atunci îmi vei întoarce favoarea pe care ți-am făcut-o în cursul discuției noastre?

– Care anume?

– Te-am lăsat să spui că omul drept ar trebui să fie considerat nedrept, iar cel nedrept – drept, căci tu susțineai că lucrul

acesta trebuie îngăduit de dragul argumentației, chiar dacă în realitate ar fi imposibil de ascuns față de zei și oameni, pentru ca dreptatea în sine să poată fi deosebită de nedreptate. Nu-ți amintești?

– Aș greși dacă n-aș face-o, răspunse el.

– Acum că le-am deosebit, te rog, în numele dreptății, să-mi restitui bunul ei renume, așa cum e cunoscut în cer și pe pământ. Să admitem că într-adevăr are această faimă, că merită să primească răsplățile pe care le câștigă datorită ei și pe care le înmânează celor ce o posedă, de vreme ce s-a dovedit că ea le dă acestora și fericirea ce decurge din purtarea cu adevărat dreaptă și nu-i înșală pe cei care o câștigă.

– E cât se poate de corect.

– Înainte de toate, vei accepta să spun că zeii nu dau greș în a-i cunoaște pe acești doi oameni, cel drept și cel nedrept, cu firile lor adevărate?

– Sigur că da.

– Dacă zeii îi cunosc, atunci unul va fi iubit de zei, iar celălalt urât de aceștia, așa cum am convenit la început.

– Într-adevăr.

– Cel iubit de zei vor avea tot ce e mai bun în măsura în care zeii îi pot oferi, dacă nu cumva are vreun rău inevitabil de la un păcat anterior. Ești de aceeași părere?

– Bineînțeles.

– Prin urmare, asta trebuie să credem despre omul drept: dacă s-a născut în sărăcie, dacă a avut parte de boli sau de orice alte rele, socotite de oameni ca atare, toate acestea vor conlucra în cele din urmă pentru binele său, în cursul vieții sau chiar după moarte. Căci, fără nici o îndoială, zeii nu neglijează nici un om care dorește cu toată sinceritatea să fie drept și, practicând virtutea, să devină atât de asemănător cu Zeul pe cât e cu putință unui muritor.

– Se poate presupune că un astfel de om n-ar fi neglijat de unul asemenea lui.

– Și trebuie să credem contrariul despre omul nedrept?

– Cu siguranță.

– Așadar, aceste răsplăți sunt datorate de zei omului drept.

– Cel puțin așa socot, spuse el.

– Dar de la oameni ce primește el? În mod clar, așa ar trebui să vedem lucrurile, dacă e să înfățișăm adevărul adevărat: oamenii vicleni și nedrepți se poartă asemenea alergătorilor la curse care fug bine la început, dar se prăbușesc după turnantă; au o zvâcnire, însă sfârșesc prin a fi ridiculizați, ca niște proști, și pleacă în grabă umiliți, fără cunună, cu coada între picioare. În schimb, alergătorii adevărați rezistă până la capăt și câștigă premiile și cununa. Nu asta li se întâmplă în general celor drepți? La capătul tuturor acțiunilor și întovărășirilor, la capătul vieții înseși, sunt ținuți la mare cinste și capătă răsplăți de la ceilalți oameni, nu-i așa?

– Ba da, într-adevăr.

– Atunci îmi vei îngădui să spun despre oamenii aceștia drepți ce ai spus tu despre cei nedrepți? Ascultă: voi spune că oamenii drepți, când înaintază în vârstă, ajung la dregătorii înalte în stat, dacă vor, își iau soție dintr-o familie așa cum își doresc, își căsătoresc fiica într-o familie pe gustul lor – și tot ce-ai spus tu despre cei nedrepți voi spune eu despre aceștia. Dimpotrivă, despre cei nedrepți voi spune că, deși unii nu sunt demascați în tinerețe, la capătul cursei cei mai mulți sunt prinși și făcuți de râs; la bătrânețe sunt tratați rău atât de străini, cât și de concetățeni, și biciuiți, suferind toate lucrurile acelea despre care ziceai că sunt prea brutale ca să le pomenești – consideră, te rog, că le-ai auzit de la mine. Asta vor păți. Dar îmi îngădui să fac această afirmație?

– Bineînțeles, este foarte corectă.

– Acestea sunt, așadar, răsplățile și darurile pe care le primește omul drept, în cursul vieții, de la zei și oameni deopotrivă, pe lângă lucrurile bune pe care le oferă însăși dreptatea.

– Da, zise el, lucruri minunate și sigure.

– Dar acestea nu sunt nimic, din punctul de vedere al numărului sau mărimii, în comparație cu ce-i așteaptă după moarte. Trebuie să spunem și asta, că fiecare dintre acești oameni, cei drepți și cei nedrepți, vor primi în totalitate răsplățile care li se cuvin, potrivit argumentației noastre raționale.

– Vorbește, mă îndemnă el. Sunt câteva lucruri pe care le voi asculta bucuros.

– Nu am să-ți spun lunga poveste a lui Alcinoos, ci povestea unui bărbat viteaz, Er, fiul lui Armenios, pamphyl de neam. Demult, acesta și-a găsit sfârșitul în bătălie, iar după zece zile, când s-au ridicat trupurile de pe câmpul de luptă, celelalte leșuri erau descompuse, în timp ce al lui era întreg. Dus acasă, în a douăsprezecea zi, când se afla pe rugul funerar, a revenit la viață și a povestit ce văzuse pe lumea cealaltă. Când sufletul și-a luat zborul, a spus el, s-a întovărășit cu multe alte suflete și au călătorit până au ajuns într-un ținut minunat unde se aflau, alăturate, două deschideri în pământ și alte două în cer, deasupra lor. Între acestea ședeau judecătorii. Aceștia dădeau sentința și, potrivit acesteia, le porunceau oamenilor drepți să o ia la dreapta și în sus, spre cer, după ce le agățau pe piept însemnele faptelor judecate; pe cei nedrepți îi trimiteau la stânga și în jos, și acestora atârându-le, în spate, lista tuturor celor săvârșite. Când s-a apropiat el, i-au spus că trebuie să devină un sol care să transmită omenirii ce se întâmplă pe lumea cealaltă și i-au poruncit să audă și să vadă totul. Prin urmare, a privit cum sufletele plecau prin două dintre deschiderile spre înaltul cerului și străfundurile pământului când primeau sentința și cum, prin celelalte două deschideri, alte suflete se întorceau, cele ieșite din pământ fiind acoperite cu murdărie și praf, iar cele coborâte din cer strălucind de puritate și curățenie. Sufletele care soseau din când în când păreau să se întoarcă dintr-o lungă călătorie și se bucurau să ajungă pe pajiște, rostindu-și sălașul ca la o zi de târg și salutându-se cu cele pe care le cunoșteau. Sufletele care ieșeau din pământ le cereau celorlalte vesti, iar sufletele coborâte din cer întrebau ce se întâmplase în lipsa lor. Își spuneau povestea vieții, unele plângând și tânărindu-se când își aminteau ce pățiseră și văzuseră în timpul șederii sub pământ – ședere care, după cum ziceau, durase o mie de ani. Pe de altă parte, sufletele venite din cer povesteau despre bunăstarea de acolo și despre privilegiile minunate. Mi-ar lua mult, Glaucon, să-ți spun toată istoria, dar concluzia trasă de Er este aceasta: fiecare dădea seamă tuturor celor pe care-i nedreptățise, de zece ori pentru fiecare nedreptate, adică o dată la fiecare sută de ani, socotind lungimea vieții omeniei de un veac, astfel încât pedeapsa pentru fiecare nedreptate să fie

inezecită. De pildă, dacă vreunul provocase moartea multora sau trădase cetăți ori armate și înrobise oameni, sau luase parte la vreo altă ticăloșie, pentru fiecare dintre fapte primea cazne inezecite; dacă, în schimb, altul făcuse fapte bune și fusese drept și pios, primea o răsplată în aceeași proporție. Er povestea și despre cei care muriseră la naștere sau la scurt timp după aceea, dar nu merită să reținem asta. Cu privire la pietatea și impietatea față de zei și părinți, precum și la ucigași, răsplățile, respectiv pedepsele erau, după cum spunea el, încă și mai mari. Astfel, se găsea prin preajmă când cineva a întrebat unde este Ardaios cel Mare. Acest Ardaios fusese tiranul unei cetăți din Pamphylia cu o mie de ani înainte de momentul respectiv; își ucisese bătrânul tată și fratele mai mare și săvârșise multe alte fapte abominabile, după cum se spunea. Unul dintre cei întrebați a răspuns: „Nu a venit aici, și nici nu va veni vreodată. A fost cumplită priveliștea pe care am văzut-o când, aflându-ne aproape de gura de ieșire, pe punctul de a urca după tot ce pătimiserăm, l-am zărit dintr-o dată pe omul acela alături de alții, cei mai mulți tot tirani, cred eu, dar mai erau și unii ce săvârșiseră păcate mari în viața privată. Aceștia credeau că vor scăpa în curând, însă deschiderea n-a vrut să-i primească, scoțând un muget înfricoșător ori de câte ori un individ de o răutate incurabilă ca aceștia sau unul care nu plătise îndeajuns pentru ticăloșia lui încerca să iasă.” În preajmă se aflau niște bărbați sălbatici, mânioși, care înțelegeau semnificația mugetului și-i înhățau pe unii dintre ei și-i duceau de acolo; dar pe Ardaios și pe alții i-au legat de mâini și de picioare, i-au doborât, i-au târât pe marginea drumului și i-au jupuit trăgându-i prin spini ca pe lână, spunându-le tuturor trecătorilor de ce primeau această pedeapsă și cum aveau să fie duși pentru a fi azvârliți în hăul fără fund. Într-adevăr, povestea el, după nenumăratele cazne îndurate, aceasta din urmă a fost mai presus de orice, fiecare temându-se ca mugetul să nu se audă tocmai când era el pe cale să iasă și bucurându-se peste măsură dacă deschiderea tăcea și-l lăsa să urce la suprafață.

Acestea erau, așadar, pedepsele și caznele, sau, pe de altă parte, binefacerile pe care le primeau. Fiecărui grup i se îngăduia să zăbovească șapte zile pe pajiște, iar în cea de-a opta

trebuia să ridice tabăra și să pornească la drum. Într-a patra zi au ajuns într-un loc de unde au putut vedea deasupra, întinsă pe tot cuprinsul pământului și al cerului, o lumină dreaptă ca un pilastru, semănând mult cu un curcubeu, dar mai strălucitoare și mai pură. La această lumină au ajuns după o zi de mers, iar în mijlocul ei au văzut capetele lanțurilor cu care era agățată de cer, căci lumina era legată de cer și ținea laolaltă întreaga boltă rotitoare, ca funiile de pe o corabie de război. În prelungirea capetelor se găsea Fusul Necesității, prin care se efectuau toate mișcările de rotație; osia și dintele acestuia erau din diamant, iar roata – dintr-un amestec de diamant cu alte elemente. Așa a descris el roata fusului. Ca formă era la fel cu acelea de pe pământ, însă, judecând după spusele lui, e ca și cum ar fi fost o roată mare, goală, scobită peste tot, având înăuntru o altă mai mică, potrivită perfect, și o a treia, o a patra și încă patru, ajustate pentru a încăpea una în alta ca niște cutii; erau, așadar, opt roți în total, fiecare montată fest în cea dinainte, iar de deasupra marginile lor se vedeau ca niște cercuri, formând laolaltă o singură roată în jurul osiei, care trecea drept prin cea de-a opta. Cea dintâi roată, cea din exterior, avea cea mai lată margine; cercul celei de-a șasea era al doilea ca lățime, al celei de-a patra era al treilea, al celei de-a opta al patrulea, al celei de-a șaptea al cincilea, al celei de-a cincea al șaselea, al celei de-a treia al șaptelea, iar al celei de-a doua era al optulea ca lățime. Marginea cea mai lată era înstelată, a celei de-a șaptea era cea mai strălucitoare, a celei de-a opta își primea culoarea de la cea de-a șaptea, care strălucea asupra ei, marginile celor de-a doua și a cincea erau la fel și mai galbene decât cele dinainte, a treia avea nuanța cea mai apropiată de alb, a patra era roșiatică, iar a șasea era, ca albeață, următoarea după a treia. Fusul se rotea, învârtindu-se cu totul în aceeași mișcare, dar în interiorul lui cele șapte cercuri dinăuntru se roteau în sensul contrar mișcării întregului; dintre acestea șapte, al optulea se rotea cel mai iute, pe locul al doilea ca viteză erau al șaptelea, al șaselea și al cincilea – al doilea. Fusul însuși era învârtit pe genunchii Necesității.

Deasupra fiecăruia dintre aceste cercuri şedea o Sirenă care se rotea o dată cu el şi cânta o singură notă, astfel că din cele opt se obţinea o armonie. Altele, trei la număr, erau aşezate în jur la distanţe egale, fiecare pe tronul ei. Moirele, fiice ale Necesităţii, îmbrăcate în alb, cu frunţile împodobite cu panglici, pe nume Lachesis, Clotho şi Atropos, cântau în armonie cu Sirenele: Lachesis – trecutul, Clotho – prezentul şi Atropos – ce va să vină. Cu o atingere uşoară a mâinii drepte, Clotho ajuta la rotirea cercului exterior al fusului, oprindu-l din când în când, iar Atropos, cu mâna stângă, le ajuta pe cele interioare în acelaşi fel. Lachesis le atinge pe rând, cu o mână sau cu cealaltă.

Când au ajuns, şi-a continuat el povestea, sufletele au trebuit să meargă direct la Lachesis. Mai întâi, un profet le-a pus în ordine. În poala lui Lachesis se găseau sorţi şi modele de vieţi, iar el a luat câteva şi s-a suit într-un amvon înalt, proclamând: „Aşa grăit-a Fecioara Lachesis, fiica Necesităţii. Suflete ale unei zile trecătoare, aici începe un alt ciclu al vieţii muritoare care se încheie cu moartea. Nici un Daimon nu vă va alege pe voi, ci voi vă veţi alege Daimonul. Fie ca acela care iese primul la sorţi să aleagă cel dintâi o viaţă pe care o va trăi în mod necesar. Dar Virtutea nu cunoaşte stăpân; fiecare, după cum o preţuieşte sau o desconsideră, va avea mai mult ori mai puţin din ea. Vina aparţine celui care alege, Zeul este fără vină.”

Zicând acestea, profetul aruncă sorţii în faţa lor şi fiecare s-a repezit să-l ridice pe cel mai aproape de el, în afară de Er însuşi: pe el nu l-au lăsat. Fiecare, după ce-şi ridicase sorţul, ştia al câteleva va fi la rând pentru alegerea vieţii. După asta, profetul a înşirat din nou modelele de vieţi pe jos, în faţa lor. Erau mult mai multe decât sufletele prezente, de toate felurile: se aflau acolo vieţile tuturor soiurilor de animale şi tuturor neamurilor de oameni, de toate rangurile. Erau şi vieţi de tirani printre ele, unele durând până la capăt, altele frânte la mijloc şi sfârşind în lipsuri, surghiun şi sărăcie; erau şi vieţile unor oameni de seamă, unii faimoşi pentru frumuseţea feţei sau a trupului, alţii pentru tărie şi bravură, ori pentru spiţa nobilă şi virtuţile strămoşilor; altele erau vieţile unor oameni lipsiţi de faimă. La fel şi în cazul vieţilor femeilor. Rangul sufletului nu era acolo,

deoarece în mod necesar sufletul devenea diferit, în funcţie de viaţa pe care o alesese. Dar toate celelalte lucruri erau puse laolaltă şi amestecate cu bogăţiile şi sărăcia, cu boala şi sănătatea şi cu alte aspecte intermediare.

Într-adevăr, dragă Glaucon, aici se află întreaga primejdie pentru om. De aceea, trebuie să fim cât se poate de atenţi ca fiecare dintre noi să desconsidere toate celelalte învăţături în afară de aceasta, iar în aceasta trebuie să fie atât cercetător, cât şi căutător, pentru a vedea dacă poate să descopere pe cineva care să-i dea destoinicia şi inteligenţa de a deosebi o viaţă bună de una rea şi de a alege totdeauna şi pretutindeni cea mai bună viaţă, pe cât e îngăduit. Ținând seama de toate cele despre care am vorbit, comparându-le şi deosebindu-le în funcţie de efectul pe care îl au asupra virtuţii, acela îl va învăţa cum să ştie care anume frumuseţe, combinată cu sărăcia sau bogăţia şi unită cu care anume stare a sufletului va funcţiona bine sau rău; care va fi efectul originii nobile sau al celei plebeie, al posturii de persoană privată sau de cărmuitor, al tăriei sau slăbiciunii, al isteţimii sau încetinelii la învăţătură şi al tuturor calităţilor sufletului, înăscute sau dobândite – ce efecte vor avea când vor fi puse laolaltă; astfel încât îi va fi cu putinţă, ținând seama de toate aceste lucruri, să-şi facă alegerea. În tot acest timp, va sta cu privirea aţintită asupra naturii sufletului şi va cerceta atât viaţa rea, cât şi pe cea bună, numind-o mai rea dacă îndrumă astfel sufletul încât devine mai nedrept, şi mai bună dacă-l îndrumă să devină mai drept. Pe toate celelalte le va lăsa la o parte, căci am văzut că aceasta este alegerea cea mai bună, atât pentru a trăi, cât şi pentru a muri. Aşadar, ținând la această credinţă ca la un diamant, el trebuie să meargă în casa lui Hades, pentru ca nici acolo să nu se lase zguduit de bogăţii şi alte lucruri asemenea, să nu devină tiran şi să nu se lase prins în alte activităţi de felul acesta, să nu săvârşească multe rele de neispăşit şi să nu sufere el însuşi rele încă şi mai mari, ci pentru ca să ştie cum să aleagă totdeauna viaţa ce se află la mijlocul tuturor acestora şi să fugă de ambele extreme, atât în viaţa aceasta, pe cât e cu putinţă, cât şi în cea ce va să vină. Căci aşa devine cel mai fericit şi mai iubit de soartă.

Ca să continuăm, solul de pe lumea cealaltă a povestit că profetul a luat cuvântul, spunând: „Chiar și pentru ultimul sortit rămâne o viață care nu e rea, ci plăcută, dacă alege cu bun simț și trăiește cu strădanie. Fie ca primul să nu aleagă fără chibzuință, fie ca ultimul să nu cadă pradă disperării.” După această proclamație, Er a relatat că sufletul care trăsesese primul sort s-a dus direct și a ales cea mai mare tiranie, dar în prostia și lăcomia lui nu a cercetat toate amănuntele cum se cuvine, astfel că n-a văzut că-i era sortit să-și devoreze copiii, printre alte fapte cumplite; când și-a examinat alegerea pe îndelete, și-a smuls părul din cap și a început să se tânguie, ignorând avertismentul profetului, întrucât pentru necazurile acestea nu a dat vina pe sine însuși, ci pe noroc, pe Daimon și pe orice altceva. Era unul dintre cei care coborâseră din cer; își trăise viața de dinainte într-o comunitate bine rânduită, cu o anumită parte de virtute care apăruse prin obișnuință, fără filosofie. Într-adevăr, mai mult de jumătate dintre cei căzuți astfel în capcană veniseră din cer, deoarece aceștia nu aveau experiență în suportarea necazurilor; în schimb, majoritatea celor care ieșiseră din pământ n-aveau nici o grabă să aleagă, pentru că simțiseră necazurile pe propria piele și-i văzuseră și pe alții suferind. Cele mai multe suflete schimbau răul pe bine și invers din acest motiv și datorită norocului la sorti. Dar dacă un om, revenit la viață pe pământ, ar studia mereu o filosofie sănătoasă și dacă n-ar rămâne să facă ultimul alegerea, în urma tragerii la sorti, ar avea șanse mari să fie fericit pe lumea aceasta, potrivit acestei relatări din lumea cealaltă. Nu numai atât, dar călătoria din lumea de aici spre cealaltă și înapoi n-ar fi pe sub pământ și plină de greutate, ci lină, desfășurată prin cer. Era o priveliște ce merita a fi văzută, a povestit Er, felul în care diversele suflete își alegeau viețile; o priveliște vrednică de milă, ridicolă și foarte stranie. Cei mai mulți făceau alegerea în funcție de experiența lor din viața anterioară. După spusele lui, a văzut sufletul ce fusese al lui Orfeu alegând o viață de lebedă, din ură față de neamul femeiesc, deoarece femeile îl ucisese și de aceea nu avea să fie zămislit și născut de o femeie. A văzut sufletul lui Thamyras alegând să fie o privighetoare. Și a văzut o lebedă schimbându-și viața pentru una de om și alte fapte cântătoare făcând la fel.

Sufletul care a căzut la sorti al douăzecilea a ales o viață de leu; acesta era Aias, fiul lui Telamon, care nu voia să se nască iarăși om pentru că-și amintea de cearta pentru arme. După el venea sufletul lui Agamemnon; și acesta ura stirpea omenească pentru suferințele sale, astfel că a ales să devină vultur. Sufletul Atalantei a căzut la sorti pe la mijloc; ea a observat ce mare cinstire i se făcea unui atlet și nu le-a putut trece cu vederea, ci le-a luat. Apoi a văzut sufletul lui Epeios, fiul lui Panopeus, intrând în firea unei femei pricepute la meșteșuguri. Mult după aceea, printre ultimii, a văzut sufletul bufonului Thersites îmbrăcând o viață de maimuță. Cum a hotărât norocul, sufletul lui Odiseu a căzut ultimul la sorti și s-a dus să-și facă alegerea; amintindu-și de necazurile de dinainte, se descotorosise de orice ambiție. A căutat multă vreme o viață liniștită și retrasă până când, în cele din urmă, a găsit zăcând într-o parte una pe care n-o voia nimeni. Sufletul a luat-o bucuros și a spus: „Asta e alegerea mea – sunt fericit! Aș fi făcut la fel dacă aș fi tras primul sort!” Tot așa și cu celelalte fapte, animalele; sufletele unora au trecut în oameni și altele în alte animale, cele nedrepte transformându-se în fiare sălbatice, cele drepte într-unele blânde, însă erau și tot felul de amestecuri.

Când toate sufletele și-au ales viețile în ordinea sortilor, s-au întors la Lachesis, care i-a dat fiecăruia Daimonul pe care și-l alesese, să-i fie paznic în cursul vieții și să-i aducă la îndeplinire faptele alese. Acesta îndruma mai întâi sufletul către Clotho, sub mână ei și sub răsucirea fusului, confirmând astfel soarta pe care o alesese; apoi, după ce o atingea, Daimonul îl ducea mai departe spre Atropos, pentru ca firele toarse acum să nu mai poată fi desfăcute. De acolo, fără să arunce o privire înapoi, se îndrepta spre tronul Necesității și trecea prin el dintr-o parte în cealaltă. După ce treceau și celelalte suflete, porneau cu toatele spre Câmpia Uitării, mergând printr-o căldură cumplită și înăbușitoare. Locul acela e sterp, lipsit de copaci și de tot ce crește pe pământ. Aici povestește Er că au poposit pe inserat, pe malul Râului Ne-păsării, a cărui apă nu e ținută de nici un vas. Toată lumea a fost silită să bea o măsură din această apă, dar cei pe care nu i-a înfrânat chibzuința au băut mai mult. Cel care bea uita totul. După ce s-au culcat, la miezul nopții, s-a auzit un tunet, pământul s-a

zguduit și apoi, dintr-o dată, sufletele au fost purtate în sus și spre naștere, ca niște stele căzătoare. Er însuși a fost împiedicat să bea din apa aceea; totuși, cum și pe ce cale a revenit în trupul său nu știa, doar că într-o dimineață a deschis ochii și s-a văzut zăcând pe rugul funerar.

Și așa, Glaucon, povestea a fost păstrată și nu s-a pierdut. Ar putea să ne salveze și pe noi dacă ne-am călăuzi după ea și am trece în siguranță Râul Uitării, fără să ne pătam sufletul. Dar dacă vom urma sfatul meu și vom crede că sufletul e nemuritor și capabil să treacă prin toate lucrurile rele și prin toate lucrurile bune, ne vom ține tot timpul pe drumul ce duce în sus și vom cultiva în toate felurile dreptatea, împreună cu înțelepciunea, pentru a putea fi prieteni atât ai zeilor, cât și ai noștri, atât timp cât rămânem aici, pe pământ, dar și când vom primi răsplata virtuții, ca învingătorii de la jocuri care înconjoară arena adunându-și premiile; și pentru ca atât aici, cât și în călătoria de o mie de ani despre care ți-am spus, să ne fie numai bine.